

Nemzeti Művelődési Intézet

KULTURÁLIS SZEMLE

VII. évfolyam, 2020. évi 3. szám

A Nemzeti Művelődési Intézet interdiszciplináris online folyóirata

A lapszám megjelenését a „Művelődő Közösségek az Alföldön”
nevű EFOP-3.7.3-16-2017-00149 projekt támogatta.

Tartalomjegyzék

FŐSZERKESZTŐI AJÁNLÁS	3
Juhász Erika: Közművelődés és tudomány.....	4
NEMZETKÖZI KITEKINTÉS	7
Bozsó Renáta – Nagy Angelika – Újvári Edit: A regionális, lokális kulturális örökségek és a lokális identitás összefüggései – a helyi értéktárak funkcióinak felmérése a Vajdaságban.....	8
Németh János: Fejezetek az egész életen át tartó tanulás (LLL) filozófiai, neveléstudományi recepciótörténetéből.....	34
HAZAI TUDOMÁNYOS MŰHELY	51
Fehér Gyöngyvér Rozália: Két kulturális identitásőrző és értékmentő program, amely összeköti a magyarságot.....	52
Juhász Erika – Márkus Edina – Benkei-Kovács Balázs: A közösségszervezés BA alapszakos hallgatók motivációjának és kompetenciáinak vizsgálata, Magyarországon.....	67
Juniki Mária: Esztétikai-művészeti nevelés, mint a közösségfejlesztés alternatív eszköze	79
Morvay Szabolcs – Ponyi László: A közművelődés és az agorák szerepvállalása a kreatív városokban	89
JUNIOR KUTATÓMŰHELY	103
Fekete Anna – Benkei-Kovács Balázs: Image and Prestige – Cultural Places for the Youth: a Research on Attendance trends, decrease in use and the possibility of rediscovery	104
Fekete Rita: Túristvándi település a közművelődés tükrében	111
Gyura Réka: Tágra zárt szemek másképpen, avagy az ifjúság lehetőségei közművelődés terén	126
Mezei Anna: A kulturális közösségfejlesztés módszertana – Újtikos közösségfejlesztési folyamatának elemzése.....	146
Oszterman Dorottya: Az egész életre kiterjedő tanulás a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei közművelődésben	160
KÖNYVAJÁNLAT, RECENZIO	169
Illik Péter: Kinek a pécsi pszichéje? Recenzió Erdős Zoltán „Hat nap látszik az égen” Pécs és a pécsiek története 1526-tól 1543-ig című kötetéről.....	170
TUDOMÁNYOS KONFERENCIÁK HÍREI	174
Hadházi Rita: Kultúrakutatás az ONK keretében.....	175
FELHÍVÁS PUBLIKÁLÁSRA	177
IMPRESSZUM	179

FŐSZERKESZTŐI AJÁNLÁS

Juhász Erika:

Közművelődés és tudomány

A Kulturális Szemle küldetése, hogy a kultúra széles spektrumán, de elsősorban a közművelődés és a közösségi művelődés témaköreiben, illetve az ezekkel kapcsolatba hozható témákban bemutassa a tudományos relevanciával bíró fontos kutatásokat, tanulmányokat, köteteket és konferenciákat. A Kulturális Szemle témái és szerzői nem csak Magyarország határain belül alkotó szakemberek, mivel a Kulturális Szemle alapítói célul tűzik ki egy Kárpát-medencei magyar Kulturális Szemle működtetését. Ez az interdiszciplináris online tudományos folyóirat így a Kárpát-medence magyar kulturális szakembereinek egy olyan hálózatát kívánja összefogni, akik hisznek a kultúra fontosságában, a kulturális közösségi kezdeményezésekben, és ezt az eszmét szeretnék hosszútávon terjeszteni és fenntartani. Ennek érdekében végeznek elméleti és empirikus kutatásokat, amelyekkel célul tűzik ki a kulturális tevékenységek, intézmények és lehetőségek folyamatos fejlesztését. A Kulturális Szemlébe a tudományos etika betartásával egyaránt publikálhatnak egyetemi oktatók, doktoranduszok, felsőoktatási hallgatók, kutatók, és természetesen a kulturális színtereken dolgozó szakemberek. A kiadás első éveiben elsősorban magyar nyelvű írásokat várunk, a későbbiek folyamán angol nyelvű publikálásra, esetenként angol nyelvű különszámra is lehetőséget kívánunk teremteni, hogy a kultúrával kapcsolatos kutatási eredményeket minél szélesebb körben, nemzetközi viszonylatokban is terjeszteni tudjuk. Ennek a célnak az eléréséért választottuk az online formát is: az elektronikus eszközök segítségével ezek az írások sokkal szélesebb körben el tudnak jutni az érdeklődőkhöz.

A 2020. évi számoktól kezdve a folyóiratban a Nemzeti Művelődési Intézet szakmafejlesztési tevékenységében erősödő kutatási, tudományos vonal egyre inkább érvényesül. 2019. szeptemberétől indult el az első Közművelődési Tudományos Kutatási Program, amely egy éves kutatási támogatást nyújt közművelődési témájú kutatásokhoz. A Program keretében évente 10 fő egyéni hallgatói pályázatot támogatunk: közösségszervezés alapszakos, kulturális mediáció mesterszakos és közösségi művelődés osztatlan tanárszakos hallgatók kutatásait; valamint évente 3 komplex kutatócsoport pályázatát támogatjuk: a kutatócsoportban egyetemi oktatók, hallgatók és a közművelődésben dolgozó szakemberek végzik közösen a kutatómunkájukat. A korábbi számban bemutatkozó, 2019-ben támogatott kutatócsoportok egyike bemutatkozik a lapszámban, továbbá 2 egyéni kutató írásai is olvashatók, és már a 2020-as nyertes egyéni kutatók egyike is bemutatkozik a lapszámban. A Kulturális Szemle teret ad alap- és mesterszakos közművelődési témájú szakdolgozatok kutatási eredményeinek bemutatására is, amelyekből ebben a lapszámban 2 tanulmányt közlünk.

Jelen lapszámban a *Nemzetközi kitekintés* rovatban Bozsó Renáta, Nagy Angelika és Újvári Edit közös cikkét olvashatjuk A regionális, lokális kulturális örökségek és lokális identitás összefüggései – a helyi értéktárak funkcióinak felmérése a Vajdaságban címmel, amiben a vajdasági magyar kulturális hagyományok lokális identitásra gyakorolt hatását és a Vajdasági Magyar Értéktár erre gyakorolt hatását vizsgálták. Németh János István senior kutató 5 részes

cikksorozatának lezáró részéhez érkezett. A cikksorozatban bemutatta az egész életen át tartó tanulás filozófiai és neveléstudományi történetét.

A *Hazai tudományos műhelyben* az ország különböző pontjain működő felsőoktatási intézmények oktatói, kutatói, valamint kulturális szakemberek publikálnak. Fehér Gyöngyvér Rozália a Nemzeti Művelődési Intézet munkatársa volt. Sajnos már nem élhette meg a cikke közlését, amelyen a végső simításokat Lanczendorfer Zsuzsanna, a témavezetője végezte el. Poszthumusz megjelent cikkével szeretnénk tisztelni az emléke előtt Juhász Erika, Márkus Edina és Benkei-Kovács Balázs közös cikkükben a Közösségszervezés BA szakos tanulók motivációit és kompetenciáit vizsgálta országos hatókörben. Cikkükben ennek a vizsgálatnak az eredményeiről tudhatunk meg többet, amelyet a Nemzeti Művelődési Intézet a Művelődéstudományi és Andragógiai Szakbizottság tagjaival végzett. Juniki Mária, az Eötvös Loránd Tudományegyetem végzett hallgatója az esztétikai-művészeti nevelést a közösségfejlesztés alternatív eszközeként kutatta. Morvay Szabolcs, a Nemzeti Művelődési Intézet kutató munkatársa és Ponyi László, az Intézet kutatási központvezetője a kreatív városokat vizsgálják és azon belül is a közművelődés és az agorák szerepkörét járják körül.

A folyóirat *Junior kutatóműhely* rovatában fiatal kutatók munkáját ismerhetik meg az olvasók, mint például Fekete Anna, aki témavezetőjével, Benkei-Kovács Balázssal közli angol nyelvű publikációját *Image and Prestige – Cultural Places for the Youth: a Research on Attendance trends, decrease in use and the possibility of rediscovery* címmel. Fekete Rita a Nemzeti Művelődési Intézet junior kutatója és a Debreceni Egyetem kulturális mediáció MA szakos hallgatója Túrístvándi települést és a település közművelődési helyzetét mutatja be írásában. Gyura Réka, az Eötvös Loránd Tudományegyetem hallgatója az ifjúság közművelődését helyezi a középpontba, ezt vizsgálja cikkében. Mezei Anna az Eszterházy Károly Egyetemen végzett, jelenleg pedig a Nemzeti Művelődési Intézet munkatársa. Cikkében Újtikos község közösségfejlesztési folyamatának elejét, annak eredményeit mutatja be. Oszterman Dorottya kulturális mediáció mesterszakos hallgató kutatásában arra keresi a választ, hogy Borsod-Abaúj-Zemplén megyében megvalósul-e és ha igen, milyen mértékben valósul meg a közművelődési alapszolgáltatások közül az egész életre kiterjedő tanulás feltételeinek biztosítása, továbbá mekkora hangsúlyt kapnak az időskorúak tanulási lehetőségei, és van-e igény az említett korosztály részéről a tanulási alkalmakra.

Könyvajánlatként Illik Péter, a Magyarorsággutató Intézet Történeti Kutatóközpontjának munkatársa ír Erdős Zoltán „Hat nap látszik az égen” Pécs és a pécsiek története 1526-tól 1543-ig című kötetéről.

A *Tudományos konferenciák keretében* rovat a 2020. november 5-én és 6-án megrendezett, „Család a nevelés és az oktatás fókuszában” címet viselő Országos Neveléstudományi Konferenciát és ennek kulturális témájú előadásait mutatja be Hadházi Rita cikkén keresztül.

A kulturális szakma alapítója, Durkó Mátyás professzor úr is gyakorta mondta a fontos eszmék terjesztése kapcsán az örök igazságot: „Aki felteszi a kolompot, az rázza is!” A kulturális szakma megerősítéséhez szükség van olyan tudományos folyóíratra, amely küldetéséhez illeszkedően a Kárpát-medence számos kutatóját tudja egyesíteni, és folyamatos kutatásra, és kutatási eredményei publikálására buzdítani. Ezt a célt már a szerkesztőbizottság összeállításánál és

későbbi bővítésének lehetősége kapcsán is szem előtt tartottuk. Ezáltal érhetjük el azt, hogy ez a folyóirat ne egy-egy szűkebb kutatócsoport nyilvánossági fóruma legyen, hanem egy minél tágabb tudományos-szakmai kör szellemi támogatását élvezze.

Hívjuk tehát szerzőként mindazokat, akik úgy érzik, hogy szeretnének és tudnának hozzátenni ehhez a vállaláshoz maguk is. És hívjuk olvasóként mindazokat, akik hasonlóan gondolkodnak, és fontosnak tartják a kultúrát, a kultúra továbbadását, mint egyetemes értéket. Gondolkodjunk közösen, őrizzük közösen a magyar kultúra értékeit Magyarországon és a Kárpát-medencében egyaránt!

Hasznos olvasmányélményeket kívánunk!

dr. Juhász Erika
főszerkesztő

NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

Bozsó Renáta – Nagy Angelika – Újvári Edit:

A regionális, lokális kulturális örökségek és a lokális identitás összefüggései – a helyi értéktárak funkcióinak felmérése a Vajdaságban

Absztrakt: A tanulmány a szerbiai Vajdaság Tisza menti településein a magyar kulturális hagyománynak a közművelődésben, közösségépítésben és a lokális identitás erősítésében betöltött szerepét elemzi, valamint az ebben a munkában fontos szerepet betöltő Vajdasági Magyar Értéktár működését, hatását vizsgálja. Arra szeretnénk rávilágítani, hogy milyen intézményi keretek között történik a közösségi és kulturális hagyományok ápolása, mi a művelődési intézmények és a lokális hagyományőrző egyesületek szerepe ebben? A 2016-ban létrehozott Vajdasági Magyar Értéktár hogyan járul hozzá a vizsgált településeken a hagyományok fenntartásához, hol, milyen módon tudatosul az értékek megőrzése és átörökítése? Kutatási módszerünk a szakirodalmi alapozás mellett a honlapelemzés és az interjúkészítés volt. Interjúalanyaink a térség településeinek közösségi, kulturális életében dolgozó szakemberek, kulturális és művelődési intézmények, szervezetek vezetői és munkatársai voltak, akik meghatározó egyéniségei a helyi magyar közösség kulturális életének. Vajdasági Magyar Értéktár

Abstract: The paper analyzes the role of Hungarian cultural traditions in education, community building and the strengthening of local identity in the communities along the Tisza in Vojvodina, Serbia. Furthermore, it examines the operation and impact of a vital actor in this process, the Hungarian Repository of Values in Vojvodina. The paper wishes to illuminate the institutional framework within which the preservation and maintenance of local cultural traditions: what is the role of cultural institutions and local civil groups in this process? How does the Hungarian Repository of Values in Vojvodina, established in 2016, contribute to the endeavors of maintaining local traditions in the selected communities, where and how does this process being realized? Besides reviewing relevant literature, our methodology is based on website analysis and conducting interviews. Our interviewees are working in different capacities in the local cultural life of their communities, as leaders of cultural and educational institutions, who are all fulfilling vital roles in the preservation of Hungarian cultural values in the region.

„...a hagyomány-alapú társadalom a helyi kulturális értékek megbecsülésére épül, s a kisközösségek belső kezdeményező erejére épít, ezáltal újra meg újra feltölti a közösség alkotókedvét. A hagyományok ébrentartása ily módon az önbecsülés, az egészséges lokális identitás forrása lesz, a tradíció ily módon összeköti a múltat és a jövőndőt.”

(Hoppál 2017:7)

Bevezető

Az NMI 2019–2020. évi Közművelődési Tudományos Kutatási Programjának támogatásával egy vajdasági közművelődési téma kutatására vállalkoztunk. Szeged és a Szegedi

Tudományegyetem, azon belül is a Művelődéstudományi Intézet nagyon sok szállal kötődik a közeli határon túli magyarok lakta térséghez.¹ A 2007-ben megalakított Intézeti Identitáskutató Műhelyünk munkájába is több alkalommal bekapcsolódtak vajdasági kutatók, valamint a jelenlegi pályázati kutatócsoportnak² is három vajdasági tagja van. Kutatási programunk az NMI által ajánlott tematikák közül elsősorban „a közművelődés szerepe és funkciója a magyarságtudat megőrzésében – határokon át”, valamint „a helyi értéktárak és a kulturális örökség szerepe a közművelődésben és a közösségépítésben” témakörökhöz kapcsolódott.

Kutatási területünk a „Tisza mente” tájegységhez kötődött, Szerbián belül a Vajdaság Autonóm Tartomány északi részét érintette. A kutatás során a Tisza menti térségből a bácskai és a bánáti részből is választottunk olyan városokat, falvakat, melyekben a magyarság többségben, vagy jelentős számarányban él. A vizsgált települések – Magyarkanizsa, Martonos, Törökkanizsa, Csóka, Zenta, Tornyos, Ada, Törökfalu, Óbecse, Péterréve, Törökbecse – mindegyike a Tisza menti községekhez³ tartozik. Néprajzi értelemben a Tisza mente a magyar határtól délre, a Vajdaság északi részén, a Tisza alsó folyásának jobb partján, a Horgostól Titelig húzódó terület összefoglaló megnevezése, „máig Bácska leginkább magyar vidéke” (Ortutay 1982:297–298). A terület a Vajdasági Magyar Értéktárban is önálló témaként szerepel, mint külhoni érték, természeti környezet. Az indoklás a következő: „A Tisza, melyet általában a legmagyarabb folyónak tartunk, Vajdaságnak is a legmagyarabb részén, a magyarok által legnagyobb arányban lakott területen folyik. Nagy szerepet tölt be az itt élők életében, a múltban pedig még inkább meghatározta az emberek teljes életmódját: élelmet adott, foglalkozást biztosított, megihlette a népköltészetet, éltette a hagyományokat, örök témát ad a művészeteknek. Nem hiába mondogatják végig a folyó mentén: Ki a Tisza vizét issza, vágyik annak szíve vissza.”⁴ A Tisza mente szubrégió kulturális örökségének meghatározó intézménye a Zentai Városi Múzeum, melynek állandó néprajzi kiállítása „Zenta mezővárosának, illetve az alsó Tisza mente magyarságának a népeletéről szól” (Nagy Abonyi 2004:5).

Kutatási célként a vizsgált településeken a lokális kulturális örökség, a helyi értékek, valamint a közösségi élet és a lokális identitás kapcsolatrendszerének elemzését tűztük ki. Azt vizsgáltuk, hogy milyen tradicionális kulturális örökség maradt fenn, illetve milyen újabb kulturális törekvések alakultak ki a vizsgált terület településeinek közösségi és kulturális életében az elmúlt évtizedben? Milyen intézményi keretek között történik a közösségi és kulturális hagyományok ápolása, mi a művelődési intézmények és a lokális hagyományörző egyesületek szerepe ebben? Valamint, a 2016-ban létrehozott Vajdasági Magyar Értéktár hogyan járul hozzá a vizsgált településeken a hagyományok fenntartásához, hol, milyen módon tudatosul az értékek megőrzése és átörökítése?

¹ A közös történelmi–regionális kapcsolatok újabb fejezetét, egyben a Vajdaságból Szegedre települők (részben az 1991-ben kitört délszláv háborúk miatt menekülők) identitásörzését bizonyítja a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége Szegedi Tagozatának működése 1992-től kezdődően: <http://www.vmdk-szeged.hu/> [2020.04.20.]

A térség történelmi–gazdasági hagyományait és lehetőségeit felismerve, az Európai Unió eurorégiós politikájával összefüggésben 1997-ben megalakult a Duna–Körös–Maros–Tisza Eurorégió Arad, Temes, Bács-Kiskun, Békés, Csongrád, Jász-Nagykun-Szolnok megyék és a Vajdaság részvételével: <http://dkmt.net/hu/> [2020.07.30.]

² A kutatócsoport tagjai, oktatók: Dr. habil. Újvári Edit (kutatásvezető) Bozsó Renáta, Dr. Nagy Angelika, Dr. Szűcs Norbert; kulturális szakemberek: Barát Tóth Livia, Máriás Endre; hallgatók: Székely Zsófia, Balán Valéria, Kifut Viktória (Közösségszervezés BA 2. évf. nappali tagozat).

³ Szerbiában a község olyan (a magyarországi járásnak megfelelő) közigazgatási egység, amely több települést ölel fel, tehát a községekhez városok és falvak is tartoznak.

⁴ <http://ertektar.rs/ertektar/ertek/A-Tisza-mente/116> [2020.03.25.]

Kutatási módszerünk a szakirodalmi alapozás mellett a honlapelemzés és az interjúkészítés volt. Interjúalanyaink a térség településeinek közösségi, kulturális életében dolgozó szakemberek, kulturális, művelődési intézmények és szervezetek vezetői, munkatársai voltak, akik meghatározó egyéniségei a helyi magyar közösség kulturális életének. A kutatócsoport vajdasági tagjainak előkészítő munkája nyomán huszonöt félig strukturált interjú és egy kerekasztal beszélgetés valósult meg 2020. január 17–20-a között. Az adatgyűjtés fókuszpontjai a lokális értékek, hagyományápolás, közösségi élet tanulmányozása, valamint a Vajdasági Magyar Értéktár voltak. Abból az előfeltevésből indultunk ki, hogy a helyi közművelődési csoportoknak fontos szerepe van a vajdasági Tisza menti térség magyar lakosságának közösségi életében, identitásának megőrzésében, alakításában.

1. A lokális kulturális értékek és a közösségi identitás kapcsolatrendszer

1.1. A kutatás alapfogalmai

Az egyes lokális területek történeti öröksége, sajátos kulturális hagyománya alapot biztosít a helyi kultúra fennmaradására és ezáltal az identitás formálódására. A helyi kulturális tradíciókat ápoló kluboknak, csoportoknak, közösségeknek éppen ezért meghatározó szerepük van a lakosság identitásának megerősítésében, kifejezésében, ahogy erre számos kutatás rávilágít (Hoppál 2010:7, Csurgó – Szatmári 2014). Egy közösség tagjainak csoportjuk melletti elköteleződése, a kollektív identitás soha nem „önmagában” létezik, ahogy ezt Jan Assmann is kiemeli (Assmann 1999:131). A közösséggel való azonosulás a cselekvésekben, az eleven kapcsolatokban realizálódik, tehát meghatározó jelentősége van az aktivitásnak, a közösségi programok megélésének.

A kulturális örökség fogalomrendszerében az UNESCO közgyűlése által 2003-ban elfogadott szellemi kulturális örökség⁵ fogalmához kapcsolódik mindaz, amelyet lokális hagyománynak nevezünk. „A szellemi kulturális örökség lehet szokás, ábrázolás, kifejezési forma, tudás, készség – valamint az ezekkel összefüggő eszköz, készítmény és kulturális színhely –, amelyet a közösségek kulturális örökségük részeként elismernek. Ez a nemzedékről nemzedékre hagyományozódó szellemi kulturális örökség, amelyet a közösségek állandóan újratemetnek, közös identitást és folytonosság érzést nyújt számukra” (Csonka-Takács 2011:55). Az Egyezmény ösztönzi a lokális örökségek azonosítását, dokumentálását, nyilvántartását, a hozzáférés biztosítását, az ezzel kapcsolatos jogalkotást, valamint az ismeretterjesztési és oktatási formák alkalmazását.

A kultúrával szoros összefüggésben álló identitás multidiszciplináris kutatási programokkal tárható fel, a társadalomtudomány számos területe elemzi különböző aspektusait. A szociálpszichológia, a kultúrtörténet, a néprajztudomány, a szociológia és a kulturális antropológia egyaránt vizsgálja, más-más vonásait tárva fel. Az identitáskutatással foglalkozó szociálpszichológiai szakirodalom az egyén létében és a társadalom szerkezeti működésében is elengedhetetlen feltételként határozza meg az önazonosságot és a csoporttal való azonosulást (Pataki 1997:514). Ennek kialakításában a közösségi kultúrának, a lokális hagyományoknak

⁵ Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage <https://ich.unesco.org/en/convention> [2020.06.15] (vö. Hoppál 2010). Az UNESCO egyezmény magyarországi szakmai koordinálásáért felelős intézmény: Szabadtéri Néprajzi Múzeum Szellemi Kulturális Örökség Igazgatóság <http://szellemikulturalisorokseg.hu/> [2020.06.15]

meghatározó szerepe van, hiszen mind a közösséghez tartozó egyének, mind a csoport számára „a hagyomány a közösség kulturális memóriája, egy olyan emlékeztető, amely a közösség önazonosításához szükséges információkat tárolja” (Hoppál 2017:6). A lokális kulturális örökség, helyi hagyományok és értékek döntően összefonódnak azzal a térséggel, ahol kialakultak, a térség egyediségét is magukon viselik (Czene 2002).

Mivel kutatásunk során a vajdasági Tisza menti térség magyar lakosságának közösségi életét, a lokális értékek, hagyományok ápolását, és ennek közösségi identitásra gyakorolt hatását vizsgáltuk, ezért a térségben a közelmúltban lefolytatott identitásvizsgálatok fontos kiindulópontot jelentettek. Badis Róbert több, a 2000-es években publikált kutatási eredmény alapján hangsúlyozza, hogy a megkérdezett magyaroknak elsősorban a regionális és a lokális identitása erős, azaz a Vajdasághoz és a településükhöz kötődnek leginkább, amelyet a szubregióval (Bácska, Bánát, Szerémség) való azonosulás követ (Badis 2008:321–323). Kutatásunk is azt támasztotta alá, hogy a közösségi tudat formái közül a vajdasági magyarság számára a földrajzi területhez kapcsolódás kiemelkedően releváns.⁶ A lakóhelyhez való kötődésben meghatározó az adott térség hagyományaival való azonosulás is, amelyet a szellemi örökségként határoz meg a szakirodalom, amely a közösség által felhalmozott és birtokolt szellemi javak, értékek, viszonyulások egészét jelenti, benne az identitást is (Czene 2002).

1.2. A kulturális tradíciók ápolása és a lokális identitás a Vajdaságban

A vajdasági magyarság szellemi örökségét és identitáskonstruálási folyamatait a 20. század történeti dimenzióiban elemző Ózer Ágnes hangsúlyozza, hogy a Vajdaság autonóm státuszának elnyerését követően, az 1950-es évektől kísérhető nyomon a kulturális identitás erősödése. A vajdasági magyarság oktatási és műveltségi szintjének növekedése alapot biztosított a lokális identitás megerősödéséhez, a helyi hagyományok és tradíciók tudatos megőrzéséhez, „Előkerült népviselete, népdalai, volt már, aki mesélt, és lettek meséi. Megíródott irodalomtörténete, múltjáról szakavatott történészek értekeztek és értekeznek. Tehát a vajdasági magyarságnak lett saját múltja, lett élete és végérvényesen birtokba vehette a ráháruló résszel együtt szellemi örökségét” (Ózer 2008:593). Az oktatás és kutatás intézményei mellett a helyi néphagyományok értékeit őrző, fenntartó kulturális életnek is fontos a szerepe. Pejín Attila a vajdasági kollektív emlékezet megnyilvánulási formái, megerősítői közé sorolja a néphagyományokat, ebbe beleértve a szokások, szájhagyomány szellemi kulturális örökségét is, valamint az építészeti örökséget (objektumok, építmények, emlékhelyek, szobrok) és az évfordulók, jeles napok rendszeres megünneplését, az ezekhez kapcsolódó szimbólumok, jelvények használatát (Pejín 2008:111). A helyi magyar hagyományok és értékek ápolását, fenntartását, a szellemi és épített örökség jelentőségének tudatosítását a Vajdaság magyarok lakta településein működő kulturális intézmények és civil csoportok vállalják fel, éppen ezért munkájuk meghatározó a helyi magyar kultúra fennmaradása szempontjából. Kutatásunk éppen az ő erőfeszítéseikre fókuszált.

A vajdasági magyarságot sokan sokféle megközelítésből vizsgálták már. Ezt jól példázza az a két szerkesztett kötet is, melyet a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet jelentetett meg 2007-ben és 2008-ban, felsorakoztatva a vallásitól a történelmin át a néprajzi, irodalmi és oktatási

⁶ A közösség definiálásának egyik klasszikus formája szerint „a közösséget földrajzilag meghatározva, geográfiai alapról kiindulva” lehet meghatározni (Tóth G. 2002. 11).

vonatkozású írásokat.⁷ A helyi gyűjtéseken, helytörténeti publikációkon túl⁸ a lokális értékek számbavételének utóbbi időszakban zajló kezdeményezéseire jó példaként szolgál a 2015-ben, a Lakiteleki Népfőiskola szervezésében megalakított Zenta Kollégium, mely Zenta község településeinek végzett empirikus kutatómunkát. Ennek a Kollégiumnak társzervezője, Fodor István is interjúalanyaink között szerepelt. A Fodor István és Hágen Ádám által szerkesztett *Zenta Kollégium* című kötetben az értékeket hordozó helyi hagyományok ápolását felvállaló zentaiak voltak az interjúalanyok, a kutatás a külhoni magyar értéktár bővítésének jegyében zajlott. A Lakiteleki Népfőiskola által koordinált zentai értéktár program a 2012-ben elfogadott magyar nemzeti értékekről szóló törvénnyel állt összefüggésben (Fodor – Hágen 2016).

1.3. Az értéktár

„Az értéktári mozgalom közvetett – nem tárgyasuló és tárgyasítható – közösségi értékei további mintaként szolgálhatnak bármely szűkebb-tágabb közösség számára. Ilyen az identitás, a vendégszeretet, a civil kurázsi, a büszkeség, a tolerancia, a vállalkozói kedv, az összefogás és sok más hasznos emberi megnyilvánulás, mely az összefogás erejében mutatkozik meg leginkább.”

(Értékekre hangolódva 2016:29.)

A 2000-es években a magyarság értékeit összegezni és rendszerezni kívánó mozgalom indult el Magyarországon, amely „hungarikum mozgalom”-ként került be a köztudatba. Ennek alapvető célja, hogy a magyar nemzet értékeit összegyűjtse, értéktárakba rendezze, ezzel biztosítva azok nyilvántartását, védelmét, ugyanakkor az utókor számára a megőrzés lehetőségét. A mozgalom a kezdetektől hangsúlyozza, hogy az értékek a nemzeti identitás részét képezik, ugyanakkor hagyományaink megőrzése és népszerűsítése turisztikai és (kül)gazdasági haszonnal is jár(hat) (Értékekre hangolódva 2016:26). Az Országgyűlés 2012. április 2-án elfogadta a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló törvényt, mely a kulturális örökségvédelmi egyezmények és törvények szakmai és jogszabályi kategórián alapul. A törvény önálló értékfogalmat nem határoz meg, a nemzeti érték fogalmi keretében mozog.

⁷ Hajnal Jenő (szerk.) (2007): *Délvidék/Vajdaság*. Zenta, Vajdasági Magyar Művelődési Intézet.

Papp Richárd – Szarka László (szerk.) (2008): *Bennünk élő múltjaink*. Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Zenta.

⁸ Például: Burány Béla (2004, 2005): *A juhászok így élnek, úgy élnek I., II.* Újvidék, Forum Könyvkiadó.

Cs. Simon István (1997): *Virulsz-e még szülőföldem?* Zenta, Dudás Gyula Múzeum- és Levéltárbarátok Köre.

Klamár Zoltán (2006): *Tanyák, parasztgazdaságok Magyar-kanizsa vidékén (1900–2000)*. Szabadka, Kiss Lajos Néprajzi Társaság.

Korcsik Anikó – Cseszák Balázs (2008): *Cika ide párom. Magyar népi gyermekjátékok Óbecséről*. Óbecse, Petőfi Sándor Magyar Kultúrkör.

Szerda András (2010): *Óbecse napsugaras oromzatai*. Óbecse, Historiae Óbecsei Történeti és Hagyományőrző Társulat.

Tripolsky Géza (1992): *Nem bánom, hogy juhásznak születtem. A Tisza-vidék néprajzához és folklórához*. Újvidék, JMMT.

Fejős Sándor, – Forró Lajos – Kávai Szabolcs (2013): *Kanizsai Képeslapok*. Szeged, Délvidéki Kutató Központ Alapítvány.

Forró Lajos – Kávai Szabolcs – Tandari Erzsébet (szerk.) (2008.): *Martonosi emléképek a 20. századból*. Szeged, Délvidék Kutató Központ

„nemzeti érték: a magyarság és a magyarországi államalkotó nemzetiségek tevékenységéhez, termelési kultúrájához, tudásához, hagyományaihoz, a magyar tájhoz és élővilághoz kapcsolódó, nemzetünk történelme, valamint a közelmúlt során felhalmozott és megőrzött minden szellemi és anyagi, természeti, közösségi érték vagy termék, illetve a tájhoz és élővilághoz kapcsolódó materiális vagy immateriális javakat magába foglaló tájérték, amely tanúskodik egy emberi közösség és az adott terület történelmi kapcsolatáról” (2012. évi XXX. tv. 1.§ (1))

A törvény rendelkezik a nemzeti értékek azonosításáról és rendszerezéséről, azonosítja a különböző kategóriájú (települési, tájegységi) értékeket, hungarikumot, az értéktár és az értéktár bizottság fogalmát. Az értékgyűjtés nem központilag irányított, hanem helyi szinten történik. Egy település közössége számára azok a helyi értékek fontosak igazán, amelyek az elődök mindennapi életének részét képezték. Ezek az értékek a település lakói számára különös jelentőséggel bírnak, meghatározóak, ezért arra törekszenek, hogy gyermekeik, unokáik is ismerjék, magukénak vallják azokat. Bármely, a helyiek számára fontos érték bekerülhet a települési vagy tájegységi értéktárba így válva nemzeti értékke. Minden érték esetében javaslatot kell benyújtani az illetékes bizottságnak. Az értékek alulról felfelé építkező piramis rendszerében az első szint a települési / tájegységi értéktár.

„települési értéktár: a települési önkormányzat területén fellelhető nemzeti értékek adatait tartalmazó gyűjtemény” (2012. évi XXX. tv. 1.§ (1))

„tájegységi értéktár: több földrajzi, történelmi vagy néprajzi szempontok alapján szomszédos település, illetve földrajzi, történelmi vagy néprajzi szempontok alapján egységet alkotó tájegység területén fellelhető nemzeti értékek közül az adott Tájegységi Értéktár Bizottság által tájegységi értékke nyilvánított értékek adatait tartalmazó gyűjtemény” (2012. évi XXX. tv. 1.§ (1))

A határon túli értékek esetében a magyarországi gyakorlat mintájára a külhoni települési / tájegységi értéktárba felvett nemzeti értékeket a külhoni nemzetrész értéktárhoz kell felterjeszteni (Értékekre hangolódva 2016:53–55).

A rendszer második szintje a megyei értéktárba, az ágazati értéktárba vagy a külhoni nemzetrész értéktárba felvett nemzeti értékek Magyar Értéktárba történő felvétele. A Magyar Értéktárba történő felvétellel párhuzamosan a nemzeti érték kiemelkedő nemzeti értékke válik. A rendszer harmadik szintjén, a piramis csúcsán találhatók a hungarikumok.⁹

A Külhoni Nemzetrész Értéktárak létrehozásának jogi háttérét a 2015. évi LXXX. törvény tette lehetővé, amely a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvény módosítása. A Földművelődésügyi Minisztérium Hungarikumok Főosztályának koordinálásával a magyar állam a Kárpát-medencei régióban is meghirdette annak lehetőségét, hogy az akkor még kialakuló értéktár adatbázisába bekerülhetnek határon túli magyar értékek. A Magyar Országgyűlés úgy döntött, hogy a Magyar Állandó Értekezlet (MÁÉRT) részt vevő határon túli szervezetek a saját országukban önálló, külhoni nemzetrész értéktárat, valamint azok működtetésére önálló külhoni nemzetrész bizottságot hozhatnak létre. 2015-ben és 2016-ban a Földművelődésügyi Minisztérium Hungarikumok Főosztálya HUNG-15 és HUNG-16 pályázatait a külhoni értékek gyűjtésének erősítését támogatta.¹⁰

A Vajdasági Magyar Értéktár Bizottság állandó szakmai partnere a Magyar Nemzeti Tanács által társalapított Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, amely ellátja a bizottság adminisztrációs

⁹ Lásd: Melléklet, 1. ábra

¹⁰

<http://www.hungarikum.hu/hu/hirek/megjelent-hung-2015-palyazati-felhivas>
<http://www.hungarikum.hu/hu/hirek/megjelent-hung-2016-palyazati-felhivas> [2020.06.20.] (Értékekre hangolódva 2016. 62–63.)

feladatait, valamint állandó kapcsolatot tart fenn a helyi és a tájegységi értéktár bizottságokkal, összhangban a hungarikum mozgalom alapelveivel.¹¹

2. Kutatási eredmények, elemzések

Kutatásunkban meghatározó szerepet töltöttek be a terepen, helyi közművelődési csoportok munkájáról készített interjúk (lásd: Melléklet, 5. ábra). Kutatócsoportunk két tagját, a vajdasági médiában, kultúrában dolgozó szakembereket kértük fel, akik hely- és intézményszerű birtokában szakértői alapon, majd hólabda módszerrel választották ki a mintába került interjúalanyokat. Voltak közöttük fiatalok, középkorúak és idősek is, gazdaságilag aktívak és nyugdíjasok, férfiak és nők vegyesen, akik jelenlegi vagy egykori foglalkozásuk tekintetében is sokszínűséget mutatnak (a bútorfestőtől vagy banki ügyintézőtől, óvónőn, tanáron át bolti eladón és számfejtőn vagy éppen vegyész-mérnökön keresztül a villanyszerelőig). Vannak közöttük kis- és nagyobb településen, tömbben és szórványban élők és dolgozók egyaránt. Ami közös bennük, hogy Vajdaságban született magyarok, akik jellemzően gyermekkoruktól kötődnek a népművészetek valamely ágához és többségükben szabadidejükben, térítésmentesen végzik tevékenységüket, legyen az egyesület vezetése, népzene, gyűjtés, táncoktatás vagy akár tájház működtetése. Egy részük alapítója vagy tagja a helyi értéktár bizottságnak, mások – ha tudnak is az Vajdasági Magyar Értéktár létezéséről – ettől teljesen függetlenül végzik az értékmentő és értékőrző munkát. 25 interjúalanyunk¹² – Fodor István¹³ szavaival élve – ahhoz a kovászhoz tartozik, ami élteti a helyi közösséget, hagyományokat (lásd Melléklet, 5. ábra).

2.1. Demográfiai és nemzetiségi arányok

A vajdasági magyarságra irányuló kutatásoknak az utóbbi évtizedekben egyik vagy fő motívuma a kisebbség megmaradása, demográfiai helyzete, létszámbeli fogyatkozása, elöregedése. Az alacsony termékenységi mutatók mellett a statisztikailag is kimutatható népességszökkenés oka a megélhetési célú elvándorlás, a nemzetközi migráció. Ezek nem csak a magyarságra jellemző tünetek a Tisza mentén, de az ő mutatóikat tovább rontja a vegyes házasságok nyomán megfigyelhető fokozatos asszimiláció is.

„Csókán is, amikor végigmegyünk az utcán, siralmas a látvány, minden harmadik-negyedik ház egyes utcákban lakatlan.” (Kiss Tóth Erika, a Móra Ferenc Magyar Művelődési Egyesület elnöke, Csóka)

„azt meg nagyon nem értem, hogy amikor bombáztak bennünket, lőttek tényleg minden irányból, akkor azt mondom, hogy tényleg két fiatal ment ki. Most meg havi szinten családok mennek, két-három gyerekkel ...és kimegy...és eladja házáat” (Tóth Ugyonka Frigyes, az Ady Endre Művelődési Egyesület ügyvezető elnöke, Tornyos)

¹¹ <http://hungarikum.hu/hu/hirek/megalakult-vajdasagi-magyar-ertektar-bizottsag> [2020.06.20.]

¹² 23 egyéni és 1 páros terepi interjú készült, valamint egy fókuszcsoportként működő kerekasztal-beszélgetés a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet munkatársaival.

¹³ Fodor István a Zentai Levéltár nyugalmazott igazgatója, a Zenta Kollégium társszervezője.

2.1.1. A népességszám alakulása, kivándorlás

Szerbiában a legutóbbi népszámlálás 2011-ben volt, az általunk vizsgált településeket magukban foglaló községeknek¹⁴ ekkor összesen 150 ezer lakosa volt, 56%-ban magyarok¹⁵. Ez már az azt megelőző 2002-es népszámláláshoz képest is alacsonyabb lélekszám, például Zenta községhez tartozó települések esetében ez a csökkenés átlagosan 11.5%-os volt (Fodor 2016), és azóta érzékelhetően tovább fogyott.¹⁶ Interjúalanyaink arról számoltak be, hogy településükön tragikus mértékben megcsappant a gyermekek, azon belül a magyar gyermekek száma, ami veszélyezteti nem csak a magyar osztályok indulását, hanem a magyar anyanyelvű gyermek- és ifjúsági művészeti csoportok utánpótlását is. Ahol van még elég kisgyermek, ott is az az általános tendencia, hogy a falvakból középiskolába más településre járnak, gyakran ekkor elhagyják a csoportot. Nem is beszélve arról, hogy az egyetem a többséget már még távolabbra szólítja, ahonnan szinte csak látogatóba járnak haza. Felnőttként pedig, ha nem települnek át másik országba, akkor is nagy számban napi szinten ingáznak át a határon Magyarországra dolgozni. Ezzel csökken a szabadidő és nem tudnak tevékenyen bekapcsolódni a helyi folyamatokba.

„amikor jön a középiskola, akkor van egy nagy szóródás, most meg különösen, mert már elmennek Szegedre tanulni középiskolába nagyon sokan, és utána, ha maradnak is akkor jön az egyetem, akkor ott megint van egy nagy szóródás” (Tóth Ágnes, a Tisza Néptáncgyesület elnöke, Magyarakanizsa)

Márpedig a mostani értékőrök szinte kivétel nélkül ezekből a csoportokból kerültek ki, álltak szervezetük, intézményük és így a helyi hagyományőrző mozgalom élére. *„Ez a demográfiai hanyatlás, ami nálunk van, ez szellemileg eléggé lefejezett bennünket”* foglalta össze a nekünk adott interjújában Fodor István, arra utalva, hogy a helyben maradó emberek között kevés az, aki elkötelezett a hagyományok mellett és tevőlegesen is képes részt venni az értékmentésben. Ez utóbbinak több akadályát is tapasztalják a megkérdezettek. Egyrészt a jelenlegi értékőrök jellemzően önkéntes munkaként végzik e tevékenységet, melyet egyre kevesebben engedhetnek meg maguknak a magas társadalmilag kötött idő és emelkedő nyugdíjkorhatár mellett. Másrészt kevés olyan ember marad a településeken, aki egyszerre ért az adott művészeti ághoz, vállalkozó szellemű, kreatív, jó szervező és képes pályázatot írni, vagy megírni pl. egy érték hivatalos felterjesztését.

Mindent megtesznek azért a helyi szakemberek, hogy maradásra bírják a fiatalokat (pályázatokat írnak, alapítványi támogatásokat szereznek, a magyar kormány is számos pályázati lehetőséget nyújt), de maguk is látják, hogy *„nem tud erősebb lenni a nemzeti öntudat, mint a mindennapi kenyér”*¹⁷. A külföldre távozó vajdasági magyarok egy-két kivételtől eltekintve nem térnek vissza szülőföldjükre. Identitásuk így még összetettebbé válik, őshonos kisebbségből önkéntes kisebbségi létre váltanak. S bár nosztalgikus kommenteket írnak egy-egy közösségi oldalra feltöltött fotó alá, de a hagyományoknak, értékeknek sem teremtésében, sem őrzésében nem vesznek már részt tevőlegesen. A szerencsésebb településeken még

¹⁴Ada község, Csóka község, Magyarakanizsa község, Óbecse község, Törökbecse község, Törökkanizsa község, Zenta község, vö. 4. lábjegyzet.

¹⁵<http://media.popis2011.stat.rs/2012/Nacionalna%20pripadnost-Ethnicity.pdf> 94. p. [2020.07.20]

¹⁶A térség központja, Zenta község (Zenta városa és a hozzá tartozó falvak) lakossága 23316 fő, ebből 18441 fő magyar. Zenta jelenlegi demográfiai helyzetéről szóló kutatás: lásd http://www.zenta-senta.co.rs/dokumenti/Najnovije_vesti/javna-rasprava-demografia-2014-2017-hu.pdf [2020.07.20]

¹⁷Forrás: Újhelyi Nándorral a Törökkanizsáért Egyesület alapító tagjával készült interjú.

megtalálható egy mag, maga „a kovász, ami elteti a falut”, kolompos, aki „vezeti a nyáját”,¹⁸ de ők jellemzően idősebbek, akik maguk is aggódnak amiatt, hogy kinek adják át saját feladataikat idővel. A településeken az átlagéletkor már jóval 40 év felett jár (Fodor 2016), ami az amatőr művészeti tevékenységet folytatók körében sokszor még ennél is magasabb.

„a tamburások között majdnem én vagyok a legfiatalabb, de... mondjuk már én is 57 éves vagyok. Itt az asszonykórus átlag életkora szerintem 70 év körül van. A tamburások között van egy bőgős bácsink, az 76 éves” (Tóth Ugyonka Frigyes, az Ady Endre Művelődési Egyesület ügyvezető elnöke, Tornynos)

A kivándorlás és az elöregedés veszélyezteti a határon túli magyar kultúra fennmaradását, értékeit. Egyrészt azért, mert – ahogyan láttuk – egyre kevesebben maradnak azok, akik továbbörökíthetnék, másrészt nem csak az elhalálozó, hanem minden kivándorló emberrel is értéket veszít a közösség.

„azzal, hogy egy ember kivándorol külföldre, azzal már veszítünk értéket, nem csak magát az embert, hanem azt a tudást, amit ők elvisznek. Vannak olyan szokások, amik azért szűntek meg, mert már nincs, aki tovább vigye.” (Varga Tamás, a VMMI kulturális referense, a VMÉB elnöke, Zenta)

Viszont arra is van példa, hogy éppen a hagyományápolásban, a közösségi életben való részvétel az, ami maradásra bírja a családokat.

„...van olyan család, aki pont azért maradt Adán és maradt a szülőföldjén, mert a gyerekei nem akarták a Vadvirágot elhagyni.” (Varga Livia a Vadvirág Hagyományápoló Kör elnöke, Ada)

2.1.2. A nemzetiségi arányok

Leegyszerűsítve azt mondhatjuk, hogy a Tisza jobb oldalán elterülő Bácskában nagyobb tömbökben, a folyó bal oldalán, a bánáti részen szórványban élnek magyarok.¹⁹ Az arányok településenként eltérőek és folyamatosan változnak egyrészt az imént tárgyalt kivándorlás, másrészt a vegyesházasságok miatt. Általánosságban elmondható, hogy a magyar és a szerb lakosság együttélése mára konfliktusmentes. Ahol a magyar lakosság alkotja a lakónépesség többségét, ott a szerbek értenek és többségében beszélnek is magyarul (míg a magyarok nem biztos, hogy megtanulnak szerbül), tiszteletben tartják egymás ünnepeit, de külön csoportokat működtetnek, külön rendezvényeket szerveznek. Már a gyermekek sem keverednek, sőt míg régebben a közös játék során megtanulták egymás nyelvét, mára ez nem jellemző. A vegyes házasságokban született gyermekek többsége beszéli mindkét nyelvet.

„Ada egy különleges község, a mai napig is, szinte 90%-ban magyarok élnek, és ez nagy nehézséget jelent az idetelepülő szerbek részére, mert hát itt ahogy a népszokás szerint mondják vagy megszoksz vagy megszöksz, vagyis vagy megtanulnak magyarul, vagy elmennek.” (Sóti Éva, az Aranykapu Művelődési Egyesület művészeti vezetője, Ada)

„olyan környezetbe élünk, hogy erről szomszéd szerb, arról szomszéd szerb, tehát elengedhetetlen. Azt hiszem, hogy a magyarok itt a bánáti részen, Törökkanizsán is, hogy ha három magyar van egy csoportba és egy szerb akkor is okvetlen szerbül beszélünk” (Kovács Magdaléna, a Tiszagyöngye Művelődési Egyesület elnöke, Törökkanizsa)

„a vegyes házasságban élő gyerekeken kívül a magyar gyerekek egyáltalán nem tudnak szerbül, a szerb gyerekek pedig egyáltalán nem tudnak magyarul. Nincs közös találkozási pont, nincsenek

¹⁸ forrás: Fodor Istvánnal a Zenta Kollégium társszervezőjével, a Zentai Levéltár nyugalmazott igazgatójával készült interjú

¹⁹ Vö. 16. jegyzet.

olyan helyek, rendezvények, ahol együtt lennének jelen” (Nadrljanski Tornai Erika, a Cnesa Oktatási és Művelődési Intézet igazgatója, Magyarkanizsa)

„sok a vegyes házasság, több a magyar lány, szerb férjhez megy, kevesebb a fordított... az esetek többségében, nem lehet azt mondani, hogy mindig, elhagyják a magyart” (Szerda András, a Petőfi Sándor Magyar Kultúrkör Botra férfi kórusának a vezetője, népzeneész, Óbecse)

A nemzetiségi szempontból kevert családokban mindkét fél ünnepeit megülik (fenntartva a korábban említett kollektív emlékezet egyik megnyilvánulási formáját), de gyermekeik – különösen ott, ahol az édesapa a szerb nemzetiségű – már többnyire szerb osztályba járnak, hogy jobban boldoguljanak, ha az országban maradnak. A magyar nemzeti kisebbségen belül az összefogást szórványban erősebbnek érzékelik interjúalanyaink, míg ott, ahol többségben vannak a magyarok, széthúzásról számolnak be, hiányolják az egységességet, összefogást. Ez alól kivételt képeznek azok a gyerekek és fiatalok, akik a helyi egyesületekbe járnak, szabadidejük jelentős részét együtt töltik. Ők összekovácsolódnak és életre szóló barátságokat kötnek. A felnőtt együttesek és tagok között is működik ez az összefogás, egymás kölcsönös segítése. Nem utolsó sorban pedig párkapcsolatok, szerelmek szövődnek e közösségeken belül, mely kapcsolatokból születő gyermekek rendre követik szüleik példáját, maguk is táncolnak, énekelnek vagy éppen szervezik a helyi kulturális életet. Ez szintén az amatőr művészeti tevékenység kivételes helyi jelentőségére irányítja a figyelmet.

„amire úgy én büszke vagyok, hogy ismerik egymást a Vadvirágosok. Egy összetartó csapat, ezt a pedagógusoktól halljuk vissza az iskolából, hogy ott is segítik egymást” (Varga Livia a Vadvirág Hagyományápoló Kör elnöke, Ada)

„Tambura zenekar, nekünk mit tudom én, lebetegedett egy bőgősünk. Van kettő is, van, amikor egy sincs. Csantavérieket felhívom, ráérsz? Rá! Eljössz? El! Mivel tartozom? Majd visszasegíted! Elmúlt három hónap. Telefon csöng péntek este. Holnap mit csinálsz? Nem tudom! Jössz velünk, megyünk Új-Bezdába!” (Tóth Ugyonka Frigyes, az Ady Endre Művelődési Egyesület ügyvezető elnöke, Tornyos)

„Azok a fiatalok, akik együtt kezdtek az Aranykapuba táncolni, mai napig barátok, segítenek egymásnak, közösen járnak az éjjeli misére, most születnek a kisgyerekek, tehát ez egy fantasztikus dolog...” (Sóti Éva, az Aranykapu Művelődési Egyesület művészeti vezetője, Ada)

„a csapatban több házasság is létrejött, tehát együtt táncoltak és hát, bár mostan együtt is élnek. Gyerekek is vannak, gyerekek járnak ide táncolni” (Ilia László, a Jókai Mór Magyar Művelődési Egyesület ügyintéző titkára, Törökbecse)

2.2. Közösségi élet, kulturális hagyományörzés

Az interjúkból egyértelműen körvonalazódik a lokális értékek fenntartásának tudatossága, közösségösszetartó erejének, a szülőföldön maradás céljának hangsúlyozása. Mind az intézményi, mind pedig a civil működtetésű művelődési csoportok a szellemi kulturális örökség ápolásának megannyi formáját működtetik: például asszonykórus, néptánc, citera-, tamburazenekar, kézimunka, irodalmi, helytörténeti csoportok. A hagyományápolás a mindennapokkal, a közösségi élettel, élményekkel szoros összefüggésben áll, a helyi kulturális életet szervező szakemberek ezt is tudatosítják.

„A magyar nemzeti közösség kulturális örökségének a megőrzésével, tehát Ada községbe található örökségnek a megőrzésével, ápolásával, összegyűjtésével foglalkozunk, a mottónk pedig: Gyerekeinknek, szüleink örökségét.” (Sóti Éva, az Aranykapu Művelődési Egyesület művészeti vezetője, Ada)

„[a két évtizede működő törökbecsei Teleházzól] A beindítástól kezdve az volt a cél, hogy a közösséget összefogni, közösséget szervezni és a közösségek összefogása pedig benne van ezekben a megemlékezésekben, közösségi napokban ...” (Báló Tibor, a Rákóczi Szövetség elnöke, Törökbecse)

„... mindig igény volt, ahol a magyar lakosság van többségben, egy ilyen helyszínre... ahol ugye a kultúrát és a művészetet ápolni tudjuk. Legutóbb is a 90-es években is azért alapult újra a Petőfi Kultúrkör, hogy a magyar lakosságnak ezt az igényét kielégítse, tehát a kultúrával a magyarságnak szánt programokkal gazdaggá tegye.” (Cseszák Balázs néptáncoktató, Petőfi Sándor Kultúrkör, Óbecse)

„... a Zenta községben lakó magyar... polgároknak a művelődéssel való ellátása, közösségi terek létrehozása, ahol mindenki ki tudja fejteni a maga véleményét, aktivitását, ...magas kultúrát, illetve népi kultúrát biztosítani.” (Hugyik Richárd, a Thurzó Lajos Művelődési és Oktatási Központ igazgatója, Zenta)

„...a Tisza menti hagyományokat fogjuk feleleveníteni. És itt a népszokásokat, a népdalkincsünket, a néptáncot és népzeneét említettük meg. (...) az, hogy jól érezzék magukat ott, az összetartás, a szülőföldön maradás a lényeg”. (Varga Livia a Vadvirág Hagyományápoló Kör elnöke, Ada)

„...A hagyományokat nem a könyvből kellene kiolvasni, az internetről leszedni, hanem a napjainkba kellene beépíteni.” (Kiss Tóth Erika, a Móra Ferenc Magyar Művelődési Egyesület elnöke, Csóka)

A gyermekek számára szervezett hagyományőrző programok (foglalkozások, táborok, vetélkedők, néptáncsoportok stb.) sokrétűek, az egész kicsiknek például színezőkönyvet készítettek Zentán *„azzal a céllal, hogy a gyerekek már fiatal korban megismerjék, hogy mi az érték, a helyi jellegzetességek, épületek, szimbólumok” (Laskovity Kornél igazgató, Zenta Község Idegenforgalmi Szervezete, Zenta)*

Ugyanakkor ennek a küldetésként vállalt munka sikerének számos tényező ellene hat. A szellemi kulturális örökség átadásának nehézségeit is megfogalmazták az interjúalanyaink, nehéz a fiatalabb korosztály bevonása, pedig ezen magának az értékeknek, hagyományoknak az átörökítése, fennmaradása múlik. A szülőföldről való – már említett – elvándorlás különösen nagy gondot jelent.

„Hiába hirdetjük meg, hogy műhelymunka van az egyesületben, nem jönnek a gyerekek. Ha bemegyünk az iskolába, akkor nagyon szívesen fogadnak és szívesen dolgoznak is, kézműveskednek.” (Kiss Tóth Erika, a Móra Ferenc Magyar Művelődési Egyesület elnöke, Csóka)

„...Nincs utánpótlás, mert a fiatalok legkésőbb középiskolában elmennek a településről máshova tanulni.” (Tóth Rozália, Móra Ferenc Magyar Művelődési Egyesület, Csóka)

A helyi értékek turisztikai kiaknázására is több helyen törekednek, természetesen ehhez megfelelő intézményi keret, szakember elengedhetetlen, például Zentán Idegenforgalmi Szervezet is működik, amely a néphagyományokra épülő programok turisztikai vonzerejére épít, valamint az 1997 óta, a 300. évforduló alkalmából városnapként ünnepelt zentai csata,²⁰ a lokálpatriotizmus erősítésén túl „turisztikai terméké” vált.

„Az a lényeg, hogy minél több ... turistát vonzunk Zentára... minden területi egységnek megvoltak a saját hagyományai, saját szokásai és ez a turizmus számára egy marketing eszközt tud

²⁰ A zentai csata, amely 1697. szeptember 11-én zajlott le, a török hódoltság alatti magyarországi területek visszafoglalásának egyik legjelentősebb ütközete volt az osztrák Savoyai Jenő herceg vezette nemzetközi Szent Liga seregeivel.

http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1697_szeptember_11_savoyai_jeno_zentanal_gyozelmet_arat_a_torokok_felett/
[2020.06.22.]

biztosítani, hogy igen, tudjuk magunkat jó szívvel és érdekes színfoltként feltüntetni. (...) Nálunk azért azt gondolom, hogy a Tisza-virág fesztivál, a városnap is, egy olyan rendezvény, amikor az emberek szeretik már a barátaikat hívni, és bemutatni, hogy ez... ez van nálunk. Ez a mi rendezvényünk. Tehát azért mondom, hogy van egyfajta ilyen közösségépítő szerepe is, és jellege is ezeknek a rendezvényeknek.” (Laskovity Kornél, igazgató, Zenta Község Idegenforgalmi Szervezete, Zenta)

„Az egyesület 2010-ben alakult.... az volt a célunk, hogy minden egyes magyarlakta területen újrászervezzük a művelődési életet. a különböző értékeknek a megóvása. Gondolok itt ugye azokra a történelmi értékekre, ami számunka, vajdaságiak számára fontosak. ... Emlékházat működtetünk és az elkövetkezendő időszakban szeretnénk komolyabban foglalkozni vidéki, vagyis falusi turizmussal is.” (Újhelyi Nándor, a Törökkanizsáért Egyesület alapító tagja, Törökkanizsa)

A magyar többségű településeken a szerb lakosokkal való együttélés, kulturális kapcsolat fenntartása is kézenfekvő, néhány interjúalanyunk ezzel kapcsolatban is megfogalmazta tapasztalatait, valamint a békés együttélést erősítő közösségi programok jelentőségét. Mindez különösen fontos a térség központjában, Zentán, ahol a magyarok mellett jelentős létszámban szerbek is laknak.

„Magyar nyelvű és szerb nyelvű nagykoncertekre kerül sor. Van egyfajta ilyen szórakoztató része is a dolognak, de van egyfajta ilyen közösségi összekovácsoló erő, ami a különböző ellentéteken felül emelkedik, és itt a magyar és a szerb nyelvű lakosságot is... tehát ez tipikusan zentai közös, ami fölül emelkedik a nyelvi, nemzetiségi különbségeken.” (Hugyik Richárd, a Thurzó Lajos Művelődési és Oktatási Központ igazgatója, Zenta)

„...nem csak magyar nyelven, hanem szerb nyelven ... Próbálunk odafigyelni úgy az egyik nép kultúrájának a neves ünnepeire, mint a másik népnek.” (Kobrehel Éva, a Csóka Művelődési és Oktatási Központ igazgatója, Csóka)

Viszont kisebb településeken nem jellemző, hogy egymás rendezvényeit látogatnák a magyarok és a szerbek kivéve, ha híres előadó lép fel.

2.3. Lokális identitás

A korábbi identitáskutatási eredményekkel egybecsengően, interjúalanyaink lokális identitása erőteljes és határozott, valamint megfogalmazódott a bánáti térség szegedi kötődése is. Jugoszlávia széthullásának történelmi hátterét is megemlítették a vajdasági regionális, lokális identitás 20. század végi erősödésének háttereként. A családi környezet és az iskolai oktatás mellett a magyar identitás erősítésében a hagyományápolás, a néptánc jelentőségét és a személyes példaadást is kiemelték. Tehát megállapítható, hogy a közösségi életnek, hagyományápolásnak meghatározó jelentőséget tulajdonítanak a vizsgált térségben, mindez döntően hozzájárul a vajdasági magyar identitás őrzéséhez, fennmaradásához. A kulturális területen (is) tevékenykedő megkérdezettek szinte kivétel nélkül kisgyermekkorban kialakult kulturális kötődésről tettek említést. Ezért aggasztó számukra a vegyesházasságok kötése, családok külföldre költözése és a termékenység csökkenése. Ki viszi tovább a hagyományokat? Mi lesz így a hagyományörzéssel és az identitással hosszú távon?

„a Vajdaságot és a Tisza mentét tartom az otthonomnak (...) mi természetföldrajzi értelemben a nagy magyar Alföldhöz tartozunk.” (Hugyik Richárd, a Thurzó Lajos Művelődési és Oktatási Központ igazgatója, Zenta)

„És bánátinak kicsit mindig ... úgymond fővárosunk az Szeged. Hiszen egész le a Dunáig ugye ezt a részt a törökök kiűzése után szegedi kirajzású településekkel, vagy településekről telepítették be

magyarsággal és tulajdonképpen a nyelvjárást és a vallást is illetően mink Szegedhez tartozunk” (Újhelyi Nándor, a Törökkanizsáért Egyesület alapító tagja, Törökkanizsa)

„...ez a Tisza mente az, ahol koncentrálnék mondjuk a magyar lakosság. És én itt érzem úgy jól magam. A Tisza mentén. (...) mit vagy kit idealizál vagy tart példaképnek, hogy ez nagyon hozzá tud járulni, hogy itt a magyar kultúra, vagy a magyarságtudat, vagy nemzeti identitás az megmaradjon.” (Szerda András, a Petőfi Sándor Magyar Kultúrkör Botra férfi kórusának a vezetője, népzeneész, Óbecse)

„Semmi hagyománya nem volt itt Adán a néptáncnak és a népzene... És a 90-es évek, ott valahogy, 91-be vót azt hiszem az országnak a szétszakadása, és akkor valahogy mindenki ez a magyarság valahogy úgy fölébredt.” (Sóti Éva, az Aranykapu Művelődési Egyesület művészeti vezetője, Ada)

2.4. A Vajdasági Magyar Értéktár szerepe, sajátosságai

A Külhoni Nemzetrészt Értéktárak létrehozásának jogi háttérét a 2015. évi LXXX. törvény tette lehetővé, amely a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvény módosítása. Az előkészítő munkafolyamatot Vajdaságban Hajnal Jenő, a VMMI korábbi igazgatója irányította, ennek során vajdasági szakemberek (néprajzkutatók, a kulturális szférában dolgozó szakemberek, biológusok) 64 értéket javasoltak a készülő Külhoni Nemzetrészt Értéktár adatbázisába. A Vajdasági Magyar Értéktárral kapcsolatos feladatok szakmai háttérintézménye a Zentán működő Vajdasági Magyar Művelődési Intézet (VMMI). A VMMI szerteágazó tevékenységébe jól illeszkedik a vajdasági értéktár bizottságok szakmai támogatása, amely egyúttal teljes mértékben összhangban van azzal a korábban megfogalmazott célkitűzéssel, amelyet a MÁÉRT Kulturális Szakbizottságának 2005. májusi ülésén benyújtott előterjesztés tartalmaz. Ennek értelmében olyan magyar művelődési intézet felállítását szorgalmazták a Kárpát-medence minden régiójában, így Vajdaságban is, amelynek feladata többek között a kulturális értékek bemutatása, a nemzeti közösség kultúrájának kutatása és dokumentálása.

2.4.1. Az Értéktár létrehozása a Vajdaságban

A HUNG-16 pályázati felhívásra a zentai székhelyű, Gondi Martina igazgatásával működő VMMI is nyújtott be pályázatot. Ennek eredményeként 2016. júniusában alakult meg a Vajdasági Magyar Értéktár Bizottság (VMÉB) Varga Tamás színházi szakember, a VMMI kulturális referense elnökségével.²¹ Működési szabályzatot alkottak, valamint döntöttek arról is, hogy a Külhoni Értéktárban szereplő 64 érték közül melyeket jelölik a nemzeti értékpiramis magasabb szintjeire. Úgy vélték, hogy kiemelkedő nemzeti értékke vagy hungarikummá válhat például a bácsi királyi és érseki lovagvár, az aracsi templomrom vagy a nándorfehérvári diadal és a déli harangszó. A bizottság feladata lett, hogy ösztönözze és szakmailag segítse a helyi értéktárak munkáját, valamint megszervezze a nemzeti értékek azonosítását, döntsön a külhoni nemzetrészt értéktárba bekerülő nemzeti értékeiről. A pályázati támogatásból létrehozták a VMÉB honlapját (ertektar.rs) és meghirdették a Vajdaság értékeinek megismerését és

²¹ <https://www.vajma.info/cikk/vajdasag/20198/Megalakult-a-Vajdasagi-Magyar-Ertektar-Bizottsag.html>;
<http://hungarikum.hu/hu/hirek/megalakult-vajdasagi-magyar-ertektar-bizottsag> [2020.06.20.]

népszerűsítését célzó a „Kerek e vidéken” vetélkedőt az általános és középiskolások számára, kiadványokat publikáltak (lásd: Melléklet, 3–4. ábra).

A bizottság munkájáról és a vajdasági értéktár mozgalom tevékenységéről kerekasztal beszélgetés keretében kérdeztük a VMMI értéktár munkacsoportjának tagjait.²² Az értéktár hatékony működésének szakmai feltételrendszerét a Vajdasági Magyar Művelődési Szövetséggel együttműködve biztosítja a VMMI. Tartományi intézményként azokkal a magyar nemzeti kisebbséghez tartozó egyesületekkel, intézményekkel tartanak kapcsolatot, amelyek közművelődési, közgyűjteményi vagy tudományos területen tevékenykednek. Az intézet szerteágazó feladatkörének csak egy szegmense az értéktárral kapcsolatos tevékenység, de egyúttal jó lehetőség is, hiszen így segíteni tudják azokat az egyesületeket, amelyek önkéntes munkában végzik a hagyományápolást egy-egy településen. A VMMI tizenegy alkalmazottjából jelenleg három munkatárs lát el feladatokat az értéktár munkacsoportban. Varga Tamás mellett Vázsonyi Csilla könyvtárosi feladatai mellett 2015 óta látja el az értéktárral kapcsolatos teendőket, ő felel a kommunikációért is. Fehér Viktor néprajz szakos doktorandusz 2018 óta külső munkatársként kapcsolódik be az értékgyűjtésbe, az ő főállású foglalkoztatására sajnos egyelőre nincs lehetőség. Csilla és Viktor közösen szerkesztik és karbantartják a honlapot, valamint az Értéktár Facebook oldalát, kezelik a beérkező jelöléseket. Elsősorban operatív feladatokat látnak el, az adatbázis működéséért és az értéktár program népszerűsítéséért felelősek. Havonta több alkalommal járnak terepre, próbálják meggyőzni a helyi közösségeket, a hagyományápoló szakembereket, hogy kapcsolódjanak be a programba. Segítséget nyújtanak a helyi szakembereknek és önkénteseknek az értékek felkutatásában, leírásában, dokumentálásában.

„Viktor és Csilla a szakmai oldalait képezik a dolognak, addig én meg Martina próbálunk megágyazni ennek az egész dolognak, hogy gördülékenyebben tudjuk összehozni az életét ennek a folyamatnak.” (Varga Tamás, a VMMI kulturális referense, a VMÉB elnöke, Zenta)

2.4.2. Az Értéktár működtetése

Az értékek felkutatásának a gyakorlatban alapvetően két módja van: vagy a VMMI munkatársai veszik fel a kapcsolatot a helyi közösséggel, és a személyes találkozás(ok) eredményeképpen jönnek létre települési értéktár bizottságok, vagy a településről érkezik megkeresés, részvételi szándék. A kutatócsoport által vizsgált települések közül Péterréve és Tornyos esetében az utóbbi eljárás szerint kerültek ajánlások az értéktárba. Péterrévéről egy fiatalember önként jelentkezett és kért információt arról, hogy a saját települését hogyan lehet bekapcsolni az értékgyűjtés folyamatába. A VMMI munkatársainak szakmai tájékoztatása, segítsége után aktivizált öt-hat helyi embert és létrehoztak egy kis bizottságot a település értékeinek számbavételére. Tornyoson pedig a helyi tájház fenntartó kézműves óvónő a VMMI-ben tartott egyik képzés alkalmával értesült az értéktár tevékenységéről, és kérte a munkatársak segítségét.²³

²² Zenta, Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, 2020. január 17. A zentai kerekasztal résztvevői: Gondi Martina, a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet igazgatója, Varga Tamás a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet kulturális referense, a Vajdasági Magyar Értéktár Bizottság elnöke, Fehér Viktor doktorandusz és Vázsonyi Csilla a Vajdasági Magyar Értéktár Bizottság munkatársai, valamint a kutatócsoport részéről dr. Újvári Edit, dr. Nagy Angelika, Bozsó Renáta.

²³ 2019 márciusában Szegeden is ismertették a Vajdaságban zajló értéktár tevékenységet, bemutatták a tornyosi néprajzi gyűjteményt (lásd: Melléklet, 2. ábra).

„Tornyoson ez az első a tájház. ... utána jött nekem az ötlet, hogy nem csak a tájház, van itt érték Tornyoson, miért ne lehetne a többit is bevenni, fölmérni ... és tehát, összehívtam egy csapatot, ... Na, akkor hívtam a Viktort, meg a Csillát, hogy én úgy látom, hogy ezt meg kell alapítani, és ennek kell valahol egy fészket csinálni, hogy az Értéktár tudja, hogy innen indul, itt szervezzük, itt csináljuk, tehát, valamilyen formában azt szerettem volna elérni, vagyis szeretném még mindig elérni, hogy a falut összefogja. Hogy ne érezze azt senki, mert mi dominálunk, ti meg félre meg hátra. Össze kell fogni.” (Szabó Magda, a Magda-lak tájház alapítója, Tornyos)

A terepmunka során a VMMI koordinátorai többször szembesülnek azzal, hogy bár az értéktárról hallottak már a helyi közösségek, az értéktár adatbázisa szerint meg is alakult a helyi értéktár bizottság, ugyanakkor az értékgyűjtés folyamatát nem ismerik, az adatbázis számára nem érkezik javaslat.

„Nagyon gyakran előfordul, hogy ennek a formai háttere ismeretlen a helyiek előtt és nehéz azt a fajta szabályrendszert közvetíteni feléjük, ami számunkra mindennapos”. (Fehér Viktor, VMMI külső munkatársa, a VMÉB koordinátora, Zenta)

A helyi értéktár bizottságok létrejötte több helyen nagyon hirtelen és előkészületlenül történt a Földművelődésügyi Minisztérium által meghirdetett, fentebb említett pályázati lehetőségnek köszönhetően.

„Amikor 2016-ban meghirdették ezt a testvérvárosi pályázati lehetőséget, hogy magyarországi települések tudtak pályázni, azok, akiknek van Kárpát-medencében testvértelepülésük és amely testvértelepülésnek van értéktára. Akkor két nap alatt körülbelül tízen akármennyi értéktár jött létre úgy, hogy nem is tudták a települések, hogy mi az az értéktár bizottság, amit ők létrehoznak” (Gondi Martina, a VMMI igazgatója, Zenta)

A koordinátorok a személyes találkozásokon fontosnak tartják tudatosítani az emberekben, hogy minden, ami a helyiek számára érték, az a program szempontjából is érték. Minden találkozás alkalmával arra biztatják a helyieket, hogy ők döntsék el, hogy mi fontos a számukra. Az NMI és a Lakiteleki Népfőiskola a hungarikum törvény alapján meghatározott egy besorolási rendszert, de a terepi munka során a munkatársak tapasztalata szerint a helyiek számára könnyebb, ha nem a besorolási rendszer kategóriáiból, hanem saját tapasztalataikból kiindulva gyűjtik össze a maguk által értékesnek és lényegesnek tartott tevékenységeket, tárgyi emlékeket (*Értékekre hangolódva* 2016).

„Magát az értéket úgy fogalmaznám meg, hogy valami, ami a helyiek számára érték. Tehát a saját fókuszomnak azt tartom, hogy ebben a hierarchikusan egymásra épülő rendszerben a legalsó szintet ragadjuk meg és juttassuk fel a digitális adatbázisba, azaz a települési értéktárba és azon keresztül följebb, mikor már a szakma is úgy tartja jónak.” (Fehér Viktor, VMMI külső munkatársa, a VMÉB koordinátora, Zenta)

Az értékgyűjtés és értékörzés folyamatában fel kell hívni a figyelmet az ember és az érték közötti elválaszthatatlan kapcsolatra is. Az értéktár bizottságok munkájuk során elsősorban az értékekre helyezik a hangsúlyt: elsődleges fontosságú számukra az érték felkutatása, dokumentálása és átmentése a következő generációkra. Ugyanakkor nem szabad megfeledkezni arról, hogy az értékörzésben maga az ember a legfőbb érték.

„Tehát az az ember, aki az értékkel foglalkozik. Ha az ember, aki az értékkel foglalkozik nem létezik, az érték se lesz értékes, akkor az csak egy rom lesz, egy térsza lesz. Tehát azoknak az embereknek a fontossága az elsődleges ebből a szempontból, akik az értéket értékké minősítik.” (Varga Tamás, a VMMI kulturális referense, a VMÉB elnöke, Zenta)

„... én például arra építek, hogy azok, akik a településükön valamilyen önkéntes tevékenységet vállalnak, azokat valamilyen érzélem köti a településükhöz ... ebből profitálni tud a falu.” (Fehér Viktor, VMMI külső munkatársa, a VMÉB koordinátora, Zenta)

Az értéktár előnye, hogy kiemeli azon személyek munkáját, akik hagyományápolással, értékőrzéssel foglalkoznak. Ezáltal érezhetik, hogy fontos a tevékenységük, nemcsak az értéktár, hanem a saját településük és szubregiójuk számára is.

„... részben ők már végzik az értékőrzést, értékgyűjtést, így mi csak egy új fogalmat szeretnénk használni a munkájukra és ezen keresztül is értékelni azt, amit csinálnak.” (Gondi Martina, a VMMI igazgatója, Zenta)

A helyi közösségeket, az embereket könnyebb megszólítani, ha ismerik a programot vagy hallottak róla, ezért a terepi munkatársak igyekeznek népszerűsíteni az értéktár fogalmát, ehhez az írott sajtó és a Pannon TV nyújtotta lehetőségeket is kihasználják.

„A Hét Nap hetilappal együttműködünk ... és kéthetente megjelenik egy úgynevezett értéktár vagy értékszámlák sorozat, egy kétoldalas cikk, amelyben bemutatunk egy települést, egy-egy települési értéket és ezzel felhívjuk a figyelmet az adott településre és az adott értékre. És e mellett van egy Pannon Televíziónk, amelyben szintén megjelenik egy-egy rövid kis blokkocska”²⁴ (Fehér Viktor, VMMI külső munkatársa, a VMÉB koordinátora, Zenta)

A Vajdaságban a mai napig tapasztalható a szomszédos települések közötti rivalizálás, amit figyelembe véve dolgoznak a munkatársak:

„és nagyon sokszor rájátszunk arra, amit a néprajzban rátótiádnak hívunk. Tehát mindig van egy feszültség két szomszédos magyar-szerb vagy magyar-magyar település közt, és ha érzékelik, hogy a szomszéd faluban adattárba gyűjtötték, akkor ők is szeretnék” (Fehér Viktor, VMMI külső munkatársa, a VMÉB koordinátora, Zenta)

A tájegységi értéktár (Értékekre hangolódva 2016:46) a Tisza menti térség és a vajdasági magyar közös identitását is erősíthetné.

A településekkel való kapcsolattartás és a tájékoztatás hatékony eszköze a Vajdasági Magyar Értéktár – Vajdaság kincsei honlap²⁵ és Facebook oldal²⁶, valamint rendszeres a telefonos megkeresés is. A kiterjedt kommunikációs rendszer ellenére a VMMI munkatársai szerint lehetnek még olyan települések, ahol nem hallottak az értéktárról. A kutatócsoport által készített 25 interjú során csupán egy interjúalany nem hallott az értéktárról, három interjúalany azt nyilatkozta, hogy bár hallott az értéktárról, de nincs kapcsolat a szervezete és a Vajdasági Magyar Értéktár között, valamint egy fő nyilatkozta azt, hogy hallott már az értéktárról, de a program működésére vonatkozóan nem rendelkezik semmilyen információval. Kutatási eredményünk alapján megállapítható, hogy összességében eredményes az eddigi szervezőmunka.

2.4.3. A Vajdasági Magyar Értéktár előnyei és működési nehézségei

A terepi munka során a koordinátorok hangsúlyozzák az értéktárhoz kapcsolódás előnyeit. Sok olyan közösség működik, de vannak akár egész települések is, melyek soha nem jelennek meg a médiában, az interneten. Az értéktár lehetőséget kínál a fentebb említett módokon a médiában és az interneten való megjelenésre. A Vajdaságban a '60-70-es években nagy hagyománya volt a települési monográfiák kiadásának. Ebben az időben nem minden településnek adatott meg a lehetőség a helytörténeti összeállítás megjelentetésére. Azon települések számára, amelyek nem rendelkeznek települési monográfiával, jó lehetőség az értéktárhoz való csatlakozás.

²⁴ <https://hetnap.rs/rovat/1/Ertektar-321.html> [2020.06.15.]

²⁵ Vajdasági Magyar Értéktár – Vajdaság kincsei: ertektar.rs

²⁶ Vajdasági Magyar Értéktár – Vajdaság kincsei: <https://www.facebook.com/vajdasag.kincsei>

„És ami most egy új ötlet, és amiben az intézet most támogat minket, hogy minden településen, ahol javasolták az értékeket, legyen egy saját füzetecskéjük.” (Fehér Viktor, VMMI külső munkatársa, a VMÉB koordinátora, Zenta)

Az értéktárba való bekapcsolódás másik előnye, amire a terepi munkamunkatársak a program népszerűsítésekor a közösségekkel folytatott beszélgetések alkalmával mindig felhívják a figyelmet, a településen található értékek mint turisztikai attrakciónak a kiaknázása. A településre érkező látogató az értéktár adatbázisa alapján könnyen tud tájékozódni, hogy mit érdemes megtekinteni.

„... amikor egy idegen odaér egy településre, akkor nem tudja, hogy mit nézzon meg. Ha pedig van egy gyűjtő feleület, akkor rá tud keresni. ... Az értéktárnak nagyon jó a támogatottsága a Google-ban. Ha rákeresünk, pl. Péterréve településre, akkor a 3-4. helyen az erctekar.rs oldal jön ki, ami pedig biztosítja, hogy magyar nyelven olvashatóvá válik a faluról nagyon sok minden.” (Fehér Viktor, VMMI külső munkatársa, a VMÉB koordinátora, Zenta)

Ugyanakkor az értéktár mozgalomban rejlő potenciális lehetőségek és a bizottság aktivitása ellenére a Vajdaságban a helyi értéktárak tevékenysége, működése, a gyűjtés folyamata nehézkes. A VMMI munkatársai ennek egyik fő okát a humánerőforrás hiányában látják. Ez a probléma összetett, megjelenik a szakmai háttértámogatónál és helyi, települési szinten egyaránt. A legtöbb településen az értékmegőrzést önkéntes munkaként végzik, főállás mellett, szabadidőben. Nehéz megtalálni azokat az embereket, akik az értékgyűjtést nemcsak szívügyüknek tekintik, hanem erre időt is tudnak fordítani.

„... vagy nincs, vagy mi nem találtuk meg ... azokat a mozgató embereket, akiken keresztül ez a minimum három ember összejön és megalakítsa [a helyi értéktár bizottságot]. Vagy nem jókor találtuk meg, vagy tényleg nem azt találtuk meg, akit kellett volna.” (Fehér Viktor, VMMI külső munkatársa, a VMÉB koordinátora, Zenta)

„Az, hogy egy településen létrejön-e értéktár vagy nem, az abszolút az egyéneken, tehát egy vagy maximum kettő személyen múlik, aki ebben meglát valamit, hogy nekünk szükségünk van egy helyi értéktárra. És mindenkinek megvan a maga vesszőparipája, mint pl. Tornyoson a gyűjtő, aki magán tájházat hozott létre ... a fontos, hogy ezek az egyéni vesszőparipák ne maradjanak egyéni, hanem mögé álljon a közösség. Néha már ezt is nehéz összehozni, hogy az a három ember összegyűjtsön, akik megalakítják a helyi értéktár bizottságot, és azt mondják, hogy igen, ez szerintünk is érték”. (Vázsonyi Csilla, a VMMI könyvtárosa, a VMÉB koordinátora, Zenta)

A kutatás során tartott kerekasztal beszélgetésen hangsúlyozták, hogy a VMMI és a VMÉB esetében is a humánerőforrás hiánya nehezíti az értékőrző tevékenységet, negatívan befolyásolja a munka folytonosságát. Sokat jelentene, ha az infokommunikációs feladatokra lenne külön szakember, mert az operatív ügyeket, terepmunkát ellátó munkatársaknak nem az a szakterületük, de kénytelenek foglalkozni vele, külön térítés nélkül.

„A Vajdasági Magyar Művelődési Intézet a Vajdasági Értéktár Bizottságnak a legnagyobb és egyetlen támogatója, merthogy ő fizeti a munkaerőt a saját fizetésén belül.” (Varga Tamás, a VMMI kulturális referense, a VMÉB elnöke, Zenta)

„Másképp nálunk is erőforrás- humánerőforrás hiány van, tehát nincs kapacitásunk nagyon sokszor arra, hogy egy-egy településsel folyamatosan tartsuk a kapcsolatot. Mert látszik az, hogy például Tornyos esetében, ahol időt és energiát használtunk fel, tehát négyszer vagy ötször kiutaztunk, a tájház vezetőjét elvittük Szegedre²⁷, bemutattuk a kiállítását, tehát látszik az,

²⁷ Lásd Melléklet 2. ábra. A tornyosi „Magda-lak” Tájház Egyesület ismertetése a Vajdasági Magyar Értéktár honlapján: <http://erctekar.rs/erctekar/ertek/-Magda-lak-helytorteneti-gyujtemeny-Tornyos/139> [2020.07.18.]

hogya sok energiát bele tudunk fektetni, akkor annak van eredménye.” (Fehér Viktor, VMMI külső munkatársa, a VMÉB koordinátora, Zenta)

A harmadik terület, ahol a humánerőforrás hiánya megmutatkozik, és mind a VMMI munkatársak, mind pedig a településeken dolgozó hagyományápoló emberek munkáját megnehezíti, az az értékgyűjtő munka szempontjából releváns szakemberek hiánya.

„És a humánerőforrás alatt nem csak a mozgató embereket értem, hanem mi úgy látjuk belülről, akik szerkesztjük ezeket a felületeket, hogy szükség van egy települési bizottságnak minimum egy helytörténész alkatú figurára, aki legtöbbször a bázisát adja a szövegeknek azzal, hogy már eleve összegyűjtötte a falujáról vagy a városáról a jeles dolgokat. E mellett szükség van egy civil szférában járatos, pályázatokkal kapcsolatos közösség-szervező tevékenységet ellátó egyénre is, mellé még pár bölcsre, idősrre, fiatalra, tanárra, aki még hozzájárul ahhoz, hogy ez működjön. És ugye nagyon sok településen, ha csak az egyik pillér hiányzik, az már elegendő.” (Fehér Viktor, VMMI külső munkatársa, a VMÉB koordinátora, Zenta)

A VMMI munkatársai megpróbálják pótolni egyes helyek esetében a helytörténész szerepét, interjút készítenek a gyűjtőkkel, és az ő révükön kerülnek be az értékek az adatbázisba, de ez így nagyon sok munkát és energiát igényel(ne).

A vajdasági értéktár mozgalom legnagyobb hátráltatója az anyagi források hiánya. A szakmai támogatás nyújtásán, és a különböző, az értéktár mozgalmat népszerűsítő, több generációt is megszólító programok szervezésén kívül az értékgyűjtő folyamat pénzügyi finanszírozását a VMMI nem tudja biztosítani.

„Nekünk nem áll módunkban támogatásokkal segíteni ezeknek a közösségeknek az életét. Mi az ingyenes szakmai segítségnyújtással tudjuk ezt megtenni. ... segítünk nekik abban is, hogy hol találnak erre még szakirodalmat, vagy a meglévő értékeket hogyan tudják ... hasznosítani bárhol, egy fesztiválon, a saját közegükben.” (Gondi Martina, a VMMI igazgatója, Zenta)

A Kárpát-medencei Művelődési Intézetek és maga a VMMI is több sikeres programot szervez, ha nem is „értéktár” címmel, de hasonló tartalmakkal (Kerek e vidéken, Négyhatáron át, Hétköznapi hősök), melybe bekapcsolódnak fiatalok, csoportok és lényegében értékgyűjtést is végeznek. Szóba jött már ennek kapcsán a diák értékőrök „kinevezésének” lehetősége is. Azokon a településeken, ahol egyébként is jól működik a hagyományörző közösségi élet, ott az értékgyűjtés is működik. Az értéktár mozgalom keretében az NMI, a Hungarikum Főosztály, valamint a határon túli művelődési intézetek több, az egész Kárpát-medencei régióra kiterjedő vetélkedőt szervez. Ezen versenyek hatékonysága vajdasági szinten lényegesen kisebb, mint a VMMI saját vetélkedőié, mert szűkebb körhöz jut el a versenyfelhívás. A központi vetélkedő- és versenyfelhívások kommunikációjába a külhoni értéktárbizottság nem kerül bele, így a versenyekről is általában csak a lelkesebb vagy magyarországi kapcsolatokkal rendelkező pedagógusok értesülnek. Ebből kifolyólag a versenyeken is lényegesen kevesebb a vajdasági versenyző, mint a VMMI által hirdetett vetélkedőkön.

A Nemzeti Művelődési Intézet szakmai segítséget nyújt, képzéseket tart a külhoni értékbizottságok munkatársai számára, de a határon túli stratégia és munkamódszer kialakítása a külhoni értéktár bizottságok és a támogató szervezetek, vajdasági szinten a VMMI feladata, hiszen ők rendelkeznek a megfelelő helyi ismerettel és a kapcsolati tőkével (Értékekre hangolódva 2016:53–55). Az általuk biztosított háttértámogatás nemcsak a szakmai segítségnyújtást és a humánerőforrás biztosítását jelenti, hanem magában foglalja a stratégiai és a hozzá kapcsolódó módszertani rendszer kidolgozását is. Varga Tamás és Fehér Viktor szerint a szintek közötti munka számos tekintetben összehangolatlan: a magyarországi oldalon a határon túli általános stratégiára kellene fókuszálni, a külhoni értéktár bizottságok

pedig a saját helyi stratégiájukat kidolgozva tudnának kapcsolódni a Kárpát-medence régióira vonatkozó általános stratégiához.

Magyarország részéről a határon túlra is kell gondolkodni, és egy olyan általános stratégiát biztos, hogy össze kell nekik állítani, amik aztán támogatják a határon túliakat.” (Varga Tamás, a VMMI kulturális referense, a VMÉB elnöke, Zenta)

„A stratégia részünkről itt létrejön lokalizálva, azonban egy főntről jövő stratégiára volna szükség.” (Fehér Viktor, VMMI külső munkatársa, a VMÉB koordinátora, Zenta)

A VMMI és a VMÉB folyamatos kapcsolatban van a többi külhoni értéktárral, a magyarországi szervezetekkel és a Kárpát-medencei Közművelődési Kerekasztallal, amelynek a határon túli művelődési intézetek a tagjai, és amelyek egyúttal koordinálják a külhoni értéktárakat helyi szinten. A külhoni értéktárak közül a Felvidéki Értéktár Bizottság hatékony munkáját emelték ki a vajdasági szakemberek:

„Ott vannak olyan művelődési központok, melyeket az önkormányzat működtet több településen vagy a régióban, ahol ehhez nagyon komoly anyagi forrást rendel hozzá az önkormányzat.” (Gondi Martina, a VMMI igazgatója, Zenta)

Ugyanakkor jól működik az erdélyi és kárpátaljai értéktár is, ahol sok programot szerveznek (értéktár-fesztiválok, versenyek, értéktár-táborok).²⁸

A Tisza menti településeken folytatott kutatásunk során az interjúalanyok megerősítették azt a VMMI munkatársak által vázolt problémát, amely szerint a humánerőforrás hiánya mellett a hagyományápolásban résztvevők időhiánya is nehézséget okoz.

„... egy kicsit ebben lemaradtunk, de ez a mi hibánk, mert nem volt még olyan sok időnk ezzel foglalkozni, de nagyon sok mindent szeretnénk az értéktárba javasolni mi is. ... ez azt hiszem, hogy nagyon jó lehetőség.” (Újhelyi Nándor, a Törökkanizsáért Egyesület alapító tagja, Törökkanizsa)

„Lehet, hogy itt én vagyok az, aki nem vagyok elég agilis, de hát az az igazság, hogy elég sok mindennel foglalkozom és lehet, hogy egy kicsit túlvállaltam magam ezzel kapcsolatban.” (Szerda András, a Petőfi Sándor Magyar Kultúrkör Botra férfi kórusának a vezetője, népzenész, Óbecse)

„Általunk még nem kerültek be értékek, erre nem jut kapacitás. Tehát, hogy nincs emberi erőforrás, hogy ezután, és nem is fektettünk rá, ez a másik, hogy nem is fektettünk rá még akkora hangsúlyt.” (Tóth Ágnes, a Tisza Mente Néptáncegyesület elnöke, Magyarkanizsa)

„... annyi anyag lenne, így nekem vagy nekünk, hogy mondjuk, otthon, a becsei betlehemezés a cítera és a többi, csak ezekre le kell ülni és megírni. És hát ez a rész dőcög (nevet).” (Szerda Balázs, a Fokos zenekar vezetője, Óbecse)

2.4.4. A Vajdasági Magyar Értéktár fejlesztési perspektívái

Az értéktár mozgalom vajdasági szereplői szerint egy állandó pályázati rendszer kiépítésével lehetne mérsékelni a pénzügyi és humánerőforrás hiányát, ezzel párhuzamosan segíteni kellene a települési értékgyűjtő munka folytonosságát, hatékonyságát.

„De azt mondták, hogy állítólag, majd lehet pályázni, és én attól várom a változást, hogy tényleg van, aki professzionális, ezért ki van fizetve, hogy menjen és írja össze az értékeket, vagy elemezze, szedje össze vagy fogadja ... ha lenne egy állandó ember, aki ezzel foglalkozik. Vagy nem is, hogy állandó, de mondjuk egy négyhónapos megbízatást kapna.” (Laskovity Kornél, igazgató, Zenta Község Idegenforgalmi Szervezete, Zenta)

²⁸ Felvidéki Magyar Értéktár www.ertektar.sk/csevadok.sk ; Erdélyi Magyar Értéktár www.kjnt.ro/ertektar; Kárpátaljai Magyar Értéktár www.karpataljainepfoiskola.com [2020.07.10.]

A magyarországi modell vajdasági adaptálása is csak projekt szinten tud megvalósulni, amihez szintén pályázati forrásokra lenne szükség. A pénzügyi forrás önmagában csak rövid távon segítené a rendszer működését – jól bizonyítja ezt 2016-ban a települési bizottságok megalakulásának fellángolása –, olyan módszer kidolgozására van szükség, amely az értékőrző munka folytonosságát is képes biztosítani.

„Azt a modellt, ami Magyarországon létezik, hogy az önkormányzatok kötelesek létrehozni értéktár bizottságot, és ezeket valamilyen szinten működtetni is, azt valóban csak így lehet nálunk, hogy projekt szinten, és ahhoz mindegy, hogy találékonyságot vagy pénzt rendelünk hozzá, de úgy maguktól nem fognak megmaradni, mert egyszerűen kell nekik adni valamilyen célt a kezükbe, amiért dolgozniuk kell.” (Gondi Martina, a VMMI igazgatója, Zenta)

A rendszer kiépítésének jelenlegi szakaszában reális célként tűzték ki egyelőre azt, hogy minden településen sikerüljön elérni azokat az embereket, akiken keresztül működni tud egy-egy települési értéktár, hogy aztán létrejöhessen egy regionális értéktár, ahonnan tovább lépve kisebb központokat építhetnének ki a földrajzilag távolabbi települések elérésére is. A honlap fejlesztése is közép- illetve hosszú távú tervek között szerepel.

„A hosszú távú cél, hogy legyen egy olyan többnyelvű portál, amely segítségével az érdeklődők megtudják, egy-egy településen mit érdemes megnézni, kik a helység jeles szülöttjei, hol lehet helyi termékeket vásárolni, melyek a legfontosabb események.” (Fehér Viktor, VMMI külső munkatársa, a VMÉB koordinátora, Zenta)

A tervek szerint a jelenlegi magyar ismertetőket minden esetben angol fordításban is szerepeltetik (jelenleg csak a nyitó oldal olvasható angolul: <http://ertektar.rs/en>), viszont szerb nyelvű ismertetőket nem terveznek. A VMÉB hosszú távú elképzelése között szerepel annak a lehetőségnek a kidolgozása is, hogy miután számba veszik az értékeket, jó lenne azokat használni is, ezért nemcsak a turizmus, hanem a kereskedelem és más gazdaság területek felé is kiterjeszthető lenne.

„Egy értéktár bizottság logója, ha rákerül egy bizonyos termékre, mert hogy az érték, az innentől kezdve – ha lenne ennek is egyfajta piaca – akkor ez is ösztönző tudna lenni.” (Varga Tamás, a VMMI kulturális referense, a VMÉB elnöke, Zenta)

3. Összefoglalás

„Mert mindig, mikor nagyanyával takarítás közben csináltuk, akkor »jaj, arra vigyázzál, mert az a nem tudom mi«, és akkor mindig elmondta, »arra vigyázz«, mindenre vigyázni kellett. És akkor így bennem maradt, hogy régi dolgokra, azokra csak vigyázni kellett.”

(Szabó Magda a tornyosi „Magda-lak” Tájház vezetője)

A kutatás során készített interjúk határozott tudatosságot, elkötelezettséget és érzelmi motivációt jeleztek a hagyományok megőrzése, ápolása terén. Bebizonyosodott, hogy bár a legtöbb településen nehézségekbe ütközik az önkéntes hagyományápolás, kulturális szervezőmunka mellett a dokumentálással, adminisztrációval járó értéktárba ajánlás, viszont ahol ez megtörténik, az értéktári rögzítés hozzájárulhat a lokális kulturális örökség, települési értékek további megőrzéséhez, jelentőségük tudatosításához, ismertté válásához és turisztikai felhasználásához.

Az interjúk alapján megállapítható, hogy jelenleg sok idejét és energiáját elveszi a hagyományokat, értékeket őrzőknek az, hogy az anyagi forrásokat évről évre több forrásból kell előteremteni, ami utánajárást igényel és nehezíti a tervezést. Példának okáért egy Vajdaságban működő, átlagosnak tekinthető egyesület évente pályázik a Magyar Nemzeti Tanácshoz, a tartományhoz, a községi önkormányzathoz, a Nemzeti Kulturális Alaphoz, a Bethlen Gábor Alaphoz, de akár a Szerb Köztársaság Kulturális Minisztériumához is, miközben anyaországi és egyéb támogatókat is gyűjt. Ennél talán egy összefogottabb és egyszerűbb, több éves ciklusra vonatkozó támogatási rendszer is felépíthető lenne. Ezen felül egy-két olyan – erre a célra foglalkoztatott – főállású alkalmazottra lenne szükség, akik (akár a VMMI keretén belül vagy ahhoz kapcsolódva) a terület településeinek értékeit, értéktárait és kulturális rendezvényeit összefogják, összehangolják, és egy adatbázisba rendezik, mely aztán különböző célokra hasznosítható lenne, akár kulturális alapú gazdaságfejlesztésre is (legyen az védjegy bevezetése vagy idegenforgalmi tevékenység). Mindez erősítené az identitást és további embereket tarthatna helyben, mérsékelve az elvándorlás aggasztó mértékét. Hasonlóképpen meghatározó kérdés a fiatalok bevonása. Nem csak az amatőr művészeti tevékenységen keresztül lehet őket a hagyományok irányába terelni. A gyermekek bekapcsolódását célzó programok mellett a középiskolás korosztályt be lehetne vonni a helyi értékgyűjtésbe és értékörzésbe, a „diák értékörök” kinevezése előre mutató gondolat a VMMI munkatársainak részéről.

Részben a kutatásunkkal összefüggésben, kutatócsoportunk egyik tagjának, Barát Tóth Líviának a kezdeményezésére megalakult a Csókai Települési Értéktár Bizottság is.²⁹ A *Vajdasági Magyar Értéktár – Vajdaság kincsei* Facebook oldal folyamatosan frissülő hírei között a Törökkanizsai Értéktár Bizottság 2020. júliusában történt megalakulásáról is olvashatunk, tehát a vajdasági magyar értékek számbavétele folyamatosan zajlik.³⁰ Ugyanakkor a Vajdasági Magyar Értéktár Bizottság munkatársai rávilágítottak: a lokális hagyományok, értékek digitalizálása fontos és hasznos, viszont nem helyettesítheti az élő, fennmaradó hagyományokat, valóságos értékeket. Az ember a lényeg!

²⁹ Bánáti Újság 2020.01.30. LXXV. évf. 5. szám <https://hetnap.rs/cikk/Megalakult-a-Csokai-Telepulesi-Ertektar-Bizottsag-30508.html> [2020.07.22.]

³⁰ <https://www.facebook.com/vajdasag.kincsei> [2020.07.22.]

Felhasznált irodalom:

- Assmann, Jan (1999): A kulturális emlékezet. Budapest, Atlantisz.
- Badis Róbert (2008): *A vajdasági magyarság identitásstratégiái*. In: Papp Richárd, Szarka László (szerk.): *Bennünk élő múltjaink. Történelmi tudat – kulturális emlékezet*. Zenta, Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, 319–328. p.
- Czene Zsolt (2002): A kulturális örökség területfejlesztési megközelítése. *Tér és Társadalom*, 16. évf. 4. szám, 25–38. p.
- Csonka-Takács Eszter (2011): A szellemi kulturális örökség egyezmény (2003) és magyarországi végrehajtása. In: Bassa, Lia (szerk.) *Tanulmányok az örökségmenedzsmentről 2. Kulturális örökségek kezelése*. Budapest, Információs Társadalomért Alapítvány. 53–68. p.
- Csurgó Bernadett – Szatmári Anita (2014): Vidéki kultúra, helyi közösség és lokális identitás. *Metszetek*, 3. évf. 3. szám, 33–51. p.
http://metszetek.unideb.hu/videki_kultura_csurgo_bernadett_szatmari_anita_2014_03 [2020.02.15]
- Értékekre hangolódva. A nemzeti értékgyűjtés módszertani kézikönyve. (Szerző n.) NMI, Budapest, 2016. https://nmi.hu/wp-content/uploads/2019/10/E%CC%81rte%CC%81kekre-hangolo%CC%81dva_egyben.pdf [2020.04.20.]
- Fodor István és Hágen Ádám (szerk.) (2016): Zenta Kollégium. *Lakitelek*, Antológia Kiadó.
- Hoppál Mihály (2010): A szellemi kulturális örökség megőrzése. Budapest, Európai Folklór Intézet.
- Hoppál Mihály (2017): Etnopolitika, lokális hagyomány és nemzetépítés. *Zempléni Múza*, 17. évf. 1. 5–10. p.
http://epa.oszk.hu/02900/02940/00065/pdf/EPA02940_zempleni_muzsa_2017_01_005-010.pdf [2020.06.15.]
- Nagy Abonyi Ágnes (2004): A Zentai Városi Múzeum állandó néprajzi kiállítása. Zenta, Thurzó Lajos Közművelődési Központ.
- Ortutay Gyula (főszerk.) (1982): *Magyar Néprajzi Lexikon V.* Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Ózer Ágnes (2008): A vajdasági magyarság szellemi örökségének szerepéről. In: Papp Richárd, Szarka László (szerk.): *Bennünk élő múltjaink. Történelmi tudat – kulturális emlékezet*. Zenta, Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, 587–595. p.
- Pataki Ferenc (1997): Identitás – személyiség – társadalom. In *Szociálpszichológia. Szöveggyűjtemény. Válogatta: Lengyel Zsuzsanna*. Budapest, Osiris, 512–523. p.
- Pejín Attila (2008): Lokális és/vagy nemzeti? In: Papp Richárd, Szarka László (szerk.): *Bennünk élő múltjaink. Történelmi tudat – kulturális emlékezet*. Zenta, Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, 107–139. p.
- Tóth G. Péter (2002): A „közösség”. Egy fogalom megalkotása, kiteljesedése, széthullása és felszámolása. In: Pócs Éva (szerk.): *Közösség és identitás*. Budapest – Pécs, L’Harmattan – PTE Néprajz Tanszék. 9–32. p.

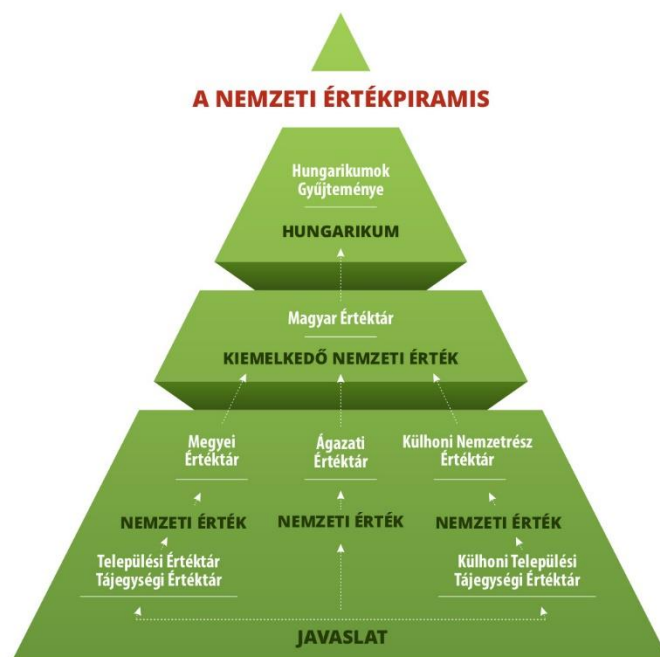
Internetes források az értéktárról

- 2012. évi XXX. törvény a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200030.tv> [2020.06.15.]
- 2015. évi LXXX. törvény a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvény módosításáról <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1500080.TV> [2020.06.15.]
- Magyar Értéktár <http://www.hungarikum.hu> [2020.06.15.]
- Hungarikumok gyűjteménye – Magyar Értéktár
<http://hungarikum.hu/hu/hirek/megalakult-vajdasagi-magyar-ertektar-bizottsag> [2020.06.10.]
- Vajdasági Magyar Értéktár – Vajdaság kincsei <http://ertektar.rs/en> [2020.07.25.]
- Vajdasági Magyar Értéktár - Vajdaság kincsei <https://www.facebook.com/vajdasag.kincsei>

Melléklet

1. ábra. Magyar nemzeti értékpiramis

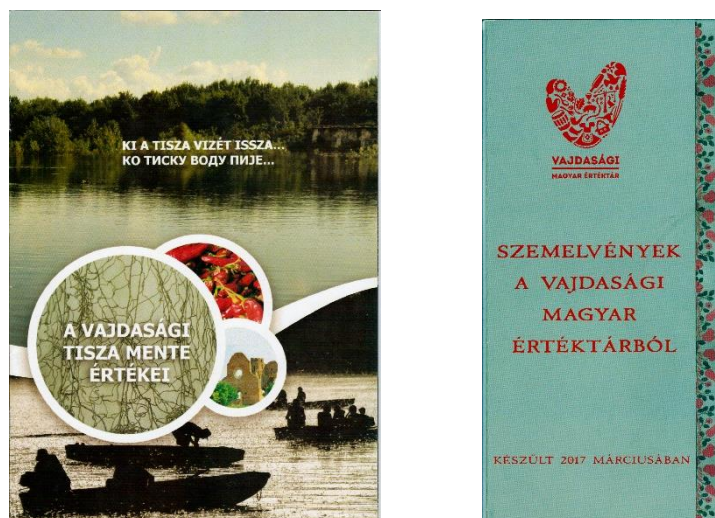
Forrás: <http://www.hungarikum.hu/hu/content/letoltheto-dokumentumok> [2020.03.10.]

2. ábra. A Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége Szegedi Tagozata által szervezett Vajdasági Magyar Értéktár program plakátja.

3-4. ábra. Vajdasági Magyar Értéktár kiadványok

5. ábra. A kutatásba bevont Tisza menti kulturális, közösségi intézmények, civil közművelődési csoportok és vezetőik, munkatársaik. Ezúton mondunk köszönetet interjúalanyainknak értékes közreműködésükért.

Magyarkanizsa - Cnesa Oktatási és Művelődési Intézmény (Nadrljanski Tornai Erika igazgató) - Tisza Néptáncgyűttes (Tóth Ágnes elnök)	Tornynos - Ady Endre Művelődési Egyesület (Tóth Ugyonka Frigyes ügyvezető elnök) „Magda-lak” Tájház Egyesület (Szabó Magda alapító)
Martonos „Mortinus” Faluvédő Egyesület (Tandori Erzsébet elnök) - Martonos Testvériségi Művelődési Társulat (Szél J. János elnök)	Ada - Szarvas Gábor Könyvtár (Barna Kolozsi Valéria igazgató) - Aranykapu Művelődési Egyesület (Sóti Éva művészeti vezető) - Vadvirág Hagyományápoló Kör (Varga Livia elnök)
Törökkanizsa - Tiszaöngye Művelődési Egyesület (Kovács Magdaléna egyesületi elnök) - Tájház, Kéknefelejcs Kézimunkacsoport (Harmath Erzsébet elnök) - Ricze Emlékház Firigyházán (Újhelyi Nándor elnök, Törökkanizsáért Egyesület)	Törökfalu Szászország Művelődési Egyesület (Nagy Rózsa elnök)
Csóka Csóka Művelődési és Oktatási Központ (Kobrehel Éva igazgató)	Óbecse Petőfi Sándor Magyar Kultúrkör (Szerda András kórusvezető, Botra férfikórus)

• Móra Ferenc Magyar Művelődési Egyesület (<i>Kiss Tóth Erika elnök</i>) • Csalogány Asszonykórus (<i>Tóth Rozália vezető</i>)	• Óbecsei Kultúrkör, Ricsaj Népművészeti találkozó (<i>Cseszák Balázs néptáncoktató, szervező</i>) • Fokos zenekar (<i>Szerda Balázs zenekarvezető</i>)
Zenta • Vajdasági Magyar Művelődési Intézet (<i>Gondi Martina elnök</i>) és a Vajdasági Magyar Értéktár Bizottság tagjai (<i>Varga Tamás VMMI kulturális referens és VMÉB elnök, Vázsonyi Csilla VMMI könyvtáros, Fehér Viktor VMMI külső m.társ</i>) • Zentai Levéltár (<i>Fodor István, nyug. igazgató, Zenta Kollégium társzervezője</i>) • Thurzó Lajos Művelődési-oktatási Központ (<i>Hugyik Richárd igazgató</i>) • Zenta Község Idegenforgalmi Szervezete (<i>Laskovity Kornél igazgató</i>) • Rozetta Kézműves Társaság (<i>Nagy Abonyi Ágnes elnök</i>) • Középiskolások Művészeti Vetélkedője (<i>Virág Kiss Anita elnök, szervező</i>)	Péterréve • Tisza Mente Közművelődési és Népművészeti Egyesület (<i>Ferencz József elnök</i>) Törökbecse • Rákóczi Szövetség helyi szervezete (<i>Báló Tibor elnök</i>) • Jókai Mór Magyar Művelődési Egyesület (<i>Ilia László titkár</i>)

Németh János:

***Fejezetek az egész életen át tartó tanulás (LLL) filozófiai,
neveléstudományi recepciótörténetéből***

V. rész

***Az egész életen tartó tanulás és a kultúrákövetítés hagyományai
Magyarországon***

**V. Az LLL és a kultúrákövetítés hagyományai Magyarországon 1960 -
2010 (részletek)**

V.1. Az LLL felnőttképzési hagyományokhoz kötődő megközelítése

Az LLL-program hazai szakirodalma jórészt a nemzetközi folyamatokat, alkalmakat és dokumentumokat mutatja be, *meghatározóan felnőttképzési irányultsággal*. Az elmúlt évtizedek első összegző könyvei, tanulmányai után (Halász 2012, Harangi - Hinczen - Sz. Tóth 1998, Maróti 2010, 2015 Zrinszky 1996, Striker 2015) napjainkban már az andragógia egyetemi gyakorlatában dolgozó, jórészt a közepgenerációhoz tartozó kutatók is mértékadó véleményt formálnak e kérdéskörben.

Németh Balázs *doktori értekezésében* tekinti át az LLL paradigma történetét, társadalmi – gazdasági - kulturális meghatározottságát a 19-20 századi történésektől napjainkig (2005). Lényegében a felnőttképzés angolszász hagyományait köti össze az Európai Unió LLL-paradigmájának kibontakozási folyamatával, figyelembe véve a felnőttkori tanulás problémáival foglalkozó UNESCO, illetve OECD kezdeményezéseket. A felnőttoktatás angolszász-amerikai histográfiájának bemutatásával támasztja alá azt a feltételezését, amely szerint a felnőttkori tanulás az egyén fejlődése mellett társadalmi szükségletet elégít ki (Németh B. 2005:27) Ebben az összefüggésben nyeri el paradigmatis jelentőségét az LLL, amennyiben az Európai Unió szakpolitikájaként a közpolitikai célok mellett jelentős gazdasági, társadalmi növekedést és együttműködést segítő szerepe is megfogalmazásra került konferenciákon, dokumentumokban, a legkülönbözőbb megnevezéssel megjelenő nyilatkozatokban. Ezeket a stációkat mutatja be könyvében Arapovics Mária, rendszerezve és elemelve a felnőttképzés kiemelkedő eseményeit és dokumentumait az 1948 – 2006 közötti időszakban (Arapovics 2011).

Mindkét szerző részletesen foglalkozik az LLL forrásvidékével. Megemlíti a 19-20. század fordulójának pezsgő szellemi életét, érintik John Dewey, Eduard Lindeman, A. L. Smith és munkacsoportja, Albert Mansbridge, Basil Yeaxlee és mások neveléstudományi jelentőségét a felnőttkori tanulás társadalmi programja bővülésében, ahogy Németh Balázs fogalmaz, „közpolitikává” alakításában (Németh B. 2005).

Visszautalnak Maróti Andor megfigyelésére, hogy A. L. Smith már 1919-ben, az angol felnőttoktatásról kiadott jelentésében így fogalmaz: „a felnőttoktatást nem tekintjük úgy, mint

ami csak az emberiség kis töredékére tartozik; ez állandó nemzeti szükséglet, elválaszthatatlan tartozéka a polgárjognak, ennél fogva általánosnak és élethosszig tartónak kell lennie” (Maróti 1986, 2005, 2015). A századforduló jelentős szellemi teljesítményeinek ismeretében jelentette meg 1926-ban Eduard Lindeman *The Meaning of Adult Education* címmel a felnőttoktatásról szóló pedagógiai munkáját, melyet gyakorlati kézikönyvnek írt, a felnőttkori tanulás módszertani bázisát, elméleti háttérét kidolgozva (idézi: Arapovics 2011).

Szerencsés fejlemény a felnőttképzés szakmai közéletében, hogy megjelent a terület hazai történetét feldolgozó könyv is (Juhász 2016). Ugyancsak az LLL forrásvidékéhez sorolhatjuk a reformpedagógia történeti hatásait képviselő számos irányzat kitűnő elméleti szakemberét, pedagógiai kísérletét eredményét (Németh A., 1993; Kereszty Orsolya 2011). Arapovics az LLL paradigma elméleti és politikai letisztulását 1948 és 2006 között *három szakaszra tagolja* (2011:31-46). Az első szakasz a felnőttképzés fogalmi és intézményi stabilizációjának a szakasza, amelyben a felnőttképzési világkonferenciák jelentik a mérföldköveket: Helsingør 1949., Montreál 1960., Tokió 1972., Párizs 1985, Hamburg 1997. Az 1990-es évektől kirajzolódik az LLL új struktúrája, fogalmi rendszere, a különféle tanulási formák átjárhatóságának és az eredmények elismerésének módszertana. Az ezredfordulót követően, különösen az úgynevezett „Lisszaboni stratégia” kidolgozását követő eseménydús évtizedben felerősödik a LLL társadalompolitikai funkciója, így a cselekvési képességek elsajátítása, a társadalmi szolidaritás, hálózatosodás és a közbizalom hangsúlyos jelenléte az LLL különféle alkalmain (Arapovics 2011:38-42, Halász 2000, Maróti 2010).

A hazai felnőttoktatás tudományos, képzési, intézményi eredményeinek feltétlen elismerésének a jele volt, hogy 2008 decemberében, Budapesten került sor az UNESCO páneurópai régió 33 országának képviselőivel a Hatodik Nemzetközi Felnőttoktatási Konferencia (CONFINTEA VI) előkészítő konferenciájára. A rendezvény záródokumentumában a résztvevők kinyilvánították elkötelezettségüket a tanulás és oktatás megerősítése mellett.

Az UNESCO VI. Felnőttoktatási Világkonferenciáját - a CONFINTEA VI-ot - 2009 decemberében rendezték a braziliai Belém városában. A rendezvény címe: „Élni és tanulni egy élhető jövőért - a felnőttkori tanulás hatalma” ('Living and Learning for a Viable Future - The Power of Adult Learning'). A tanácskozás a szakpolitikákat érintő párbeszéd, a felnőttoktatásért és az élethosszig való tanulásért vállalt elköteleződés és cselekvés jegyében zajlott.

A fentiekben összefoglalt LLL-értelmezés alapvetően a felnőttképzés hagyományaihoz kötődő, és jórészt az angolszász nyelvterület gazdag múltjából veszi a tendenciák érzékeltetéséhez szükséges tényanyagot. Ez a kötődés markánsan van jelen az LLL európai prioritásait meghatározó dokumentumokban is (Németh B. 2005, Vehrér 2011). Tekintettel arra az adottságra, hogy az LLL funkcióját illetően hangsúlyozottan van jelen a harmadik világ társadalmi felzárkóztató programjaiban, így ez az értelmezési keret jelentős hatást is gyakorol e térségek jelenkori fejlődésére. (Kumar 2016)

V.2. Az LLL közművelődési hagyományokhoz kötődő megközelítése

A magyar közművelődés története szerencsésen bővíti az LLL paradigma kialakulásának szellemi forrásvidékét, nevezetesen bevon olyan területeket is, amelyek magyar művelődéstörténeti sajátosságoknak nevezhetőek, és segítenek az értelmezési keret új nézőpont szerinti bővítésében (Fehér 2011, Vehrér 2010)

Marx György például a *Gyorsuló idő* című tanulmányában említi, „Egy mai ember annyi változást ér meg élete folyamán, amennyit az ókori Mezopotámiában csak száz egymást váltó generáció tapasztalhatott”, s mindezt a tudományos kutatás eredményeinek oktatásra és hétköznapi életünkre gyakorolt hatása kapcsán írja le, bizonyos ismeretek gyors elavulásának

következményeként. (Marx 1969:2). C. P. Snow szintén a művelődés fontosságára helyezi a hangsúlyt, mintegy szinonimaként használva a kifejezést a tanulással. (Snow 1998).

Durkó Mátyás a 60-as évektől kezdődően foglalkozott e kérdéskörrel, s következetesen a permanens nevelés-művelődés, illetve személyiségformálódás kifejezéseket használta könyveiben és tanulmányaiban. Elméletében nagy hangsúlyt fektet a felnőtt ember társadalmi tennivalóira és felelősségére, s az azokhoz szükséges egyéni alkalmazkodásra. A felnőttnevelés szocializációs és individualizációs funkcióit is holisztikusan szemléli, s kiemeli az önnevelés (informális tanulás) szerepét. (Durkó-Szabó 1990:51, Vehrér 2010).

Az LLL paradigma kialakulásának és működésének a „*művelődés és tanulás sajátos dialektikájában*” megvalósuló folyamatként történő értelmezése lehetőséget ad az egész életen át tartó tanulás programjának a *felnőttképzés tevékenységeit kiegészítő, annál tágabb intézményi és művelődési rendszer bevonására e programba*. A hivatkozott tanulmányból vett hosszabb idézet legalább három területre irányítja a figyelmet. Elsősorban az LLL paradigma társadalmi befogadását megalapozó *páratlanul gazdag, a felvilágosodás idején és a reformkorban gyökerező magyar művelődéstörténeti, közművelődési hagyományokra* (Fehér 2011; Németh A. 2005, Kereszty 2014; Szabolcs 2002), a 19-20. század sokszínű társadalmi, *egyesületi életének hálózatokat szervező szerepére* (Gelencsér 2010; Benedek, Csoma és Harangi 2002). Továbbá a magyar közművelődés, különösen az 1960-as évektől *jellemző, holisztikus értelmezésének komplexitására*. Ez nem csupán az interdiszciplináris megközelítésre, de a *művelődési alkalmak és tevékenységek közösségi és intézményesült formáinak a sokszínűségére is vonatkozik*.

Noha választott tárgyunk mind elmélyültebb bemutatása érdekében a sorozatban selsősorban az LLL paradigma *filozófiai recepciói közül foglalkozunk néhányal részletesebben*, ezúttal mégis utalni kell két *tudományterület* kitűnő hazai és nemzetközi szaktekintélyére. A *közgazdaságtanról és a fizikáról* van szó, Theodor W. Schultz, Jánossy Ferenc, C. P. Snow és Marx György munkásságának tükrében. Abban a sajnálatosan szűk keretben, amit az LLL paradigma szempontjából a jelen sorozat terjedelmileg lehetővé tesz. E tudományok jeles képviselői az 1960-as évek elejétől folyamatosan alakítói voltak az értelmiségi közbeszédnek Magyarországon is, elsősorban a „két kultúra” kérdéskörében tovagyrúzó sokszereplős polémiaiban való részvételük, alkotó és folyamatos közreműködésük eredményeként (Snow 1998; Rényi 1997; Németh L. 1997, Tillmann 2007). E nagy hatású és éveken át tovagyrúzó dialógus az egész életen át tartó tanulás sokszínű művelődési gyakorlatának jelentős társadalmi bázisát, segítő közreműködő körét hozta létre Magyarországon a médiában, a kulturális intézményekben és civil szervezetekben, vagy az *önképzés változatos igényeihez biztosítottak minőségi tartalmi muníciót. A közös nevező, ami e tudományokat és azok képviselőit e sorozat lapjain (is) rokonítja, a változásra érzékeny, megújulásra képes ember szerepének a hangsúlyozása, támogatása a társadalmi innovációban*.

T. W. Schultz tudományos kutatásainak *kezdetektől az ember és környezete kapcsolatait* vizsgálta. Meglepetéssel rögzítette azt a megfigyelését, hogy a második világháborúban vesztes országok, kivált Németország és Japán, korábban elérte a háború előtti termelési színvonalat, mint az őket legyőző Nyugat-Európai államok, akár Nagy-Britannia vagy Franciaország. Schultz először egy rövid tanulmányban tette közzé megfigyeléseit a gazdasági növekedés és az emberi tőke kapcsolatáról, nevezetesen arról az összefüggésről, amely a gazdasági szereplők közül kitüntetett szerepet tulajdonít az emberi képességeket fejlesztő befektetéseknek (1961). E kutatásait természetesen nem csupán a kezdeti hipotézisei mentén folytatta, de vizsgálta a mezőgazdasági és ipari munkásság közötti különbség okait, a fekete (negrois) közösség *tulajdonosi teljesítményét* összevetette a fehér birtokosok teljesítményével,

és sok minden mást is, amely tényező az amerikai társadalom életét jellemezte. Ő volt az a tudós, aki széleskörű érvanyagának birtokában kimondta, hogy az új társadalmi keretek között az *emberbe*, vagy, ahogy közismertté vált, *az emberi tőkébe* történő befektetés (investmen in human capital) határozza meg egy adott közösség gazdasági növekedését, eredményeit (Schultz 1961:3-4). Kutatási eredményeinek társadalmi hasznosságáért 1979-ben Nobel díjjal ismerték el munkásságát.

Jánossy Ferenc (1966) „*A gazdasági fejlődés trendvonalai és helyreállítási periódusok címmel*” jelentette meg nagyhatású könyvét, alig öt évvel a T. W. Schultz korszakos tanulmánya után. A szerző megvizsgálta a második világháború utáni helyreállítási periódusokat, és arra a következtetésre jutott, hogy *a helyreállítás folyamata akkor ér véget, ha a termelés elérte és folytatja a krízis előtti „trendvonalat”*. E megfigyelés eredményei között, hasonlóan az amerikai közgazdász gondolatmenetéhez, Jánossy is az emberi erőforrás (amit ő szerényen még „szakmastruktúrának” nevezett) fejlesztésében látta a dinamikus és fenntartható fejlődés zálogát. Az LLL-paradigma kialakulása szempontjából az alábbi következtetéseit tarjuk fontosnak, ezért idézzük:

1. „Valamely ország gazdasági fejlettsége – még ha átmenetileg nem is realizálódik a termelés tényleges volumenében, vagyis csak, mint megvalósítható lehetőség létezik – elsősorban az összmunkaerő mindenkori szakmastruktúrájától függ.
2. A gazdasági fejlődés elválaszthatatlanul kapcsolódik a szakmastruktúra változáshoz. A gyorsabb ütemű gazdasági fejlődés előfeltétele a szakmastruktúra gyorsabb változása.
3. Azok a korlátok, amelyek a szakmastruktúra változási sebességét behatárolják – hosszú távra –, határt szabnak a gazdasági fejlődés ütemének is.
4. A szakmastruktúra változását stabilizálási tehetetlenség, vagyis a múltbeli változások hatása az elkövetkezendő évek, sőt évtizedek változásaira, alapvetően megszabja a gazdasági fejlődés trendvonalának állandóságát.

E végkövetkeztetések – jóllehet a gazdasági fejlődés összes döntő tényezőit felölelik – még mindig nem adnak választ arra az alapvető kérdésre, hogy: mitől függ végeredményben a gazdasági fejlődés üteme?” (1966:245).

A „szakmastruktúra változása”, állítja Marx György, elsősorban az adott szakma által akkumulált szakismeret relevanciájától függ (1969). Magyarán akkor, ha egy szakma által képviselt tudásanyag, ismeretek sokasága, hozzáállások és attitűdök összessége nem találja meg a „vevői” visszaigazolást annak *szükségességéről*, akkor az abban akkumulált ismeretanyag elavult. Márpedig, ha valami elavul, akkor annak frissítése, megújítása, cseréje elemi érdeke a munkavállalónak, valamint a társadalomnak egyaránt. Ennek a problémának egyéni és társadalmi szinten is célszerű megoldása *a képzések, a tanulási alkalmak mind mennyiségi, mind minőségi bővítése, fejlesztése*, a művelődési alkalmak közelítése a helyi és makró társadalmi igényekhez. E folyamatban álláspontja szerint az igazi főszereplő a pedagógus, aki immár közvetve, vagy közvetlenül az egész életünket végigkíséri: „A gyorsuló fejlődés áttöri a nemzedékfalat. Az iskolában azt tanítják, hogyan kell tanulni. Ezt a tanulást folytatnunk kell életünk végéig. Tanítók segítenek ötéves kortól kezdve hatvanöt éves korig, és még azon túl is. Az ismeretterjesztő előadók, a rádió és televízió munkatársai, a folyóiratok és könyvek szerkesztői, költők és tudósok működésének eredményeként születik a tudományos forradalom tanuló, gondolkodó társadalma” (Marx 1969 52-53. o.). Marx György egész életében szenvedélyesen érvelt a kultúra egysége, az életvitelek szervezésében eligazító, értelmező szerepe mellett. Ez a gondolkozásmód, a *hatvanas évektől* áthatotta az értelmiségi közbeszédet.

Snow emlékezetes tanulmányának első megjelenésétől kezdve (1959) időről-időre fellángolt a polémia értelmiségi körökben a korszerű műveltségről. Rendre felvetődtek olyan kérdések, vajon a humán (Snownál irodalmi) értelmiségieknek kell e tudni, miért „megrendítő” a termodinamika második törvénye, ami annyit tesz a fizikus szerint, mintha egy természettudóstól annyit megkérdezne, tudja-e, ki volt Shakespeare.

Társadalmunk (vagyis a fejlett nyugati társadalom) elvesztette a közös kultúrának még a látszatát is, hangsúlyozza. A lehető legjobban képzett személyek többé nem tudnak véleményt cserélni legfőbb intellektuális érdeklődésük síkján. Ezt aggasztónak tartja, intellektuális és mindenekfölött morális életünk szempontjából. „Ahhoz vezet, hogy rosszul értelmezzük a múltat, rosszul ítéljük meg a jelent, és megtagadjuk jövő reményeinket. Megnehezíti, talán lehetetlenné teszi, hogy helyesen cselekedjünk.” Természetesen nincs teljes megoldás [...] De mégis tehetünk valamit: a legfőbb eszköz, ami rendelkezésünkre áll, a nevelés — a nevelés elsősorban az általános és középiskolákban, de a főiskolákon, egyetemeken is. Nincs mentség arra, hogy a következő generációt is olyan tudatlanságban, a kölcsönös megértéstől és rokonszenvtől megfosztva bocsássuk útjára, mint amilyenek mi magunk vagyunk.” (Snow 1998)

A korszerű műveltségről kezdeményezett vita a jórészt szimbolikus tárgy körül körvonalazódó fontos kérdésekről szólt, vagyis a kultúra, a művelődés, a szakszerűség viszonyáról egy olyan korban, *amelyben addig soha nem képzelt és látott tudományos-technikai föllendülés vette kezdetét, megalapozva azt a társadalmi együttélést, amelynek motorja a tudás, az emberi alkalmazkodó képesség művelődési folyamatokban kiteljesedő birtoklása. Ez pedig egyet jelentett az egész életen át tartó tanulás szélesan értelmezett felfogásával, mindazon művelődési alkalom elősegítésével, amelyek az autonóm, a viszonyait tudatosan befolyásolni képes személyiség áll a központjában.*

Történeti kialakulásában és működési gyakorlatában a magyar közművelődés jelen van a társadalom teljességében. E szélesan értelmezett közművelődés minden szervezet és intézmény számára tulajdonít művelődési funkciót, miként a kialakuló személyiség a szocializáció során, azaz minden életkorban és minden élethelyzetben változatos művelődési, tehát aktív kultúraelsajátítási folyamat részese (Maróti 2010:70, Németh 2012). Ebben a nyitott felfogásban a magyar közművelődés szervesen illeszkedik az Európai Unió jelentős programjához, amelyet az *Egész életen át tartó tanulás* stratégiája foglal össze. Ennek a programnak is az a lényege, hogy minden oktatási, kulturális és művészeti intézmény és közösség részt vállal a személyiség egész életen át tartó tanulásában, művelődésében. A magyar közművelődés sajátossága, hogy a művelődési házakat, mint a szélesan értelmezett közművelődés emberközpontú, *kiterjedt infrastruktúrával és kultúraközvetítő szakemberekkel bíró, professzionális intézményeit fogadta el a huszadik század hetvenes-nyolcvanas éveitől a helyi társadalmak sokasága.* Ennek eredményeként ezeknek az intézményeknek a jó része a 21. században az egész életen át tartó tanulás fontos színterei lettek Magyarországon a kultúraközvetítés nonformális és informális tanulási alkalmainak helyszíneiként (Németh 2012; Sály 2006, Striker 2015, Juhász 2016).

Az LLL paradigma felnőttképzéshez kötődő, *illetve a közművelődés magyarországi hagyományaihoz illeszkedő értelmezési módjainak bemutatása* jelezni képes azokat az eszmétörtéti kötődéseket, szemléleti, szakmai elkötelezettségeket, tervezési alternatívákat, amelyek jórészt 1990 után jelentek meg a hazai fejlesztéspolitikában, közigazgatásban, intézményekben és civil szervezetekben (Striker 2010, Halász 2000; 2012).

Ebben a fejezetben röviden áttekintettem az LLL paradigma két hazai eszmetörténeti kötődését felidézve a program néhány magyarországi pedagógia- és művelődéstörténeti előzményét.

Az először összefoglalt LLL-értelmezés alapvetően a felnőttképzés hagyományaihoz kötődő, és jórészt az angolszász nyelvterület gazdag múltjából veszi a tendenciák érzékeltetéséhez szükséges tényanyagot. Ez a kötődés markánsan van jelen az LLL európai prioritásait meghatározó dokumentumokban is.

Az LLL másik bizonyítható eszmetörténeti forrása a magyar közművelődés történeti hagyományaihoz, valamint jelenkori folyamataihoz kötődő. A felvilágosodás, valamint a reformkor széleskörűen megalapozta ezt a szemléletet. Ebben a nyitott felfogásban a magyar közművelődés szervesen illeszkedik az Európai Unió jelentős programjához, amelyet az *Egész életen át tartó tanulás* stratégiája foglal össze. Ennek a programnak is az a lényege, hogy minden oktatási, kulturális és művészeti intézmény és közösség részt vállal a személyiség egész életen át tartó tanulásában, művelődésében.

Epilógus

Sorozatunk befejező részében mód és lehetőség van az egyes fejezetek összefűzésére, a lényeges kapcsolatok összefoglalására. A klasszikus kultúrafogalom rekonstruálása lehetővé tette a később létrejövő kultúrafogalmak paradigmatiszálását. A klasszikus kultúrafogalom létrejöttét követő jó kétszáz éves időszak kultúráról és a kultúra fogalmáról szóló elemzése alátámasztja, hogy az értékelméleti filozófiához és a kultúrszociológiához kötődő újidealista (normatív) kultúraelmélet, illetve a kulturális antropológiában kiteljesedő kulturális egyenértékűség (relativizmus) alkalmas a kultúrafogalmak jelentős irányzatait rendszerző paradigmák szerepének a betöltésére.

Azt is sikerült bemutatni, hogy *e kultúraelméleti paradigmák mögött markáns filozófiai recepciókat dolgoztak ki a művészek, filozófusok, később a szaktudósok, leginkább az ember és a kultúraelsajátítás, az ember és a nevelés-művelődés, az ember és a társadalomfejlesztés kapcsolatáról.* Az LLL szerepköre ebben a választékban kivételes jelentőségű.

Nem minden fenntartás nélkül, mégis ezekkel a gondolatokkal zártam a filozófiai recepciókat bemutató IV. részét a sorozatnak: *„A filozófia segít a mindenkori alapkérdésekre adott átgondolt, részlet gazdag megválaszolására. Miért, mit és hogyan csináljunk. A filozófia tehát megelőzi a cselekvést, ezzel ugyanakkor elősegíti ez utóbbi hatékonyságát. A filozófia megválasztása ugyanakkor messzemenően meghatározza az alkalmazott módszereket.”*

Ez a kitüntetett és *bonyolult kapcsolat* teszi napjainkban is a kutatás tárgyává az eltérő kultúrafogalmakat használó kultúraelméleti irányzatok és az egész életen át tartó tanulás változatos gyakorlata közötti összefüggést. A kapcsolódás és kötődés kultúraelmélet és kultúraelsajátítás között persze soha nem mechanikus és okszerű. Sőt a hétköznapi gyakorlat sokszor éppen azt a látszatot kelti, hogy a kultúra-művelődés elméletével foglalkozók érdeklődése a kultúrákövetítés napi gyakorlata iránt meglehetősen szerény, és fordítva is sok példát tudunk mondani arra, hogy a gyakorlati szakemberek jócskán távol tartják magukat a kultúra elméletének alapkérdéseitől. Ezeket a hétköznapi tapasztalatokat igyekeztünk a sorozatban kiegészíteni, részben megcáfolni. Különösen a mögöttünk hagyott három évtized szakmai történései igazolják, hogy a magyar közművelődésben markánsan megjelenő

irányzatok (törésvonalak) „mögött”, vagy „mélyén” pontosan kimutathatóak a huszadik század két nagy kultúraelméleti paradigmájának tápláló impulzusai. Az *újgenerációs közművelődési intézmények* (Németh 2011/2012; Sály 2006) szolgáltatási repertoárjának bővülése, a felhasználók igényének messzemenő figyelembevétele éppen úgy jellemzi ezt a folyamatot, mint a *közösségi művelődés szerepének megerősödése*, országos, sőt Kárpát-medencei hálózatosodása, intézményesülése.

Különösen fontos volt a szakterület legitimációs térének stabilizálása érdekében a hivatkozási bázis mind pontosabb feltüntetése a közép- és hosszútávú stratégiai tervezés kényszerében. Röviden szólva az Európai Unió támogatási rendszerében megjelent ugyan a kulturális szakterület, ám az itteni eredményes szereplés megkövetelte az ágazat professzionális átalakulását a fejlesztéspolitikában és a tevékenységstruktúrában egyaránt. (Németh 2007). A pályázati rendszer kihívásai mellett fokozatosan megjelentek az új konstrukciók az állami támogatások rendszerében. Röviden szólva a 2010-es évek a közművelődési szolgáltatások jelentős átrendeződésével, a tartalmi és az infrastrukturális fejlesztések fogadásának jegyében, és a közösségi művelődés régi-új törekvéseinek markáns intézményesülésével teltek el.

Ezek a változások is indokolták az elméleti szakemberek részéről a közös töről fakadó, mégis eltérő víziókat megfogalmazó és szolgáló közművelődési intézményrendszer és civil szféra, valamint az ágazatpolitika szándéka nyomán ebben az időszakban megerősödő közösségi művelődés azonossága és eltérése iránti fokozott érdeklődést. (Diczendi 2002, Juhász 2013; 2018, Kleisz - Dóri 2018)

Az epilógus alkalmas arra is, hogy egyelőre még jórészt hipotetikus alternatívaként, mégiscsak felvessük a közművelődés és közösségi művelődés eltérő elméleti gyökérzetének sajátosságait, a (helyi)társadalmi kihívásokra adott jól megkülönböztethető válaszait, szolgáltatási alternatíváit. Ennek a hipotézisnek az a lényege, hogy mind az LLL mentén megújuló magyar közművelődés – elsősorban a közművelődési intézmények –, mind a közösségi művelődés elégséges munícióval rendelkezik ehhez a frissességhez a bemutatott recepciók továbbélő örökségéből merítve. Amit a sorozatban bizonyítottam, hogy a 18. századi egységes, napjainkra már klasszikus kultúra fogalom lesz az eredője – a megfogalmazását követően majdnem száz év elteltével – a kultúraelméletben kidolgozott *újidealista* (értékelméleti, kultúrfilozófiai), illetve *antropológiai* irányzatoknak. A klasszikus kultúra fogalom létrejöttét követő jó kétszáz éves időszak meggyőző abban a tekintetben, hogy az újidealisták által *reprezentált kulturális kánon*, illetve az antropológiában *kiteljesedő kulturális relativizmus* alkalmas a kultúra fogalmak jelentős irányzatait rendszerző paradigmák szerepének a betöltésére a 19-20. század fordulójától napjainkig. Lényegük összefoglalása az epilógusban indokolt annak az összefüggésnek a láttatása érdekében, hogy a huszadik században, különösen a század második felében, az értékelméleti alapokon kidolgozott *újidealista művelődésemélet*, és az antropológiai alapokon nyugvó társadalomfejlesztő programok – sok egyéb szerepük mellett – *a magyar közművelődés és a közösségi művelődés* elméleti háttérét alkotják.

Az az újidealisták öröksége, mint a magyar közművelődés megújulásának forrásvidéke

A közművelődési intézmények és közösségek számára kínált és kínál kimeríthetetlen bázist az újidealisták által rendszerbe foglalt, és az évtizedek során folyamatosan gyarapodó kultúraelsajátítási alternatíva. Az elmélet így, mint *szükségyszerű jó* jelent meg a hazai kulturális

és helyi társadalmi fejlesztések megalapozásakor, előnyös munkamegosztást kínálva az „elmélet” és a „gyakorlat” valamennyi részterületén.

A 19. század harmadik harmadának körülményei között, melyeket az elidegenedés általánossá válása határoz meg (Bujdosó 1988; Kiss E 2005) az újidealista recepciója a klasszikus fogalmi komplexitásból megmenti mindazt, amit csak lehetséges, aminek realitása van. Pontosabban *áttették a súlypontot a társadalmi küldetésről az egyénre*, a végtelen sok egyéni döntésre. Ezért az LLL pozicionálása szempontjából kiemelt jelentőséget tulajdonítok ennek a recepciónak, elsősorban bizonyos kultúráközvetítő gyakorlatok bevezetése, módszertani bővítése érdekében.

A szent világszabadság, és a testvér lesz minden ember egyetemes küldetéstudata számukra már csupán klasszikus hagyomány, nem reális lehetőség. Mindezek figyelembevételével az egyéni kultúra elsajátítást, *mint a polgári kultúra eszményének életképességét* mégiscsak elfogadják. Vélhetően egy szubjektív és magánjellegű intimitás visszafogottságával elősegítve a „kulturális társadalmasulást”, vagy más szemantikai kontextusban mondva, a társadalmi tőke hatásos generálását (Tenbruck 2003:69-70; Putnam 2000, 2004).

A kultúrafogalomhoz kötődő klasszikus idealizmus irányultságát megtartva, de a metafizikai háttér konvertálhatóságának lehetőségével erőteljesen hangsúlyozzák a kultúra fogalmának érték orientációját. Viszonylag éles határt vonva az élet eldologiasodott, tömeges és fogyasztói szükségszerűségben megnyilvánuló területei közé, ezeket mintegy leválasztva a tulajdonképpeni kultúráról. Ezáltal értelmezésükben a kultúra fogalma természetesen viszonylag zárt, érték magas területekre korlátozódik. Ezek a területek ugyanakkor meglehetősen sokfélék lehetnek, éppen a metafizikai flexibilitás miatt.

A metafizikai háttér flexibilitása, kiegészülve a Rickert-i multiverzummal (szubjektum-objektum, mag-héj kultúra vertikális és horizontális metszete), létrehozza a kultúra elsajátításának *heterarchikus* terét (Linke 2005:31). Ebben a térben, amelyben a személyiségnek – körülményei alakulásával – meglehetősen „sok” struktúrája van (Hunter 2003:85.), a kultúra elsajátítás tárgya a lehető legváltozatosabb tartalommal jelentkezhethet és léphet elő a döntéseket és életfolyamatokat vezérlő pozícióba. Majd a körülmények és alkalmazkodási kényszerek (Birket-Smith 1969:60-65) átalakulásával, egy motivációs váltás nyomán és hatására, ezek átadják vezérlő pozícióikat más tartalmaknak, művelődési, képzési programoknak, életvezetési gyakorlatnak, kultúraelsajátítási tartalmaknak.

Az egyén számára elősegítve a szakadatlanul változó élethelyzetekhez történő eredményes alkalmazkodást. Magyarán, a mag és héj kultúra területei, illetve a metafizikai (érték-tételező) háttér változatossága, a személyes aktivitás és hivatás folyamatos megléte egyaránt bőséges lehetőséget kínálnak az egyén számára *a kultúraelsajátítás, a művelődés, az egész életen át tartó tanulás legváltozatosabb formáiban való részvételre*.

Ezzel biztosítva egy értékelvű és változatos művelődési program (Karácsony 2002; 2008 Kodály 1964) tartalmához és megvalósulásához elméleti és módszertani muníciót. Az újidealista kultúrafelfogás a személyiség aktivitását, együttműködését, önmegvalósítását, gyarapodást állítja a létezés középpontjába, mélységesen demokratikus egyéni választások és döntések sorozatára bízva e program gyakorlati, helyi sajátosságok közötti megvalósulását. Álláspontom szerint ez realitás. Amennyiben az egész életen át tartó tanulás változatos alkalmainak középpontjába – a klasszikus, vagyis univerzális kultúrafogalom *újidealista frissítéséhez igazodva* – a kultúra elsajátítás alanya az alkotó, kreatív, önmegvalósító, együttműködő ember, a kultúra elsajátítás tárgya és szabályozó rendszere a polgári kultúrában kiteljesedő európai humanizmus teljes tárgyiasult formája, örökség-együttese és

demokratikus normarendszere kerül. Ugyanakkor nélkülözhetetlen az egyéni motiváltság és *aktivitás* a kultúra elsajátítási folyamatokban. Végezetül az elsajátítás *tárgyát* illetően a komplex kultúrafelfogás érvényesül, az egyén folyamatosan változó élethelyzetének szükségleteit figyelembe véve, azokat formálva. Ennyiben tehát a klasszikus kultúra fogalomban megfogalmazott humanitás kánon ad keretet ezeknek a művelődési, tanulási programoknak, nyilvánvalóan a tartalmakat illetően (metafizikai háttér!) a kulturális sokszínűséget, egyediséget és hagyományt, a „kérdéssé tett problémát” teljes nyitottsággal kezelve (Hunter 2003:76). *Ez az összefüggés képezi az új kultúraközvetítő programok normativitását.*

A klasszikus kánon vállalása, a kulturális, valamint egyéni sokszínűség, a személyiség motíváltsága rokonítja azokat a nevelési, művelődési programokat, amelyek az egész életen át tartó tanulás alkalmain kínálnak alternatívát az egyéni kreativitás, a közösségi részvétel és a társadalmi szolidaritás elsajátítói és megvalósítói számára, a kultúraközvetítés tartalmi átalakulásának feltételeként. Hasonló következtetésre jut az önimádó, normavesztett, terápiás függőségben élő társadalom problémakörnek teljes könyvet szentelő *Lasch* is. Álláspontját összefoglalva hangsúlyozza, hogy a „függőség” oka a szakértői hatalom túlterjeszkedése az egyéni autonómia felett. „A bürokrácia elleni harcot tehát ki kell terjeszteni a kapitalizmus, mint olyan elleni harcra”. A mára kialakult „haldokló kultúrából” a visszaút utolsó esélyét „A közösségalkotásra, részvételre képes személyiségek jelenthetik. [...] A jobb társadalom felépítésének a szándéka azonban tovább él, a lokálpatriotizmus, az önsegélyezés és a közösségi cselekvés hagyományaival együtt, s csak egy új, tisztességes társadalom látomása kell hozzá, hogy valóban életre is keljen. A morális fegyelem valaha a munkaerőkölcs feltétele volt [...] E fegyelem nélkülözhetetlen az új rend felépítéséhez (1996:372-373).

Ez a *magatartás-ethosz*, az adott lehetőségek formálásában az intenzív részvétel, központi szerepet kap *Németh László* pedagógiai írásai mellett, szinte teljes életművében. „Belső tapasztalatból és az egyetemes kultúra üzenetéből, az életminőség emelésének a vágyától hajtva alakított ki életművében *Németh László* egy olyan magatartás-ethoszt, amelyik – hite szerint – a 20. század embere számára is biztosítani képes a személyiség és a közösségek emelkedő minőségű életét” (Görömbei 1997:89; Fábián:1980).

Ezeknek a tanulási, művelődési programoknak a multiverzumát (Rickert 1920/1990), változatos metafizikai gondolatkonstrukcióját illetően, „amelynek háttérében megtaláljuk azt a pontot, amiből kulturális cselekvésünk folyik [...], meglehetősen közömbös, melyiket választjuk” (Weber, A, 1927/1989:86). Ebben az értelemben tehát ezeknek a programoknak a tartalmát minden olyan kulturális elem képezheti, „amelyet a társadalom legtöbb tagja kíváncsnak tart” (Allport 1997:188). Kodály Zoltán nevelési terve (1964. I) egyenrangú „metafizikai gondolatkonstrukcióként” jelenhet meg a „háttérben” az interkulturális párbeszédet elősegítő tréningekkel (Vehrer 1997; Edelenyi 2009), vagy az egyéni kvalitást bővítő, kompetenciafejlesztő informális tanulási alkalmakkal. Az intenzív létformát élő aktív, kreatív személyiség ebben az értéktudatos felhalmozásban járul hozzá az egyéni és a társadalmi haszon gyarapodásához. Azzal a fontos kiegészítéssel, *hogy mindezt nem államilag októjától, homogén művelődéspolitikai kényszere erőlteti az egyénre, netán a kultúraközvetítés intézményeire*, hanem a „társulás művészetét” egyéni és egyedi döntések sorozatában vállaló személyiségek összetartozás-élménye motiválja, a szabad és változatos mikrovilágok megújulásának folyamatában.

A megvalósulás helyszínei azok az *újgenerációs művelődési házak*, amelyek összefoglaló bemutatásában ez olvasható: „A művelődési házak jelentős részében sikerült a megújulás az elmúlt évtizedben, mind tartalmi munkájukat, mind szervezeti rugalmasságukat tekintve. A magyar közművelődés megújuló intézményei – az értékelvű közművelődés fundamentumaként –, az ideológia- és programközpontúság helyett a közösségalkotó személyiségfejlesztést állítják tevékenységük középpontjába.” (Németh 2011/12)

Az újidealista irányzat meghatározó szerzői eredeti módon frissítik, és a huszadik század megváltozott körülményei között megújítják a *klasszikus recepciót*, amelynek alkotói között kiemelkedő szerepe van a német idealizmushoz ezer szállal kötődő *F. Schillernek* és *J. G. Herdernek*, akiknek e kérdéskörben kifejtett nézeteivel bővebben is foglalkozom. A klasszikus recepció összefoglalja a modern, együttműködő ember nevelési ideáljának filozófiai tartalmát. Koherens elméleti rendszerbe helyez egy értékelvű és változatos művelődési program társadalmi gyakorlatát, a teoretikus megközelítés mellett sokszor módszertani muníciót is megelőlegezve.

Az újidealista kultúraelmélet a klasszikus komplexitásból a személyiség aktivitását, együttműködését, önmegvalósítását, gyarapodását állítja a kultúraelsajátítás, egyáltalán az élethosszig tartó tanulás középpontjába. Mélységesen demokratikus egyéni választások és döntések sorozatára bízva e program helyi sajátosságok között megvalósulós gyakorlatát, elősegítve a szakadatlanul változó élethelyzetekhez történő eredményes alkalmazkodást.

A kreatív kultúraelsajátítás feltételezi a személy teljes erőbedobását, ugyanakkor az objektivációkkal való találkozás eredményét nézve nem az alkotásra fekteti a hangsúlyt, hanem a befogadásra, a feldolgozásra, az újabb és újabb élményre. Föltehetően ez a kultúraelsajátítási terep kínálja a legtágabb lehetőséget az értékelvű művelődési programoknak, támogatási gyakorlatoknak. Itt van mód a személyiség aktivitásának fedezetével, arra építve a valódi, önszerveződő közösségek létrehozására, és személyiségfejlesztésre egyaránt. A *reformkortól eredően ez az alternatíva kínálja a magyar közművelődés számára a kultúraelsajátítás legváltozatosabb tevékenységeit, alkalmait*. Európában az ezredforduló ezeket az egész életen át tartó tanulás (Lifelong Learning, LLL) új tanulási formáival, és alkalmával, ezek indikátoraival azonosították. Ez az összefüggés teszi nyilvánvalóvá, hogy az LLL programjának a szélesen értelmezett közművelődés a magyarországi megfelelője, a művelődési házakkal, a közművelődési civil szervezetekkel, valamint a kulturális-művészeti élet egyéb szereplőjével együtt, a közoktatással szorosan együttműködve.

A nonformális és az informális tanulási formákat és technikákat mindazok elsajátítják és alkalmazzák, akik a művelődési házakban, közművelődési civil szervezetekben rendszeresen együtt töltik az idejüket rokon érdeklődésű, értékrendű társaikkal, a közművelődési szakemberek által biztosított optimális tanulási feltételek között. Az egész életen át tartó tanulás programjának – a felnőttképzés rendszerét kiegészítő, annál tágabb – helyes értelmezése tette lehetővé a magyar közművelődés eredményes szereplését az Európai Unió felzárkózást elősegítő támogatási rendszerében.

Az intenzív létformát élő aktív, kreatív személyiség ebben az éréktudatos felhalmozásban járul hozzá az egyéni és a társadalmi haszon gyarapodásához. Azzal a fontos kiegészítéssel, hogy mindezt nem államilag oktrojált, homogén művelődéspolitikai kényszere erőlteti az egyénre, netán a kultúraközvetítés intézményeire, hanem a „társulás művészetét” egyéni és egyedi döntések sorozatában vállaló személyiségek összetartozás-élménye motiválja, a

szabad és változatos mikrovilágok megújulásának hosszú időszakában. Ennek a tanulási, művelődési programnak a realitására és aktualitására utal számos, az utóbbi évtizedekben megvalósított, jól ismert közművelődési kísérlet, program, mintegy az újidealisták kultúra értelmezésének ésszerű továbbfejlesztéseként.

A közösségi művelődés antropológiai kötődései

Az antropológia társadalomfejlesztő kulturális szemléletmódja – ennek a szemléletmódnak a múlt század hatvanas éveitől folyamatos Nyugat-európai térhódítása – termékeny talajra talált a közösségejlesztők hazai úttörőinek a körében éppen úgy, mint a közösségi művelődés intézményesülését, a helyi társadalomfejlesztő programokat segítő szakemberek között.

A közösségi művelődés társadalomfejlesztő elkötelezettsége szempontjából döntő jelentőségű lépést a Németországból Amerikába vándorolt, és ott a kulturális antropológiai intézményesülését megalapozó F. Boas lépte meg.

Franz Boas (1858-1942) a diffuzionalizmus eszméjének precíz antropológusaként *sokat tett a legkülönbébb kultúrák egyenrangúságának elismertetéséért*. F. Boas tanítványa, Ruth Benedict a kulturális antropológia *következetes értékmentességére, az összehasonlító módszer tárgyilagosságának a fontosságára* hívta fel a figyelmet. Nagy hatású életművéből a kultúra elsajátítás professziója minden valószínűség szerint a személyiséget befolyásoló *kulturális mintázat* létezésének és kialakulásának a leírásaiból profitálhat a legtöbbet.

Az antropológia által bevezetett kulturális ekvivalencia hozzásegítette a társadalmat annak a nyelvezetnek az elsajátításához, azoknak a politikai döntéseknek az elfogadáshoz, amelyek hatvanas évek végétől jórészt meghatározták Nyugat-Európa, Ausztrália, Kanada és az Egyesült Államok kulturális-, méginkább társadalompolitikáját.

Az antropológia sokat tett a nyugati társadalmakban a kulturális sokszínűségek feltárása, bemutatása, a kulturális egyediségek emancipációja ügyében. A kulturális egyenlőség tudományos programjával kiszabadította a szellemet a palackból, nevezetesen az európai hagyományon alapuló, s mindaddig egyeduralkodó kulturális kánon kritikai lehetőségének a szellemét. Ezzel a kulturális relativizmussal valójában felértékelődtek az általános „alatti” egyediségek, a helyben történt folyamatok, a többségtől eltérő kisebbségek, másságok, a helyi megoldások. Ez a sok izgalmat, pezsgést, kísérletet produkáló változás lényegében kikövezte az utat – a hamarosan szövetségesként (olykor riválisként) jelentkező szociológiával és esztétikával karöltve – azoknak a huszadik század második felében jelentkező, elsősorban politikai mozgalmaknak, amelyek a tudományterület felségvizeit elhagyva, nyíltan politikai érdekek érvényesítése mellett szálltak síkra. Figyelmünket ezért a posztmodern-kor kétségkívül legnagyobb hatású irányzatára, a multikulturalizmusra, pontosabban annak mozgalmaira irányítjuk. *A multikulturalizmus hatása a közösségi művelődés elméleti alapvetésére, programjaira, módszereire már közvetlenül is kimutatható.*

A hetvenes évektől az európai fejlődés által kikristályosított kulturális kánon az említett társadalmakban a támadások céltáblájává vált. *A kultúra eszméje, problémája és fogalma ettől az időszaktól kezdve, vagyis a posztmodern-kor évtizedeiben sokkal inkább lesz valami ellenesnek a kifejezője, semmint valaminek a foglalata.* A kultúraelmélet számára a posztmodern évtizedek valójában nem is igen hoztak más újdonságot, sokkal inkább a társadalompolitikában. A posztmodern-kor kulcsfogalma a dekonstrukció, amelynek feladata a 18-19. században kiteljesedő, jórészt univerzálissá váló európai kulturális hagyomány

minden elemének a megkérdőjelezése Nyugat (majd Kelet)-Európában és az Amerikai Egyesült Államokban. A dekonstrukciós folyamat rendkívül sokrétű és alapos mind a mai napig. Az ezerkilencszázhatvanas-hetvenes évek számos művészeti revelációjának, a multikulturalizmus ideológiájának megannyi frissessége, a társadalom peremén élők iránti érzékenysége legitimálta ezt a folyamatot. Ám a folyamat végén nem történt és nem történik más, mint további dekonstrukció, ami azért lett megfáradt, mert a lerombolt, klasszikus kánon már csak a történelmi emlékezet tárgya. A dekonstruálás maga lett a kánon, és innen csak az egymással szembekerülő normák az érdekesek, vagy leginkább érdektelenek.

Több közös vonás köti össze ezeket a mozgalmakat. Leginkább az, hogy beemelték a társadalmi nyilvánosság hivatalos tereibe azokat a korábban marginalizált csoportokat, etnikai kisebbségeket, szexuális irányultságokat, ahol – állításuk szerint – korábban (itt történelmi távlatokban is) szinte kizárólag „fehér férfiak” által létrehozott és uralt kulturális minták voltak a meghatározóak. Hall véleménye szerint a feminizmusnak volt a legnagyobb hatása a klasszikus európai kulturális kánon atomizálására. Sokszínűsége okán a legtöbb új identitás számára tette lehetővé önreprezentációjuk nyilvános megjelenítését és használatát. Teret adva a posztmodern szubjektum térhódításának, amelyben az „identitás mozgatható ünnep lesz: aszerint formálódik és alakul, ahogy a minket körülvevő kulturális rendszerek reprezentálnak és megszólítanak bennünket. Történetileg és nem biológiailag határozható meg. A szubjektum különböző alkalmakkor különböző identitásokat ölt magára, amelyek nem gyűlnek egy koherens én köré”. (Hall 1987:61) Hasonló lebontó logikával jut el a multikulturális politika az elidegenedett társadalom (nemzet) lokalizálásáig. *E folyamatban azután el is jut a program a dekonstrukció legalsó fokáig, ahonnan már nincs tovább mit lebontani.*

Az ezerkilencszáznolcvanas-kilencvenes évektől jelennek meg azok a *rekonstrukciós mozgalmak*, amelyek az atomizált (elidegenedett) társadalmak újrászervezését a helyi társadalmak közösségi energiáinak feltárásával, önszerveződésük, életképességük fejlesztésével tartják lehetségesnek, *elutasítva minden központosítási törekvést*. E program kezdeti éveire jellemző hangulat és módszertan bemutatására érdemes kicsit hosszabban idézni Gerhard Schulze tanulmányából: „A hetvenes és nyolcvanas évek „kulturális munkása” a kultúra belső dinamikájának mozgásba lendítéseként értelmezi a maga szerepét: gondolati impulzusokat kíván adni, a kezdeményezéseket újukra indítani, felébreszteni és a tétlenségükből kiragadni a szunnyadó képességeket, közös munkára ösztönözni...”

A szabadság birodalmáról szóló álom ilyenén lezárulásával megfogalmazódó ellenutópiában fontos szerep jut a csoportnak, mint az egyén támaszának. Ahhoz, hogy megtalálja önmagát, embertársakra van szüksége. A kultúrbolt (Kulturladen – közösségi tér) a miliőpolitikaiként elgondolt kultúrpolitika eszköze. Rendeltetése, hogy nem centralizáló kristályosodási ponttá váljék a szomszédság, a környék, a kerület, a helyi csoport számára. Találkozóhely, amely feloldja otthonosságot és nyilvánosság ellentmondását.

Ahol ez az elképzelés megvalósul, ott a „kultúrboltok” közönségéből az évek során kialakult a kulturális érintkezés regionális színtere. A régiókon átívelő jelentőségre is szert tesz az *Új Kulturáli Színtér*, amely ekkor még csak körvonalazódik, de hamarosan kultúrpolitikai tereppé válik” (Schulze 2003:194).

A közösségi művelődés társadalomfejlesztő aktivitásainak fontos láttelepe az idézett szöveg. Együtt van a klasszikus repertoár: az individuumot felváltó közösség, a bizalom helyreállításában meghatározó együttműködések, az elidegenedés ellenszereként ajánlott helyi cselekvések, a középosztály önmegvalósítási projektjei helyett a marginalizált csoportok problémáira történő figyelem-összpontosítás, a kultúrákövetítés, művelődés elsődlegessége helyett a társadalomfejlesztés módszerének vállalása. Valamennyi felsorolt specifikum a közösségi művelődés meghatározó ismertető jegye közé tartozik. A fentebb bemutatott rekonstrukciós mozgalmak helyi társadalomfejlesztő aktivitásai Európában és az Egyesült Államokban a legkülönbözőbb projektek keretében fejtették és fejthetik ki aktivitásukat; *Magyarországon a nyolcvanas évektől, elsősorban, mint a szocialista (centralizált) közművelődés alternatívái* jelentek meg a közösségfejlesztők egyesületbe szerveződésétől a lelki egészségvédelem (mentálhigiéné) szakértőinek tabudöntő elszántságáig, akik először foglalkoztak a hivatalos nyilvánosság által mélyen elhallgatott társadalmi beilleszkedési zavarok prevenciók lehetőségeivel. *Mint a dekonstrukciós mozgalmak által atomizált társadalmat újrászervező (bár a kötőszöveg nélküli valóságos terepet kiindulásként elfogadó) kezdeményezések alternatív mozgalmak.* Az ezredforduló után Magyarországon a közösségi művelődés jól érzékelhető hangsúlyeltolódást valósított meg a társadalompolitika, pontosabban egyfajta társadalomtervezés irányába. „A társadalompolitika, a társadalomfejlesztés, a közösségi művelődés feladata, hogy az otthonteremtésben, a hazatalálásban, a társadalom és a közösségek segítségére legyen, pontosan úgy, mint az új utak felfedezésében, az új világ feltárásában”. (Diczendy.....)

Azonosságok és specialitások a közművelődés és közösségi művelődés viszonyában

A gyökerek és az elmélettörténeti kötődések feltárásával, bemutatásával jól látható a közművelődés és a közösségi művelődés alapvetően változó funkciója a második évezred első évtizedeiben Magyarországon. A két irányzat tartalmában, programjaiban, eszközeiben sokkal inkább egymás kiegészítője, semmint egymás leváltója, kizárója. Noha azt sem lehet elvitatni, hogy teljesen eltérő motivációval, eszköz- és feltétel rendszerrel kívánják a jórészt azonos célokat elérni. Egy polgári demokráciában ez a tény önmagában mégsem jelenthet olyan áthidalhatatlan problémát.

Ennek alátámasztására, a kapcsolatok megerősítése érdekében az eddigi tapasztalatokat, közművelődés és közösségi művelődés kötődéseit, azonosságait és eltéréseit egy olyan táblázatba, sajátos értelmező keretbe rendszereztem, amely a működési algoritmus mentén mutatja a két alternatíva viszonyát.

Ebben az értelmezési keretben lehet megtalálni a kompromisszum lehetőségét, és ami még ennél is fontosabb, a közös cselekvés területeit a közművelődés és közösségi művelődés szakembereinek, intézményeinek, civil közösségeinek. *A közösségi művelődés az országos szakirányítás döntése következtében, előtérbe került, céljai, módszerei meghatározókká válhatak, mint a társadalmi előrehaladás egyik biztosítéka és motorja, a polgárok bátorításának, cselekvőképességük, ítéletalkotásuk és együttműködésük fejlesztésének fontos módja és eszköze.* Ebben az *integratív* szerepkörben a helyi érdekérvényesítés megannyi formája mellett a közösségi művelődés részének kell tekinteni mind az öntevékeny művészeti mozgalmak

aktivitásait, mind az egész életen át tartó tanulás változatos alkalmait, folyamatait, vagy az értékőrző és hagyományteremtő programokat egyaránt.

Ám ezek formagazdag működéséhez a *magyar közművelődés* differenciált intézményrendszere, szakember gárdája, hálózatainak sűrű szövete nélkülözhetetlen. Mindkét alternatívának vannak előnyei, hátrányai, lehetőségei, veszélyei. Ezek összegyűjtése már a polémia következő fázisának feladata lesz, számos egyéb részkérdés tisztázásával.

Az epilógus nyitó gondolatmenetében hangsúlyoztam, hogy a közművelődés-közösségi művelődés-közösségfejlesztés egy töről fakadó, mégis önálló karakterrel, pontosabban eszmei kötődéssel bíró ágai egy gazdag szakszerűségnek. Ezért az itt leírtak majdan nem csupán egy nyitány hipotetikus részeinek számítanak, sokkal inkább az „elmélet” és „gyakorlat” évszázadokon át formálódó, termékeny kapcsolatát igazolják a velünk élő jelenben, reménykeltően.

Azonosságok és sajátosságok a közművelődés és közösségi művelődés viszonyában

	Közművelődés	Közösségi művelődés
Alapértékek	személyiség fejlesztés, önmegvalósítás, művelődés, érték tudatosság, autonómia	együttműködés szolidaritás, helyi cselekvés, közösségi döntések
Kultúraelméleti kötődés	újidealista művelődéstudomány	kulturális antropológia, multikulturalizmus
Hagyományok	német hatás, nemzeti romantika, magyarországi hagyományok, speciális intézményesülés	angol, francia hatás, jó gyakorlatok adaptálása az 1980-as évektől, személyköziség
Elsődleges személyiség szerep	kultúraelsajátítás, individuum, egyetemes cselekvés	közösség, lokális társadalom, helyi cselekvési programok
Feladat	sokoldalú személyiség, az LLL végig vitele, kompetencia fejlesztés, művelődő közösségek létrejöttének elősegítése TÁMOP 3.(2.3.) prioritás tengely	társadalmi felelősség, helyi cselekvés, társadalom fejlesztés, érdekérvényesítési technikák TÁMOP 2., illetve 5.
Módszer	az LLL különböző szintjeinek speciális módszertana, tanulási rendszereken belül	Közösségfejlesztés, társadalomfejlesztés, tréningek
Működés	jórészt intézmények, művelődési otthonok, kiegészítő civil aktivitások	társadalmi felelősség, helyi cselekvés
Hívószavak	kultúra, tanulás, művelődés, minőség, kompetencia	Szolidaritás, helyi cselekvés, mobilizáció, közösségi tervezés

Felhasznált irodalom:

- Diczendy Károly Arisztid-féle szemléletet, társadalomszervező kiindulást és kötődést vettem alapul (Közösségi Művelődés 17-6., 7. p.),
- Halász Gábor (2000): Az oktatás és az európai integráció. in: Blahó András (szerk), Tanuljunk Európát. Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem, Budapest, 297-340. p.
- Halász Gábor (2012): Élethosszig tartó tanulás: XXI. századi oktatási paradigma vagy múltó divat? in: Henczi Lajos (szerk.): Szak- és felnőttképzés-szervezés gyakorlata. RAABE. VIII/1.
- Harangi László - Hinzen, Heribert - SZ. Tóth János (1998, szerk.): Nemzetközi nyilatkozatok és dokumentumok a felnőttoktatásról és az egész életen át tartó tanulásról. Német Népfőiskolai Szövetség Nemzetközi Együttműködések Intézete, Budapest.
- Jánossy Ferenc (1966): A gazdasági fejlődés trendvonala és a helyreállítási periódusok. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Juhász Erika (2016): A közművelődés helyzete a 2015. évi statisztikák tükrében.
- Juhász Erika (2018): Kultúra és tőke: befektetés a közösségi művelődésbe.
- Juhász Erika (2013): Mozaik a közösségi művelődés fogalmi kereteihez
- Juhász Erika (2016): A felnőttek képzése és művelődése egykor és ma Magyarországon. Debrecen, Csokonai Kiadó. 200 p.
- Kereszty Orsolya (2011): „A Nő és a Társadalom” a nők művelődéséért (1907-1913). Budapest, Magyar Tudománytörténeti Intézet.
- Kleisz Teréz – Dóri Éva (2018): A közösségfejlesztés alapjai a közművelődésben. Az NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft. kötetsorozata (Tudástár a közösségi művelődésben sorozat 2. kötet. Sorozatszerkesztők: Dr. Juhász Erika - Dr. Márkus Edina)
- Maróti Andor (2005): Sok szemszögből a kultúráról – Irányzatok a kultúra elméletében és filozófiájában. Trefort Kiadó, Budapest.
- Maróti Andor tanulmányát (Kultúraközvetítés és/vagy közösségi művelődés Szín, 15-1. évf. 70-82. p.)
- Marx György (1969): A kimeríthetetlen anyag. [Gyorsuló idő könyvsorozat] Magvető Kiadó, Budapest.
- Németh András (2005a): A magyar neveléstudomány tudománytörténete. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Németh Balázs (2005): A lifelong learning-paradigma és hatása az Európai Unió oktatáspolitikájának formálódására. Phd. értekezés, Pécs.
- Németh János István: (2007): A „két kultúra” és a harmadik. In: <http://members.iif.hu/visontay/ponticulus/rovatok/huhogok/index.html>
- Németh László (1997): Levél Marx Györgyhez. In: Ponticulus Hungaricus I. évfolyam 1. szám, december 2016.04.05-i megtekintés <http://members.iif.hu/visontay/ponticulus/rovatok/huhogok/nemeth.html>
- Rényi Alfréd. (1997): A kultúra egységéről – matematikus szemmel. In: Ponticulus Hungaricus I. évfolyam 1. szám, december 2016.04.05-i megtekintés <http://members.iif.hu/visontay/ponticulus/rovatok/huhogok/renyi.html>
- Sári Mihály (2006): A művelődési otthonok négy generációja. Tudásmenedzsment VI. évfolyam 2. szám
- Schultz T. W. (1961): Investment in Human Capital,” American Economic Review Reprinted by permission of the publisher.
- Schultz T. W. (1983): Beruházás az emberi tőkébe. KJK., Bp.
- Snow, Charles Percy (1998): The Two Cultures and: a Second Look. A két kultúra egy új

tanulmánnyal kiegészítve. Ponticulus Hungaricus, II. évfolyam 12. szám In: 2012. 05.05-i megtekintés <http://members.iif.hu/visontay/ponticulus/rovatok/huhogok/snow.html>

- Striker Sándor (2010): Amit nem mutat az Eurostat - a magyar felnőttoktatás sajátos történeti meghatározottsága. Szak és felnőttképzés-szervezés gyakorlata 28 1-26. p.
- Striker Sándor (2015): A felnőttképzés és a felnőttkori tanulás kultúraelméleti megközelítései.
- Szín - Közösségi művelődés 23. évf. 3. szám 47-50. p. (2018)
- Szín - Közösségi művelődés 21. évf. 3. szám 4. p. (2016)
- Szín - Közösségi művelődés 18. évf. 1 szám 38-39. p. (2013)
- Tillmann József A. (2007): Kibernetikus katedrálisok In: Ponticulus Hungaricus XI. évfolyam 10. szám, október 2016. 04.05-i megtekintés <http://members.iif.hu/visontay/ponticulus/rovatok/huhogok/tillmann.html>
- Vehrér Adél (2011): A nem formális és informális tanulás mérése és elismerése hazánkban. Humánpolitikai Szemle, 22(3), pp.40–47. p.
- Vehrér Adél (1997): Határmenti együttműködések. In: Buda, M; Kozma, T (szerk.) Határmenti együttműködés a felsőoktatásban. Debrecen, Magyarország : KLTE, (1997) 67-88. p.
- Vehrér Adél (2010): A permanens művelődéstől az élethosszig tartó tanulásig. In: Lőrincz, Ildikó (szerk.) XIII. Apáczai-napok Nemzetközi Tudományos Konferencia, 2009. Kreativitás és innováció – Álmodj, alkoss, újíts! Tanulmánykötet. Győr, Nyugat-magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Kar, (2010) 360-364. p.
- Vehrér Adél (2018): Generációs ismeretek oktatása 3D/VR technológiával. In: Fodorné, Tóth Krisztina (szerk.) A felsőoktatási lifelong learning társadalmi és gazdasági haszna: kutatás – fejlesztés – innováció : SOCIAL AND ECONOMIC BENEFITS OF UNIVERSITY LIFELONG LEARNING: RESEARCH – DEVELOPMENT AND INNOVATION, Debrecen, MELLearn Felsőoktatási Hálózat az életen át tartó tanulásért Egyesület, (2018) pp. 272-278., 7 p.
- Zrinszky László (2005): A felnőttképzés tudománya. OKKER, Budapest.

HAZAI TUDOMÁNYOS MŰHELY

Fehér Gyöngyvér Rozália:

Két kulturális identitásőrző és értékmentő program, amely összeköti a magyarságot³¹

Absztrakt: A tanulmány középpontjában a magyar nemzeti identitás áll, annak megőrzésére törekvő lehetőségeket mutat be a Kárpát-medencében, a szórványban és a diaszpóra területein. Az elméleti tanulmány az értéket, értékrendet, nemzeti értéket, a kultúrát, az örökséget, a kulturális örökséget, a hungarikumokat taglalja első körben, amely fogalmak ismerete feltétlenül szükséges ahhoz, hogy megértsük, mi is az a nemzeti identitás, milyen tényezők befolyásolják azt, hogy a külföldi magyarság megőrizze, ápolja és tovább éltesse a következő generációra a hagyományait, szokásait, magát a magyar nyelvet, amely maga a kötőerő a múltunk és jövőnk között. A fogalomtisztázás után a tanulmány két identitásőrző programot mutat be: a Kőrösi Csoma Sándor Programot és a Petőfi Sándor Programot, melyek fő feladata a külföldi, szórványban és a diaszpórában élő magyarság összekapcsolása az anyaországgal, a hálózatosodás kialakítása, a magyar identitástudat kialakítása és megerősítése a magyarságban. A tanulmány a jövőkép felvázolásával zárul, amely szerint a Kárpát-medencei magyarság jövőbeli megmaradásának és gazdasági megerősödésének kulcsszava leginkább a hálózatosodás, valamint közösségi jó gyakorlatok felgyűjtése, feldolgozása, valamint közkinccsé tétele.

Abstract: Current study focuses on the Hungarian national identity, and presents the possibilities of preserving it in the Carpathian Basin, in the scattered areas and in the areas of the diaspora as well. This theoretical study first discusses the concepts of value, value system, national value, culture, heritage, Hungarikums. Knowledge of these concepts is absolutely necessary in order to understand what national identity is, what factors influence the fact that Hungarians abroad preserve, nurture and pass on the next generation their traditions, customs, the Hungarian language itself, which is the bond between our past and our future. After clarifying the concepts, the study presents two identity-preserving programs: The Kőrösi Csoma Sándor Program and the Petőfi Sándor Program. The main task of these programs is to connect the Hungarians living abroad with the motherland and to develop and strengthen the Hungarian identity in them. The study concludes with an outline of the vision, according to which the key to the future survival and economic strengthening of the Hungarians in the Carpathian Basin is mostly networking and collecting, processing public best practices in the community and making them a public treasure.

³¹ A szerzőnek a kulturális mediáció mesterszakos, szomorú halálesete miatt már le nem zárt szakdolgozata alapján posztumusz szerkesztette Juhász Erika és Fekete Rita.

Értékeink, örökségünk

„Nem elég magyar anyanyelvűnek születnünk, tanulnunk kell magyarul a sírig.” (Nagy László)

Számomra ez a fenti Nagy László citátum sokkal többet jelent, mint anyanyelvünk egyszerű, lélektelen, mechanikus elsajátítását. Általa, rajta keresztül sírig, vagy még azon túl is aktívan részei vagyunk egy hatalmas, ha transzcendens dimenzióit is tudatosítjuk önmagunkban, nyugodt szívvel mondhatjuk, hogy egy isteni szinten létező szellemi mátrixnak. Kötőerő a múltunk és jövőnk között, élő kovász!

Édesanyanyelvünk! Ebben az egyetlen szóban benne van szinte minden. Vizuálisan kibontva a benne sűrűsödő képet, láthatjuk a mindennapi lét különböző helyszíneit nap, mint nap ezerszer végigjáró anyát karon ülő gyermekével a kezében, amint a kertből a konyhába, a konyhából a csűrbe, a csűrből a határba, majd lagziba, templomba, temetőbe megy, s mindent mutat, mindent megnevez izgó-mozgó lányának, fiának, miként őt vezette be az élet titkába az anyja, anyját a nagyanyja, s dédanyja.

A nyelvünkkel az életet tanuljuk! S az élő, folyton változó nyelv segítségével – fél szemünkkel egyre a jövőt fürkészve – lehetővé válik, hogy lépést tartsunk a korunkkal, segedelmével beleléphetünk akár az idő folyamába is. Érezhetjük az örök változás dinamizmusát, de megpihenhetünk, szemlélődhetünk öbleiben, szigetein, kedvünkre visszatérhetünk a távoli múltba, hogy kincset leljünk, s az, magunkkal hozva, kovászává legyen majd a közös jövőnek. S ez a transzcendensben létező időfolyam őrzi, megőrzi számunkra őseink hagyatékát, egy egészségesebb, természetközelibb, emberibb léptékű életmód, létezés titkát, ami lehetővé teszi nem csak a magyarság, de az egész emberiség túlélését is. S a jövő érdekében vállalnunk kell akár az egyre távolibb múltba való utazást is!

Ezek olyan kincsek, amiket senki sem tarthat meg önmagának, szét kell szórni, a köznek kell adni, hogy gyökeret eresztve, virággá válva éltesse azt. S igazán nemes feladat – miként hajdan élt, s mai papok, papnők tették, teszik – ennek a mindennapi életben gyökerező transzcendens dimenzióknak a szolgálata. S ezt a tiszteletet és felhajtást érdemlő szolgálatot vállalják önmagukra azok az ifjak, akik a különböző programok égisze alatt vállalják a kertész gyönyörű feladatát a szórvány és diaszpóra magyarság között.

A következőkben azt szeretném körüljárni, hogy mik is ezek a kincsek, s hogyan tudjuk őrizni, védeni és ápolni őket. Csak ezt a hatalmas dimenziót, mérhetetlen kiterjedést bejárva tanulhatunk igazán magyarul, ami örökkön örökké tart!

Érték

Ha az érték fogalmáról kérdeznénk az utca népét, akkor válaszként a kérdezettől leginkább olyan „definíciót” kapnánk, hogy az: „valami szép”, jó, hasznos, szükséges, vezérlő, dicséretes dolog, előnyben részesítendő, követendő példa. Ha pedig a különböző tudományok (pszichológia, szociálpszichológia, pedagógia, marketing, szociológia) képviselőit kérdeznénk, hogy ők miként értelmezik a fogalmat, megközelítési módjuk és vizsgálódásuk igényei szerint szintén eltérő definíciót adnának.

Andorka Rudolf a Bevezetés a szociológiába című könyvében az értéket a következőképpen definiálja: „Az értékek olyan kulturális alapelvek, amelyek kifejezik azt, hogy az adott társadalomban mit tartanak kívánatosnak és fontosnak, jónak vagy rossznak.” (Andorka 2006)

Füstös László és Szakolczai Árpád szerint „*az érték elsősorban az a szervező közeg, amely hatékonyan irányítja az emberi magatartást, azt, hogy az ember mit és hogyan cselekszik, vagy épp ellenkezőleg, valamit valamiért nem tesz.*” (Füstös – Szakolczai 1994)

A pedagógia a következő értelmezést adja az érték fogalmára: „*Az értékek olyan alapelvek, amelyek kifejezik, hogy az adott társadalomban mit tartanak kíváncsnak és fontosnak. Az érték egyrészt hozzájárul a közösségek fejlődéséhez, azaz közösségfejlesztő funkcióval rendelkezik, másrészt elősegíti az egyén fejlődését, azaz individuális funkciót is betölt.*” (Hungarian Online University 2020)

Sándor Judit emberi erőforrás tanácsadó szakos hallgatók részére készített jegyzetében szociálpszichológiai megközelítésben járta körbe - közös elemeket keresve - a különböző értékdefiníciókat:

- *Az értékek tartós, alapvető meggyőződések (mi az értékes)*
- *Az érték viszonyítási alap, mérce*
- *Relatív fontosság szerint hierarchikus rendszerbe rendezettek (központi meghatározó értékek)*
- *Az értékek meghatározzák a viselkedést és az attitűdöt*
- *Nem feltétlenül racionálisak, bár gyakran azt hisszük*
- *Nem szükségképpen harmonikus, gyakran egyszerre egymásnak ellentmondó értékeket követünk* (Sándor 2009)

Nagy Szabolcs A környezettudatos magatartás értékorientált megközelítése című dolgozatában úgy fogalmaz, hogy „*az értékek definiálásával és rendszerezésével foglalkozó marketing szakirodalom nem egységes, ezért többféle értékdefiníció létezik. Peter-Olson (1987) megközelítésében: „Az értékek a fogyasztók alapvető szükségleteinek és céljainak kognitív képviselői.*” Míg Hawkins-Best-Coney (1992) szerint a kulturális értékek azok az általánosan elfogadott meggyőződések, illetve hitek, amelyek választ adnak arra a kérdésre, hogy mi az, ami kíváncs.” Hofmeister-Tóth (2003) a nemzetközi szakirodalomban szereplő értékdefiníciókat összehasonlítva az értékeket az alábbiak szerint definiálja: „*Tartós koncepciók, vagy meggyőződések, hitek, amelyek a kívánt viselkedési formára vagy életmódra vonatkoznak, különböző szituációkban érvényesülnek, amelyek irányítanak az események értékelésében, és amelyek relatív fontosság szerint rendezettek.*” (Nagy 2006)

Ha az egyén szempontjából vizsgáljuk az értékeket, azok nem szűkíthetők le csupán külsőleg determinált okokra. Az egyén viselkedésében, értékválasztásában nem csupán társadalmi pozíciója, a társadalomban uralkodó objektív érdekek vagy a kulturális normák választanak, hanem mindig van egyféle szabad játékra, egyéni választásra lehetősége, azaz az egyén – ha korlátozottan is – szabad. Belső tulajdonságaink alapján – gondolkodásmódként jellemezhetők az értékek – az értékek által irányított cselekvést gondolkodás előzi meg. Az alapvető értékek viszont nem egyéni döntés kérdései, nem változóak.

Az általunk választott értékek mindig meghatározzák egyéni cselekvéseinket, melyek aztán hatással vannak szűkebb közösségeinkre, és ezen keresztül szélesebb társadalmi rétegekre is. A folyamat folyamatosan visszahat ránk, idővel a belső értékeink, értékrendünk változhat, átalakulhat. A megszerzett pozitív vagy negatív tapasztalat (összeütközésbe is kerülhetünk akár az uralkodó erkölcsi renddel, közfelfogással) az egyént ismételt cselekvésre, preferenciáinak, választásainak átértékelésére készítheti.

Az értékek a mindennapi életben a különböző normákon, szokásokon, szabályokon keresztül fejtik ki hatásukat, ezek által hatnak vissza az egyéni magatartásra. A társadalmi környezet változásai így nyomon követhetők egyének értékeinek változásának tanulmányozásával.

Értékrend

Az értékrend alapegységei az értékek halmazai, amelyek strukturált, és többé-kevésbé hierarchikus rendszert alkotnak. Léteznek egyetemes humán értékek, melyeket megtalálhatunk minden társadalom és közösség alapértékei között, és erre épülnek az egyéni értékek. Az, hogy az egyes értékek milyen sorrendben, a hierarchia melyik fokán helyezkednek el, alapvetően meghatározzák egy társadalom, közösség formálódását, áthatják az alapoktól kezdve egészen a mindennapos, rutinszerű cselekvésekig. Éppen az értékek egymásra épülése az, ami az értékrend sokszínűségét okozza, hiszen társadalmanként és koronként – legyenek bár alapvetőek egyes értékek – más és más értékekkel kapcsolódva, hierarchikusan más struktúrába rendeződve hatalmas diverzitást mutatnak. Ez a sokféleség egy társadalmon belül is értelmezhető közösségek, csoportok, és akár egyénenként eltérő.

Egy adott társadalom működőképessége szempontjából meghatározó a társadalmilag elfogadott, uralkodó értékrend. Ha destruktív, és a társadalom szövetségét fellazító ideológiák, s az általuk meghatározott értékek, értékrendek válnak uralkodóvá, akkor szétesik, kiüresedik a mindennapi élet, önreprodukcióra, megújulásra képtelenné válnak közösségek.

Az érték *„elválaszthatatlan az emberi értelemről, annak mind szellemi mind pedig anyagi természetű produktumaitól; egy kultúra jelenségeinek megértéséhez is egyfajta értékítéletre van szükség. S nemcsak valamiféle normarendszer értelmében beszélhetünk az érték fontosságáról, hanem az emberi tevékenység, mint alkotás is szorosan kapcsolódik ahhoz.”* (Kondor 2003)

Nemzeti értékek

Az Országgyűlés kinyilvánítja, hogy a nemzeti értékeket az egyetemes értékek részének tekinti, amely értékek a magyarság múltjának, jelenének és jövőjének dinamikusan fejlődő tárháza, az értékalapú nemzeti összefogás alapja.

A nemzeti értékek szakterületenkénti kategóriái:

- agrár- és élelmiszergazdaság: az agrárium szellemi termékei és tárgyi javai – beleértve az erdészet, halászat, vadászat és állategészségügy területét –, különösen a mezőgazdasági termékek és az élelmiszerek, a borászat, továbbá az állat- és növényfajták;
- egészség és életmód: a tudományos és népi megelőzés és gyógyászat, természetgyógyászat szellemi termékei és tárgyi javai, különösen a gyógyszerek, gyógynövények, gyógyhatású készítmények, gyógyvíz- és fürdőkultúra;
- épített környezet: a környezettudatos építési munka eredményeként létrehozott, illetve elhatárolt épített (mesterséges) része, amely elsődlegesen az egyéni és közösségi lét feltételeinek megteremtését szolgálja; valamint az embert körülvevő környezet fenntartásához kapcsolódó szellemi termékek;
- ipari és műszaki megoldások: az ipari termelés – beleértve a kézműipart, kézművességet is – szellemi termékei és tárgyi javai, különösen az egyes technológiák, technikák, berendezés-, gép- és műszergyártás, műszaki eszközökkel végzett személy- és áruszállítás;
- kulturális örökség: a kulturális örökség szellemi és tárgyi javai, különösen az irodalom, a tudomány, a népművészet és népi kézművesség, néprajz, filmművészet, iparművészet, képzőművészet, táncművészet és zeneművészet; továbbá a védett ingatlan értékei,

különösen a nemzeti vagyon körébe tartozó, kiemelkedő értékű műemlékek és régészeti lelőhelyek, nemzeti és történelmi emlékhelyek, világörökségi helyszínek;

- sport: a fizikai erőnlét és a szellemi teljesítőképesség megtartását, fejlesztését szolgáló, a szabadidő eltöltéseként kötetlenül vagy szervezett formában, illetve versenyszerűen végzett testedzés vagy szellemi sportágban kifejtett tevékenység, különösen a sportolói életművek és csúcsteljesítmények;
- természeti környezet: az ember természetes környezetének tárgyi javai, különösen a fizikai és biológiai képződmények vagy képződménycsoportok, geológiai és geomorfológiai képződmények, természeti tájak, természeti területek, életközösségek és ökológiai rendszerek;
- turizmus és vendéglátás: a turizmus és vendéglátás szellemi termékei és tárgyi javai, különösen a turisztikai attrakciók, szolgáltatások, a vendéglátó-ipari termékek, valamint a vendéglátás körébe tartozó étel- és italkészítési eljárások.

A nemzeti értékek tárházát gazdagítják a Magyarországon együtt élő népek, az államalkotó tényezőként elismert nemzetiségek és az országhatáron túli, valamint szerte a világban élő, magukat magyarnak valló egyének, közösségek értékei.

A kultúra

A választott értékeink mindenképpen szoros kapcsolatban állnak a kultúrával. Az adott kor kultúrája adja meg azt a szövetnekét vagy mátrixot, amelyet felnövekedve lassan fel kell fedoznunk, amiben el kell igazodnunk, aminek bizonyos jelenségeire igent, másokra nemet kell mondanunk.

A kultúra fogalom a *colore* latin igéből származik, melynek jelentése művelni, megművelni, s hogy fizikai vagy szimbolikus, átvitt értelemben mi mindent művelhetünk meg, arra, legtömörebben a kultúra fogalmának értelmező szótárbeli leírásából alkothatunk magunk számára fogalmat.

A kultúrának az értelmező kéziszótár három alapvető meghatározását adja. Az első jelentés szerint a kultúra az emberiség által létrehozott anyagi és szellemi értékek összessége, a művelődésnek valamely területe, illetve valamely népnél, valamely korszakban való megnyilvánulása. A civilizációval szembeállítva pedig, amely a technikai fejlettséget jelenti, a szellemi javak és a műveltség tartozik ide. A második jelentésben a kultúra egy személy művelt mivoltára vonatkozik. A harmadik jelentésben a kultúra valaminek a termesztését, illetve biológiai értelemben tenyésztését jelent.

Kondor Zsuzsa A kultúra fogalmának és tartalmának változása Cicerótól Carey-ig című írásában úgy fogalmaz, hogy „A kultúra általános fogalmát meghatározhatjuk egyrészt valamiféle olyan teremtő tevékenység felől, mely egyfajta belső viszonyulást és magatartást fejez ki, illetve a kultúra fogalma magába foglal mindenfajta teremtő tevékenységet és azok eredményeit, ekképp valamiféle értéket is, másrészt e tevékenységek objektívációi, tehát a vallás és az állam, a művészet a tudomány, a nyelv, a jog, stb. felől is. Azaz, a kultúra fogalma magába foglal mindenfajta teremtő tevékenységet és azok eredményeit, ekképp valamiféle értéket is. (Kondor 2003)

A kultúra tehát olyan szokások, hagyományok, normák, értékek, hitek, meggyőződések összessége, melyek egyfajta programként irányítják a társadalom, vagy a társadalom kisebb csoportjának viselkedését.

Megint másfajta megközelítést találunk Kapitány Ágnesnél és Kapitány Gábornál, amit Vargyas Bálint is idéz a kultúrát illetően: *„Egyfelől „kultúrán” az egész társadalmi létnek a társadalmat összefogó szellemi dimenzióját értjük (s például a tárgykultúrát vagy viselkedéskultúrát is éppen a tárgyakban vagy viselkedésekben is benne lévő szellemi mozzanat által tekintjük „a kultúra” részének), másfelől leválasztjuk „a kultúráról” annak egy részét, egyes tevékenységeket, intézményeket, termékeket és a kultúra többi összetevőjével szembeállítva ezeket tekintjük „kulturális” tényezőnek. A kultúra utóbbi, szűkebb értelmében az irodalom, képzőművészet, zene és a többi művészeti ág, a könyv, a film, a média s az internet is a kultúra körébe tartozik, egyes szórakozások mindenképpen – ugyanakkor nem sorolják ide az ipar, a mezőgazdaság működését, a politika szféráját és a társadalmi lét még igen sok területét.”* (Vargyas 2020)

S ahány társadalom, annyiféle kultúra létezik, ezért a kultúrának, mint fogalomnak számos típusa létezik. S minden népnek kötelessége a maga kultúráját, mint örökségét, ősei hagyatékát védeni, megőrizni, s az államnak ezt a nemes feladatot a kultúrpolitika eszközeivel segíteni, keretet és lehetőséget adva az értékmentésre és -közvetítésre, a nemzeti identitás megőrzésére. S mit adunk át egyik generációról a másikra, mit tartunk megőrzésre méltónak: a saját értékítéletünktől függ, hogy miről gondoljuk, hogy dicséretes, követésre érdemes, példa lehet akár a késői utódok részére is, amikor méri őket a sors, a történelem.

Az örökség

Az örökség (heritage, kulturális örökség, cultural heritage) definíciója nem egységes, mégis az 1970-es évektől egyre jelentősebbé vált a fogalom, mind a politikai, mind a tudományos színtereken. Globális jelentésére a világörökség-kategóriához kapcsolódva tett szert. Napjainkban leginkább aktualizálódott fogalma szerint *„az örökségbe tartoznak az eszmék, a hagyományok, szokások, különféle történetek és a rítusok is. Az örökség azt a kultúrát írja le, amit egy közösség megőriz, gondját viseli és átadja a jövő generációnak. E nélkül nincs identitás és valahova tartozásérzés.”* (Husz 2014)

Az örökségnek létezik egy konstruktivista szemlélete is, e szerint az örökség egy önlegitimációs eszköz, elsősorban a társadalom homogenizációjára szolgál. Ebben az értelmezésben örökségesített, megkonstruált múltról beszélünk, aminek lényege a szelekció, illetve a megfelelő prezentáció. Ilyenkor bizonyos ideológiák mentén történik az örökséget képező történelmi, kultikus épületek, műemlékek, emléktárgyak gyűjtése, illetve az emlékhelyek, turisztikai területek, múzeumok kialakítása.

Az örökség - beépülve az egyén személyes identitáskonstrukciójába - megalapozza az államhoz, néphez, territóriumhoz és kultúrához való tartozását. Az így kialakított örökségtudat jövőt formáló társadalmi képzetté válhat.

Az örökségeket más megközelítésben is csoportosíthatjuk. A turizmus a vonzerőfajta szerint az örökségnek a következő típusait különbözteti meg:

- Természeti örökség
- Élő kulturális örökség
- Épített örökség
- Ipari örökség
- Személyes örökség
- Vallási örökség
- Katonai örökség
- Irodalmi vagy művészeti örökség (Husz 2014)

Kulturális örökség

A Petőfi Sándor, illetve Kőrösi Csoma Sándor Programban résztvevők számára leginkább a kulturális örökségünk ismerete a mérvadó. A magyar szórványban, illetve diaszpórában eltöltött kilenc hónapos szolgálatuk alatt értékrendet, magyar kultúrát és identitástudatot közvetítenek és erősítenek a helyi kulturális örökségünk módszeres felgyűjtése, rendszerezése, illetve újratanítása által.

De mit is értünk kulturális örökségen? *Elsősorban „azon múltból örökölt érték hordozó források együttese, amelyeket az emberek – függetlenül a tulajdonviszonyoktól – a saját állandóan fejlődő értékeik, hiedelmeik, hitük, tudásuk és hagyományaik tükröződéseként és kifejeződéseként határoznak meg. Magában foglalja a környezet mindazon vonatkozásait is, amelyeket az idők folyamán az ember és az egyes helyszínek közötti kölcsönhatás eredményezett.”* (2012. évi CX. törvény)

A kulturális örökség elemei „a régészeti örökség, a hadtörténeti örökség régészeti módszerekkel kutatható elemei, a műemléki értékek, valamint a kulturális javak.” (2001. évi LXIV. törvény)

Simándi Szilvia és Benkei-Kovács Balázs Kulturális turizmus című tankönyvében található definíció szerint „a kulturális örökség: a kulturális örökség szellemi és tárgyi javai, különösen az irodalom, a tudomány, a népművészet és népi kézművesség, néprajz, filmművészet, iparművészet, képzőművészet, táncművészet és zeneművészet; továbbá a védett ingatlan értékei, különösen a nemzeti vagyon körébe tartozó, kiemelkedő értékű műemlékek és régészeti lelőhelyek, nemzeti és történelmi emlékhelyek, világörökségi helyszínek.” (Simándi – Benkei-Kovács 2018)

Ahhoz, hogy ez az örökség megőrződjön a jövő számára, és a magyarság identitásába beépülhessen, módszeresen össze kell gyűjteni, megvizsgálni, illetve közszemlére tenni. Sokszor komoly kutatómunkával kell megfejteni, illetve megérteni a rejtett kódjaikat, és levonni belőlük a következtetéseket, hogy megértsük a bennük lévő - akár évezredek múltán is érvényes - üzenetet, tanítást.

E folyamat során az eredeti tartalom valami újjal, a birtokbavevő értelmezésével gazdagodik. Így az örökség összekapcsolódik az emlékezettel, mindkettő az identitás része, amit meg kell keresni, elő kell ásni, meg kell őrizni, vagy újra fel kell fedezni. Ebben az értelemben az örökség valójában nem csak arra szolgál, hogy feltérképezze a bírt javakat, hanem arra is, hogy körülírja, meghatározza az örökhagyó/örökös önazonosságát, sokszor anélkül, hogy az ennek tudatában lenne. (Sonkoly 2000)

Értékeink, hagyományaink, kultúránk, örökségünk védelme, átöröklése mindannyiunk közös feladata, amihez az állam kötelezettsége szerint megteremti a megfelelő jogszabályi kereteket, s gondoskodik a költségvetésén keresztül a létrehozott intézményrendszer fenntartásáról. A hungarikumokról és értéktárakról szóló törvény segítségével alkalmat ad az egyének számára az értéktármentésbe való aktív bekapcsolódásra. Az itt összegyűjtött tudás kiváló forrás lehet mindazok számára, akik a Petőfi Sándor, illetve Kőrösi Csoma Sándor Program keretében vállalják a missziós munkát a diaszpórában és a szórványban. Arra, hogy miként is lehet az értéktármentést hatékonyan végezni, kiváló példa lehet a Pannon Ifjúsági Értéktár Hálózat, a hungarikum-mozgalom, de akár említhetnénk a „Határtalanul!” programot is.

Hungarikumok

A Hungarikumok Gyűjteménye – Magyar Értéktár meghatározása szerint „a „hungarikum” a magyarság csúcsteljesítményét jelölő gyűjtőfogalom, amely olyan megkülönböztetésre,

kiemelésre méltó értéket jelez, amely a magyarságra jellemző tulajdonság, egyediség, különlegesség és minőség.” (Hungarikumok Gyűjteménye 2020)

A 2012. évi XXX. törvény a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról az alábbiak szerint határozza meg a hungarikum fogalmát: „a hungarikum gyűjtőfogalom, amely egységes osztályozási, besorolási és nyilvántartási rendszerben olyan megkülönböztetésre, kiemelésre méltó értéket jelöl, amely a magyarságra jellemző tulajdonságával, egyediségével, különlegességével és minőségével a magyarság csúcsteljesítménye.” (2012. évi XXX. törvény)

Hogyan válhat valami hungarikummá? Ez egy háromszintű folyamat. A nemzeti értékpiramis alulról építkező elvének megfelelően bárki javasolhat értéket az alapszintű, települési értéktárakba. Befogadás esetén ezek automatikusan nemzeti értékke válnak. Ezt követően, ha kiemelkedő nemzeti értékről van szó, fel lehet terjeszteni a Hungarikum Bizottsághoz, hogy vegyék fel a Magyar Értéktárba, pozitív döntés esetén lehet kérelmezni, hogy a nemzeti értéket vegyék fel a Hungarikumok Gyűjteményeinek hungarikumai közé.

Ezen elv alól azonban a törvény erejénél fogva (hungarikumokról szóló törvény erre vonatkozó III. 12. § (2) pontja alapján) kivételt képez az UNESCO világörökségi helyszínek és a szellemi kulturális örökség területéről a 12 hungarikummá minősített érték.

A fent ismertetett hungarikummá válási folyamatnak megfelelően a magyarországi értéktárak hierarchikus rendszerben épülnek egymásra. Így létezik települési, tájegységi és megyei értéktár, ezenkívül a határon túli területeken is létrehoztak úgynevezett külhoni értéktárakat is.

Identitást őrző programok

A Kőrösi Csoma Sándor Program

A Kőrösi Csoma Sándor Program a Nemzetpolitikai Államtitkárság kezdeményezéseként jött létre, hogy az Alaptörvényben is megfogalmazott, az egységes magyar nemzetre kiterjedő felelősségvállalás a diaszpóra tekintetében is megvalósuljon.

A nemzetpolitikai céloknak megfelelően a program feladata, hogy az összes kontinensre kiterjedően kiépüljön és megerősödjön a külföldi magyar közösségeknek egy olyan hálózatos intézményrendszere, amely az egyének és közösségek integrációja révén hozzájárul a magyar önazonosság és a magyar nemzet összetartozásának erősítéséhez, illetve szakmailag elhivatott, gyakorlati tapasztalattal rendelkező, a közigazgatás nemzetpolitikai tevékenysége iránt elkötelezett szakember-utánpótlás biztosítása. A program elsősorban ahhoz járul hozzá, hogy a diaszpóra magyarságának magyar nyelvtudása fejlődjön, kialakítsa a magyar közösségekben való tevékenykedés iránti igényt, lehetőséget adjon a Magyarországgal való kapcsolattartásra, ezáltal is erősítve a magyar identitást.

Ezen célok megvalósítása akkor lehet igazán hatékony, ha a magyar nemzet iránt elkötelezett, közösség-szervező tevékenységekben jártas fiatalokat sikerül megnyerni a külföldi szolgálatnak, amit a Kőrösi Csoma Sándor Program résztvevői az ösztöndíjas idejük alatt tehetnek az országnak és a nemzetnek.

A programban a déli féltekére utazó ösztöndíjasok hat hónapot tölthetnek el Ausztráliában, Új-Zélandon, Latin-Amerika országaiban és Dél-Afrikában, vagy kilenc hónapot az északi félteke valamely országában, Európában, Kanadában és Észak-Amerikában, illetve Izraelben, ahol a program szervezői felvették a kapcsolatot a helyi magyar szervezetekkel, egyházakkal, oktatási

intézményekkel, hogy jelöljék meg azokat a területeket, ahol a legnagyobb hasznukra lehet az ösztöndíjasok tevékenysége.

A pályázat koordinátorai folyamatosan kapcsolatban állnak a fogadó szervezetekkel, hogy igényeiknek a lehető legnagyobb mértékben megfelelő ösztöndíjas kerüljön kiválasztásra.

A kiválasztott ösztöndíjasok két turnusban utaznak célállomásuk felé, ahol jelentős szerepet kapnak abban, hogy segítsék a diaszpórát a magyar hagyományok megélésében.

A Miniszterelnök általános helyettese a nemzetpolitikai tevékenységgel kapcsolatos közigazgatási ösztöndíjakról szóló 98/2015. (IV. 20) Korm. rendelet (a továbbiakban: Korm. rendelet) 3. § a) pontja alapján a diaszpóra magyarságát segítő Kőrösi Csoma Sándor Program keretében hirdeti meg a pályázatot.

Pályázat benyújtására és az ösztöndíjprogramban való részvételre az jogosult, aki a pályázat benyújtásának időpontjában huszadik életévét betöltötte, büntetlen előéletű, magyar állampolgár, legalább középfokú iskolai végzettséggel rendelkezik, közösségsszervező, hagyományörző vagy egyéb közösségi tevékenységekben aktívan részt vesz, magas szintű angol nyelvtudással vagy a célország nyelvének legalább társalgási szintű ismeretével rendelkezik, vállalja, hogy az ösztöndíjas jogviszony magyarországi záró szakaszának idejére Magyarország területére visszatér és a program záró konferenciáján részt vesz.

A pályázók a pályázati anyaguk és a személyes meghallgatás alapján kerültek kiválasztásra. A pályázó akkor felel meg a pályázati felhívásban megjelölt célnak és feltételeknek, ha ajánlásokkal igazoltan, motivációs levélben alátámasztja érdeklődését és feladatvállalását a diaszpóra magyar közösségek szellemi gyarapodása, identitásának erősítése érdekében. A pályázat értékelése szempontjából legfontosabb a pályázó külföldi magyar közösségek szellemi gyarapodása, identitásának erősítése iránti elkötelezettsége, a magyar közösségben megvalósított hagyományörző tevékenység, az olyan tárgyi tudás, szakmai tapasztalat megléte, amely elősegíti a diaszpóra magyar közösségeinek szellemi gyarapodását.

A kiválasztás a Korm. rendelet 3. § b) pontja alapján létrehozott kiválasztási bizottság (a továbbiakban: Bizottság) előtt egy alkalommal, interjú keretében egy meghallgatással kezdődik. Az interjú során előre meghatározott és célzott kérdésekkel bizonyos, a közösségi és kulturális élet szervezésével, a megjelölt speciális tárgyi tudással, szakmai tapasztalattal kapcsolatos kompetencia meglétének vizsgálata zajlik.

A kiválasztás során az alábbi kompetenciák relevánsak: motiváció; felelősségtudat, megbízhatóság; etikus magatartás; alkalmazkodó készség, szabálykövetés, rugalmasság; együttműködés; problémamegoldás; kommunikáció; viselkedési kultúra.

Az egyházi ösztöndíjasok esetében a külföldi magyar közösségeknél eltöltött időtartam egységesen legfeljebb kilenc hónapos, egy hónapig tartó időtartamban azonban Magyarországon tölti jogviszonyának idejét.

A magyarországi programszakasz kétszer két hétből áll, amelynek részét képezi a külföldi programszakaszt megelőző oktatási szakasz, és a külföldi programszakaszt követő záró szakasz.

Az a pályázó, aki korábban a Kőrösi Csoma Sándor és/vagy Petőfi Sándor Programokon ösztöndíjasként részt vett, úgy az első nyertes pályázatát követő 5 éven belül a programra legfeljebb még két alkalommal nyújthat be pályázatot, és ugyanazon célország ismételtén megjelölésre kerülhet. Ha valaki nem tudja megkezdeni a külföldi programszakaszt, a késedelemmel arányosan csökkentésre kerül az ösztöndíj ezen időtartama. A szerződés időtartamának kezdete a külföldi programszakasz kezdőnapjához képest kerül meghatározásra.

A Program megvalósítási területei: Európa (Ausztria, Belgium, Dánia, Egyesült Királyság, Finnország, Franciaország, Hollandia, Írország, Németország, Norvégia, Olaszország,

Portugália, Spanyolország, Svájc, Svédország), Törökország, Ciprus, Izrael, Amerikai Egyesült Államok, Kanada, Latin-Amerika (Argentína, Brazília, Paraguay, Uruguay, Chile, Venezuela), Dél-afrikai Köztársaság, Ausztrália és Új-Zéland.

A pályázatot a Miniszterelnökség Délvidéki és Diaszpóra Főosztályához kell benyújtani. Az ösztöndíj összege a magyarországi programszakaszokra (oktatási és záró szakasz): összesen bruttó 300.000 Ft, a külföldi programszakaszra: bruttó 600.000 Ft/hó. Az ösztöndíjasok ösztöndíját a Miniszterelnökség havonta forintban, átutalással teljesíti kizárólag forint alapú bankszámlaszámra. A program megvalósításának pénzügyi fedezete a Miniszterelnökség költségvetésében rendelkezésre áll.

A Petőfi Sándor Program

A Petőfi Sándor Programot a Kőrösi Csoma Sándor Programmal párhuzamosan, mint a Kárpát-medence szórványmagyarságát segítő programot indította a Nemzetpolitikai Államtitkárság 2015 tavaszán. A Petőfi Sándor Program az egykori Monarchia területére terjed ki, érintve Romániát, Ukrajnát, Szerbiát, Horvátországot, Szlovéniát, Szlovákiát, Csehországot, Bosznia-Hercegovinát, Macedóniát és Dél-Lengyelországot. Az érintett országokban a magyar szervezetek, egyházak, oktatási intézmények határozzák meg azokat a területeket, ahol a legnagyobb hasznukra lehetnek az ösztöndíjasok.

A program alapvető célja, hogy a szórványterületeken fogyásban lévő magyarság identitását megerősítse, segítse a már meglévő kinti közösségeket, és ezáltal elkezdődjön a közösségi hálózatok kiépítése, így az első körben lassítsa, hosszú távon megállítsa és visszafordítsa a magyarság számarányának csökkenését.

Emellett a program a magyarság összetartozás-tudatának erősítését is szolgálja, illetve a külhoni magyar szórványközösségek értékőrző munkájának és tájékoztatási, közösségépítő tevékenységének támogatását is az ösztöndíjasok jelenléte révén, erősítve ezzel a külhoni magyarok nemzethez való kötődését. Továbbá kiváló lehetőséget kínál a szórványközösségek magyar azonosságtudatának erősítésére, illetve a szakmailag elhivatott, gyakorlati tapasztalattal rendelkező, a közigazgatás nemzetpolitikai tevékenysége iránt elkötelezett szakember-utánpótlás biztosítására.

További célok között szerepel, hogy nemzeti elkötelezettségű fiatalok számára tanulási lehetőséget biztosítson a szórvány közösségeiben, valamint nem csak az anyaországból, hanem az elszakított területekről másik külhoni nemzetrészhez is küldjön ösztöndíjasokat.

A programban részt vevő ösztöndíjasokat kimondottan a szórvány területekre küldik, hiszen ott látják a legnagyobb veszélyét a magyar identitás teljes elvesztésének. Hasonlóképpen a Kőrösi Csoma Sándor Programhoz, kérték a kinti szervezeteket, hogy jelöljenek ki mentorokat, akik a későbbiekben koordinálják és segítik az ösztöndíjasok munkáját.

Pályázó lehetett az a 20. életévét betöltött, büntetlen előéletű magyar állampolgár, aki közép- vagy felsőfokú végzettséggel rendelkezik, kiemelkedő, és a magyar szórvány számára hasznosítható szakmai felkészültséggel rendelkezik, és/vagy közösség-szervező, hagyományőrző egyéb közösségi tevékenységekben aktívan részt vett. Elvárt az angol nyelvtudás, illetve a célország nyelvének ismerete előny jelent.

A pályáztatás menete és elve azonos a Kőrösi Csoma Sándor Programéval.

A nyertes pályázók között külhoni származású fiatal is szerepel, akiket célirányosan nem abba a régióba küldenek ki az ösztöndíjjal, ahonnan származnak, hanem cél volt például kárpátaljai származású fiatalot juttatni Felvidékre, vagy felvidéki pályázót Erdélybe. Az ösztöndíjasokat a

szervezetek kéréseinek megfelelően választják ki a legkülönbélebb munkákra: van köztük sok pedagógus végzettségű, magyar és történelemtanár, cserkész, pályázatírásban jártas szakember, néprajzos, népzeneész, néptáncpedagógus, óvónő és tanítónő.

A pályázatot a Miniszterelnökség Délvidéki és Diaszpóra Főosztályához kell benyújtani.

Az ösztöndíj összege a magyarországi programszakaszokra a Petőfi Sándor Program ösztöndíjasát nem illeti meg ösztöndíj, a külföldi programszakaszra bruttó 400.000 Ft/hó. Az ösztöndíjasok ösztöndíját a Miniszterelnökség havonta forintban átutalással teljesíti kizárólag forint alapú bankszámlaszámra. A program megvalósításának pénzügyi fedezete a Miniszterelnökség költségvetésében rendelkezésre áll.

Jövőkép

A Kárpát-medencei magyarság jövőbeli megmaradásának és gazdasági megerősödésének kulcsszava leginkább a hálózatosodás, olyan formalizált és nem formalizált együttműködési szövetségek létrejötte az anyaország, a szórvány és a diaszpóra különböző területei között, amelyek kiterjednek az élet minden területére.

A közös hagyományainkra épülő, kulturális alapon megteremtett és világszinten kiterjedő szoros kapcsolatrendszer kitűnő lehetőséget teremt a kulturális alapú gazdaságfejlesztés továbbfejlesztésére, azaz a helyi szellemi, épített és természeti örökségre építő közösségi és kreatív gazdaságot fejlesztő programok eddigénél is sokszínűbb kialakítására, egyre bővülő felvevő piacot teremtve az így előállított termékek, illetve szolgáltatások részére. A kulturális gazdaságfejlesztésbe számos helyi forrás bevonható, ami elősegíti a munkalehetőségek kialakítását, és ezáltal a helyi fiatalság otthontartását. Ezeknél az - egyben korszerűsítést is jelentő - helyi törekvések kialakításánál leginkább az egyéni és közösségi tudást és kreativitást erőforrásként értelmező helyi gazdaság fejlesztésére; a kulturális terület- és településfejlesztésére, a helyi vállalkozás- és termékfejlesztésére, a kreatív iparra, a kulturális turizmusra; valamint az információs és kommunikációs technológiákra, illetve a digitalizáció kulturális alapú használatával kapcsolatos szakmai tevékenységekre érdemes alapozni. (20/2018. (VII. 9.) EMMI rendelet)

Egy igazán kiterjedt, erős, a kapitalista gazdaság ciklikusságának ellenálló hálózat alapjául olyan közösségi jó gyakorlatok szolgálhatnak, mint a hungarikum-mozgalom vagy az értékőr hálózat, de itt említhetjük meg a Magyarország költségvetéséből finanszírozott „Határtalanul!” programot is, ami továbbfejlesztve lehetővé teheti az anyaországon kívül élő magyar diákok részére is más leszakított magyar lakta területek meglátogatását, megismerését, ezáltal is lehetővé téve újabb és újabb kapcsolatok kiépítését és megszilárdítását. Az itt említetteken kívül nyilván számos közösségi jó gyakorlat található a külhoni magyarság körében is, amit kétségek nélkül érdemes lenne felgyűjteni és feldolgozni, valamint közkinccsé tenni.

Felhasznált irodalom:

- 20/2018. (VII. 9.) EMMI rendelet a közművelődési alapszolgáltatások, valamint a közművelődési intézmények és a közösségi színterek követelményeiről
- 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről
- 2012. évi CX. törvény az Európa Tanácsnak a kulturális örökség társadalmi értékéről szóló, Faróban, 2005. év október 27. napján elfogadott keretegyezményének kihirdetéséről.

- 2012. évi XXX. törvény a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról
- Andorka Rudolf (2006): Bevezetés a szociológiába. Budapest, Osiris Kiadó.
- Füstös László — Szakolczai Árpád (1994): Értékek változásai Magyarországon, 1978-1993 Kontinuitás és diszkontinuitás a kelet-közép-európai átmenetben. In: Szociológiai Szemle 1994/1. szám 57-90. p.
- Hungarian Online University (2020): A nevelés értelmezése, nevelési koncepciók, az értékek rendszere. Fellelhető: http://okt.ektf.hu/data/szlahorek/file/hunline_pedpszi/16_pedagogus_mesterseg/222_a_nevels_rtelmazse_nevelsi_koncepcik_az_rtkek_rendszere.html Utolsó letöltés ideje: 2020. február 11.
- Hungarikum Bizottság (2020): Mik azok a Hungarikumok? Fellelhető: <http://www.hungarikum.hu/hu/content/mik-azok-hungarikumok-0> Utolsó letöltés ideje: 2020. február 11.
- Husz Mária (2014): A kulturális örökségpolitika fókuszpontjairól. In: Kulturális Szemle, 1. szám, Fellelhető: <http://www.kulturalisszemle.hu/1-szam/nemzetkozi-kitekintes/husz-maria-a-kulturalis-oroksegpolitika-fokuszpontjairol> Utolsó letöltés ideje: 2020. február 11.
- Kondor Zsuzsanna et. al (2003): A kultúra fogalmának és tartalmának változása Cicerótól Carey-ig. In: Virtuális Egyetem Magyarországon. Typotex, Budapest. Fellelhető: <https://web.archive.org/web/20121120222010/http://www.phil-inst.hu/uniworld/kkk/crosscul/kondor/1.htm#> Utolsó letöltés ideje: 2020. február 11.
- Nagy Szabolcs (2006): A környezettudatos magatartás értékorientált megközelítése. Fellelhető: http://real.mtak.hu/24722/1/A_kornyezzettudatos_magatartas_ertekoriantalt_megkozeliite_se_u.pdf Utolsó letöltés ideje: 2020. február 11.
- Sándor Judit (2009): Szociálpszichológia – Emberi erőforrás tanácsadó (MA) szak I. évfolyam 1. félév. 10. Érték fogalma, dimenziói, az értékekhez való hozzáférés nehézségei
- Simándi Szilvia — Benkei-Kovács Balázs (2018): Kulturális turizmus. [Tudástár a közösségi művelődésben sorozat XII. kötet], Budapest, NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft.
- Sonkoly Gábor (2000): A kulturális örökség fogalmának értelmezései és alkalmazási szintjei. In: Regio, 11. évf. 4. sz., 45-66. p. Fellelhető: <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00038/pdf/03.pdf> Utolsó letöltés ideje: 2020. február 11.
- Vargyas Bálint (2020): Kultúra meghatározások. Fellelhető: <https://vbalint.wordpress.com/kultura/> Utolsó letöltés ideje: 2020. február 11.

„Nem múlnak ők el, kik szívünkben élnek...”

**Fehér Gyöngyvérre emlékezik mesterszakos témavezetője, dr.
Lanczendorfer Zsuzsanna, a győri Széchenyi István Egyetem docense**

2020. szeptemberében egy szomorú hírt kellett megosztanom kollégáimmal, hallgatóimmal: szeptember 14-én Fehér Gyöngyvér Rozália hallgatónk türelmesen vívott küzdelem után feladta a harcot – ahogy régen nevezték – korunk „fenéjével” szemben. Dolgozott újságíróként, marketing- és reklámmenedzserként és idegenvezetőként és utoljára kommunikációs referensként. Nálunk végzete el 2005-ben a művelődésszervező, majd az idegenvezetői szakot kiváló eredménnyel. Örültem, amikor megtudtam, hogy jelentkezett a Kulturális mediáció szakunkra, ismét tanítványunk lesz! Mind tudásában, mind intelligenciájában, mind emberségében egyedülálló személyiség volt! Mély fájdalommal és megrendülve sorjáztak előttem a közös emlékek, olvastam megkönnyezve levelezéseinket. Minden levelét így zárta: „Nagyon szép napot! Ölellek! Gyöngyi”. Láttam magam előtt mindig érdeklődő arcát, hihetetlen tudásszomját, precizitását, mások iránti figyelmességét, szeretetét. Láttam, amint kitűnő hozzászólásaival gazdagítja óráimat, amint vidáman veszünk részt a kultúrakutató terepgyakorlaton egy rábaközi fazekasnál, a fertőrákosi kőfejtőben, a Mithrász- szentélyben, vagy a veszprémi börtönben. A közös fényképeket nézegetve döbbenem meg, hogy még betegen is mindig jött velünk, sohasem panaszkodott, sőt Ő segített a szervezésben! Gyöngyvér az egyik legtehetségesebb hallgatónk volt a Kulturális Mediáció szakon. Ő több volt nekem, mint hallgató, nemcsak azért, mert korombéli volt és Ő is Győrben született, hanem mert többször beszélünk, leveleztünk. Sokat tanultam Tőle! Többször önkénteskedett és még beteg nagynénjét is ápolta. Örültem, akkor is, amikor mondta nálam szeretné írni diplomadolgozatát a Hazai finanszírozású kulturális értékteremtő- és értékmentő programok bemutatása (Kőrösi program, Petőfi program, Mikes Kelemen program, Julianus program) címmel. Szinte kész dolgozatának leadását és államvizsgáját a pandémia akadályozta meg. Betegen nem vállalta – érthető okokból – a személyes vizsgán való találkozást, így halasztotta az utolsó megmérettetést.

A legutolsó személyes találkozásunkkor még megnevettetett azzal, hogy hajától megfosztott fejét takaró kendőjének végét egy ágra befonta, – mintha haj lenne – és nevetve mondta: „tőlem tanulta, hogy a hajadonok nem kontyban, kendő alatt hordják a hajukat.” Csodáltam, ahogy méltósággal viselte éveken át tartó súlyos betegségét! Bármikor hívtam reményekkel teli volt, bizakodott és nem terhelt senkit sem fájdalmaival, gondjaival. Soha nem fogadott el semmi adományt, „kiskaput”. Elvárásolt mindig bizakodása, türelme, méltósága, akkor is, amikor sajnos az utolsó alkalommal hívtam és a kórházból beszélt velem telefonon.

Fehér Rozália Gyöngyvér a diplomavédése előtt hunyt el. Sajnálom, hogy nem láthattam talárban mosolygó arcát! Halála után arra gondoltam, hogy biztosan örülne, ha félbemaradt diplomamunkája megjelenne. Köszönet és hála dr. Juhász Erikának, szakmafejlesztési igazgató Asszonynak, hogy sok teendője mellett ötletemet felkarolta, sőt a kéziratból – Gyöngyvér utolsó szellemi alkotásából – nagy munkával egy kiváló tanulmányt készített, és így ezzel is emlékezhetünk Rá!

Ahogy az e-mailemben búcsúztam, úgy most is hadd búcsúzzam Tőle Juhász Gyula csodálatos versével! Szeretettel őrizzük emlékét!

Juhász Gyula: Consolatio

Nem múlnak ők el, kik szívünkben élnek,
Hiába szállnak árnyak, álmok, évek.
Ők itt maradnak bennünk csöndesen még,
Hiszen hazánk nekünk a végtelenség.

Emlékük, mint a lámpafény az estben,
Kitündököl és ragyog egyre szebben
És melegít, mint kandalló a télben,
Derűs szelíden és örök fehéren.

Szemünkben tükrözik tekintetük még
S a boldog órák drága, tiszta üdvét
Fölissza lelkünk, mint virág a napfényt
És élnek ők tovább, szűz gondolatként.

Önéletrajz – Fehér Gyöngyvér „saját tollából”

Fehér Gyöngyvér Rozália vagyok, 1966-ban születtem Győrött. Itt végeztem művelődésszervezőként, illetve idegenvezetőként az NYME Apáczai Csere János Karán, jelenleg (írta 2020-ban – a szerk.) a Széchenyi István Egyetem kulturális mediáció mesterszakának hallgatója vagyok. 2017 januárja óta az NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft. Kommunikációs Igazgatóságán dolgozom kommunikációs referensként. Több cikkem jelent meg a győri Nyugati Hírlapban, illetve a Művelődési Intézet SZÍN Közösségi Művelődés című folyóiratában. Évekig önkéntes munkát végeztem a Szépművészeti Múzeumban, ahol angol nyelvű önkéntes tárlatvezetői tanfolyamot végeztem, illetve a Magyar Nők Szövetségében, ahol az én feladatom volt a nemzetközi kapcsolatépítés, illetve részt vettem konferenciák és rendezvények szervezésében. Emellett már régóta foglalkoztat a szakmafejlesztés, az oktatás kérdése, ezért is nagyon örültem, hogy lehetőségem adódott egy olyan kutatásba bekapcsolódni, ami a szakirányú továbbképzési lehetőségeket is vizsgálja, mégpedig nemzetközi kitekintésben.

Győri kulturális mediáció mesterszakosok egy csoportja tanulmányi úton
(Fehér Gyöngyvér Rozália balról a harmadik, témavezetője, dr. Lanczendorfer Zsuzsanna
jobbról az első a képen.)

Juhász Erika – Márkus Edina – Benkei-Kovács Balázs:

A közösségszervezés BA alapszakos hallgatók motivációjának és kompetenciáinak vizsgálata, Magyarországon

Absztrakt: Tanulmányunk egy közösségszervező alapszakos (BA) egyetemi hallgatók részvételével zajló országos szintű kutatás (n=730) eredményeit mutatja be. A közösségszervező alapszak, amely képzési előzményeivel együtt 60 éves hagyományokkal rendelkezik a magyar felsőoktatásban, 2017-ben került önálló formában újraindításra, 12 évvel a Bologna rendszer bevezetését követően. Tanulmányunk készítése során figyelembe vettük az egyetemi hallgatók motiváció-kutatásának nemzetközi trendjeit (Brancu, L. – Munteanu, 2012. Martin – Sorhaindo et. al, 2014., Čukljek – Babi et al. 2020). Az empirikus vizsgálat kidolgozásakor tekintetbe vettük a szűkebben értelmezett kutatási előzményeket, a hazai felsőoktatási szektorban lezajlott andragógia és pedagógia szakos hallgatók vizsgálatait (többek között Fónai-Kiss et. al, 2010; Kocsis-Mátrai-Zsolnai, 2007). Kutatásunk célja, hogy az elsőéves egyetemi hallgatók komplex jellegű felmérését valósítsuk meg, négy nagy tematikus egységben. A kutatás teljességéből jelen tanulmányban a résztvevők motivációival és karrier terveivel kapcsolatos témaköröket dolgoztuk fel, összekötve azt az elsőéves egyetemisták korábbi tanulmányi eredményeivel, valamint a hallgatói kiválóság jellemzőivel. A leíró jellegű statisztikai eredményeket szignifikancia vizsgálattal, keresztábla elemzéssel, és faktoranalízissel (a minta nemi és lakóhely szerinti megoszlása alapján) egészítettük ki, hogy tipikus tanulói profilokat különíthessünk el. Összegezve megállapíthatjuk, hogy Magyarországon 2017-2019 között a képzésre beiratkozott egyetemi hallgatók évről-évre jobb teljesítménnyel, valamint erősebb szakmai motivációval rendelkeznek.

Abstract: The present study is focusing on the analysis of the results of a large-scale empirical research (n=730), gathered amongst the university Bachelor students of the community development degree program in Hungary. This university degree program, with 60 years of historical background, was relaunched in its complexity in the Hungarian Higher Education system in 2017, 12 years after the introduction of the Bologna system in the country. The paper is taking in consideration the results of the student's motivation's researches of other university study field (Brancu, L. – Munteanu, 2012. Martin – Sorhaindo et. al, 2014., Čukljek – Babi et al. 2020). The realization of the investigation was following the logic of its national forerunner research, realized in relation to the pedagogy and andragogy bachelor programs in different Hungarian universities (Fónai-Kiss et. al, 2010; Kocsis-Mátrai-Zsolnai, 2007). This method is involving a complete assessment of the incoming students population, divided in four major thematic parts. Due to the complexity of assessment of the survey realized in multiple thematic blocs, we are focusing in the current study on those aspects which are interrelated with student motivation and carrier aspiration, linked together with the characteristics of incoming student's excellence and performance. Beside the descriptive statistical analysis, we realized statistical significance crosstabulation analysis taking in consideration different factors (like gender or habitat), for discovering typical patterns amongst the student's population. In summary, we can state, that the cohorts of students enrolling in 2017, 2018 and 2019 for the

investigated bachelor program in Hungary, have improving learning community, with year by year stronger professional motivation.

Bevezetés

Magyarországon a kulturális-közművelődési területen folytatott alapképzések 60 éves múltat nyúlnak vissza, egészen az 50-es évekig. A Bolognai felsőoktatási rendszer bevezetésével a kulturális tárcához köthető önálló alapszak rövid ideig nem indult (2006 és 2016 között). A szakmai ismeretek elsajátítására ebben az időszakban az andragógiai alapszak egy választható szakirányán (művelődésszervezés) volt lehetőség bachelor szinten, azonban ez a 1,5 év időtartamú specializáció nem tudott pontosan megfelelni a korábbi végzettség tartalmának. A minisztériumi szakmapolitikai támogatás, a munkaerő-piaci igény, valamint az akadémiai szakemberek együttes erőfeszítésének eredményeképpen a kulturális-közművelődési területen 2017-től újra indult az egyetemi alapképzési program. (Juhász-Pete 2018:44.) Célunk, hogy bemutassuk az újraindulást követő első három évben végzett országos szintű reprezentatív felmérésünk eredményeit, amelyekből az új szakra jelentkező hallgatók profilja mellett, kirajzolódnak szakmai motivációik és a képzés presztízsével kapcsolatos véleményeik, elvárásaik.

Az egyetemi hallgatók kompetenciáit, valamint a pályaválasztásukkal kapcsolatos elvárásokat számos aspektusból vizsgálja a nemzetközi szakirodalom. A hallgatókra vonatkozó nemzetközi kutatások sorából kiemelkedik a motiváció-kutatás meghatározó jelentőségű témaköre (Brancu – Munteanu et al. 2012. Martin – Sorhaindo et. al 2014., Čukljk – Babic et al. 2020), amely révén a szakterületi kutatók a beiskolázás tényezőit követhetik nyomon. Különösen fontos ennek a vizsgálata új típusú képzések indításakor.

Tanulmányunkban a közösség-szervezés szakos (*közösség-szervezés BA, alapképzési szak*) hallgatók 2017 óta zajló felmérésének eredményeit kívánjuk bemutatni, összegezve az első három év (2017–2019) legfontosabb tapasztalatait. A vizsgálat az elsőéves, képzésbe lépő hallgatók alaposabb megismerését tűzte ki célul, hogy mind a felsőoktatási intézmények, mind a szakma jobban ráláthassanak az utánpótlásként megjelenő tanulói csoport jellemzőire.

A vizsgálat elsődlegesen a hallgatók képzési motivációit, érdeklődését, munkaértékeit, jövőképét tárja fel, valamint a hallgatók korábbi tanulmányi életútjára, eredményességére, szociokulturális háttérére vonatkozóan is tartalmaz kérdéseket. Az adatfelvétel törekszik a hallgatók bemeneti (szövegértési és logikai) készségeinek felmérésére is. A vizsgálati minta országos lefedettségű, jelentősebb méretű populáció (n=730) adatait dolgozza fel.

A korábbi magyarországi kutatások egy része a belépő hallgatók kompetenciáinak felmérésére fókuszál az egyetemre jutás sikertényezőit is boncolgatva. Hasonló funkciójú hallgatói vizsgálatokkal találkozhatunk többek között Fónai – Kiss – Fábián (1999), Kocsis (2015), Reisz (2018) Kocsis–Mátia–Zsolnai (2007) munkáiban. A kutatások másik fő csoportja a kimeneti oldalra helyezi a hangsúlyt, gyakran longitudinális mérésekkel is összekapcsolva vizsgálatot a hallgatói pályaképekről, munkaerő-piaci elvárásokról (pl. Fónai 2018; Fónai – Márton 2018 Fónai – Kiss – Márton – Zolnai, 2010). Ide tartozik a kutatások azon csoportja, amely az egyetem értékére és presztízsére vonatkozó attitűdöket és az egyetem/egyetemi diploma értékét teszi középpontba (Fábri 2014.). A kutatások fókusza a kutatócsoportok méretétől függően változik, gyakoribbak az egy intézményre fókuszálóak, míg az országos felmérések ritkábbak Magyarországon. Jelen vizsgálat a két fő irány komplex jellegű összekapcsolására tesz kísérletet: a bemeneti kompetenciamérés és a felvételi sikertényezők vizsgálatát ötvözi a

képzés értékére, hasznosíthatóságára vonatkozó attitűdvizsgálatok módszertanával, mindezt országos lefedettséggel.

A kutatás háttere és előzményei

Az újonnan megalapított (2017) közösségsszervezés szak eredményességének feltétele, hogy megismerjük a hallgatók motivációját, érdeklődési területeit, hogy ehhez lehessen a képzési tartalmat, a gyakorlati helyeket, a curriculáris és extracurriculáris tartalmakat igazítani, fejleszteni. A képzés sikeréhez fontos, hogy a hallgatók szociokulturális háttere és belépési kompetenciaszintjei ismertek legyenek az intézmények számára. A kompetenciaeredmények figyelembevételével lehet a képzést támogató szolgáltatásokat tervezni (Juhász – Pete 2018). Az egyetemi szakok marketingje szempontjából hasznos, ha tudjuk, hogy milyen előzetes tudással rendelkeznek róla, miért ezt a szakot választották, honnan értesültek róla, milyen jövőbeli terveik vannak a felvett hallgatóknak. Mindezek a lemorzsolódás megelőzését is szolgálhatják, ami most már a felsőoktatásban is komoly kihívást jelent. (Pusztai – Fényes et al. 2019.)

Kutatásunk meghatározó előzményeként tartjuk számon a dél-magyarországi Pécsi Tudományegyetem korábbi pedagógusképzésben résztvevő hallgatói felmérésével kapcsolatos vizsgálatát (Kocsis 2015). Az adatfelvételük négy részből állt: 1. a hallgatók szociokulturális és szocio-ökonómiai hátterének feltárása; 2. a szövegértés aktuális szintjének feltárása; 3. a matematikai-logikai gondolkodás aktuális szintjének felmérése; 4. a pszichológiai immunkompetencia működési szintjének feltárása. (Kocsis 2015:209) A kérdőíveket összesen 3077 fő töltötte ki, közülük a további feldolgozásban azonban csak azok szerepeltek, akik pedagógusjelöltként vagy a pedagóguspálya valamely szintjére, illetve feladatára készülőként voltak minősíthetők, létszámuk összesen 2730 fő volt.

Fónai kutatásai (Fónai – Kiss – Fábián 1999, Fónai et al, 2010) a felsőoktatásban tanulók munkaérték vizsgálatát végezték el a 90-es évek közepétől kezdődően, elsősorban a Debreceni Egyetem hallgatóira összpontosítva, de egyes időszakokban nemzetközi összehasonlító vizsgálatokra is módjuk nyílt.

A kutatási eszközként szolgáló kérdőívet a Közművelődési Szakfejlesztési Munkacsoport készítette, amely a képzés újraindításában szerepet játszó egyetemek szakfelelőseit és a Nemzeti Művelődési Intézet szakmafejlesztési munkatársait tömöríti.

A kutatás elindítása összekapcsolódott a közösségsszervezés BA szak 2017. évi indításával. A Közművelődési Szakfejlesztési Munkacsoport a felmérést a képzést elindító 13 egyetem részvételével tervezte. A cél országos szintű, lefedettségében reprezentatív felmérés készítése volt. A vizsgálat alanyai az elsőéves közösségsszervezés alapszakos hallgatók (nappali, levelezős egyaránt), az egyetemi tanulmányuk megkezdésének évében. Törekedtünk a teljes hallgatói létszám minél nagyobb arányú elérésére, és magas válaszadási arányokat regisztráltunk minden vizsgálati évben. (1. számú táblázat) A kutatási minta nagysága jelentősnek tekinthető összehasonlítva a motiváció területen végzett korábbi vizsgálatokkal (Brancu, L. – Munteanu, V. et al., 2012. Martin – Sorhaindo et. al, 2014., Čukljek – Babic et al. 2020)

1. számú táblázat: A kutatási minta – a Község-szervezés BA hallgatói létszám tükrében
(Forrás: Saját szerkesztés a kutatási eredmények és a felvi.hu statisztikai alapján)

Felvételi éve	Felvettek száma országos szinten	Vizsgálatban résztvevők száma	A teljes minta arányában
2017	346 fő	151 fő	43 %
2018	565 fő	329 fő	58 %
2019	599 fő	250 fő	42 %

A válaszadók átlagos életkora a nappali tagozatos hallgatók körében folyamatosan csökkent (2017 – 21,21 év; 2018 – 20,49 év; 2019 – 19,87 év), levelező tagozaton pedig megközelítőleg stagnált (2017 – 30,33 év; 2018 – 29,51; 2019 – 31,75 év). A változásból a nappali tagozatos hallgatók esetében lehet következtetést levonni: míg az első két évben inkább az egyetemre később jelentkezők, illetve egyetemi szakot váltók, szakmai orientációt keresők jelentős arányban voltak, addig 2019-ben már elsősorban a középiskolai tanulmányokat követően, a frissen érettségizettek körében a legjellemzőbb, hogy a közösség-szervezés szakot választják. Ez a nappalisok körében érzékelhető tendencia stratégiai fontosságú indikátor, mivel a szak elfogadottságának és a köztudatba történő sikeres bekerülésének bizonyítékaként értelmezhető.

A kutatás módszere és eszköze

A felmérés adatfelvétele éves gyakorisággal valósul meg az őszi félév során, így középtávon a változások, trendek követésére és mérésére is alkalmas lehet. A kutatás adatfelvétele az első időszakban papíralapú kérdőívek kitöltésével történt. Ezt a módszert 2020 őszén a COVID-19 pandémia miatt váltotta fel a digitális adatgyűjtés. A kutatási minta adatgyűjtési szakasza a Közművelődési Szakfejlesztési Munkacsoport tagjainak részvételével zajlott, akik saját felsőoktatási intézményeikben kitöltették a kérdőíveket. Az adatokat Excel táblázatkezelőbe a Nemzeti Művelődési Intézet munkatársai rögzítették. (Minden résztvevő felsőoktatási intézmény részére megküldte a Nemzeti Művelődési Intézet a már rögzített intézményi adatokat excel és sav (SPSS) formátumban további feldolgozás, helyi szintű kiértékelés és képzésfejlesztés, valamint hallgatói kompetenciafejlesztés céljából.)

A vizsgálat komplex mérőeszköze két nagyobb blokkból állt: az első részben a hallgatók háttérére, eredményeire, terveire, és nézeteire kérdeztünk rá (55 kérdés), a második szakaszban következett a bemeneti kompetenciák felmérése. A kitöltés időtartama megközelítőleg 90 percet vett igénybe.

Az első kérdésblokk fontosabb tematikus egységei az alábbiak voltak:

- Társadalmi háttérváltozók, korábbi tanulási eredmények, és tanulmányi tervek
- A szak- és a szakmaválasztás motivációi, esetleges munkatapasztalat
- A szocio-ökonómiai státusz és családi háttér jellemzői
- Szabadidő-felhasználás, gondolkodási mintázatok és szakmai jövőkép
- A tanuláshoz való attitűd és tapasztalat

A kompetenciamérés fókuszába az olvasott szövegértés (24 kérdés), a matematikai-logikai készségek vizsgálata (15 kérdés), valamint pszichológiai immunkompetencia kérdésblokk (80 kérdés) kerültek.

Az eredmények statisztikai elemzése és feldolgozása Excel, illetve SPSS adatbázis kezelő szoftverekkel valósult meg.

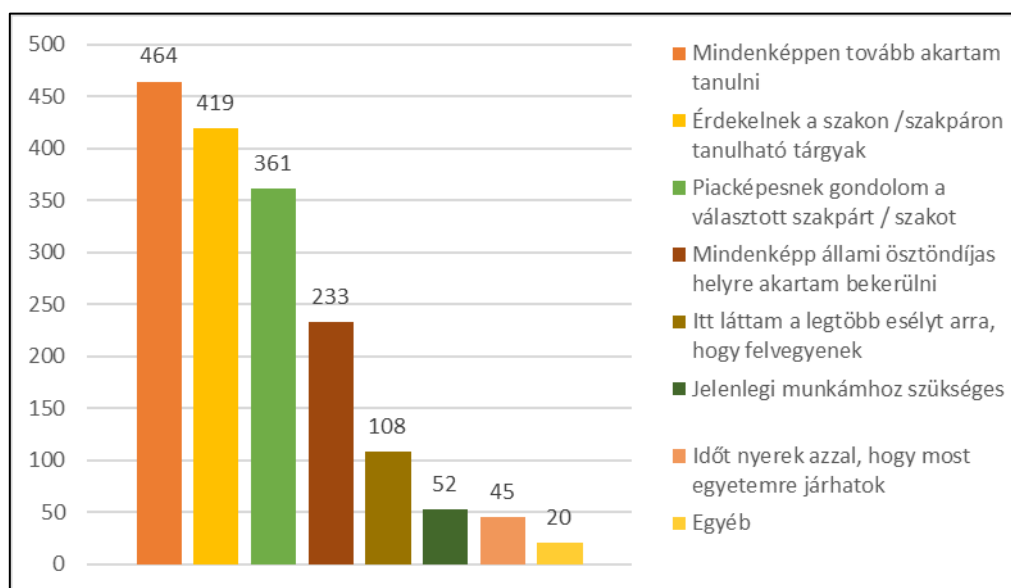
Tematikus válogatás a kutatás fontosabb eredményeiből

Tanulmányunkban a teljes kutatási anyagból szelektív módon az alábbi témák eredményeit fogjuk részletesen bemutatni:

- a szakválasztási motiváció és munkatapasztalat,
- a hallgatói kiválóság és nyelvtudás,
- a szak piacképességének és kiemelt karriertényezőknek a megítélése,
- a tanulási eredmények és a tanulási attitűdök.

A 2017-ben elindított új egyetemi szak esetében kiemelten fontos volt a **hallgatói motivációk** feltérképezése (1. számú ábra). Az első helyen szereplő általános jellegű presztízsmotívumot követően (egyetemi végzettség megszerzése), a második és harmadik helyen szakmaspecifikus tényezőket találunk, amelyek befolyásolták hallgatóink felvételi döntését: a szaktárgyak iránti érdeklődést (57%), valamint a területen megszerezhető szakmai végzettség piacképességét (50%). A válaszadók egy kisebb része az állami ösztöndíjas helyek miatt, valamint az egyetemre való bekerülés reális esélye miatt választotta ezt a szakot. A felmérést kitöltők közül az egyetemre való belépéskor csupán egy kisebb tanulói csoport rendelkezik a területen szakmai tapasztalattal (7%), őket elsősorban a levelező tagozatos hallgatók között találjuk.

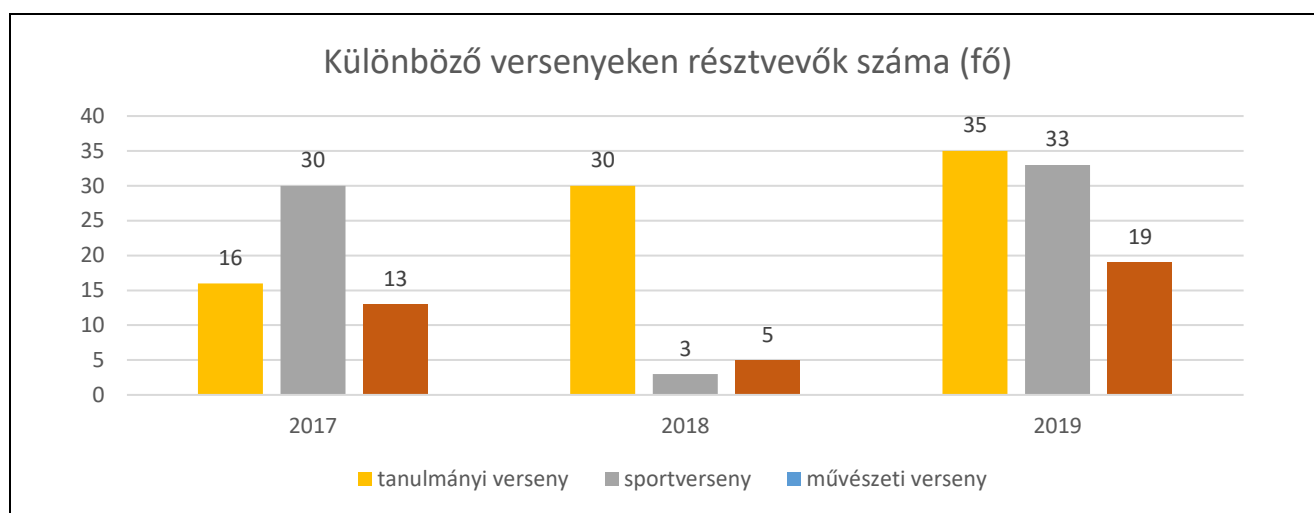
1. számú ábra: Szakválasztási motiváció (3 év adatai összesítve/fő)
(Forrás: Közösségszervezés BA bemeneti kompetenciamérés (2017–2019))

A szak **hallgatóinak kiválóságát** alapvetően nyelvtudásuk megléte, illetve korábbi középiskolai tanulmányaik alatti proaktív magatartásuk alapján mértük fel. A kiválóságra való törekvésük egyfajta mutatója a különböző versenyeken való részvételük statisztikája lett. A

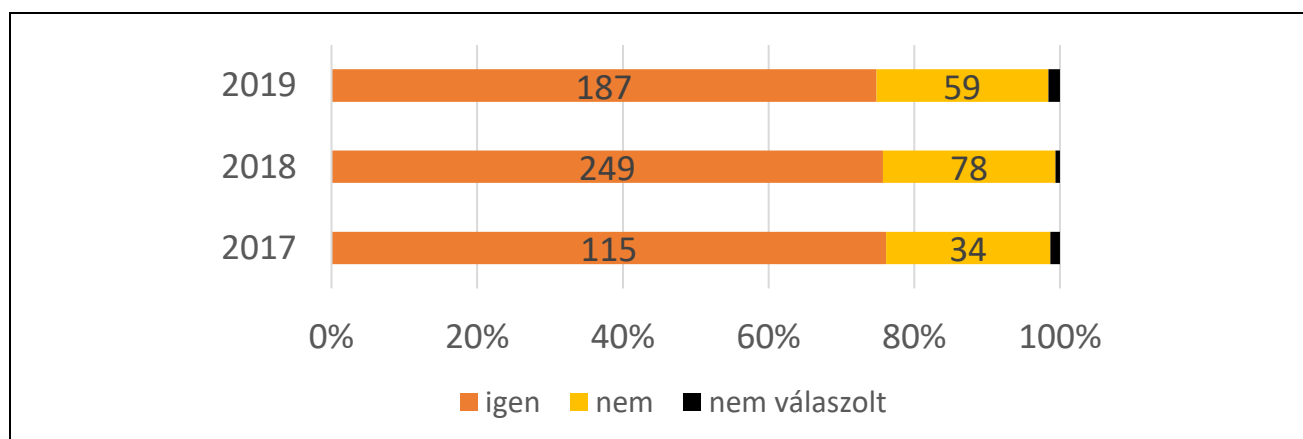
szakon tanuló hallgatók kisebb része vett részt korábban különböző jellegű tanulmányi, sport és művészeti versenyeken (2. számú ábra). Ezen kiválósággal jellemezhető hallgatók aránya azonban 2019-ben határozott emelkedést mutatott mindhárom területen, és a felmérésben résztvevők több mint egyharmadát érintette. A területen való aktivitás egyfajta biztató indikátorként is értelmezhető, ugyanis a művészeti vagy sporttevékenységben szerzett tapasztalatok is átkonvertálhatók a későbbiekben közösségi tevékenységek kezdeményezéséhez (pl. közösségi színház vagy sportrendezvények szervezése keretében).

2. számú ábra: A hallgatói kiválóság megjelenése
(Forrás: Közösségszervezés BA bemeneti kompetenciamérés (2017–2019))

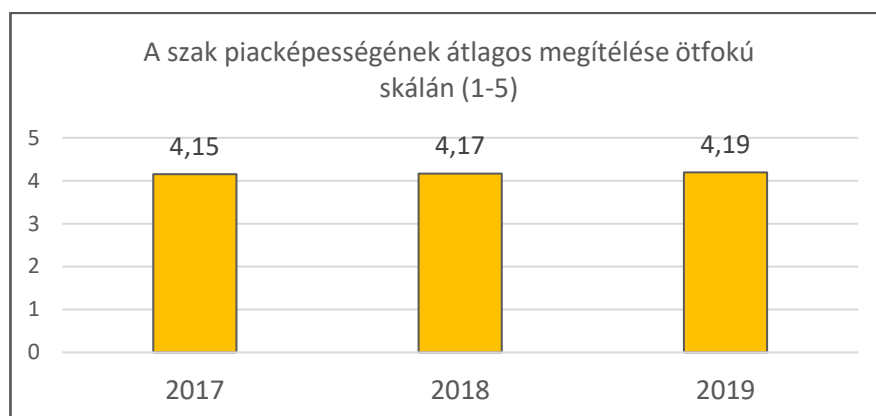
Az egyetemre való bekerüléskor a nyelvvizsgával rendelkezők száma és aránya is azt támasztja alá, hogy egy alapvetően jó képességű hallgatói célcsoport került a közösségszervezés BA szak felsőoktatási képzéseire: a vizsgálati évtől függetlenül megállapítható, hogy az elsőéves hallgatók háromnegyede rendelkezik nyelvvizsga-bizonyítvánnyal (3. számú ábra). Erre a tudásra mobilitási programok és nemzetközi projektek szervezése kapcsán is építhetnek a felsőoktatási intézmények.

3. számú ábra: A bemeneti nyelvvizsgák száma
Forrás: Közösségszervezés BA bemeneti kompetenciamérés (2017–2019)

A szak megítélése a **munkaerő-piaci relevanciája** szempontjából különösen fontos aspektus számunkra (4. számú ábra). Az országos oktatási minisztériumi adatbázis (www.felvi.hu) jelenleg még nem publikál a szakkal kapcsolatos pályakövetési adatokat, mivel az első évfolyam még 2020-ban végzett. Az országos szintű felmérések eredményei, amelyek a munkaerő-piaci szakemberhiány állapotát tükrözik (Juhász – Pete, 2018), pedig sajnos nem kerültek be a mainstream médiába, ellentétben például az informatikus szakemberek iránti megnövekedett kereslettel. Így a hallgatók egyéb forrásokból tájékozódtak a közösség szervezés BA szakkal kapcsolatos munkaerő-piaci igényről, amelynek adatai közel egybecsengenek a szakmai kutatások és felmérések eredményeivel (4. számú ábra), és ez tükröződik az újból megalapított szakra jelentkezés magas számában is. A Nemzeti Művelődési Intézet megyei hálózata és a közművelődésszakmai hálózatokkal való együttműködése révén nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a szakemberhiány pótlására hozott intézkedések, a szakmai elhelyezkedési lehetőségek, és az ezekre építő közművelődési felsőoktatási képzések ismertté váljanak.

4. számú ábra: A szak piacképességének megítélése
(Forrás: Közösség szervezés BA bemeneti kompetenciamérés (2017–2019))

A kutatási kérdésre adott válaszként a két szélső érték közötti ("piacképes" (5) és a "nem piacképes" (1) skálán) nézetek megoszlásának átlagos pontértéke 4,18 pont. A lakóhelyi megoszlást tekintve a válaszadók többsége piacképesnek tartja a szakmát minden településtípusban. A fővárosi lakóhellyel rendelkező válaszadók egységesebben vélekednek ebben a kérdésben, a vidéki származású hallgatók véleményét tekintve jelentősebb szórással találkozunk az adott érték kapcsán.

A vizsgálat egyik fontos pontja volt, hogy a szakra felvételt nyert hallgatók a sikeres karrierépítés szempontjából a képzés legelején mely tényezőket tartják meghatározónak. Az 5. számú ábrán a válaszadói gyakoriságok számbavétele alapján a *kitartás*, a *kapcsolati tőke*, a *diploma*, a *tanulás*, a *kreativitás*, a *szorgalom* mellett a megfelelő anyagi háttér került az első klaszterba. (Az 5. számú ábrára a három megadható tényező közül a válaszadók által első helyen kiemelték kerültek be, a legnagyobb válaszadóval jellemzett periódusban (2018). Az ábra a <https://wordart.com/> applikációval készült.)

5. számú ábra: A sikeres karrierhez azonosított és első helyen kiemelt tényezők
(2018, n=329 fő)

(Forrás: Községszervezés BA bemeneti kompetenciamérés (2017–2019))

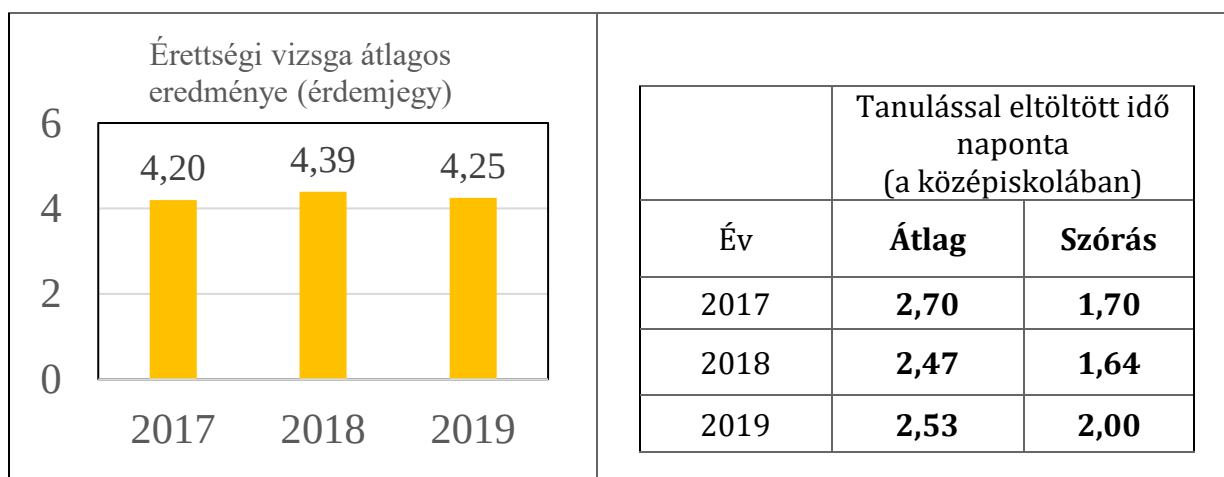

A hallgatók összességükben pontosan érzékelik a közösség szervezési területen a sikeres szakmai karrier megvalósításához szükséges tényezőket, ami jó alapot szolgáltat a hazai utánpótlás-nevelés felsőoktatási berkekben történő megvalósításához.

A tanulási eredmények és a tanulási attitűdök vizsgálata azért fontos számunkra, mert a szakelőzményként számon tartott képzésekre (andragógia BA alapszak és a művelődésszervező szak) a hallgatók gyengébb bemeneti tanulmányi eredménnyel jutottak. A közösségsszervezés BA alapszak hallgatói (6. számú ábra) ezzel szemben kifejezetten erős középiskolát lezáró tanulmányi eredménnyel (4,2 és 4,35 közötti érettségi átlag) rendelkeznek. Korábbi tanulási tapasztalatuk alapján jelentős mennyiségű napi tanulási óraterheléssel érkeznek az egyetemekre (2,5-2,7 óra naponta). Ez is jó előjelnek tekinthető egy frissen alapított szak szempontjából, és az egyetemi oktatói közösségre helyezi annak felelősségét, hogy ezt a terhelhetőséget a megfelelő tanulási eredmény érdekében optimálisan használja ki.

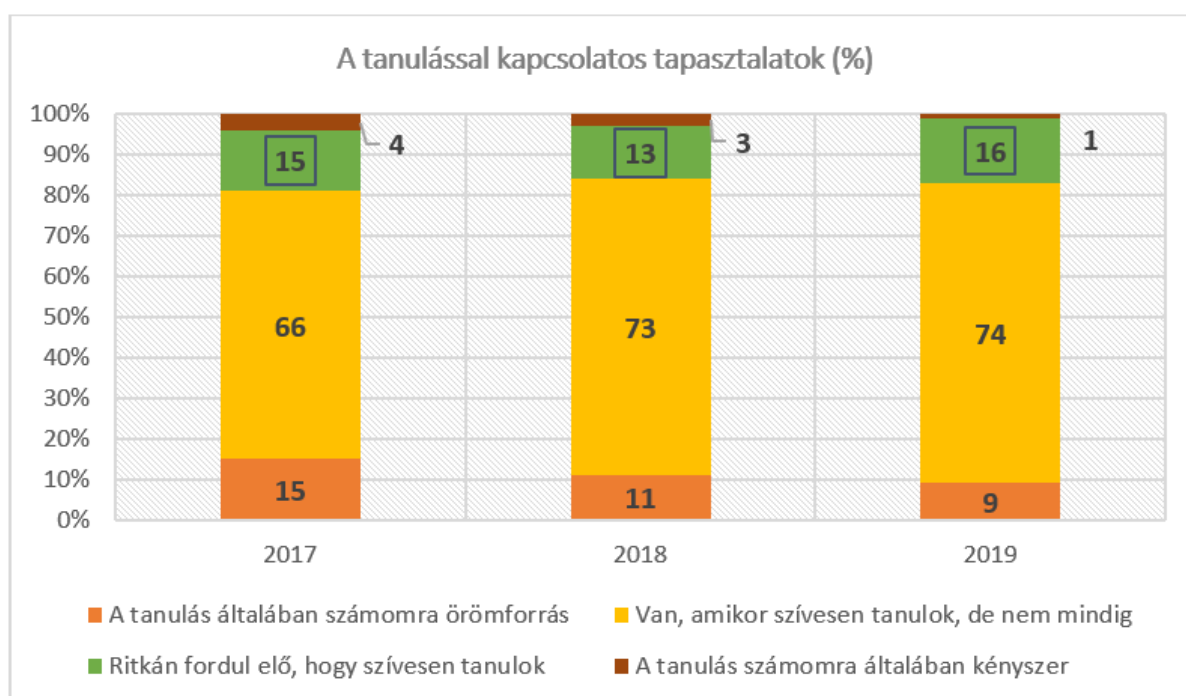
6. számú ábra: A tanulással töltött idő és eredményessége

(Forrás: Községsszervezés BA bemeneti kompetenciamérés (2017–2019))

A nyilvánvaló munkabírásuk és terhelhetőségük ellenére a tanulással kapcsolatos általános a hallgatói attitűd kissé ambivalens, illetve nem teljesen pozitív élmény. Elenyésző kisebbségben vannak a válaszadók között, akik számára kényszer vagy teher az önfejlesztés (4% alatt), illetve jelentős hányadot képviselnek azok a hallgatók, akik ritkábban tanulnak szívesen (13-15%). A kitöltők több mint háromnegyed része számára a tanulás a legtöbb esetben egy pozitív, szívesen vállalt tevékenység, 10 százalékuk pedig kifejezetten örömforrásként definiálja a tanulást.

7. számú ábra: A tanulási tapasztalatok kapcsán kialakult attitűd
(Forrás: Közösségszervezés BA bemeneti kompetenciamérés (2017–2019))

Az adatelemzésünk során számos paraméter mentén törekedtünk keresztváltozók statisztikailag szignifikáns módon alátámasztott összefüggéseinek feltárására. Számos feltételezett esetben nem találtunk végül összefüggéseket, azonban néhány érdekesebb tényező a felszínre került a relációanalízis módszerével:

- A női hallgatóink több mint egyharmada (38%) válaszolta azt, hogy közösségszervezőként szeretne elhelyezkedni, míg a férfi hallgatósnak csupán az ötöde (21%). A női hallgatók tehát kétszer olyan elkötelezettek a szakmai motivációit tekintve.
- A férfi hallgatóinkra ugyanakkor jobban jellemző az utilitarizmus, azaz a hasznosságelv: ők nagyobb arányban kapcsolódtak be úgy a képzésbe (15%), hogy jelenlegi munkájukhoz szükségük van már az alapképzés elvégzésére. A hölgyek esetében ez a közvetlen munkaerő-piaci szükséglet alacsonyabb arányú: közülük a hallgatók kevesebb mint egytizedénél (8%) jelenik meg a képzés kezdetekor.
- Érdekes és fontos összefüggést fedeztünk fel, amely azonban a hallgatóknak csak egy kisebb hányadát érinti. Azon közösségszervezés szakos hallgatók, akik minden nap végeznek művészeti tevékenységet, jelentősen nagyobb arányban mondták szükségesnek a szakon szerzett ismereteket munkájukhoz (közel 20%), mint azok, akik nem végeznek ilyen tevékenységet napi szinten (10% körüli és alatti értékek az adott válaszopciók

függvényében). A közösségteremtés és hagyományőrzés összefüggő feladatrendszerének ellátása szempontjából is előnyben vannak szaktársaikhoz képest.

- A lakóhelyek típusa és a szakmai elköteleződés alapján is egy érdekes és fontos következtetésre jutottunk. A községekből és falvakból származó hallgatók 41%-a válaszolta a szakmai elköteleződésük kapcsán, hogy mindenképpen közösségszervező szeretnének lenni. Ez a szakmai elköteleződési arány pozitívan tér el az általánostól. Ennek eredménye később pozitívan hathat vissza a közművelődési szakemberek munkaerő-piaci hiányának megoldására is, jelenleg Magyarországon épp a kisebb települések küzdenek intenzíven ezzel a problémával. (vö. Juhász – Pete 2018, 39).

Összegzés, javaslatok

Az eredmények alapján elmondható, hogy jó tanulmányi eredménnyel érkeznek az egyetemekre a közösségszervezés szakra jelentkezők, erős érettségi átlaggal és nyelvtudással is rendelkeznek hallgatóink. Fő szakmai motivációjuk a képzéssel kapcsolatban a munkaerő-piaci elhelyezkedés, kifejezetten piacképesnek látják a szakot.

A női hallgatóink jellemzően kétszer olyan elkötelezettek a pályaorientáció tekintetében a képzésbe való belépéskor, mint férfi hallgatótársaik. A kisebb településeken élők sokkal tudatosabban, nagyobb elköteleződéssel választják ezt a hivatást. A hallgatók 17%-a már rendelkezik korábbi munkatapasztalattal, amely csak részben szakterületi vonatkozású.

Általánosságban elmondható, hogy a szakon tanulók a diplomát a sikeres karrierút egy részének tekintik. A tanuláshoz való viszonyuk kissé ambivalens, nem minden tekintetben teljesen pozitív, azonban terhelhetőség szempontjából munkabíró tanulói közösség. Mesterszakos tanulmányok folytatását az elsőéves egyetemisták egynegyede tervezi, amely arány a képzés során növekedhet a szakmai tartalmak megismerése révén. A jövőre nézve tervezzük az adatfelvételt és a kutatást folyamatossá tenni, hogy a hallgatók nézeteinek változásairól folyamatosan képet kaphassunk.

Felhasznált irodalom:

- Brancu, L. – Munteanu, V. – Gligor D. (2012): *Study on Student's Motivations for Entrepreneurship in Romania*, in: *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Vol. 62, 223-231. p.
- Čukljek S. – Babic J et al. (2020): *Reasons for Student Enrollment in Nursing Studies*. In: *Croatian Nursing Journal*, Vol 4 (2), 183-191. p.
- Fábri Gy. (2016): *Az egyetem értéke - Felsőoktatási rangsorok és egyetemi teljesítmény*. Budapest, ELTE Eötvös kiadó
- Fónai M. – Kiss J. – Fábián G. (1999): Szociális munkás szakos hallgatók pályaképének néhány eleme. In: *Esély* 10. évf. 1. sz. 114 -134. p.
- Fónai, M. – Kiss, J. – Márton, S. – Zolnai, E. (2010): Characteristics of the Work Value Choices of the University Students. In: Fedor, A – Semsei, I (eds): *Twenty Years of Health Care Education and Social Sciences at the Faculty of Health Medical and Health Science Center University of Debrecen*. Nyíregyháza: Faculty of Health Medical and Health Science Center, 38-60. p.

- Juhász E. – Pete N. (2018): *A közösségi művelődés képzési és továbbképzési rendszere.* [Tudástár a közösségi művelődésben sorozat 1. kötet.] Budapest, Nemzeti Művelődési Intézet
- Kocsis M. – Mátrai Zs. – Zsolnai J. (2007): *Survey of the reading comprehension skills of first years student.* IEAE 33rd annual conference, Baku, Azerbaijan 16/9-21/9, 2007 (http://www.iaea.info/documents/paper_1162d2060d.pdf)
- Kocsis M. (2015): *A bemeneti kompetenciák vizsgálata pedagógusjelölt hallgatók körében.* Pécs, Pécsi Tudományegyetem
- Martin, H, Sorhaindo, C and Welch, F (2014) *Motivation of undergraduate civil engineering students for higher levels of academic success.* In: Raiden, A and Aboagye-Nimo, E. (Eds) *Procs 30th Annual ARCOM Conference*, 1-3 September 2014, Portsmouth, UK, Association of Researchers in Construction Management, 1205-1214. p.
- Pusztai, G., Fényes, H., Szigeti, F., & Pallay, K. (2019). Dropped-out Students and the Decision to Drop-out in Hungary. *Central European Journal of Educational Research*, 1(1), 31–40.p. <https://doi.org/10.37441/CEJER/2019/1/1/3341>
- Reisz Terézia (2018): Az egyetemre jutás sikertényezői. In. *A felsőoktatási lifelong learning társadalmi és gazdasági haszna: kutatás – fejlesztés – innováció, Mellearn Konferenciakötet*, Budapest, Mellearn Egyesület 114-134. p.

Melléklet

A szöveghöz felhasznált elemek gyakorisági megjelenése a mintában (A kitöltők által nyitott kérdésre válaszul 1. helyen kiemelve, a 2018. válaszadók között)

Tényező	Gyakoriság (első helyen)
Kapcsolatok	30
Kitartás	17
Pénz	15
Magabiztosság	10
Anyagi háttér	9
Kreativitás	9
Szorgalom	8
Diploma	7
Elhivatottság	7
Támogatás	7
Talpraesettség	6
Tanulás	6
Egészség	5
Ismertség	5
Kommunikáció	5
Nyelvtudás	5
Rugalmasság	5
Alázat	4
Család	4

Empátia	4
Határozottság	4
Tudás	4
Alkalmazkodóképesség	3
Ambíció	3
Céltudatosság	3
Folyamatos fejlődés	3
Intelligencia	3
Karizma	3
Motiváció	3
Nyitottság	3
Rátermettség	3
Szerencse	3
Türelem	3
Befolyás	2
Biztonság	2
Furfangosság	2
Protekció	2
Siker	2
Tapasztalat	2

Juniki Mária:

Esztétikai-művészeti nevelés, mint a közösségfejlesztés alternatív eszköze

Absztrakt: Kutatásom alapja az esztétikai-művészeti nevelési módszerek alkalmazási lehetőségeinek vizsgálata és közösségfejlesztő funkciójának feltárása. A tanulmány a nevelő szerepét kiemelt fontosságúnak tartja, közösségfejlesztő tevékenységét elemzi. Fontos szempontként jelenik meg a részvételi motiváció, valamint az esztétikai-művészeti nevelési módszereket alkalmazó közösségek, mint speciális tanulási környezetek tagjai között létrejövő kapcsolat, bizalom vizsgálata. Jelen tanulmány művészeti nevelést alkalmazó szakemberek tevékenységét és aktív résztvevők tapasztalatait alapul véve kíván rámutatni az alkotófolyamatok és gyakorlatok tudatos felhasználásának lehetőségére, a közösségfejlesztés szolgálatában.

Abstract: The base of my research is to analyse the possible practical ways of artistic and aesthetic educational methods and to expand their function of community development. This study represents the significance of educators' role and dissects their generative activities. An important aspect of the study is the motivation for participation, and the assay of connections and trust among those, who actively take part of these special learning environments; these communities, where artistic and aesthetic educational methods are applied. This study attempts to demonstrate the availability of creative processes and practices by observing the experiences and activities of educators and participants of groups, where artistic methods are being used in order to build communities.

Bevezetés

Mivel a közösség sokoldalú emberi kapcsolatok tárhelye, a közösségi lét, mint közeg és állapot, lehetőséget ad az emberi érintkezések, interakciók jelentérendszerének megértésére, így fejlődik az esztétikai mozzanatok iránti fogékonyság. Az esztétikai képességek nevelésének alkalmas, lehetséges és reális közege kizárólagosan a közösség (Ancsel 1970). Művészet és közösség tehát szoros kölcsönhatásban áll egymással, a legkülönbözőbb formákat öltve, eszközöket használva. A művészi kifejező jelrendszerek használatának képessége hatással van az ember kiteljesedésére, mely a gyakorlatban magasfokú önismeret elsajátítása és állandó fejlesztése (Deme 1994), valamint közösségi, szociális kapcsolatok kölcsönös szinten való megélése által valósul meg (Forgas 2019). Ezt a párhuzamosan megjelenő két funkcionális komponens- önfejlesztő és közösségi - a nevelélméletek a konstruktív életvezetés összetevőiként tartják számon (Bábosik 2004). Empirikus kutatásomban központi szerepet kap az esztétikai-művészeti nevelési módszereket alkalmazó csoportok, közösségek vizsgálata. Ezért szükségesnek tartom mindenekelőtt tisztázni a fogalom jelentését; az esztétikum kifejezés alatt olyan emberi-társadalmi lényegyet kell érteni, mely mindig valamilyen érzékletes formában nyilvánul meg (Bálványos 1998). Az esztétikai hatások befogadásának képessége a megváltoztatás, formálás készségének az alapja (Deme 1994). Művészeti nevelési közegekben

a hangsúly a kreatív gyakorlatokra helyeződik, melyek által a fiatalok esztétikai jelenségeket létrehozva, esztétikus magatartásokat produkálva, a rendelkezésre álló, megalkotott művek, élmények megélésében mélyülnek el a művészet általános alkotóelemeiben (Trencsényi 2000).

Kutatási cél, kutatási kérdések

Empirikus kutatásom célja elsősorban művészeti nevelési módszereket alkalmazó közösségek vizsgálata. Célom, hogy a művészeti csoportok nevelőinek, szakembereinek tevékenységét elemezzem közösségfejlesztői szerepük szempontjából. Kutatásomban kulcsfontosságúak a művészetpedagógia, az esztétikai-művészeti nevelés területén alkalmazott közösségfejlesztő, csoportdinamikai tréningek és gyakorlatok, melyek lehetővé teszik az egyén életvezetésének konstruktív irányba való állítását. A művészet nevelő funkcióval bír, a nevelés pedig „irányított szocializáció”, melynek értékírányultságot kell adni (Bálványos 1998), tehát a tanulmány célja a közösségfejlesztés lehetőségeinek szélesítése mellett, neveléstudományi aspektusból közelíteni a művészeti tevékenységek közösségi alkalmazása felé. Bízom benne, hogy munkámmal sikerül rávilágítanom a művészeti módszerek szerepére a közösségek fejlődésében. Remélem, hogy kutatásaim a közösségszervezés és neveléstudomány területein dolgozó szakemberek számára egyaránt hasznosnak bizonyulnak.

Kifejtett kutatási célomból adódóan a következő kérdésekre kerestem a válaszokat:

1. Milyen tanulási környezetben, csoportokban alkalmazzák a nevelők leginkább egyidejűleg az önfejlesztő és közösségfejlesztő tevékenységeket, módszereket?
2. Mi a fiatalok legfőbb motivációja művészeti nevelésben való részvételre?
3. Milyen tényezők szükségesek a csoportkohézió, valamint a tagok közötti bizalom kialakításához művészeti nevelési környezetekben?

A kutatás módszerei

A konstruktív életvezetés kiteljesedésének lehetséges közegeit; a művészeti tevékenységeken keresztül megvalósuló közösségeket, valamint a folyamat módszereit alkalmazó esztétikai-művészeti nevelő szerepkörét többféle módszerrel vizsgáltam. Döntésemet az indokolja, hogy a művészeti közegeket elsősorban neveléstudományi elméletekből kiindulva, közösségfejlesztés szempontjából kíséreltem megvizsgálni. A közösségfejlesztés a *közösség* fogalmára épülő szakma, melyben a közösség gyakran hiányként fogalmazódik meg, ebből következően tevékenységei közösségek létrehozására irányulnak (Vercseg 2018). A művészetpedagógiai szakirodalmak sok esetben bizonyos művészeti ágak szakmai szemléletére hagyatkoznak, vagy kizárólag pedagógiai oldalról közelítenek. Kutatásom során nem kívántam csupán pedagógiai módszerekre korlátozódni, azonban a tanulmány a neveléstudomány területét veszi alapul, ezen keresztül próbál rávilágítani a közösségfejlesztés egy alternatív módjára. Kutatásom témájának feldolgozása interdiszciplináris megközelítést alkalmaz, a vizsgálatok több tudományterületet érintenek; neveléstudomány, pszichológia, szociológia, szociálpszichológia, művészetpedagógia és közösségfejlesztés tudományágak elméletei, szakirodalmi egyaránt felhasználásra kerülnek. Szakmabeli tanulságok, következtetések meghatározásához segít az a 11 szakmai beszélgetés, melyek vezérfonala követi az empirikus kutatás kérdésfeltevéseit, valamint a kérdőívre adott válaszok, melyek a részvételi motivációra, valamint a közösség és nevelő viszonyára, az egymás között létrejövő bizalomra a résztvevők szempontjából

világítanak rá. A kérdőívet először 10 személynek juttattam el, majd az első 10 kitöltő visszajelzései alapján módosítottam és véglegesítettem a kérdéseket. A véglegesítés után további 86 kitöltő válasza segítette a kutatást.

Speciális tanulási környezet: esztétikai-művészeti nevelési módszereket alkalmazó csoportok

A tanulás fogalmának konstruktivista megközelítése szerint a tanuló ember a tudást önmaga konstruálja, hozza létre magában. Tehát a tanulás olyan folyamat, mely a tanuló aktív tevékenysége által működik. Mondhatjuk, hogy a tanulás során az ember saját belső világa-személyisége- kerül átrendezésre, konstruálásra. A folyamat nem korlátozódik csupán befogadásra, hanem kognitív struktúrák értelmezési kereteibe szerveződik (Horváth 2011).

1. ábra: A tanulás elemei

(Forrás: Wenger: Components of a social theory of learning: An initial inventory, 1998 In.: Horváth 2011)

Wenger ábrája a tanulás összetevőiről jól érzékelteti, hogy a tanulás fogalma rendkívül kiterjedt, széleskörűen kihat az élet különböző területeire. A tanulás segíti az embert a közösségi léthez, a valahova tartozás élményéhez, tanulás által találja meg az ember identitását, ezáltal válik olyanná, amilyen. A tanulás folyamata jelentéskonstrukció, tapasztalatszerzés, valamint gyakorlati tevékenységként is értelmezhető. A szociokonstruktivista felfogás tanítási-tanulási folyamat, melynek legfontosabb célja, hogy az egyén értelmezze tanulási folyamatát, és folyamatosan reflektáljon arra úgy, hogy ez társas környezetével kölcsönhatásban, közösen történjen, vagyis közösen hozzanak létre, alkossanak meg értelmezéseket a tanulásra. E folyamat megvalósulása elsősorban különböző közösségi tevékenységekben bizonyul sikeresnek. Itt tehát a tanulás központi folyamatának a társas tudáskonstruálás tekinthető (Horváth 2011). A tanulási folyamat e vonatkozásaiban szociális tevékenység. Az informális

a tanulás fogalmához kapcsolódóan sokszínű tevékenységet foglal magába. Fontos részét képezik az önképző és tapasztalati tanuláson alapuló tevékenységformák (Tót 2008). Az általam vizsgált csoportokban elsősorban informális és nem formális tanulás van jelen, és különös hangsúly helyeződik a közösségre, a csoport közös tevékenységeire, együttes fejlődésére. A nevelői tevékenységek esztétikai-művészeti módszerek alkalmazásával valósulnak meg.

A nevelés közösségi értékeket közvetít, az érték pedig produktum, mely elősegíti a szűkebb és tágabb emberi közösségek fejlődését, valamint az egyén fejlődését. Nevelési érték a konstruktív életvezetés, mely fogalom alatt olyan életvitel értendő, mely szociálisan és egyénileg is egyformán értékes. Egyszerre közösségfejlesztő és önfejlesztő jellegű (az egyén fejlődését szolgálja) (Bábosik 2004). A nevelő feladata emberi értékteremtés, konstruktív életvezetés megalapozása, megszilárdítása, az egyén életvezetésének konstruktív irányba állítása, melynek két funkcionális komponense van: „*közösségfejlesztő vagy morális komponens, és önfejlesztő, tehát az életvezetés sikerét biztosító összetevő*”. (Bábosik 2004:14) Ez a fajta életvitel szociálisan és individuális szempontból szintén teljesértékű, két említett összetevőjének folytonos fejlesztése, egyensúlyban tartása elengedhetetlen, mely a konstruktív magatartás- és tevékenységrepertoárban a magatartás-és tevékenységformákon keresztül valósul meg.

A közös alkotói folyamatok a megismerést teszik lehetővé, mely mindenképpen többirányú; vonatkozik a külvilág komplex rendszeréről, történéseiről való ismeretszerzésre (és véleményalkotásra), de ugyanúgy az ember saját személyiségének, képességeinek, kapacitásainak és korlátainak felfedezésére, és természetesen társainak megismerésére is. Ezek a kihívások- különösen, ha egyidejűleg, párhuzamosan valósulnak meg- lehetővé teszik az együttesen alkotó közösségben a bizalom, együttműködés és együtt gondolkodás magasfokú működését.

Nézzük meg, hogy e folyamat, cél eléréséhez milyen természetű adottságok, tulajdonságok, eszközök, modellek szolgálnak segítségül.

Generativitás és kreativitás

A drámajátékok készségfejlesztő hatásában fontos szerepet játszik a megfigyelés, képzelőerő, szabálytartás, mint érték, valamint helyzetfelismerési és döntési készség, a könnyed és kifejező mozgás, tiszta beszéd. Az improvizációs készség minden egészséges emberben természeténél fogva megvan, így nevelési módszerként alkalmazhatók a dramatikus rögtönzés képességén alapuló eljárások. Gabnai (2015) a „drámacsínálást” a cselekvésnek, mint kifejezési formának használataként szemléli, valamint mindenkiben meglévő képességnek tartja. Szerinte ez módszer az alkotó ember fejlesztéséhez (Gabnai 2015). Forduljunk tehát a generatív képességek elvéhez, mely szerint a „*generatívnak nevezett alkotóképesség a legmagasabb rendű tevékenységformáknak, a gondolkodás által teremthető alkotásnak a mindenkiben leglevő lehetősége; vagyis minden egészséges ember sajátja. Ez a képesség továbbfejleszthető, tökéletesíthető különböző készségszintekig, s taníthatóságának a ténye egyetemesen elérhető modellt állít fel: az alkotó emberét.*” (Deme 1994:23). Ez a képesség tehát adottságnak tekinthető, mely minden emberben megvan, természetéből, lényéből adódóan. Fontos megkülönböztetnünk a generativitást a kreativitás képességétől (Deme szerint (1994) ez az alkotóképesség innovatív fokozata), mely önálló alkotói tehetségnek tekinthető (Deme 1994). A kreativitás örömteliséget okoz a flow által, vagyis bizonyos tevékenységekből adódó élményen keresztül. Ennek a teljes mértékben átélt élménynek a minősége a fő motiválója az

egyén aktivitásának. Azt az optimális élményt, mely gyakran felfedezéssel, újdonsággal, kockázattal, sőt, akár fájdalommal párosul, Csíkszentmihályi áramlatnak (flow) nevezte el. A flow nem attól függ, hogy mi az adott tevékenység, teljesen különböző helyzetekben lehet átélni. Olyan tudatállapot, mely erősen fókuszált, viszont erőfeszítés nélküli. Azoknál a kihívásoknál, ahol az embernek épphogy meglévő képességein felül kell teljesítenie, a megoldási folyamat sokszor jár flow-élménnyel. (Csíkszentmihályi 2008). A flow állapotok átélése hozzásegíti az egyén életének konstruktív irányba való állítását, a flow-t okozó tevékenység komplexitása összefügg az áramlat és boldogság összekapcsolódásával. Építő hatású flow-t nem a könnyű, átmeneti dolgokban lehet átélni, inkább komplex szimbolikus tevékenységek által (Csíkszentmihályi 2008). A művészetek nevelő és szocializáló funkcióiból adódó lehetőségek kihasználása a kutatás fókuszában álló speciális tanuló közösségek számára az áramlat-élmény, valamint az önfejlesztő és közösségfejlesztő tevékenységformák egyidejű és intenzív átélését biztosítja. A tevékenységrepertoár megszervezése a nevelő felelőssége, melyhez elengedhetetlen a résztvevők motivációinak ismerete és a művészi kifejezés jelrendszereiben való jártasság átadása.

Önismerettől az összetartozásig

A művészi jelrendszerek alkalmazása, a katarzis közös átélése és a társas interakciók fokozott energiákkal való jelenléte olyan folyamatok létrejöttét segítik elő, melyek az önismeret feladatkörét alapul véve az egyéneket közösséggé formálja. Mivel az önismeret feltétele a közösség, láthatjuk, hogy a folyamat egyidejű és kétirányú, hiszen a kölcsönös társas kapcsolatok kialakulásához nélkülözhetetlen a kapcsolódni kívánó személy önmagának való helyes észlelése, önreflektív attitűdje, tehát az önismeret állandó fejlesztése. Az ember fejlődési folyamatai mindig a másokkal való kapcsolataival jár együtt, nem pedig önállóan, elkülönítve fejlődik (Bang 1980). A társas interakciókba való bekapcsolódás feltétele, a minket körülvevő emberek helyes észlelése. A készség, miszerint magunkat és társainkat olyannak látjuk, mint amilyenek valójában, gyakorlatokat és jártasságokat kíván (Forgas, 2019). Joseph P. Forgas (2019) a szociabilitás okának tekinti az önértékelés képességének kialakítását. Ez egy tanulási tapasztalat, minek során képessé válunk önmagunkat értékelni. Más emberek hiányában képtelenek lennénk kialakítani következetes énképet magunkról, hiszen „*az énkép alapvetően társas képződmény, mely a társakkal folytatott interakciókban, a tőlük kapott visszajelzések alapján jön létre*” (Forgas 2019:230).

A személyiség önmegvalósítása és megismerése szempontjából rendkívül fontos az érzékelő-kifejező képességek jelrendszerként való alkalmazása. Deme (1994) az esztétikai-művészi ismeretszerzés területeiként különbözteti meg a beszéd-, a zene-, a mozgás- és a látáskultúrát, mint jelrendszert, valamint a kifejezőközlés különböző nyelvi rendszereit. A kifejezésalkotás teszi lehetővé ennek a különleges tanulási környezetnek a létrejöttét, a jelszerkezetek használatának tanulhatóságát és taníthatóságát. Ilyen értelemben az érzékelő-kifejező képességeknek rendkívül nagy a jelentőségük a személyiség fejlesztésének szempontjából.

Közösségben fejleszthetők ki azok a szükségletek a fiatalokban, melynek eredményeként elsajátíthatják a valóság és művészet esztétikai kihívásaira reflektálni vágyó szubjektum képességeit. A közösség sokoldalú emberi kapcsolatok tárhelye, melyben az esztétikai mozzanatok iránti fogékonyság kialakítható. A közösségi lét, mint közeg és állapot, lehetőséget ad az emberi érintkezések, interakciók jelentésrendszerének megértésére (mely kifejezésre jut a hanghordozásban, gesztusokban) (Ancsel 1970). Az emberi kapcsolatok kizárólag

közösségben humanizálódnak az egyének érintkezése által. Teljes lényegükkel fordulnak egymáshoz, személyiségük mindenképpen felszínre tör, szükségletükké alakul önmaguk és a másik megismerése. Ez a közös célokért való tevékenykedés velejárója, mondhatni a folyamatban mindenki egyéni jellemvonásainak fejlődése közüggé válik. Azok a közösségek tehát- amiknek tagjai intenzíven kapcsolódnak művészeti tevékenységekhez, alkotói folyamatokon keresztül élik meg az interakciókat, így emberi kapcsolataik kölcsönössé, elfogadóvá válnak- kiemelkedően jelentős kohéziós erővel bírnak. A valóság esztétikai értelemben vett megközelítése nem lehet individuális cselekmény. Társadalmi-emberi kapcsolatokból nő ki, ezeken keresztül juthat az ember közelebb céljához (Ancsel 1970). Ancsel (1970) szerint a művészet csak a neveléssel együtt érheti el célját, győzheti le az útjába álló akadályokat. A katarzis-mely fogalommal a művészet emberformáló hatását jellemzi- nem csak esztétikai kérdés. Társadalmi vonatkozásba állítja; katarzisokon keresztül valósul meg az emberi lét fejlődése.

Felmerül bennünk a kérdés: milyen környezetben valósul meg legnagyobb eséllyel a társas interakciók legmagasabb szintje? Hol van jelenkorunk emberének lehetősége társas igényeit kielégíteni és egyszerre önfejlesztéssel foglalkozni a magasszínvonalú életvitel kialakításához? Az eddigiekből láthattuk, hogy az ember alapvető szükséglete a közösséghez való alkalmazkodás képessége, mely által társas interakciókon keresztül személyes és kölcsönös kapcsolatokat hoz létre. A csoporthoz tartozás élménye elégedettséget szül, a társakkal való viszonyok, a társak „felfedezése” az alapja az önértékelésnek, önismeretnek. Világos tehát, hogy életvitelünk kettős funkcionális összetevői, mely az önfejlődésre és a közösségi, szociális fejlődésre vonatkozik, aktív közösségi tevékenységeken keresztül képes megvalósulni. A csoporthoz tartozás ténye önmagában nem elegendő, de feltétele a további ön- és közösségfejlődésnek. Döntő szerepe van az adott csoport tevékenységének, mindenekelőtt pedig a tevékenységeket koordináló nevelőnek. A valóságos, tartós kapcsolatok létesítése először is segít egy összetartó csoport kialakulásához, mely olyan közösséget jelenthet, mely tudatos társadalmi jelenlétével, formáló, összefogó magatartásával változtatásokra képes. Az egyén és közösség szintjén való közös gondolkodás képessége közös célok megfogalmazásához, a társadalmi, civil élet erősödéséhez vezet. Ezen képességek és jártasságok elsajátításában olyan módszerek segítenek, melyek személyközi kapcsolatokat építenek, bizalmat alakítanak ki, az együttműködés készségét erősítik, valamint a verbális és nemverbális kommunikációs csatornákat hasonló arányban alkalmazzák az intim viszonyok létrejöttének érdekében. A különböző művészeti ágazatok integrált és differenciált nevelési módszerei teljes mértékben adnak teret az imént kifejtett célok elérésében, a művészi kifejezésrendszerek önfejlesztő és kapcsolatteremtő sajátosságainak köszönhetően.

A katarzis egyik forrásának tekinthetjük azt a fajta teljességélményt, melyben az ember egésze vesz részt, megbonthatatlan egységbe foglalja az ember összes energiáit, képességeit, emlékeit stb. és az élmény fókuszába gyűjti. Az esztétikai élmény tehát nem szedhető szét atomjaira. A katarzis által a személyiségben bekövetkező tartós fordulat, mely a folyamat csúcspontjának tekinthető, azért fontos tényező a közösségek szempontjából, mert ha bekövetkezik, nem csak élményben fejeződik ki, hanem az egyén életvitelében, a társadalom problémáihoz, kérdéseire, kihívásaihoz való viszonyában és távlataiban is. Az élet és művészet katarzisa összefonódnak, együttesen társadalmi változtatásokra képes közösség létrejöttét segítik elő, és egy „esztétikailag tükrözött valóságot mindennapjaink pusztán szubjektivitásával összeütköztetve” újítja meg érzékszerveinket, gondolkodásunkat. Ez a személyiség potenciális megújulását vonja maga után, mely a csoportkohéziós erő kialakulásának szempontjából forrásnak tekinthető (Ancsel 1970).

Művészeti módszereket alkalmazó nevelő közösségfejlesztő szerepe

A művészeti tanulási környezetek nevelési hatásszervezési alternatívája a naturalisztikus modell, ami olyan aktivitásra épülő folyamat, mely tapasztalati, begyakorló-beidegző hatásokra épít. Konceptióját tekintve legtöbb esetben indirekt nevelési metodikát alkalmaz, mely értékrelativisztikus módszertant foglal magába, és amiben megjelenik a társadalmi partnerviszonyra való nevelés (Bábosik 2004). A művészeti tevékenységeket középpontba helyező csoportok vezetői/szakemberei közösséget alakítanak azáltal, hogy emberi interakciók létrejöttét biztosítják, mely a személyes, kölcsönös kapcsolatok feltétele, művészi jelrendszerek önkifejező hatását alkalmazzák a résztvevők önfeltárása, önismerete és önfelfedezése érdekében, valamint a csoportdinamikai koncepció lépéseinek megfelelően alkotói tevékenységeket valósítanak meg a csoporttal.

Az eddigiekből láthatjuk, hogy számos forrás tekint az alkotófolyamatok kihívásaira közösségfejlesztő módszerként. Az improvizáció, mint módszer jelentős a közösség alakulása szempontjából, mert a megismerés, mint folyamat itt is kétirányú; egyszerre irányul az egyénre és őt körülvevő társaira. Az improvizációs gyakorlatok azért is különlegesek a tanulmány szempontjából, mert nem kizárólagosan egy bizonyos művészeti ághoz tartozó tevékenységben jelenhet meg, alkalmazhatósága rendkívül széleskörű.

A következőkben a vizsgálatok bemutatására kerül sor, valamint azoknak a művészeti nevelést alkalmazó szakembereknek a tapasztalatait ismertetem, akik kutatásom eredményességéhez hozzájárultak azzal, hogy személyesen osztották meg módszereiket, melyben kulcsszerepet kapnak az improvizációs gyakorlatok.

A kérdőíves vizsgálat célja, hogy a különböző művészeti tevékenységű csoportok tagjainak motivációit feltárja, valamint, hogy a nevelőhöz való személyes, sajátos viszonyukat a résztvevő szempontjából ismertesse. Az érintettek színház- és drámapedagógiával, vizuális, tánc- és képzőművészetekkel foglalkozó csoportok vezetői és résztvevői (Sztalker Suli, Club Színház, Murál Morál Egyesület stb.), akik a különböző területekhez kapcsolódó művészeti nevelésben mint szabadidős tevékenységben vesznek részt. A mintavételi eljárás során egyválasztós és többválasztós, zárt és nyitott végű, valamint mérték típusú kérdéseket alkalmaztam. A kérdőívre adott válaszok a kutatás kérdésfelvetéseinek szempontjából azért bizonyultak hasznosnak, mert az esztétikai-művészeti nevelési módszereket alkalmazó közösségeknek, mint tanulási környezeteknek speciális jellemzőire engednek következtetni, valamint az empirikus kutatás 2. hipotézisét teljes mértékben igazolják, aminek feltételezése szerint az esztétikai-művészeti nevelés módszereit alkalmazó csoportok tagjainak fő motivációja a részvételre, a közösségbe tartozás és az önfejlesztés igénye.

A kérdőív első része a válaszadó általánosabb adataira vonatkozott: először számot adott életkoráról, ezután felsorolta, milyen főbb művészeti tevékenységekkel foglalkozik a csoport, amibe tartozik, majd 0-4-ig terjedő skálán értékelte saját aktivitását, mint csoporttag. Ezek alapján kiolvasható, hogy a kitöltőkre a különféle művészeti tevékenységek széleskörű gyakorlása jellemző, melyek közül leggyakoribbak a mozgás, tánc, dráma, színjátszás és vizuális művészetek. A kérdőívet 15 és 30 év közötti személyek töltötték ki (összesen 86-an). A kitöltők 65 %-a 16 és 22 év közötti fiatal. A válaszadók közül 47-en (54,7 %) közösségüknek teljes mértékben aktív tagjainak tartják magukat.

A kérdőív második felében a résztvevők három legjellemzőbb indítéka került bejelölésre, arra vonatkozólag, hogy miért tagja az adott csoportnak. Összesen 9 előre megadott opció közül volt lehetősége a kitöltő személynek hármat választani, valamint saját választ is megfogalmazhatott. A négy legtöbb szavazatot kapott válaszlehetőségek az alábbiak: „Személyiségfejlődésen megyek

keresztül csoportomnak köszönhetően" (55,8%), „Elsősorban a társaság, jó hangulat miatt veszek részt" (47,7%), „Egyéniségem teret kap a kibontakozásra" (45,3%), „Jó ennek a közösségnek a tagja lenni, itt úgy érzem, elfogadnak" (44,2%). A résztvevők elsődleges motivációi tehát a közösségbe való tartozás, a társaság igénye és az ön- és személyiségfejlesztés, az egyéniség kibontakoztatásának lehetősége.

Az utolsó kérdés keretében saját fogalmazású válaszcímre került sor, mely így hangzott: „Hogyan jellemeznéd kapcsolatodat a csoport vezetőivel/tanáraival? (Írj le nyugodtan egy-egy személyes élményt/benyomást, ami a csoportvezetőddel való kapcsolatodra vonatkozik, vagy jellemezd pár szóval ezt a viszonyt!) „. Erre a kérdésre a válaszok nagyrésze rendkívül közvetlen, baráti, bensőséges kapcsolatot ír le, többször hasonlítva mentorszerephez a nevelő státuszát, valamint kifejtésre kerül egy olyan funkciója a csoportot vezető szakembernek, mely leginkább kezdeményező, segítő, támogató. A nevelő e funkciója szerint próbálja a lehető legtöbbet kihozni a fiatalokból a már meglévő készségeikre alapozva, miközben állandóan fejleszti képességeit a kreatív, aktivitást és együttműködést megkövetelő tevékenységrepertoáron keresztül. A 3. hipotézisben feltételezett nevelői tevékenységek kulcsfontosságára mutatnak rá a kérdőív utolsó kérdésére adott, bővebben kifejtett személyes válaszok. A kérdőívre adott válaszok elemzése mellett a hipotézisvizsgálat eredményeinek kifejtéséhez a továbbiakban a szabad beszélgetéseken alapuló interjúkat veszem alapul.

A fentebb bemutatott szociokonstruktivista felfogás szerint a tanulás elsődleges feladata a társas tudáskonstruálás, mely kizárólag közösségben valósul meg (Horváth 2011). Mivel a tanulás, ezen belül pedig az informális tanulás jelen van az ember életében születése pillanatától egészen a haláláig, különböző nevelésméletek számtalan aspektusból vizsgálják a tanítási-tanulási folyamatok, modellek hatásrendszereit. A nevelés feladata, hogy közösségi értékeket közvetítsen, a nevelő feladata emberi értékteremtés és a konstruktív életvezetés megalapozása. Ennek lehetősége elsősorban intellektuális-művelődési és esztétikai tevékenységeken keresztül valósul meg legeredményesebben. Az önfejlesztő és közösségfejlesztő magatartás- és tevékenységformákat a személyiségben kialakított ösztönző-motivációs képződmények stimulálják (Bábosik 2004). Ezért elsődlegesen a sokszínű tevékenységkínálat és a nevelő differenciált megközelítése felelős. Az esztétikai kihívásoknak köszönhetően a fiatalok szociálisan értékes magatartásformákat gyakorolnak be, miközben önismeretre tesznek szert.

Az interjúk beszélgetésekből következően megállapítható, hogy a különböző helyzetgyakorlatok megszervezésének fejlődési lehetősége a *folytonosság* és *kölcsönösség* megvalósulásában rejlik. Ehhez a nevelőnek állandóan a csoport igényeihez és pillanatnyi állapotához szükséges igazodnia, mely rendkívüli rugalmasságot és érzékenységet követel. Feladata megteremteni a közösségben egy olyan biztonságos és bensőséges légkört, melyben minden résztvevőnek lehetősége nyílik az önfeltárára, kibontakozásra a társas interakciók, kapcsolódások megvalósulásának érdekében. Ezt segítik többek között azok a mozgásos gyakorlatok, amiket érdemes egy-egy foglalkozás elején alkalmazni, melyek segítenek a figyelem összpontosításában a test és tudat összekapcsolásával. A többirányú figyelem által olyan állapotba kerülnek a résztvevők, hogy a továbbiakban képessé válnak önmaguk és társaik valós észlelésére, fokozatos megismerésére. Ez elengedhetetlen a sikeres együttműködés, alkotás szempontjából. A fizikai érintkezések erősítik a bizalom létrejöttét, ami a kötődés feltétele.

A már többször említett improvizációs gyakorlatok azért kapnak kiemelt szerepet a témában, mert rendkívül hatékonyan alkalmazhatók a közösségek fejlesztésére, végtelen szabadságot, ugyanakkor szabályszerűségeket figyelhetünk meg a folyamatok során. Az improvizációs gyakorlatoknak köszönhetően képessé válik az ember felfedezni a testmozgás azon részeit és

lehetőségeit, melyek addig rejtve maradtak. A táncimprovizációban nincs meghatározott koreográfia, minden a testérzeteken alapszik, melyeket a hétköznapi életben mindenki tapasztal, de sokszor nem is sejtjük, hogy a táncba ezeket a mozdulatokat, állapotokat és helyzeteket be lehet emelni. Éppen ezért a gyakorlathoz szükséges készséggel minden egyes személy rendelkezik. A kapcsolódást segíti a vizualitás, vagyis, ha egy-egy hétköznapi szituációt elképzelünk. Az improvizáció segít felfedezni ezen készségeinket, ebben a folyamatban fontos szerepe van a csoportnak, hiszen a társas interakciók segítik a motívumok megszületését. Egyidejűleg jelenik meg a saját testtel való foglalkozás, és a társakkal való érintkezés által kialakuló kommunikáció, amik komplett történeteket, szituációkat képesek megjeleníteni előzetes felkészülés és verbális kommunikáció nélkül. Az improvizációs gyakorlatok során a koordináló személynek figyelnie kell, hogy ne csak az egyéni belső megfigyelést, az ember önmagára való koncentrálást segítse elő, hanem teret nyisson a résztvevők egymáshoz való kapcsolódására. A tekintetek találkozása a viszony létrejöttének első lépése lehet, valamint egymás figyelése és észlelése inspirációt, biztonságérzetet ad. Mind a táncos-mozgásos, színházi, dramatizált és zenei improvizációnál a résztvevők folyamatosan az alkalmazkodás és önmegvalósítás között mozognak. Az ember egyéni működésének rendszere megmutatkozik mozdulataiban, egy-egy szituációban választott megoldási lehetőségekben, melynek köszönhetően rendkívül sokat tanulhat magáról és társairól is. Ez a bizonyos, mindennapi életben működő kódjel megjelenik a rögtönzés művészetében, amin a foglalkozások kereteiben lehetőség nyílik dolgozni. Ez a folyamat egy intenzív megismerés, önreflexió, mely utat nyit a megváltoztatásnak, ami az életvezetésre pozitív hatással van. A tér használata, az együttes komponálás, a többiekhez való igazodás, viszonyulás ráébreszti az embert olyan sajátosságaira, melyekkel azelőtt nem feltétlen volt tisztában.

A művészeti nevelést alkalmazó közösségekben jelen lévő gyakorlatok és módszerek elsősorban intenzív kontaktusteremtő sajátosságaikból adódóan bírnak csoportkohéziós erővel. A művészi kifejező jelrendszerek eszközei pedig az önismeret általi összetartozást mozdítják elő. Az eddig kifejtettek alapján állíthatjuk, hogy az önfejlesztő és közösségfejlesztő tevékenységek leginkább esztétikai-művészeti nevelési módszereket alkalmazó közösségekben képesek egyidejűen és kiegyensúlyozottan kifejteni hatásukat. Ezt támasztják alá a kérdőíves vizsgálat eredményei is: a válaszadók (csoporttagok) elsődleges motivációja a részvételre a közösségbe tartozás és az önfejlesztés igénye, tehát a konstruktív életvezetés két fő összetevőjének (önfejlesztő és közösségi) megélése. A kutatás továbbá rámutat arra, hogy az adott közösségek nevelői vagy vezetői különleges szerepet kapnak: csoporttagokhoz való viszonyukat tekintve gyakran inkább partneri kapcsolatra utalnak, mégis fontosnak tartják a foglalkozások, gyakorlatok vezetése során a differenciált megközelítést a nevelésben. Tevékenységük által képesek elősegíteni a csoportkohézió létrejöttét, a bizalom kialakulását a közösségben.

Összegzés, kitekintés

Az empirikus kutatás főbb eredményeinek tekinthetők tehát a következők; a kutatás során beigazolódott, hogy az önfejlesztő és közösségfejlesztő tevékenységek egyidejűleg és kiegyensúlyozottan vannak jelen esztétikai-művészeti nevelési módszereket alkalmazó közösségeken, mely csoportok tagjainak fő motivációja a részvételre a közösségbe tartozás és az önfejlesztés igénye. A csoportkohézió kialakulását segíti a nevelő tevékenysége, a tagok közötti bizalom létrejöttét különböző módszerekkel képes erősíteni. Kutatásom

eredményeinek alkalmazási lehetőségeként érdemes megfogalmazni, hogy a különböző szakterületek integrált vizsgálatának köszönhetően a közösségfejlesztés területe képes kiegészülni, módszereit tekintve bővülni neveléstudományi, művészetpedagógiai, szociológiai és pszichológiai nézőpontokból közelítve. A közösségfejlesztő funkció kulcsszerepet kap az esztétikai-művészeti nevelésben, melynek beigazolódása, felfedezése felveti a reverzibilitás lehetőségét, vagyis az esztétikai-művészeti módszerek alkalmazásának előnyeit közösségfejlesztés céljából. Kutatásom során ezen funkciót kívántam bizonyítani annak érdekében, hogy a közösségfejlesztés szakterülete kiszélesedve, határait átjárhatóvá téve a lehető legmagasabb színvonalon váljon képessé esztétikai-művészeti nevelési módszerek alkalmazására. Mivel a művészeti nevelés módszerei egyszerre önfejlesztő és közösségfejlesztő hatásúak, alkalmazásuk az egyéni értékeket képes közösségi értékekké formálni, az egyéni gondolkodást közös gondolkodássá, valamint az egyén céljait közösségi célok szintjére emelni. Az így megerősödő aktív, cselekvőképes közösség társadalmunk civil alapjaként szolgál a jövőben.

Felhasznált irodalom:

- Ancsel Éva (1970). Művészet, katarzis, nevelés- a pedagógia korszerű kérdései hazánkban. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Bábosik István (2004). Neveléstudomány: nevelés az Európai Unióban. Budapest: Osiris.
- Bálványos Huba (1998). Esztétikai-művészeti ismeretek, esztétikai-művészeti nevelés. Budapest: Balassi Kiadó.
- Bang, Ruth (1980). A segítő kapcsolat- mint a személyes segítség alapja. Pszichológia-nevelőknek. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Csíkszentmihályi Mihály (2008). Kreativitás- A flow és felfedezés, avagy a találékonyság pszichológiája. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Deme Tamás (1994). Ami megtörténik, és ami van...: tanulmányok a művészetpedagógia és a művelődés köréből. Budapest: Szent Gellért Egyházi Kiadó-Nemzeti Tankönyvkiadó Rt.
- Forgas, Joseph P. (2019). A társas érintkezés pszichológiája. Budapest: Kairosz.
- Gabnai Katalin (2015). Drámajátékok- bevezetés a drámapedagógiába. Budapest: Helikon Kiadó.
- Horváth H. Attila (2011). Informális tanulás. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Tót Éva (2008). Tanulási környezetek In: Kozma T., Tót É. (szerk.) Educatio- Informális tanulás. Érd: Oktatókutató és Fejlesztő Intézet. 183-192. p.
- Trencsényi László (2000). Művészetpedagógia: elmélet, tanterv, módszer. Budapest: Okker Kiadó.
- Vercseg Ilona (2018). Közösségelmélet. Budapest: Közösségfejlesztők Egyesülete.

Morvay Szabolcs – Ponyi László:

A közművelődés és az agorák szerepvállalása a kreatív városokban

Absztrakt: A kreatív városok a posztindusztriális korszakban, illetve a posztindusztriális társadalmakban alakultak ki. Voltaképpen a városfejlődés egy olyan irányáról beszélünk, amely során a sikeres és versenyképes városok számára a kultúra és a kreativitás jelentik a potenciális erőforrásokat. A kultúra a szellemünket táplálja, illetve közösségeinket építi, a kreativitás pedig új válaszok, új utak, új megoldások, új „színek”, vagyis új tartalmak keresésében nyújt segítséget. Beszélhetünk a kreatív város kultúra centrikus értelmezéséről, amely alapvetően a városban zajló kreatív és kulturális tevékenységeket helyezi előtérbe, valamint a városi lakosság érzelmi, szellemi életminőségét serkenti.

Világos, hogy a kreatív város koncepció a városfejlődés olyan irányaként jelenik meg, mely az ipar és kereskedelem városaival szemben a humán tőkére, a közösségekre és a kultúrára helyezi a nagyobb hangsúlyt. E városok evolúciós folyamatában a kultúrán belül a közművelődésnek elsőrangú szerepe van, hiszen rendelkezik azzal a szervezeti, tevékenységbeli, infrastrukturális és humán erőforrásbeli háttérrel, amelyek alapvető feltételei és támaszai a különböző kulturális tevékenységeknek, közművelődési alapszolgáltatásoknak és a közösségek létrejöttének. Izgalmas kérdés annak taglalása, hogy a megállíthatatlan városfejlődési folyamatok sodrásában milyen szerepet vállalhat a magyar közművelődés abban, hogy a városok a jövőben olyan településekként születhessenek újjá, melyekben a kultúra virágzik, a közösségek pedig megerősödnek.

Abstract: Creative cities have been developing in the post-industrial era and in post-industrial societies. In fact, we are talking about a direction of urban development in which culture and creativity are potential resources for building successful and competitive cities. Culture feeds our spirit and builds our communities, and creativity helps us to find new answers, new paths, new solutions, new “colors”, that is, new content. It is clear, the concept of the creative city emerges as a direction of urban development that places greater emphasis on human capital, communities, and culture than the cities of industry and commerce. In the process of this city-evolution, public education, cultural provision - within the cultural field – has a primary role, because it has organizational, operational, infrastructural and human resources background, which are essential conditions and pillars for various cultural activities, basic public cultural services and the creation of communities. It is an exciting question to discuss the role of Hungarian public education, its institutional system, methodologies and programs in the flow of unstoppable urban development processes, as this role can help cities to reborn in the future as settlements where culture flourishes and communities are strengthened.

Bevezetés: A posztindusztriális társadalom és a kultúra alapú városfejlesztés

A posztindusztriális korszak vagy posztindusztriális társadalom a nyugati társadalmakban alakult ki elsőként. E társadalmi átalakulás nemcsak technológiai váltásokkal magyarázható, hanem elsődlegesen a fogyasztói magatartás megváltozásával. A fogyasztó központú társadalom kialakulása pedig a *kulturális szféra bővülésével, kiterjedésével járt együtt*. A globális folyamatok a fordista tömegtermelés helyébe tehát a posztfordista gazdaságot hozták magukkal, a tárgyi tőkébe való beruházás, nyersanyag alapú gazdaság már nem teljes mértékben járult hozzá az országok versenyképességéhez, a kutatás-fejlesztés, innovációk, kreativitás, a humán tőke felértékelődése jelentette a fejlődés motorját. A nyugati, fejlett országokban figyelhetjük meg az új trend gyors ütemű kibontakozását, méghozzá a kreatív gazdaság és kulturális gazdaság egyre jelentősebb mértékű növekedésével. Főleg nyugat-európai és észak-amerikai régiók igyekeztek kulturális beruházásokkal, kutatóhelyek létrehozásával leépült ipari húzóágazatokat ellensúlyozni. Példaként lehet említeni Birmingham oktatási és kulturális komplexumait, Pittsburgh kulturális intézményeit, vagy éppen a Ruhr-vidéket. (Enyedi 2005, Florida 2002)

Emellett a kormányzatok politikájában is tetten érhető a szóban forgó átalakulás, ugyanis a passzív végrehajtó állami politika helyett aktív közszolgáltató, a helyi fejlődést elősegítő politika kezdett érvényesülni. Olyannyira, hogy az ún. *kreatív városok* fejlődése egy olyan stratégia részévé vált, amellyel befektetőket és magas szinten iskolázott, magasan kvalifikált szakembereket voltak képesek bevonzani, akiket Richard Florida kreatív osztálynak hív. (Florida 2002)

Ez a stratégia magában foglalta az elitista politika végrehajtását, amely kedvezett az ún. dzsentifikációnak. Ebben a stratégiában elindult a városok revitalizációja, méghozzá széles építészeti projektek és kulturális intézmények bázisán. (Bianchini 1993) Látványos események kezdtek gazdagítani a városok kulturális életét, illetve elindult a kreatív és kulturális ipari klaszterek kiépülése. A folyamat magával hozta a modern infrastruktúra megteremtését. A dinamikus helyi milió elősegítette a széleskörű szórakozási lehetőségek, éttermek és éjszakai élet kibontakozását. (Ulldemolins 2014)

E folyamatok keresztműzében létrehozott *kulturális stratégiák* kezdetben a turizmus, valamint a fogyasztás fellendítésére fókuszáltak, illetve igyekeztek a városképet, a városimázst javítani azáltal, hogy nagy, ikonikus kulturális projekteket, művészeti kerületeket, szórakozó helyeket alakítottak ki. Az 1990-es évektől aztán egyre inkább felismerték a humán tőke és az innováció szerepét a városi növekedésben, ezzel egyidejűleg a politikai diskurzusok odafordultak a hagyományosan elkülönülő művészeti szférák és médiatevékenységek felé. (Flew 2012)

Tehát a kulturális és kreatív iparok felemelkedése, a kulturális élet kibontakozása, valamint a városok kulturális törekvései is a posztindusztriális kor szülöttei, melyek következményeként beszélhetünk az ún. kulturális vagy kreatív városok felemelkedéséről.

Hogy a városfejlődés magyar kontextusát is lássuk, meg kell említenünk Szirmai Viktória városkutató vizsgálatait, amelynek során a magyar várostársadalmak, illetve azok társadalmi szerkezetének kutatására került sor. Az elemzések rámutattak azokra az egyenlőtlenségekre, amelyek infrastukturális, illetve intézményi ellátottság alapján jellemzik a magyar térszerkezetet, mely egyenlőtlenségek magukban foglalják a magasabb státusú társadalmi

rétegek településhierarchiában magasabb szinten lévő településeken való koncentrációját. Voltaképpen térbeli társadalmi hierarchiáról beszélhetünk, ahol a magasan kvalifikált munkaerő koncentrációja figyelhető meg, akik voltaképpen Richard Florida kreatív osztályával azonosíthatók. A magyar várostérségekben továbbá az ún. centrum-periféria modell érvényesül, mely modellben a centrumból haladva a periféria felé a térbeli társadalmi szerkezet hierarchikus jellege figyelhető meg. A centrum-periféria reláció magában foglal gazdasági, infrastrukturális és intézmény ellátottsági differenciát, mely differenciára egy ún. társadalmi lejtő is ráilleszthető. Ugyanakkor ez a társadalmi lejtő képlékeny, a társadalmi státusérték csökkenésének trendje a településhierarchia mentén megváltozik a szuburbanizáció következtében. (Szirmai 2007)

Egy voltaképpen „jó irányú” városfejlődési folyamatként vehetjük számba a kreatív városok kialakulását, mely mögött kulturális stratégiák és tudatos várospolitikai törekvések húzódnak. E stratégiákban vajon hol jelenik meg a közművelődés, valamint annak intézményrendszere? Hogy választ kapjunk a feltett kérdésre, a következőkben felvázolásra kerül a kreatív városok mibenléte, valamint a közművelődés kiterjedt és sokrétű intézményrendszerének taglalása, annak érdekében, hogy felvillantsuk azokat a közös pontokat, amelyek tudatos megragadása, összekapcsolása szinergiahatásokat generálhat egy olyan úton való haladás előmozdításában, amely közös cél felé halad: a kulturálisan gazdag, kreatív és sokszínű, közösségeknek otthont adó települések fejlődésének irányába.

A kreatív városok

A kreatív város, mint koncepció két dologra épít. Egyrészt a kultúrára, amely szellemünket táplálja, illetve közösségeinket építi, másrészt a kreativitásra, amely új válaszok, új utak, új megoldások, új „színek”, vagyis új tartalmak keresésében nyújt segítséget. Ha a társadalom épít a kultúrára és a kreativitásra, nagyfokú gazdasági értékeket és társadalmi jólétet generálhat. Ebből következően ma már a kultúra és a kreativitás egyre inkább az európai döntéshozatal középpontja felé terelődik, de legalább is egyre nagyobb mértékű figyelmet kap. Olyan elemek kerülnek fókuszba, mint a kulturális sokszínűség előmozdítása, a kulturális örökség védelme, a kulturális és kreatív iparágak támogatása, nem titkoltan munkahelyek teremtése, illetve gazdasági növekedés fokozása céljából (The Cultural and Creative Cities Monitor Edition, 2017).

A kultúra és a kreativitás, mint potenciális erőforrások kiaknázása nemrégiben városi kontextusba kerül, a sikeres és versenyképes városok és régiók meghatározó forrásává. Számos kreatív város modell született, de a legdominánsabb Richard Florida modellje, mely alapvetően befolyásolja a kortárs kulturális politikákat. A floridai modell egy város- és régiófejlesztési koncepció, mely a munka, hely és kreativitás fogalmai köré épül. Hangsúlyozza a kulturális szolgáltatások és kreatív szakemberek hozzájárulását a városi és régiós identitáshoz, élhetőséghez, valamint a kreativitás szükségességét a sikeres és globálisan is versenyképes posztipari városok és régiók számára (Tara 2012).

Kreatív városról ugyan már az 1980-as években is beszéltek, azonban csak az 1990-es és 2000-es években vált az állandó szóhasználat tárgyává e koncepció. Eredetileg a poszt-ipari városok hanyatlásának megállítására tett kísérletek eszközei voltak a kulturális politikák, illetve az

1970-es évek recessziója után növekedett meg az érdeklődés a kultúra gazdasági növekedésben játszott szerepe iránt (Bianchini 1993). Charles Landry „The creative city” című munkájában kultúra központú elméletet taglal, vagyis a kreatív város alatt olyan települést értelmek, amelynek elsődleges forrásai és értékalapja a kulturális erőforrások, melyek a szén, acél és arany helyébe lépnek. Florida ugyanakkor olyan városként látja a kreatív várost, mely képes bevonítani a magasan képzett embereket, kreatív szakembereket. A két irányzat között a közös az, hogy Florida úgy véli, a tehetséges emberek, tudás alapú dolgozók – kreatív osztály – számára éppen a városok kulturális értékei vonzóak (Landry 2000, Florida 2005). Mindemellett kiemelendő, hogy a kreatív város kulcsfontosságú elemként használja fel a kreativitást mind a város társadalmi, mind környezeti, illetve gazdasági kérdéseiben. A kreatív város koncepció népszerű önkormányzati berkekben, illetve kapcsolódik a tudásgazdaság keretrendszeréhez, azon belül az innováció, növekedés, vállalkozás, verseny fogalmaihoz (Galloway és Dunlop 2007).

Mindazonáltal a gyakorlat persze vegyes képes mutat, vagyis az, ahogyan a városok a kreatív város ideát vagy koncepciót a gyakorlatban megvalósítják. Számos város csak odáig jut a koncepció adaptálásában, hogy kialakítanak egy jól hangzó szlogent, amellyel újra kívánják pozicionálni, illetve definiálni magukat. Ez esetekben hiányzik a szlogen mögül egy átfogó városfejlesztési koncepció, amely a kulturális és kreatív erőforrásokra épít. Sok város dolgozott ki kreatív város stratégiát, amelyek túlnyomó részt gazdaság-orientáltak voltak, vagyis olyan beavatkozásokat tartalmazott, amelyek fókuszában nem állt más, csak gazdaságfejlesztési elképzelések. Példaként említhetjük a holland nagyvárosokat - Amszterdamot, Rotterdamt, Hágát, Utrechtet -, amelyek a kreatív vállalkozások közvetlen támogatását, illetve egy kreatív üzleti klíma megteremtését célozták meg, a kreatív város puha tényezői – kultúra, társadalmi aspektusok, tolerancia – azonban háttérbe szorultak (Kooijman és Romein 2007). Ugyanakkor beszélhetünk „meggyőződéses” kreatív városokról, amelyek önmagukat abszolút kreatív városnak vallják. Egy 2010-es elemzés 60 önmagát kreatívnek tituláló várost említ világszerte. (Karvounis 2010) Vannak olyan városok, amelyeket kevésbé tartanánk általában kreatív városnak, mégis önmagukat ekképpen kezdték újradefiniálni, mint Sudbury Kanadában, Milwaukee az Egyesült Államokban, Huddersfield az Egyesült Királyságban vagy éppen Darwin Ausztráliában. Mindemellett a tudományos munkák száma is megugrott a kreatív város témakörében. 1990-től 2005-ig mérsékelt volt a hivatkozások száma a kreatív város terminusra, 200 alatt volt az éves idézettség, míg 2005-től ugrásszerűen megnőtt, 2010-től kezdve pedig már 800 fölé emelkedett az éves hivatkozások száma. (Scott 2014)

Végére is a kreatív város koncepció a városok számára csábító víziót kínál. Azt az üzenetet foglalja magában, hogy a kreativitás egy kulcsfontosságú elem a városfejlesztési célok elérésében. Mindazonáltal tény, hogy a városok mindig is a kreativitás központjai voltak. (Andersson 2011) Ma a városi kreativitás a meglévő társadalmi-gazdasági kapcsolatokról egy új kognitív és kulturális rendszerbe épül be, illetőleg a kreatív város politikák a dszentifikációs folyamatokat is gyorsítják, mely az alacsonyabb jövedelmű családok belvárosi területekről való kirekesztését hozza magával. Bár a kreatív város elmélet nagy hangsúlyt fektet a sokszínűsége, toleranciára, politikai támogatásokra, valójában csak néhány gesztust láthatunk a társadalmi inklúzió irányába, valamint még kevesebbet az igazságosabb jövedelem újraelosztás felé. Emellett a kreatív város diskurzusokból következően sokszor hibás programokat indítanak el a városok azt remélve, hogy e beruházások mágnesként vonzzák majd a kreatívokat, mely a városi jólét növekedéséhez vezet. Azonban több helyen bebizonyosodott, hogy a beruházások ráfordítása jóval meghaladta azt a hozadékot, amit vártak, mivel a döntéshozók túlzott reményt tápláltak olyan modellekre hivatkozva, mint a bilbaói Guggenheim múzeum. (Scott 2014)

Jogosan tesszük fel a kérdést, hogy egyáltalán hogyan mérhető egy város kreativitása? Milyen elemekhez kell hozzányúlnia a városi döntéshozóknak, ha a település kreatív jellegét kívánják erősíteni? Egyáltalán mit jelent az, hogy egy város kreatív? Milyen indikátorokkal fejezhetjük ki egy város kreativitásának szintjét? A kérdések immáron több mint két évtizede foglalkoztatják nemcsak a kutatókat, de a nemzetközi szervezeteket szintúgy, akár csak az Európai Unió intézményeit is. Már a hetvenes években érezhető volt, hogy valamiféle választ kell adni a hanyatló ipari központok városi problémáira, ennél fogva is a városkutatások egy új elemet igyekeztek beépíteni elemzéseikbe, mely nem volt más, mint a kultúra, majdan a kreativitás, illetve kreatív gazdaság. Az utóbbi évtizedben pedig már a kreatív egyének is fókuszba kerültek, azok városi környezetbe való beágyazottságuk, valamint a város nyitottsága, a városi gazdaságpolitikával való kapcsolódások lehetőségeinek feltárása, illetve támogatáspolitikai a kreatív szereplők munkaerő-piaci kiszolgáltatottságának enyhítésére, a fiatalok városi jövőképeként kreativitás alapú formálása, végül a kreativitás, mint potenciális képesség kiaknázásának elősegítése. (Tokatli 2011, Pratt 2011, Allen és Hollingworth 2013)

A fentiekben említett elemekből, mozaikokból összeállítható a kreatív város ideális képe, egy olyan városé, ahol a kreatív osztály erőteljesen jelen van, a várospolitikai támogató környezetet nyújt számukra, a fiatalok képzésében, nevelésében a kreativitás, a művészeti képzés hangsúlyos szerepet kap, kulturális beruházások, fejlesztések alakítják a város kulturális kínálatát és kulturális életét, illetve a város gazdaságában megtalálhatók olyan vállalkozások, melyek a kreatív szektorhoz köthetők.

Ugyanakkor érdemes struktúrálni az egyes elemekből összeálló kreatív város halmazt, hiszen más-más eszközt, szemléletet kíván ezek erősödésének elősegítése. Így beszélhetünk a kreatív város *kultúracentrikus* értelmezéséről, amely alapvetően a városban zajló kreatív és kulturális tevékenységeket helyezi előtérbe, a városi lakosság érzelmi, szellemi életminőségét serkenti. Beszélhetünk aztán *gazdaságcentrikus* értelmezésről, mely esetén a helyi gazdaságban a kreatív vállalkozások jelenlétének erősítése, támogatása a cél. (Szemző és Tönkő 2015)

Azt is fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy a közművelődés területén a kultúra-, illetve a gazdaságcentrikus dimenziók nem zárják ki, hanem sok esetben inkább feltételezik egymást. Gondoljunk például a közművelődési alapszolgáltatások közül a kulturális alapú gazdaságfejlesztésre, amely éppen a közművelődés eszközrendszerével igyekszik hasznossá tenni magát a gazdaság területén. Hasonlóan a korábbi elméleti megállapításokhoz, a szakterület az egyéni és közösségi tudást kreatív erőforrásként értelmezi, és ebben a szerepkörében a kulturális terület- és településfejlesztéssel, helyi vállalkozás- és termékfejlesztéssel, kreatív iparral, a kulturális turizmussal kapcsolatos programokat, tevékenységeket, szolgáltatásokat szervez, illetve támogatja azok megvalósulását (20/2018. EMMI rendelet 11§ (a-c)).

A továbbiakban a szakirodalmak és statisztikai rendszerek alapján bemutatjuk azokat a tényezőket, változókat, amelyekkel leírható egy város kreatív jellege, amely indikátorokkal jellemezhető adott város a tárgyalt szempontból. A következőkben öt főcsoportba gyűjtjük az indikátorokat: beszélhetünk tehát kultúracentrikus mutatókról, közművelődés-centrikus indikátorokról, turizmuscentrikus változókról, de mérni tudjuk a városok kreatív gazdaságának erőteljességét vagy éppen a városok által szolgáltatott támogató politika, környezet minőségét.

Kultúracentrikus indikátorok:

- települési könyvtárak, szakkönyvtárak száma, azok beiratkozott olvasóinak száma,
- állandó színházak száma, azok előadásainak száma, azok látogatóinak száma,
- mozitermek száma, férőhelyeinek száma, mozielőadások száma, mozilátogatások száma,
- muzeális intézmények száma, azok kiállításainak száma, múzeumi látogatók száma,
- kulturális rendezvények száma, ezeken résztvevők száma.

Ezen belül kiemelten a közművelődés-centrikus indikátorok:

- közművelődési intézmények és közösségi színterek száma,
- rendszeres művelődési formák, foglalkozások és bemutatkozások száma,
- rendszeres művelődési formákban résztvevők száma,
- nem rendszeres művelődési formák,
- alkotó művelődő közösségek száma, ezek tagjainak száma,
- klubok, körök száma és tevékenysége,
- ismeretterjesztő rendezvények száma, ezeken résztvevők száma,
- képzések,
- nemzetiségi közművelődési feladatok,
- kiállítások, műsorok, rendezvények,
- egyéb szolgáltatások.

Turizmuscentrikus indikátorok:

- idegenforgalmi szálláshelyeken eltöltött összes éjszaka,
- vendégágyak száma az idegenforgalmi szálláshelyeken.

Kreatív gazdaságcentrikus indikátorok:

- bejelentett szabadalmak száma, közösségi formatervezési minták száma,
- meglévő, valamint új munkahelyek száma, illetve meglévő és új vállalkozások száma a művészetek, a kultúra területén, a szórakoztatás, a média és kommunikáció területein,
- végzetek száma a művészeti képzéseken és bölcsészképzéseken, valamint információs-kommunikációs technológia szakon,
- külföldi hallgatók száma helyi egyetemeken,
- egyetemek nemzetközi ismertsége, elismertsége.

Támogató politika, környezeti minőségi indikátorok:

- a humán tőke és oktatás, a nyitottság,
- tolerancia és bizalom,
- megközelíthetőség,
- kormányzat és szabályozások.

A közművelődés új stratégiai irányai, intézményi formái és alapszolgáltatásai

Látható a fent bemutatott indikátorok alapján, hogy a kultúracentrikus és a közművelődés-centrikus megközelítése a kreatív város értelmezésnek olyan mutatókat is tartalmaz, amelyek a közművelődés berkein belül fellelhető tényezőket jelentenek.

A közművelődési intézmények, közösségi színterek száma, az azokban zajló szakmai foglalkozások és résztvevők paraméterei, az adott településen megrendezett kulturális rendezvények, vagy éppen az adott településen fellelhető művelődő közösségek és azok tagjainak száma mind meghatározzák egy kreatív kulturális település minőségét. A közművelődés és annak intézményei ekképpen egy olyan városfejlődési irány szerves részei, amely a kultúra és a művészetek városait eredményezi, szemben az ipar és kereskedelem városaival. Természetesen e városfejlődési irány jól meghatározott szervezeti, tevékenységbeli, finanszírozási és koncepcionális feltételeket is igényel a közművelődés területén. Ezeknek az igényeknek a koherens leképeződései, megjelenési formái a többnyire megyeszékhelyeken működő kulturális központok, agorák, amelyek valamennyi fenti feltételnek megfelelnek. Ezeket a közművelődés területén zászlóshajónak is nevezett intézményeket a továbbiakban részletesebben is elemezzük majd.

A közművelődés rendszerváltást követő időszakának meghatározó, paradigmaticus változásokat hozó időszaka 2012-től számítható. A változások középpontjában a Nemzeti Művelődési Intézet állt, az ott lezajlott változások, reformok nem csak az Intézet tevékenységére, de a magyarországi közösségi művelődés teljes vertikumára is meghatározó hatással bírtak. A teljesség igénye nélkül említsünk meg néhány elemet ezekben a valóban paradigmaticus változásokban. A közművelődés feladatainak újragondolása a kulturális alapellátás nagy rendszerében. A megyei közművelődési feladatellátás gyökeres megújítása, az Intézet szervezeti keretein belüli megjelenése, hálózati működésének kialakítása, finanszírozási, tevékenységbeli és szervezeti kereteinek átalakítása. A feladatellátás a modern közmenedzsment alapvető elvárásainak megfelelő, projektszemléletű átalakítása. Kulturális Közfoglalkoztatási Program. A szakmai képzések, országos képzési hálózat kialakítása, a felsőfokú szakemberképzés megújítása, a közösségsszervező BA szak indulása a felsőoktatásban. Országos mintaprogramok és projektek indítása. A jogszabályi változásoknak megfelelően a közművelődés teljes újragondolása az alapszolgáltatások, az intézményi típusok, a személyi és infrastrukturális feltételek tekintetében. A társadalmasítás és az önkéntesség megújítása, az értéktári tevékenység elindítása és meghonosítása a területen. A társadalom- és gazdaságfejlesztés igényes programjai a szakterületen. A kulturális normatíva folyamatos emelkedése, a különböző pályázati programok, együttműködések a Kárpát-medencei közös kulturális tér szellemiségében.

A következőkben vázlatosan tekintjük át azokat a – kreatív városok dimenziójában is értelmezhető – közösségi színtér és közművelődési intézménytípusokat és alapszolgáltatásokat, amelyek pillérei a közművelődési tevékenységnek és a közösségek kulturális aktivitásának.

A közösségi tevékenységek biztosításának alapegysége a *közösségi színtér*, mely - mint rendszeresen működő intézmény, létesítmény vagy helyiségegyüttes, illetve épület - lehetővé teszi az egyes közművelődési alapszolgáltatásokhoz való hozzáférés biztosítását a lakosság számára. Feladata a közösségi művelődés szervezése, a közművelődési alapszolgáltatások biztosítása. Formáit tekintve ismerünk kizárólag közművelődési alapszolgáltatások megszervezésének helyszínt biztosító közösségi színteret, illetve az alapszolgáltatások mellett egyéb tevékenységnek is helyszínt biztosító integrált közösségi és szolgáltató teret. (Kultv. 78H § 1-5. bek)

A közművelődési alapszolgáltatások közösségi szintek melletti további megszervezését a *közművelődési intézmények* végzik.

A közművelődési intézmények típusai a jogszabályi feltételek alapján a következők lehetnek (Kultv. 77§ 5 bek.):

- művelődési ház,
- művelődési központ,
- kulturális központ vagy agóra,
- többfunkciós közművelődési intézmény,
- népfőiskola,
- népi kézműves alkotóház,
- gyermek-, illetve ifjúsági ház,
- szabadidőközpont.

A közművelődési intézmények által nyújtott közművelődési alapszolgáltatások pedig a következők (Kultv. 76§ (3)):

- művelődő közösségek létrejöttének elősegítése, működésük támogatása, fejlődésük segítése, a közművelődési tevékenységek és a művelődő közösségek számára helyszín biztosítása,
- a közösségi és társadalmi részvétel fejlesztése,
- az egész életre kiterjedő tanulás feltételeinek biztosítása,
- a hagyományos közösségi kulturális értékek átörökítése feltételeinek biztosítása,
- az amatőr alkotó- és előadó-művészeti tevékenység feltételeinek biztosítása,
- a tehetséggondozás- és -fejlesztés feltételeinek biztosítása,
- a kulturális alapú gazdaságfejlesztés.

Az Agora program

A közművelődés és a kreatív városok vizsgálata szempontjából kiemelt jelentőséggel bír a főként nagyvárosokban működő kulturális központok, agorák bemutatása és elemzése. Úgy gondoljuk, az agorák azok a súlyponti intézmények, amelyek a kreatív város koncepciójában és stratégiai elképzeléseiben meghatározó szereppel bírnak/bírhathatnak. A továbbiakban ennek a közművelődési intézménytípusnak a kialakulását és működési sajátosságait mutatjuk be.

A program nevének forrása Athén városa, ahol az Agora a polgárok kedvelt időtöltési színhelye volt. A közélet is itt összpontosult, a tájékozódás és kommunikáció központja volt. Az ókori példa nyomán hazánkban az Agora és Agora Pólus program keretében a kulturális, közművelődési terület legnagyobb infrastrukturális fejlesztését valósították meg első lépésben európai uniós forrásból 2011-2015 között (Németh és Szurmainé 2012).

Az Agora Programról a közművelődési szakma először az Oktatási és Kulturális Minisztérium Közművelődési Főosztályának 2007-2013 közötti időszakra szóló Közművelődési Stratégiájában olvashatott (Közművelődési Stratégia 2007). A Stratégiában a Kulturális Vidékfejlesztés-Területfejlesztés stratégiai kulcsterületei (pillérei) és beavatkozásai között jelentkezett először az Agora Program, melynek célja integrált koncepció mentén működő multifunkcionális közösségi központok létrehozása az 50 ezer főnél nagyobb lakosságszámú magyarországi városok esetében (Pályázati felhívás 2008; 2009). A fentieknek megfelelően két nagy pályázati felhívás is megjelent 2008-ban és 2009-ben.

2008-ban a Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program (TIOP) keretében Agora Pólus, illetve társópólus városok innovatív kulturális infrastruktúra fejlesztéseinek támogatására lehetett pályázni (TIOP-1. 3. 3./08/1). A felsőoktatáshoz szorosan kapcsolódó konstrukció a nem formális és informális tanulást elősegítő infrastruktúra fejlesztésére irányult a konvergencia régiók városaiban. A konstrukció átfogó célja a fejlesztési pólusok és társközpontok versenyképességének növelése a kultúra alapú városfejlesztés eszközeivel. A közvetlen cél egy-egy innovatív, komplex szolgáltatásokat nyújtó, felsőoktatási intézményekhez kapcsolódó, önkormányzati alapítású és fenntartású közművelődési intézmény, ún. Agora Pólus létrehozása, mely egyben alkalmas a pólus tematikájához (mechatronika, nanotechnológia, élettudomány, orvostudomány stb.) illeszkedő és a helyi igényekhez igazodó közösségi szolgáltatások befogadására, ellátására.

A létrejövő intézmény közművelődési tevékenységet folytat olyan formán, hogy közérthető módon mutatja be a térségi innováció eredményeit. Az Agora Pólus intézményekben a látogatók interaktív módon ismerhetik meg a város felsőoktatásához és gazdaságához szorosan kötődő tudományterületeket. A tematikus ismeretterjesztés a pályaválasztás során is meghatározó tényezőként működhet: a továbbtanulók orientációját is befolyásolhatja azon tudomány- és iparágak megismerése, amelyek hangsúlyosak, illetve a megalkotott stratégiák alapján a közeljövőben megvalósuló fejlesztések révén hangsúlyossá válnak az adott fejlesztési pólus felsőoktatási és munkaerő-piaci kínálatában. Emellett a létrejövő intézmény a műszaki- és természettudományos területek iránti érdeklődés növelését segíti elő, mellyel hosszabb távon hozzájárul az adott szakterületen felsőfokú végzettséget szerzett hallgatók számának növekedéséhez.

Az Agora Pólus lehetőséget biztosít a felsőoktatási intézmények tudományos eredményeinek és céljainak szélesebb körű megismertetésére, társadalmi- és közönségkapcsolatainak bővítésére. Az Agora Pólus program hozzájárul a pólus tematika társadalmi beágyazódásához, ezzel az ország gazdasági innovációs fejlődéséhez. A győztes pályázóknak kötelezően interaktív kiállítóteret, kreatív foglalkoztató termeket, gyakorlati bemutatótereket, látványlaborokat, felsőoktatási képzési- és tudományos disszeminációs aktivitásnak helyet adó tereket, konferenciák befogadására alkalmas intézményi infrastruktúrát kellett létrehozni. Kötelező feladatként jelentkezett még a közösségi alkalmakat kiszolgáló (pl.: szakkör, klub-foglalkozás, ismeretterjesztő előadások stb.) helyiségek kialakítása, egy legalább 15 számítógépes munkaállomással, valamint széles sávú internet kapcsolattal rendelkező terem kialakítása e-magyarország pont működtetésére, alkalmas infrastruktúra biztosítása, nyilvános, vezeték nélküli internet hozzáférés biztosítása a közösségi terekben, családbarát környezet kialakítását célzó fejlesztések. A pályázat meghirdetésekor 9.108.000.000 forint keretösszeg állt rendelkezésre.

Ezt követően egy évvel később, 2009 májusában jelent meg az Új Magyarország Fejlesztési Terv Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program keretén belül az a pályázati felhívás, amelyben AGORA – multifunkcionális közösségi központok és területi közművelődési tanácsadó szolgálat infrastrukturális feltételeinek kialakítására lehetett pályázni (TIOP-1. 2. 1/08/1).

A konstrukció átfogó célja az egyes régiók, illetve térségek közötti kulturális, infrastrukturális fejlettségbeli különbségek mérséklése a kulturális alapú városfejlesztés révén. Olyan közművelődési intézményrendszer kialakítása, amely a közoktatási és közművelődési

rendszerek összekapcsolása, az egész életen át tartó tanulás feltételeinek javítása és infrastrukturális háttérének kialakítása, illetve fejlesztése révén lehetőséget teremt a jobb minőségű kulturális szolgáltatások biztosítására. A fenti célok elérését ebben az esetben az Agora intézménytípus létrehozása fogja biztosítani.

Az Agora az elképzelések szerint többfunkciós (multifunkcionális) közösségi központ, közművelődési intézmény, mely sajátosan kialakított épített környezetben alkalmas a közösségi-művelődési, oktatási-felnőttképzési és élmény funkciókat integráló, e funkciók mentén gazdag kulturális szolgáltatást kínáló működésre, a helyi társadalom, a város szociokulturális fejlesztésére. Működése közvetlenül, illetve közvetve kihat a tágabb földrajzi környezetben élő lakosság közművelődésére, magas minőségű programokat, szolgáltatási és módszertani segítséget nyújtva a környező települések, kistérségek közművelődési intézményei számára.

Az Agorák létesítésének három fő célja lett megnevezve a dokumentumban. Egyrészt multifunkcionális közösségi központ létrehozása a városban működő közművelődési intézmények racionalizálásával. Másodrészt közösségi, felnőttképzési és élményfunkciók egy komplexumba történő telepítése, a szolgáltatások minél szélesebb spektrumának egy helyen történő elérésének biztosítása. Harmadrészt pedig területi közművelődési tanácsadó szolgáltató funkció kialakítása, s ezáltal a környező kistérségek kulturális-közművelődési alapszolgáltatásainak magasabb színvonalon történő biztosítása. A konstrukció keretében megvalósuló fejlesztések célcsoportja a komplex kulturális szolgáltatásokat igénybe vevő lakosság, valamint a szakmai szolgáltató funkció esetében a hatókörben lévő közművelődési intézményhálózat és azok használói. (Németh és Szurmainé 2012.)

Az Új Magyarország Fejlesztési Terv, illetve az Új Széchenyi Terv keretein belül, mintegy öt év alatt – 2011 és 2015 között – a beruházások és fejlesztések eredményeként, 13 településen történt agora és agora pólus típusú beruházás.

1. tábla Agorák Magyarországon
(Forrás: Németh 2015. alapján)

Város	Az intézmény neve	Elnyert támogatás összege	Pályázó által hozzáított pénzösszeg	Összes alapterület	Az átadás időpontja
1. Kaposvár	Együd Árpád Kulturális Központ	1 656 000 000 Ft	470 000 000 Ft	5100 m ²	2011. szeptember 2.
2. Győr	Mobilis Interaktív Kiállítási Központ	1 671 856 762 Ft	199 345 410 Ft	2737 m ²	2012. március 15.
3. Hódmezővásárhely	Bessenyei Ferenc Művelődési Központ	1 126 643 541 Ft	96 316 590 Ft	3481 m ²	2012. augusztus 31.
4. Szeged	Szent-Györgyi Albert Agora	1 562 000 000 Ft	-	5600 m ²	2012. december 13.
5. Békéscsaba	Csabagyöngye Kulturális Központ	1 700 000 000 Ft	250 000 000 Ft	6154 m ²	2013. január 22.
6. Tatabánya	Vértess Agorája	1 844 574 929 Ft	-	6500 m ²	2013. április 5.
7. Szekszárd	Babits Mihály Kulturális Központ	1 716 000 000 Ft	646 000 000 Ft	8329 m ²	2013. augusztus 20.
8. Szolnok	Aba-Novák Agora Kulturális Központ	1 866 000 000 Ft	133 000 000 Ft	5971 m ²	2014. augusztus 31.
9. Nyíregyháza	Váci Mihály Kulturális Központ	1 764 308 863 Ft	262 000 000 Ft	8744 m ²	2014. november 14.
10. Debrecen	Agora Tudományos Élményközpont	1 637 000 000 Ft	400 000 000 Ft	2845 m ²	2015. február 10.
11. Veszprém	Városi Művelődési Központ	675 217 600 Ft	250 000 000 Ft	3850 m ²	2015. május 22.
12. Kecskemét	Hírös Agora Kulturális és Ifjúsági Központ	650 236 785 Ft	45 000 000 Ft	2992,46 m ²	2015. június 19.
13. Szombathely	Szombathelyi Kulturális Központ	685 000 000 Ft	329 271 405 Ft	2993 m ²	2015. augusztus 4.
ÖSSZESEN	-	18.554.838.480	3.080.933.405	65300m²	-

A táblázat szerint Agora 7 településen (Békéscsaba, Hódmezővásárhely, Kaposvár, Nyíregyháza, Szekszárd, Szolnok, Tatabánya), Agora Pólus pedig 6 településen (Debrecen, Győr, Kecskemét, Szeged, Szombathely, Veszprém) jött létre. **A fejlesztések művelődéstörténeti és közművelődés-szakmai jelentőségét mutatja, hogy a beruházások több mint 20 milliárd forintba kerültek. A kulturális központok alapterülete összesen 65.000 m²-t tett ki.**

Mindezek alapján kijelenthető, hogy akár egy *kreatív város koncepciójának* akció tervezetéből is kiolvashattuk volna azokat a célokat vagy funkciókat, amelyeket az Agora program képvisel és ellát, vagyis közös pontokat fedezhetünk fel egy az Európai Unió által támogatott, valamint számtalan város és kisebb település stratégiai törekvései és víziójában megfogalmazott koncepció, illetve a közművelődés és annak valamennyi – kiemelve az Agora programot – intézménye által végzett munka között. E közös pontok együttműködésekhez, illetve szinergiahatások kiváltásához vezethet, ha ezekre rávilágítunk és lépéseket teszünk ennek érdekében.

Konklúzió

A kreatív város a kultúra és a közösségek otthona. A kreatív városban zajló kulturális élet inspiráló módon generál újabb és újabb ötleteket, újabb és újabb lendületet adva a kreatív vállalkozások, kreatív egyének és közösségek munkájához. A kreatív város értelmezésének kultúracentrikus megközelítése olyan mutatókat is tartalmaz ugyanakkor, amelyek szorosan kapcsolódnak a közművelődéshez és annak intézményei által, a főként nagyvárosokban rendelkezésre álló feltételrendszerhez. Máshogyan fogalmazva, a kreatív város koncepcióját és megvalósulását jól szolgálja, jól szolgálhatja tevékenységével, szervezetével és infrastruktúrájával a közművelődési terület. A közművelődés és annak intézményei ekképpen egy olyan városfejlődési irány szerves részei lehetnek, amely a kultúra és a művészetek városait eredményezik, szemben az ipar és kereskedelem városaival. A kreatív városban, mint stratégiai fejlődési irányban pedig éppen ezen kulturális alapelemek jelennek meg kiemelt tényezőként. Adva van egy stratégiai irány, mely az Európai Unió támogatását élvezi, és a települések kedvelt és vágyott elképzelése. Egy vízió, mely az ipar és kereskedelem városaival szemben a humán tőkére, a közösségekre és a kultúrára helyezi a nagyobb hangsúlyt. Úgy véljük, e város evolúció folyamatában a közművelődésnek elsőrangú szerepe van, hiszen rendelkezik azzal az intézményhálózattal, valamint szakértelemmel, amely alapvető színtere és támasza a kulturális tevékenységeknek és a városi közösségek létrejöttének és megtartásának. Vannak közös kapcsolódási pontjaink tehát, amelyek alkalmat adnak az együttműködésre. Egyik, talán legfontosabb ezek közül a modern, kreatív városok létrejöttének közös célja. A közös cél elérése érdekében pedig érdemes a továbbiakban is együttműködni, vagy elkezdni a közös gondolkodást a városok döntéshozóival. Ez minden bizonnyal további eredményekkel jár mind a kreatív városok, mind a közművelődés szempontjából.

Felhasznált irodalom:

- Allen, K. – Hollingworth, S. (2013): 'Sticky Subjects' or 'Cosmopolitan Creatives'? Social Class, Place and Urban Young People's Aspirations for Work in the Knowledge Economy. *Urban Studies*, 50. évf. 3. szám, 499-517. p.
- Andersson, A. (2011): Creative people need creative cities. In: Andersson D. E. - Andersson A. E. - Mellander C. (eds): *Handbook of Creative Cities*, Edward Elgar, Cheltenham. 14-55. p.
- Bianchini, F. (1993): Remaking European cities: the role of cultural politics. In: Bianchini, F. – Parkinson, M. (eds.): *Cultural Policy and Urban Regeneration: The West European Experience*. Manchester: Manchester University Press. 1-20. p.
- Byrne, Tara (2012): The creative city and cultural policy. Opportunity or challenge? In *Cultural Policy, Criticism and Management Research* 6, pp. 52-78. p.
- Enyedi Gy. (2005): A városok kulturális gazdasága. In: Enyedi Gy. - Keresztély K. (szerk.): *A magyar városok kulturális gazdasága*. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest. 13-27. p.
- Flew, T. (2012): *The creative industries: Culture and policy*. London: Sage Publications.
- Florida, R. (2002): *The Rise of the Creative Class*. Basic Books, New York.
- Florida, R. (2005): *Cities and the Creative Class*. New York and London: Routledge.
- Galloway, S. - Dunlop, S. (2007): A Critique of Definitions of the Cultural and Creative Industries in Public Policy. *International Journal of Cultural Policy*, 13 évf. 1. szám, 17-31. p.
- Karvounis, A. (2010): Urban creativity: the creative city paradigm. *AthensID*, 8. évf., 53-81. p.
- Kooijman, D. - Romein, A. (2007): The limited potential of the creative city concept: policy practices in four Dutch cities Presented at the 'Regions in focus' conference, Lisbon. 1-47. p.
- Landry, C. (2000): *The Creative City: A Toolkit for Urban Innovators*. Comedia/Earthscan, London.
- Közművelődési Stratégia (2007-2013). Oktatási és Kulturális Minisztérium Közművelődési Főosztály.
- http://epa.oszk.hu/01300/01306/00092/pdf/EPA01306_Szin_2007_12_04_szeptember_002-026.pdf. Letöltés: 2021. 06. 09. 11.56.
- Németh J. I. – Szurmainé S. M. (szerk.): *A magyar közművelődésről*. 2012. Arcus.hu Kft., Vác.
- Német János István (2015): *Közösségépítő Agorák Magyarországon. Terek – Emberek – Közösségek*. Budapest, Nemzeti Művelődési Intézet.
- Pályázati Felhívás 2008. (TIOP-1. 3. 3./08/1.) Agóra PÓLUS – Pólus- illetve társpólus városok innovatív kulturális infrastruktúra fejlesztéseinek támogatása. <https://www.palyazat.gov.hu/doc/1084>. 2017. 05. 02. 11.11.
- Pályázati Felhívás 2009. (TIOP-1.2.1.A1-15/1.) Agóra – Multifunkcionális közösségi központok és területi közművelődési tanácsadó szolgálat infrastrukturális feltételeinek kialakítása - Kísérleti, településcsoportos Agóra fejlesztés Pályázati Felhívás. <https://www.palyazat.gov.hu/node/56771> 2017. 05. 19. 11.43.
- Pratt, A. C. (2011): The cultural contradictions of the creative city. *City, Culture and Society*, 2. évf. 3. szám, 123-130. p., <https://doi.org/10.1016/j.ccs.2011.08.002>
- Scott, A. J. (2014): Beyond the Creative City: Cognitive-Cultural Capitalism and the New Urbanism. *Regional Studies*, 48. évf. 4. szám, 565-578, DOI: 10.1080/00343404.2014.891010.
- Szemző H. - Tönkö A. (2015): *Kreatív városok – jó gyakorlatok*. Városkutatás Kft., Budapest.
- *The Cultural and Creative Cities Monitor Edition*, 2017.

- Tokatli, N. (2011): Creative Individuals, Creative Places: Marc Jacobs, New York and Paris. International Journal of Urban and Regional Research, 35. évf., 1256-1271. p. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2010.01012.x>.
- Ulldemolins J. R. (2014): Culture and authenticity in urban regeneration processes: Place branding in central Barcelona. Urban Studies, 51. évf. 14. szám, 3026–3045. p.
- Pályázati felhívás a Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program keretében – AGÓRA.
- Szirmai Viktória (2007): A magyar nagyváros térségek társadalmi jellegzetességei. Magyar Tudomány, 6. szám, 740-748. p.

Jogszabályok:

- 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről. (Kultv.)
- 20/2018. (VII. 9.) EMMI rendelet a közművelődési alapszolgáltatások, valamint a közművelődési intézmények és a közösségi színterek követelményeiről.

JUNIOR KUTATÓMŰHELY

Fekete Anna – Benkei-Kovács Balázs:

Image and Prestige – Cultural Places for the Youth: a Research on Attendance trends, decrease in use and the possibility of rediscovery

The following research was carried out under the scientific research program of the National Institute for Community Culture of Hungary (NMI), in the academic year 2019/2020.

1. Introduction

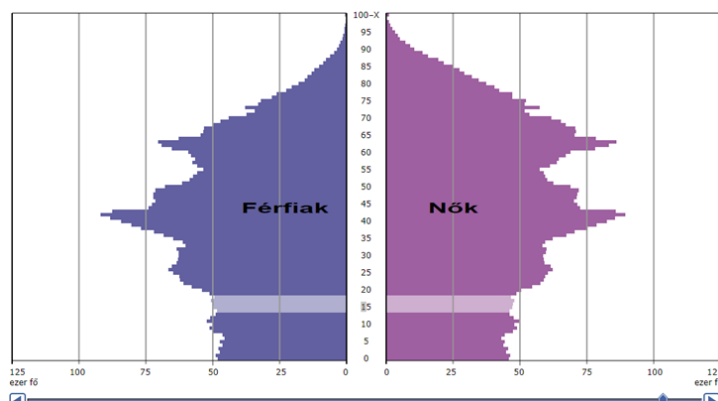
The aim of my study is to measure the reputation and attendance of youth cultural centres in Hungary. This helps us to understand the reasons why young people choose other establishments to spend their leisure time in, and what needs youth centres should fulfil to be more appealing for them. Our aim is to identify these needs and to find the answers how the youth could find these institutions more appealing for participation and attending, thus becoming more active in their communities?

The situation of the young population in Hungary

In Hungary's case we can talk about an ageing society which means that the number of young people has been decreasing over decades. On the first graph we can see data from 2020: the population pyramid shows that there are more old people in the country than young ones. The first bigger protrusion can be seen between the ages of 35 and 45 and the second one between 60 and 70. The proportion of people under 20 years is very little comparing to the others.

Figure 1.: Population of Hungary, classed up to genders and ages
January 2020.01.

(Source: Interactive population tree of Hungarian Statistics (KSH) korfa
(<https://www.ksh.hu/interaktiv/korfak/ország.html>))

Free time usage of the youth

The book *Hungarian Youth Research 2016 (Margón kívül - magyar ifjúságkutatás 2016)* emphasises that in the last years young people tend to favour watching TV, using the internet and spending time with their friends in their leisure time. It is important that the improvement of technology has a dual effect on personal relationships. It can help keeping in touch easier but at the same time this is a reason why young people do not meet each other personally so often, because they can communicate online as well.

The youth like to spend their free time with their friends and it is pretty common that they only *hang out* which means they do not do anything particular just choose being together and spending time together. This is not necessarily a bad phenomenon, youth centres should look at it as a new possibility to reach out for young people. (Csatari 2015.)

The relation between community culture and the youth

In the study *Youth 2008 – Quick Results (Ifjúság 2008 Gyorsjelentés)* from Béla Bauer and Andrea Szabó highlight that young people do not really visit the institutions of community culture. They rather go to other places or just simply stay at home. Another study, *Hungarian Youth (Magyar Ifjúság 2012)*, four years later shows an even worse tendency. 24% of the youth admit that they do not have a group of friends regularly hang out with, this rate was only 13% in 2008. The study of Ádám Nagy (2016) confirms that this tendency still has not reversed.

The institutions of the youth community place in the cultural law

In Hungary the law CXL. 1997 on the museums, libraries and community cultural institutions differentiates the following types of cultural institutions: community house, cultural community place, community centre, cultural centre, multifunctional community cultural institution, folk high school, creative folk art house, youth house and leisure time centre.

The institution of *youth community place* belongs to that list, with special focus on the group of youngsters. *“The youth community place is defined as an open community cultural institution, which is always in the service of the needs of the young population, giving them opportunity to create their own active communities. (Szabó - Kovács - Bitter - Bauer 2001: 91.)*

2. International outlook – youth community centres and houses abroad

The institution of youth community houses and centres has been considered a popular one in the democratic countries of the Anglo-Saxon world: those venues are providing cultural-community services, apolitical offerings for youngsters, which are beneficial for strengthening the social network of the given countries, from the United Kingdom to Australia. The institutional form varies from Youth Community Centers³² (Australia), to the Canadian Youth

³² <http://aycc.com.au/>

Centres³³ or to the Irish network of Youth Cafes³⁴ just to name a few. These models are similar to a franchise network: the youth community centres are offering similar programs and services in the different towns, following a national model, sometimes they operate 3 or 4 institutions in a bigger city, offering a geographic accessibility to the young residents.

In the United Kingdom, this initiative is often based on enhancing voluntary activities: For example the Youth & Community Centre³⁵, located in London's Lewisham district, under the leadership of young people, giving labour opportunity for 50 people, and organizing programs for over 5000 attendees in a year. This kind of institution is specialised for big cities, a fresh initiative, founded in 2016, and became popular very quickly. (Source: <https://www.youthfirst.org.uk/>).

In Hungary, we have gained some knowledge already in the topic of the Youth Café of Ireland, presented partially earlier by Csátári (2015). Csátári underlines, that this type of institution receives the strong support of the Ministry of Youth, which even elaborated a methodological guideline in 2010 for making the activities of this youth centres even more effective. She summarizes the mission the following way: *"The Youth Café is a safe and quality meeting point for youth serving the age-group of 10-25. A special place, operated by young people for young people", in partnership with adults. A meeting point suitable for relaxing, safe, friendly, integrative gatherings and tolerant climate, for youth of both gender, and of different social backgrounds, that encourages building relationships with each other, with adults, without alcohol or drugs* " (Csátári 2015:9.)

The Youth Café has the following principles: 1. assuring the attendance of young people; 2. safe and quality place; 3. clear goals; 4. integrative atmosphere, and available for all the youth; 5. generating contacts and the building and developing of relationships; 6 supporting volunteerism and involving the youth into the organization's activities and leadership; 7. respecting the value of individual personalities; 8. building on the strength of young people; 9. sustainability (Forkan-Canavan et al ii 2010).

The spread of the institution of the Youth Café dates back to the previous 2 decades: in 2000, there was only one institution of that type; and in 2013 163 Youth Cafés were registered across Ireland. (Forkan - Brady 2015). In the capital, and in Cork, the second most influential city, the number of them reaches 20-21, but altogether this institution is available in 26 cities in the country. (Idem.)

The literature differentiates 2 types for the clusterisation of that institution: the first one is related to the functionality of the cafés, the second one is based on the ownership of these institutions. (Csátári, 2015. Forkan-Canavan et al ii 2010. Forkan - Brady 2015)

Based on the functionality we can divide them into 3 groups: "1. The first type of youth café is simply a safe meeting place where young people can hang out with their friends, chat, drink coffee or soft drinks, watch TV or movies, or surf the Internet. 2. The second type of youth café includes all of the things offered above plus a variety of recreational and educational activities, chosen by the young people themselves, plus information on state and local services of interest to young people. 3. The third type of youth café is the most developed and usually takes a few years to reach this stage. In this kind of café, all the things on offer above in Types 1 and 2 are available, plus a range of specific services, directly designed for young people. These might include, for example, education and training, healthcare information." Forkan-Canavan et al ii 2010, 3.

³³ <http://youthcentrescanada.com/>

³⁴ <https://www.foroige.ie/our-work/projects-services-and-programmes/youth-cafes>

³⁵ <https://www.youthfirst.org.uk/>

If we are taking in consideration the division induced by the ownership, we can state, that the more spread are the independent (31%) and in the second lines are the state owned (Foroige), and those who are offering also work opportunity for youngsters (Youth work Ireland) (30-30%) (Forkan - Brady 2015) The family assistance centres and the catholic youth services are participating in that movement, with a more modest percentage (3-7%)

The first important finding of the international outlook underlines, that in the western European democracy, the youth community institutions are working in diverse forms, and within national networks. The second important thing to remark is that those institution are relatively newly founded ones also in that countries, and have undergone a rapid development in recent decades, which is illustrated by the 4 years of experience of the English example, and the 15 years of spreading of the Irish model.

3. The empirical research

3.1. The research questions and methods

We tried to make the investigation for answering the following questions:

1. *Have you already heard about the institution of Youth Community Spaces?*
2. *Why is that this institution is not more popular?*
3. *How could young people be attracted e into those youth community spaces?*

The first step of the research was to realise a field visit and write a case study on a Youth community space, which is called *Offline Center*. The second step was the mediation and in a later phase also analysis of 2 focus groups interview. Based on those qualitative research phases, the tool of the quantitative survey was developed, which was shared within the young population aged between 14 and 30 years, reaching finally 254 respondents.

Focus groups

In the two focus groups we talked about the following topics: belonging to a community, attendance of different cultural establishments, use of free time, and of social media and marketing, youth centres.

The members of the two focus groups were open to the issue of participating in community culture, they were not passive and felt needing culture in their lives. *„I visit a lot of cultural institutions. I go often to theatre, I have a season ticket, and I am very happy about it. I like to participate at literature evenings as well, in the Várkert bazár (A place in Buda Castle's cultural district), at least one time in a month. And I am often attending a program offered by writer clubs. I appreciate those very much.”* This was pretty surprising, showing obvious interest for the literature, because the researcher expected less attendance of cultural establishments.

Nevertheless, the finding was that none of the participants was a regular visitor of any youth community place / centre. Most of them had not even heard of them before and those who had, did not know their exact functions, tasks and the way of working. The mostly visited places preferred were where they can consume something such as restaurants, coffees, bars, malls and parks.

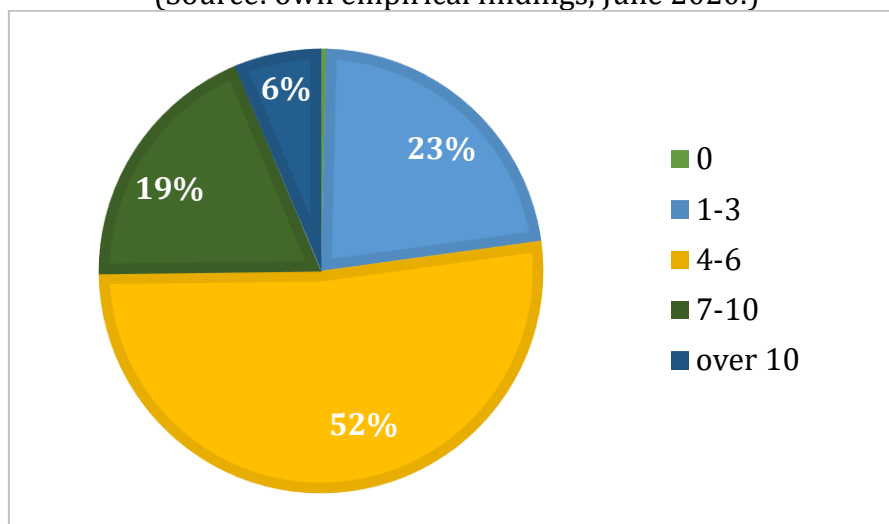
Still, youth centres may provide free of charge possibilities for recreation or simply a place for young people to gather, but they do not really know about these.

Research based on surveying method

Based on the former information we had set up an on-line questionnaire. IN the following chapter we are going to present the results of the 254 responses.. The data of the investigation were collected on-line, with Google survey tool, and we used simple random sampling for choosing the respondents.

More than half of the answers indicate that they feel belonging to 4-6 communities. There were some people who stated belonging to less and some to a lot more, but 4-6 is the most common figure. These involvements are rather based on friends, hobbies, sports and religions but school constitutions and families also belong here. These data confirms the same results different youth studies have found.

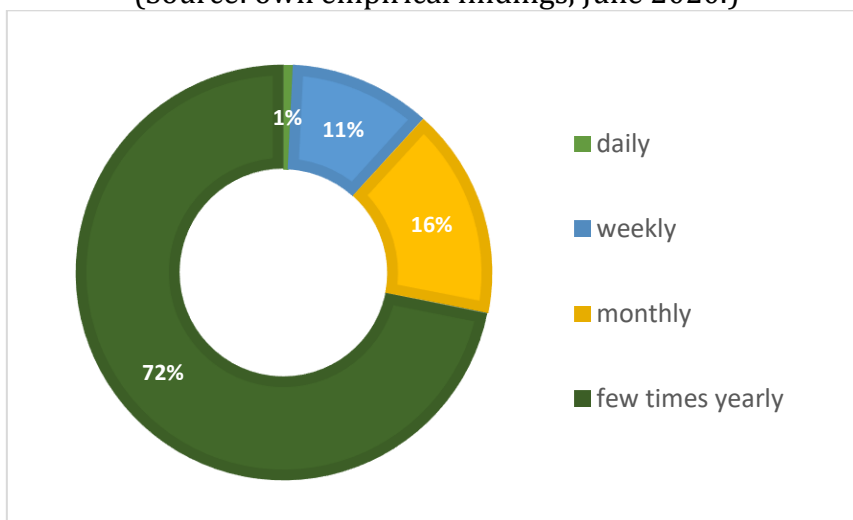
Figure 2.: Number of communities attended / participant in the research
(Source: own empirical findings, June 2020.)

It is an important outcome that 52 percent, so more than half of the respondents has already heard of youth centres (132 people). Of course we do not know how much this means in terms of real knowledge about the institution but it is definitely some positive data. It is also surprising that 50,4 percent claims having already been to a youth centre but this also could mean only one occasion and regular visits as well.

Those who have been to a youth centre before, in most of the cases they heard about them from acquaintances (67,2%), from Facebook (60,2%), from Instagram (32,8%) and from their web-page (16,4%). It can be seen that apart from personal relationships it is the internet that can forward these information easily.

Figure 3. Frequency of attendance (Youth community places)
(Source: own empirical findings, June 2020.)

Those who have not been to a youth centre before (126 people) have been asked why they have never been to these institutions. 61,1 percent of them answered that because they had not heard of them before and 32,5 percent of them thought it was strange to simply go there. 23 people (18,3%) answered they were not interested in these kind of places and 20 people (15,9%) did not think they are for their age group.

75,4 percent of them answered, that good community, 68,3 percent of them answered that good programs could make youth centres attractive. 30 people (23,2%) answered good marketing, 29 people (23%) answered modern surroundings could be attractive to them, and 8 people (6,3%) think nothing could make them attend youth centres.

4. Summary

The results of the research are mostly reinforcing the findings presented earlier in the literature. The Hungarian youngsters are voluntarily organize themselves into communities in their leisure time, but the time spent together are linked less often to visiting community institutions.

It would be an important step for the development to make those institutions more popular: not only attracting the young participants, but keeping them as regular attendees, and enhancing their active membership of community.

The international examples show (United Kingdom, Ireland), that it is possible with a dedicated commitment to build up a strong network for youth population, even within a short period that may serve as a model of best practice.

The empirical findings were matching with the results of the literature review. The level of public knowledge on the youth community places is giving us good hope. That publicity combined with strengthening voluntary activities, based on the model of an operating best practice, could be the basic ingredients for a successful development for the forthcoming period.

Literature:

- Bauer Béla, Szabó Andrea (2009): *Ifjúság 2008 Gyorsjelentés. Budapest, a Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet.* 149.p.
- Csatári Emese (2015): A fiatalok szabadidő eltöltési szokásaihoz alkalmazkodó ifjúsági közösségi tér – a hang out másik oldala. In- Párbeszéd: Szociális munka folyóirat, 3. évfolyam 4. szám <https://ojs.lib.unideb.hu/parbeszed/article/view/5906>
- Forkan, C., Brady, B., Moran, L., Coen, L. (2015): *An operational profile and exploration of the perceived benefits of the youth cafe model in Ireland.* Dublin, Department of Children and Youth Affairs. 99 p.
- Forkan, C., Canavan, J., Devaney, C. and Dolan, P. (2010): *Youth Cafe toolkit 2010.* The Office of the Minister for Children and Youth Affairs. Dublin: The Stationary Office. Minister for Children and Youth Affairs.
- Nagy Ádám (2016): *Margón kívül – magyar ifjúságkutatás 2016.* Budapest, Excenter Kutatóközpont. 408. p.
- Szabó Andrea, Kovács Szilvia, Bitter Brunó, Bauer Béla (2001): *Gyermek-, művelődési és ifjúsági házak.* Budapest, Ifjúsági és Sportminisztérium. 100. p.
- Székely Levente (2013): *Magyar Ifjúság 2012 Tanulmánykötet.* Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó. 356. p.

On-line sources:

- <https://www.ksh.hu/interaktiv/korfak/orszag.html>
- <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700140.tv>
- <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99200150.kor>
- <https://mjcpaysdebegard.pagesperso-orange.fr/>
- <http://aycc.com.au/>
- <http://youthcentrescanada.com/>
- <https://www.foroige.ie/our-work/projects-services-and-programmes/youth-cafes>
- <https://www.youthfirst.org.uk/>

List of the figures:

Figure 1.: Population of Hungary, classed up to genders and ages

Figure 2.: Number of communities attended / participant in the research

Figure 3. Frequency of attendance (Youth community places)

Fekete Rita:

Túristvándi település a közművelődés tükrében

Absztrakt: Tanulmányunkban Túristvándit, egy Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei kistelepülést tettünk a fókuszba, méghozzá közművelődési aspektusait kezdtük vizsgálni a közösségek tükrében. Célunk, hogy felmérjük Túristvándi adottságait és lehetőségeit, gyengeségeit és veszélyeit, leírjuk a település egészét egy lehetséges fejlesztési iránymutatással kiegészítve. Úgy gondoljuk, hogy a települések, főként a kistelepülések egyik leghatékonyabb fejlesztési folyamata a közművelődés eszközeivel érhető el, mely sok esetben kiaknázatlan lehetőségek tárházát jelenti. Célunk, hogy felhívjuk erre a figyelmet egy konkrét példán, Túristvándi településen keresztül, irányt mutatva ezzel más, hasonló helyzetben lévő kistelepülés számára. Emiatt fontosnak tartottuk az elméleti háttér bemutatása során – a közösséggel és közművelődéssel kapcsolatos fogalmakon és Túristvándi településfejlesztési tényezők mentén való bemutatásán túl – a települések, településszerkezet fogalmairól és a településfejlesztési folyamatokról is írni. Így teljesebb képet kaphatunk a témáról, és könnyebben adaptálhatjuk a fejlesztési javaslatokat is egyes településekre. A vizsgálat 6 félig strukturált interjúval egészült ki, amelyeket helyi lakosokkal készítettünk el. Mindezek eredményéből készült el a településről egy SWOT-analízis, amely bemutatja a településen lévő erősségeket, gyengeségeket, lehetőségeket és veszélyeket.

Abstract: In our study, we focus on a settlement in Szabolcs-Szatmár-Bereg region, called Túristvándi, aside from we started to investigate the aspects of the public education in the light of the communities. Our goal is to measure Túristvándi's capabilities and possibilities, weaknesses and risks, and to describe the whole of Túristvándi supplementing with a possible developmental guideline. It is believed that one of the most effective developmental process can be achieved with the resources of the public education of the settlements and the small towns, which means untapped potentials in most of the cases. Our goal is to note that through a concrete example as Túristvándi to provide guidance to other small towns in a similar situation. Because of that through the introduction of the theoretical background we consider it important to write about - in addition to the introduction of the terms of the communities and public education and the introduction of Túristvándi based on factors of regional development - the settlements, the terms of settlement patterns and the processes of regional development. Thus we can get a comprehensive picture of the issue, and we can adapt the developmental suggestions more easily on certain municipalities. The investigation is supplemented by 6 half-structured interview, which we made with local people. From all of these results we made a SWOT-analysis, which presents the strenghts and weaknesssses and the possibilities and risks of the settlement.

Elméleti aspektus a közösség és közművelődés vonatkozásában

A közösség fogalmának tág értelmezési köre van világszerte, nagy szakirodalommal rendelkezik, hiszen különböző tudományterületek különböző perspektívából vizsgálják a közösségeket és azok jellemzőit, így más-más fogalommal definiálják a közösségeket.

Tanulmányunkban Hankiss Elemér közösség-fogalmát szeretnénk előtérbe helyezni, ennek a megfogalmazásnak a mintáját követve határozzuk majd meg a későbbiek folyamán is a közösségeket, hiszen egy közösség kialakulásához közös érdek és cél szükséges, amely egy közös érdeklődést feltételez, ennek kapcsán pedig egy közös értékrend alakul ki a közösségen belül. Kialakulnak normák, szokások és hagyományok, amelyek pedig az identitást meghatározó fontos tényezők. Ezáltal alakul ki a "mi" tudat (Hankiss 1987).

Véleményem szerint azonban a fenti meghatározáson túl a közösségek részéről fontos tényező a közös részvétel valamilyen folyamatban vagy tevékenységben, a közösen megszerzett tudás hasznosítása, a szabadidő együttes eltöltése, a közös művelődés is.

A közösségi művelődés a társadalmi előrehaladás egyik motorja és biztosítója; a polgárok bátorításának; cselekvőképességük, ítéletalkotásuk és együttműködésük fejlesztésének egyik legfontosabb módja és eszköze. A hangsúly a művelődési folyamatokban való együttes részvételen van. Szerves részének mondható az amatőr művészeti mozgalmak tevékenységformái éppen úgy, mint az önkéntes felnőttképzés rendszeres folyamatai, vagy az értékőrző/értékteremtő szabadidő-eltöltés közös alkalmai (Beke 2007).

Összességében tehát elmondható, hogy a közművelődési tevékenység a polgárok iskolán kívüli, öntevékeny, önművelő, megismerő, kultúraelsajátító, művelődő és alkotó célú cselekvése, amely jellemzően együttműködésben, közösségekben valósul meg. (1997. évi CXL. törvény 1. számú melléklet). A közművelődés egy remek lehetőséget biztosít a lakosság számára a közösségben eltöltött idő hasznosítására, az esetleges társadalmi problémák megoldására, a társadalmi fejlesztésre és az együttes művelődésre, tanulásra. A közművelődés emellett hozzájárul a helyi hagyományok és normák kialakításához és megtartásához, őrzéséhez, ezzel pedig az identitástudat kialakításához és/vagy megerősítéséhez a lakosság körében, amely alapján kialakul bennük egy kép arról, hogy kik is ők, hová is tartoznak. Ez a hovatartozás érzése különösen fontos az emberek életében, a közösségben pedig a meghallgatás iránti szükséglet is nagymértékben kielégíthető. A közösségben rejlő lehetőségekről és erőkről már több ízben hallhattunk vagy olvashattunk különböző fórumokon, ennek ténye lassan a köztudatba is beépül.

Fontosnak tartjuk kiemelni, hogy a közművelődéshez mindenkinek joga van, a közművelődési tevékenységek támogatása közcél, továbbá a közművelődés feltételeinek biztosítása alapvetően az állam és a helyi önkormányzatok feladata, így a települési önkormányzatok egyik kötelező feladatai közé tartozik a helyi közművelődési tevékenységek támogatása. (1997. évi CXL. törvény)

Az 1997. évi CXL. törvény hét közművelődési alapszolgáltatást határoz meg, melyek a következők:

- a) művelődő közösségek létrejöttének elősegítése, működésük támogatása, fejlődésük segítése, a közművelődési tevékenységek és a művelődő közösségek számára helyszín biztosítása
- b) a közösségi és társadalmi részvétel fejlesztése,
- c) az egész életre kiterjedő tanulás feltételeinek biztosítása,
- d) a hagyományos közösségi kulturális értékek átörökítése feltételeinek biztosítása,
- e) amatőr alkotó- és előadó-művészeti tevékenység feltételeinek biztosítása,
- f) a tehetséggondozás és -fejlesztés feltételeinek biztosítása, valamint
- g) a kulturális alapú gazdaságfejlesztés.

Minden települési önkormányzat kötelező feladata az a) pontban meghatározott közművelődési alapszolgáltatás biztosítása. Ezen túl pedig a lakosság száma és a közművelődési intézmény típusa határozza meg, hogy a törvényben leírt alapszolgáltatások közül mennyit szükséges megszervezni.

Elméleti aspektus a település és településszerkezet vonatkozásában

A következő fejezetben néhány mondatban szeretnénk ismertetni a település definícióját, a településkategóriákat és a településhierarchiák rendszerét is, mely utóbbi a soron következő fejezet alapjául szolgál.

A település definíciójaként a Mendöl Tibor által leírt meghatározást szeretnénk használni, miszerint a település nem más, mint “valamely embercsoport lakóhelyének és munkahelyének térbeli együttese” (Mendöl 1963:11).

2019. január 1-jén 3155 település volt Magyarországon (Központi Statisztikai Hivatal 2019), amelyek „közigazgatási területükkel hézagmentesen lefedik az ország egészét, és mind területileg, mind funkcionálisan hálózatot alkotnak” (Gerse – Szilágyi 2015:11).

A Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény szerint ma Magyarországon a következő településkategóriák léteznek: község, nagyközség, város, megyei jogú város, főváros.

Az ország különböző részein eltérnek egymástól a településszerkezeti jellemzők. Ennek oka egyrészt a természeti és földrajzi adottságok különbözősége, másrészt a differencia a történelmi eseményekre vezethető vissza (például török hódoltság, trianoni területelcsatolások) (Gerse – Szilágyi 2015:11). A településkategóriákon túl településhierarchiákat is megkülönböztethetünk a települések vizsgálata során. Magyarország településhierarchiája a következőképpen vázolható fel:

- főváros
- felsőfokú központ
- középfokú központ
- alsófokú központ
- falu
- aprófalu (Gerse – Szilágyi 2015:19)

Együttesen a falvak és aprófalvak a községek (nagyközség, község), míg az alsófokú, a középfokú, a felsőfokú központok és a főváros pedig a városok (főváros, megyei jogú város, város) kategóriájába tartoznak. (Szilágyi – Gerse 2015:184)

1. ábra: A településhierarchia szintek településszáma
(Forrás: Szilágyi – Gerse 2015)

Ahogy az ábra is jól mutatja, Magyarországon a falvak száma túlnyomó többséget alkot a többi településhierarchia-szinttel szemben, ez összesen 1684 falut jelent. Nagy számú település tartozik az aprófalvak közé, összesen 1124 darab.

Jelenleg az ország településeinek harmada 500 főnél kisebb aprófalu, mindazonáltal ezekben az ország népességének mindössze 3%-a él. A népesség koncentrációja jelentős, a városokban él a lakosság héttizede (két-tized a fővárosban) (Központi Statisztikai Hivatal 2019).

A kistelepülések, falvak meghatározása és jellemzői

Az alábbi fejezetben a településkategóriák meghatározása után a falura, mint településre szeretnénk koncentrálni, valamint annak jellemzőire, adottságaira.

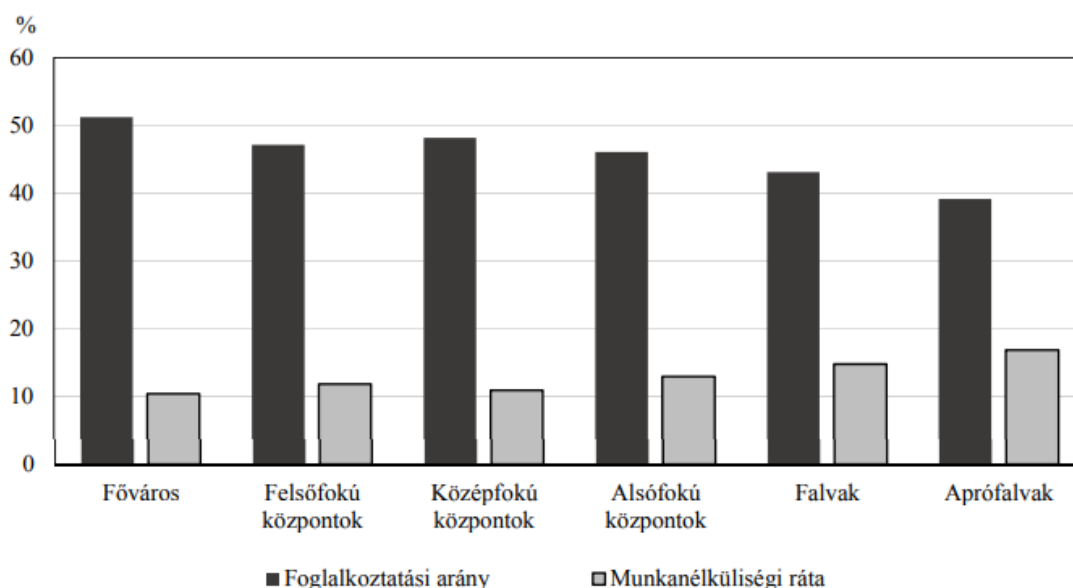
“A falu tudományos fogalma magában foglalja a lakótelkeket a rajtuk álló épületekkel, a közterületeket a rajtuk álló középületekkel, az utakat, a kerteket, legelőket, szántóföldeket, kaszálókat, erdőket, szőlőket. Mindehhez társulnak még a falu házaiban lakó és a falu határát hasznosító emberek, akiknek társadalommá szerveződött együttese a falut élővé teszi és kifelé a környezet számára napról napra megjeleníti. A falu tehát települési és társadalmi egység, amelynek életében meghatározó szerep jut a helyi hagyományoknak”, továbbá “a falu korlátozott önállóságú, többnyire mezőgazdasági jellegű kistelepülés.” (Balassa 1997:37-38)

A következőkben a falvak jellemzőjét szeretnénk bemutatni néhány szempont és adat alapján, figyelembe véve a korábban bemutatott településhierarchia szinteket.

Iskolai végzettséget tekintve a településhierarchia-szinten fentről lefelé haladva egyre alacsonyabb (Szilágyi – Gerse 2005:188). Valószínűsíthető, hogy ennek oka a kistelepülésekről a városokban lévő oktatási intézményekbe való bejutás korlátozottsága, a hátrányos helyzetű kistelepülések esetében pedig sokszor akadályozottak a lakosok a tanulásban (ez lehet anyagi akadály, társadalmi vagy szociális akadály is).

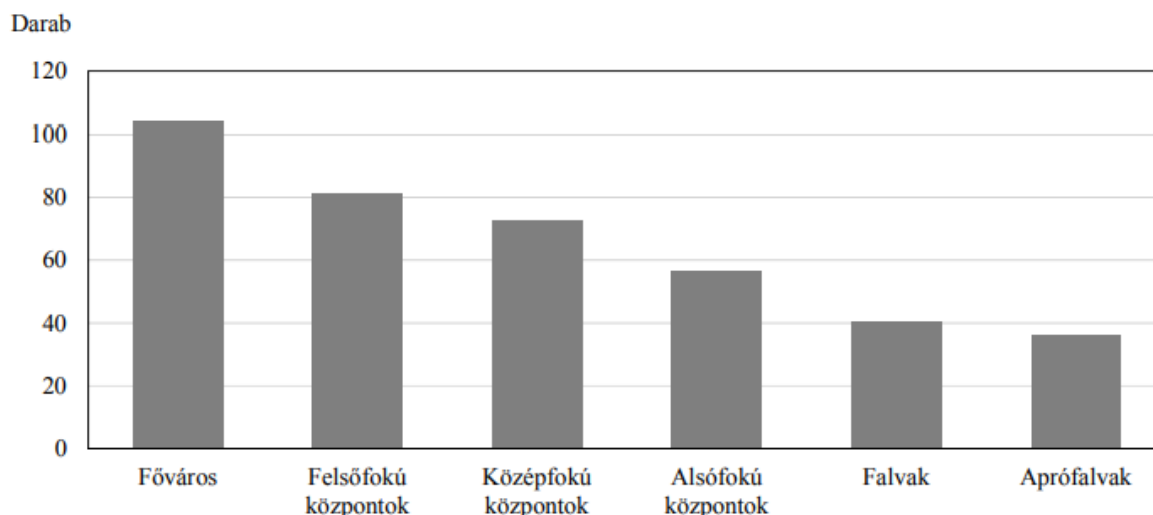
A jövedelmeket tekintve is hátrányosabb helyzetben vannak a falvak, hiszen 2013-ban az egy adófizetőre jutó személyi jövedelemadó-alap értéke a falvakban 1,6 millió, míg a fővárosban 2,6 millió volt. Ehhez kapcsolódóan a foglalkoztatási arány fentről lefelé haladva a településhierarchia-szinten csökken, míg a munkanélküliségi ráta viszont nő (lásd 2. ábra). Kivételt képez a középfokú központ. (Szilágyi – Gerse 2005:189-190)

2. ábra: Foglalkoztatási arány és munkanélküliségi ráta, 2011
(Forrás: Szilágyi – Gerse 2015)

Másik fontos szempont a jellemzőket tekintve a vállalkozások száma és aránya a településeken. *“Az 1000 lakosra jutó vállalkozások száma a települési hierarchián fentről lefelé csökken”* (Szilágyi – Gerse 2015:191).

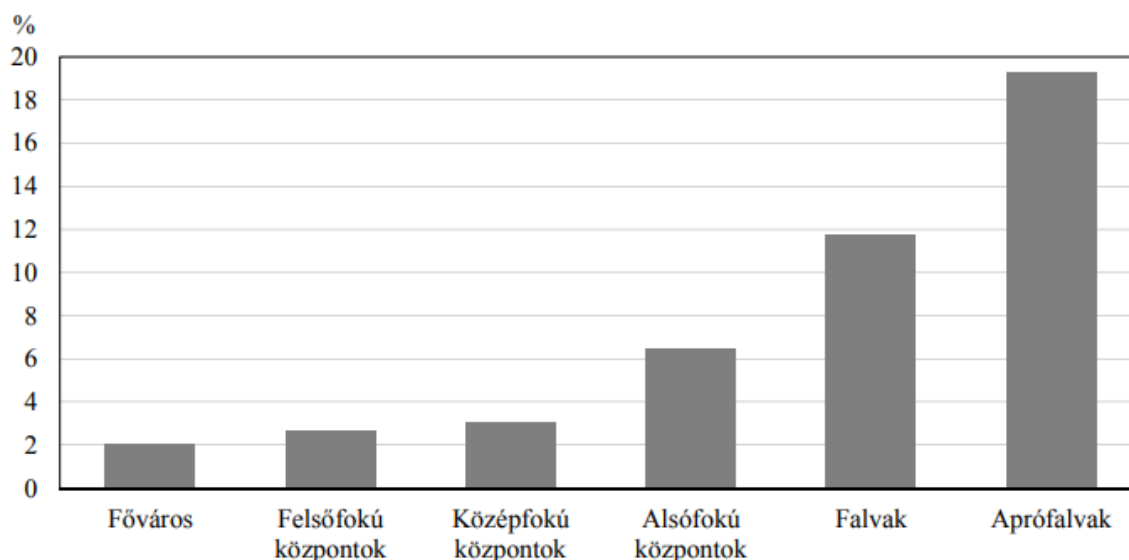
3. ábra: Ezer lakosra jutó működő vállalkozások száma, 2012
(Forrás: Szilágyi – Gerse 2015)

Ez is oka lehet annak, hogy fentről lefelé haladva csökken a foglalkoztatási arány és nő a munkanélküliségi ráta. A vállalkozások leginkább a településhierarchia felső szintjein jelennek meg nagyobb arányban, így ezek munkaerőfelszívó hatása nagyobb. Az alsóbb szinteken kevesebb munkahelyet teremtenek ezáltal, így a munkanélküliek aránya növekszik, vagy a dolgozni akaró és tudó személyek ingázással tudják áthidalni a problémát a felsőbb szintekre, ahol magasabb a vállalkozások - és ezáltal a munkahelyek - száma.

“A lakások eltérő jellemzőkkel rendelkeznek az egyes településtípusokon.” “A lakások komfortfokozatát tekintve a községekben lényegesen kedvezőtlenebb a helyzet, mint a városokban.” (Szilágyi – Gerse 2005:188)

4. ábra: Komfort nélküli, szükség- és egyéb lakások aránya, 2011
(Forrás: Szilágyi – Gerse 2015)

Ahogy az ábrán is látszik, a legtöbb komfort nélküli, szükség- és egyéb lakások aránya a falvakban és az aprófalvakban a legmagasabb 2011-ben. Az ország falvaiban a házak általában földszintesek, és a 20. század előtt a tájra jellemző természetes anyagokból készültek, például vályogból. (Balassa 1997)

“A fővárostól a falvak felé haladva egyre nagyobb a családi életforma szerepe” (Szilágyi – Gerse 2005:187). A nőtlenek/hajadonok aránya a falvakban a legalacsonyabb, míg a házasság aránya a legmagasabb értéket mutatja. Az elváltak aránya is alacsony a falvakban és aprófalvakban a városokhoz képest, azonban viszonylag magas az özvegyek aránya. Úgy gondoljuk, hogy a falvakban élők olyan régi normákat és értékeket követnek, olyan hagyományokat tisztelnek és tartanak életben, ahol a család szerepe meghatározó jelentőségű. Fontosak a családi értékek, így a válások száma is alacsonyabb. Ezt befolyásolhatja még véleményünk szerint a városok rohanó világa is. A falvakban talán több időt fordítanak a családra, kevesebb a lehetőség a rohanó világ által biztosított tevékenységekre.

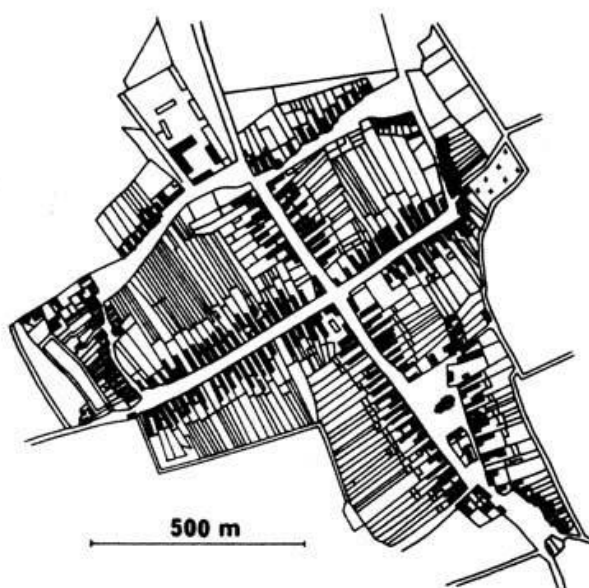
“A településföldrajzi szakirodalomban (...) kezdetben kiemelkedő helyet kapott a (falusi) települések alaprajzi-morfológiai tipizálása” (Beluszky 2003:463). Hazánkban is az évek során egyre többen foglalkoztak Magyarországon lévő falvak alaprajzi típusaival, a geográfiai településmorfológiájával. “Bárth János szerint a magyarországi települések főbb alaprajzi típusai a következők:

- halmazfalvak
- körfalvak
- füzérfalvak
- szalagtelkes falvak
- sakktábla alapú, teleklábas falvak” (Beluszky 2003:463)

“A Kárpát-medence területén a morfológiai falutípusok nem köthetők nemzetiséghez. A falufajták vegyesen fordulnak elő, illetve átlépik, átívelik a nyelvhatárokat”, továbbá a jogi helyzet sem mérvadó ilyen szempontból. “Nem befolyásolta számottevően a faluformát a lakosság vagyoni helyzete sem. A falutípusokat alapvetően a földrajzi viszonyok és a gazdálkodási módok határozzák meg. Nagy szerepe volt a falvak képének formálódásában a történelemnek, elsősorban a település saját történelmének.” (Balassa 1997:39)

A vizsgált település, Túristvándi többutcás szalagtelkes útifalu alaprajzú települések közé tartozik, amelyet a következőképpen definiálhatunk a Magyar Néprajzi Lexikon írása szerint: a szalagtelkes falu “olyan település, amelynek egymás mellett fekvő keskeny, hosszú, szalag alakú belső telkei hosszanti oldalukkal érintkeznek és így alkotnak egyszeri vagy többszöri sorozatot. A legtöbb szalagtelkes faluban a telkek utcai részén áll a telekhatárra épített, véggel utcára néző lakóház. Utána következik a gazdasági udvar istállóval, ólakkal, tárolóhelyiségekkel és néhol a telken keresztben álló csúrral. A telek hátsó része legtöbbször veteményes vagy gyümölcsöskert. Előfordul, hogy egymás végébe több lakóház is épül egy telekre. Van példa szalagtelkek baromudvaros elrendezésére is. A szalagtelkes falu lehet egyutcás vagy többutcás. Az egyutcás forma az ősbibb. Németlakta területeken már a 10. századtól előfordult. Magyarországon a 13–14. században említik először az oklevelek. Jellemző sajátossága, hogy a falu két ellentétes irányba dőlő teleksorból áll. Nincsenek egymáshoz véggel dülő telkek. A többutcás szalagtelkes falu újabb. Legtöbb helyen az egyutcásból fejlődött a lakosság szaporodása következtében. A terjeszkedés a külterület rovására történt. Az egykori dülőutak váltak utcákká. Így az új utcák gyakran kanyargósak, és a régihez viszonyítva ferdek. A többutcás szalagtelkes faluk különösen elterjedtek Magyarországon, mivel nálunk igen gyakoriak a népes, többvezres lélekszámú falvak. – A 18–19. században Magyarországon több halmazfalut mérnöki beavatkozással többutcás szalagtelkes faluvá alakítottak. A szalagtelkes falu megjelenési formái: az orsós utcájú falu, az útifalu és a sorfalu.” (Ortutay 1981:533-534)

5. ábra: Szalagtelkes falu rajza 1857-ből (Szany, Győr-Sopron m.)
(Forrás: Ortutay 1981)

6. ábra: Túristvándi műholdas térképe
(Forrás: www.futas.net)

Településfejlesztés: Túristvándi a településfejlődés tényezői mentén

A településfejlesztés „mindazon, a településre kiterjedő társadalmi-gazdasági tervezési és megvalósítási tevékenységek összessége, amelyek a lakosság életminőségének, ellátási és környezeti viszonyainak javítását, a települések gazdaságának, műszaki-fizikai állományának gyarapodását, folyamatos megújítását, természetes és épített környezetének védelmét szolgálják.” (Hartl 2009:37) A településfejlesztéshez azonban elengedhetetlen a település legteljeskörűbb megismerése. A települések alapos megismeréséhez jelent segítséget a település fejlődését befolyásoló tényezők vizsgálata.

“A szakirodalmak általában hat olyan tényezőt adnak meg, amelyek befolyásolják a települések kialakulását és fejlődését. Ezek a következők: természeti, társadalmi, gazdasági, építészeti, szerkezeti és az irányítási tényezők.” (Hartl 2009:17) A következőkben ezen tényezők mentén kívánjuk bemutatni a vizsgált települést, Túristvándit.

Túristvándi természeti tényezőit tekintve sokoldalú, gazdag településről beszélhetünk. A Túr folyó meghatározza a település életét, amely kilométereken keresztül folyik át a községen, és összesen 99 kanyarral öleli körbe a települést. A Szatmár-Beregi Tájvédelmi Körzethez tartozik a település külterületének 90%-a (Túristvándi Község Önkormányzata 2007). Ezeknek a területeknek nagy része az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekkel érintett földrészletekről szóló 45/2006 (XII. 8.). KvVM rendelet alapján Natura 2000 területnek minősülnek (142/2007. KvVM rendelet).

Társadalmi tényezőket vizsgálva elmondható, hogy a település lakossága 2019. január 1-jén 775 fő volt (Központi Statisztikai Hivatal 2019). Viszonylag magas az időskorúak aránya a településen, amely az előregedő társadalmak jellemzője. A népesség nagy része az aktív korúak csoportjába sorolható.

„A község lakosainak 25%-a roma etnikai kisebbséghez tartozik” (Túristvándi Község Önkormányzata 2007). A Központi Statisztikai Hivatal 2011-es adatai alapján a település társadalmának zöme református vallású (60,6%), kisebb arányban pedig katolikus vallású volt (18,6%) (Központi Statisztikai Hivatal 2011).

Túristvándi gazdasági helyzetét, jelentős mértékben befolyásolják adottságai, mérete és földrajzi elhelyezkedése. Sajnos a település periférikus helyzete miatt magas és tartós a munkanélküliség a községben, a legnagyobb foglalkoztató maga az Önkormányzat. A település lakossága elsősorban mezőgazdaságból él, hiszen a települési adottságok és a szerkezet, a berendezkedés mind erre alkalmasak a leginkább. A legközelebbi város, Fehérgyarmat, csak néhány embernek jelent állandó munkát. A településen magas a nevelőszülők száma. „A településen összesen 10-12 szálláshely működik, összesen 220 férőhellyel”, a településen élő családok közül kb. 10 él idegenforgalmi tevékenységekből. Túristvándiban kevés a vállalkozások száma, nagy beruházások szinte meg sem valósulnak a településen. (Túristvándi Község Önkormányzata 2007)

Műszaki tényezőket vizsgálva megállapítható, hogy a település infrastrukturális feltételei viszonylag megfelelőek, azonban vannak negatív aspektusai is. A villany, víz és gáz-ellátottság kielégítő a településen. „Az ivóvízhálózatra rákötött lakások aránya elfogadhatónak mondható”, mindazonáltal a szennyvízhálózat jelenleg nem kiépített a településen. Önálló háziorvosa nincs a településnek, a szomszédos Szatmárcsekével egy háziorvos látja el a betegeket. Ennek ellenére a Gondozási Központ biztosítja az idősek nappali ellátását, a házi segítségnyújtást. A komplex ellátás része a családsegítő- és gyermekjóléti szolgálat, melyet társulásban a többcélú kistérségi társulás útján mikro körzet központként, még másik 9 településen is Túristvándi lát el. Szabadidős és kulturális tevékenységeket tekintve a sportpálya biztosítja a szabadtéri sportolás lehetőségét, kemping várja a nyaralókat, a szabadtéri színpadon nagyobb kulturális rendezvények megrendezése is lehetséges (Túristvándi Község Önkormányzata 2007).

Túristvándi nem csak természeti értékekben, hanem épített értékekben is gazdag. Legfontosabb épített értéke az ipartörténeti szempontból egyedülálló vízimalom, „amely egész Európa egyetlen ilyen felépítésű és méretű, mai napig működőképes vízimalma, melynek építését a XVIII. század végére teszik.” (Bethlen Gábor Népfőiskola 2013) A műemlékké nyilvánítás óta a malom történetét bemutató múzeumként működik, amely évről évre egyre több látogatót, turistát vonz a településre, melynek köszönhetően a vízimalom már a megyei értéktárban szerepel épített környezet szakterületi kategóriában (PK interjú 2019).

Másik fontos épített értéke a településnek a református templom, amely az 1470-80-as évek második felében épült gótikus stílusban (Középkori Templomok Útja 2020).

Túristvándi településszerkezete, ahogy azt korábban is írtuk, az alaprajzát tekintve többutcs szalagtelkes útifalu

Túristvándi jelenlegi polgármestere 2013 áprilisa óta Lakatos Tibor. A település kisebbségi önkormányzattal rendelkezik (Bethlen Gábor Népfőiskola 2020). Ugyan a trianoni határok meghúzása hátrányosan érintette a települést a kapcsolati tőke szempontjából is, ennek ellenére ma három testvértelepülése is van Túristvándinak: a szlovákiai Iske, a romániai Túrterebes és a Somogy megyei Somogytúr. (Túristvándi Község Önkormányzata 2007)

Civil szervezeteket tekintve nem túl erős a település, egyetlen egy civil szervezet működik Túristvándiban, a Túristvándi Községi Sport Egyesület, amelynek a megfelelő sporttevékenységek népszerűsítése és a sportalkalmak lehetőségének biztosításán túl a közösségi élet fellendítése is célja, illetve igyekszik hatékonyan részt venni az oktatás területén is, harmonizálni a sportot, az oktatást és a közösségeket.

Oktatás és képzés Túrístvándiban

Túrístvándiban körülbelül 250 éve működik iskola, amelyben jelenleg 8 évfolyamon tanulhatnak a diákok. A Túrístvándi Molnár Mátyás Általános Iskola „a térség egyetlen olyan cigány kisebbségi programot biztosító intézménye, melyben a cigány nyelv oktatása beépül a tantervbe is” (Túrístvándi Község Önkormányzata 2007). Emellett sajátossága az intézménynek a sakk oktatása a felső tagozatos osztályokban, amely az iskola régi hagyományai közé tartozik (Túrístvándi Molnár Mátyás Általános Iskola 2017). Az oktatás és képzés témakörében meg kell említeni a Bethlen Gábor Népfőiskolát, amelyet Túrístvándiban 2007-ben hoztak létre, azonban hivatalos bejegyzésre még nem került sor, mindazonáltal a program már 2005-ben elindításra került. A Bethlen Gábor Népfőiskola „olyan szakmai önállósággal rendelkező felnőttképző intézményként működik, amely segíti az állampolgári minőség fejlesztését, szervezi az iskolán kívüli művelődés különböző formáit, korszerű ismereteket nyújt, szakmai képzéseket vezet, átvállalja az egyes önkormányzati feladatokat.” Jogilag a túrístvándi Népfőiskola az Ung-Tisza-Túr Európai Területi Együttműködési Csoportosulás által alapított felnőttképzési intézmény. A Népfőiskola célja „az emberhez méltó létfenntartás, az anyagi megélhetés jobb feltételeinek” biztosítása is. Igyekszik ezt a felnőttek közösségi művelődésével, szakmai képzésével megteremteni úgy, hogy érvényesüljön az élethosszig tartó tanulás paradigmája. Ehhez azonban azt a célt is kitűzte maga elé a Bethlen Gábor Népfőiskola, hogy megváltoztassa és folyamatosan fejlessze a tanulási képességeket és a tanulási kultúrát. (Bethlen Gábor Népfőiskola 2007)

Kultúra és közművelődés Túrístvándiban

1999. december 10-én nyílt meg Túrístvándiban az ún. Teleház. (Túrístvándi Község Önkormányzata 2007). Lakatosné Sira Magdolna (Karaova Magdolna), akkori polgármester hozta létre a teleházat, amelynek alapvető funkciója az interneten található, a helyi lakosok számára a gazdálkodáshoz szükséges információk elérhetővé tétele, továbbá az elektronikus ügyintézés támogatása. Néhány éven belül a teleház fejlesztések, képzések központja lett. (Horváth 2013) A teleház később elvesztette alapvető funkcióját az internet globális terjedésével. 2013-ban a teleház épülete a községi polgármesteri hivatal lett, a korábbi polgármesteri hivatal épülete pedig az IKSZT-nek adott helyet. Az IKSZT épületét átalakítva, felújítva, berendezve 2013-ban adta át V. Németh Zsolt vidékfejlesztésért felelős államtitkár ünnepélyes keretek között a településnek. (Bethlen Gábor Népfőiskola 2013)

Az IKSZT, tehát az Integrált Községi és Szolgáltató Tér nem csak egy épület, hanem egy szolgáltatás, valamint egy közösségi tér is egyben, melynek „eredményeként hozzáférhetővé váltak a vidéki települések életminőségét javító közösségi, kulturális, közművelődési, szociális, egészségügyi, üzleti, információs, kommunikációs, adminisztratív és egyéb szolgáltatások is” (Kary 2018)

A településen működő IKSZT nem folytat önálló gazdálkodást, a fenntartásáról és működéséről a települési önkormányzat gondoskodik. A szolgáltatás egész évben elérhető a település lakossága számára, heti 40 órában tart nyitva az érdeklődők előtt.

A településen 1998-tól kezdve működött ifjúsági önkormányzat, amely aktívan és megfelelően működött néhány évvel ezelőttig. Sajnos ma már nincs ifjúsági önkormányzat Túrístvándiban. A kultúra és közművelődés fontosságát azonban az jelzi a településen, hogy a korábbi polgármester asszonnyal készített interjú során kiderült, hogy önkormányzati vélemény-

ellentét alakult ki arról, hogy infrastrukturális fejlesztések (pl. járda építése) valósuljanak meg Túrístvándiban, vagy közművelődési szakembert foglalkoztassanak. Erre Karaova Magdolna válasza az volt, hogy „mire a járda, ha nem lesz, aki járjon rajta?”. A település vezetősége már akkoriban felismerte a problémát és igényt a közművelődésre vonatkozóan, hogy ez lehet a megoldás a településről való elvándorlás ellen, a helyben tartásra és az identitás megerősítésére is.

A közművelődési alapszolgáltatások vonatkozásában Túrístvándi nem csak a kötelező, első közművelődési alapszolgáltatást biztosítja a lakosság számára, hanem ezen túl még kettőt, az egész életre kiterjedő tanulás feltételeinek biztosítását és az amatőr alkotó- és előadó-művészeti tevékenység feltételeinek biztosítását is ellátja a településen. Túrístvándiban egy színjátszócsoporthoz és egy népi-előadó művészeti csoport működik, mindazonáltal szervezett, formális klub, kör vagy szakkör nem tevékenykedik.

Interjúk elemzése

A következő alfejezetben az elkészített interjúkat, annak eredményeit kívánjuk ismertetni. Interjú 6 túristvándi lakossal, félig strukturált interjú formájában, egyénileg készült el. A mintavétel nem véletlenszerűen, hanem célirányos módon történt. Az interjúalanyokat tekintve a kiválasztásnál törekedtünk arra, hogy olyan személyeket kérdezzünk meg, akikben potenciál lehet az aktivitásra, cselekvésre, akik aktivizáló folyamatokat indíthatnak be a településen. Azonban az interjúalanyok külön kérésére és személyiségi jogaik védelme érdekében pontos kilétüket nem áll módunkban közölni.

Az interjú felépítését tekintve három részre osztható: az első rész tartalmazta az interjúalanyokra vonatkozó általános kérdéseket, a második részben tértünk ki a település erősségeire, gyengeségeire, lehetőségeire és veszélyeire, majd a harmadik részben a települési szolgáltatások és tevékenységek álltak a fókuszban.

Az interjúalanyok életkora elég széles spektrumra tehető: 22-56 év közötti személyeket kérdeztünk meg, akik különböző foglalkozásokat is űznek, legtöbbjük vezető pozíciót tölt be. Az interjúalanyok felének szoros kapcsolata, míg a másik felének nincs közvetlen kapcsolata a közművelődéssel.

A megkérdezettek közül hárman születésük óta, ketten 10 évnél régebben élnek a településen, egy személy pedig 10 évnél korábban költözött a településre. Egy kivétellel minden interjúalany szeret Túrístvándiban élni, az okok is hasonlóak voltak: kis közösség, mindenki ismer mindenkit, a család köti ide őket, csend és nyugalom van a településen.

A következőkben egy SWOT-analízist kívánunk felvázolni az előzetes dokumentumelemzés információi alapján, kiegészítve azt az interjúk eredményeivel.

1. táblázat: SWOT-analízis a településről

ERŐSSÉGEK ▪ Ukrán, román határ közelsége → kapcsolat ▪ Jól termő földek → mezőgazdaság ▪ Jelentős turizmus ▪ Természeti értékek ▪ Gasztronómiai értékek ▪ Meglévő tradíciók és hagyományok ▪ Jól működő, állandó közintézmények ▪ Nagy múltra tekint vissza ▪ Lakosság zöme aktív korú ▪ Békés együttélés az etnikumokkal ▪ Háztáji gazdálkodás lehetősége ▪ Szabadtéri színpad, amely alkalmas sokféle rendezvény lebonyolítására ▪ Népfőiskola működésének megszervezése	GYENGESÉGEK ▪ Magas munkanélküliség, alacsony foglalkoztatottság ▪ Kevés munkalehetőség helyben ▪ Hátrányos, periférikus helyzet ▪ Magas az elvándorlás aránya, elöregedő társadalom ▪ Kevés beruházás és vállalkozás, ipar hiánya ▪ Közösségek, rendezvények hiánya, rossz marketing ▪ Öntevékeny, cselekvőképes lakosság hiánya, érdektelenség a település iránt ▪ Fiatalság széthúzása ▪ Civil szervezetek hiánya ▪ Nem megfelelő infrastruktúra, szolgáltatók
LEHETŐSÉGEK ▪ Nemzetközi kapcsolatok ápolása, együttműködés ▪ Turizmus fejlesztése → programok, szolgáltatások ▪ Roma kultúra éltetése → rendezvények, programok, érzékenyítés ▪ Felnőttképzés lehetősége ▪ Civil szervezetek létrehozása ▪ Lakosság bevonása a helyi fejlesztésekbe ▪ Két önkormányzat hatékonyabb együttműködése ▪ Infrastruktúra fejlesztése ▪ Ezek alapján térségi kulturális és gazdasági központ	VESZÉLYEK ▪ Fiatalok elvándorlása, elöregedő társadalom ▪ Elszegényedő társadalom ▪ Periférikus helyzet miatt további hanyatlás, teljes elszigetelődés ▪ Általános iskola bezárása ▪ Népeség-megtartó képesség elvesztése ▪ Képzett munkaerő elvándorol ▪ Beruházások hiánya → korszerűtlen település ▪ Teljes érdektelenség ▪ Környezetszennyezés → értékek elvesztése ▪ Közösségek hiánya nem erősíti a helyi identitás kialakulását → elvándorlás

Az interjú további részében kíváncsiak voltunk arra, hogy az interjúalanyok min változtatnának a településen, ha tehetnék, illetve, hogy a változások elérése érdekében milyen feladatokat vállalnának. A válaszok három csoportra oszthatók: közösségi élet, turizmus és a munkalehetőségek. Minden válasz kategorizálható valamelyik csoportba, hiszen a válaszok a következők voltak: közösségi élet javítása, több személyes kapcsolat; munkalehetőség, szórakozási lehetőségek javítása; épületek, területek jobb kihasználása (IKSZT, Vízialom területe); kézműves feldolgozóipar, turisztikai programok. Minden megkérdezett a saját tudásával, tapasztalatával járulna hozzá ezekhez a változásokhoz, illetve a rendezvények, programok szervezésében és lebonyolításában vállalna feladatot, továbbá egy fő a faluszépítést is említette.

Az interjúk eredményei alapján világosan látszik, hogy a megkérdezettek nem elégedettek a helyi rendezvényekkel, nem tagjai közösségnek, sőt nem is ismernek helyben működő közösségeket. Az interjúalanyok az egyetlen túristvándi civil szervezetet, és annak tevékenységét sem ismerik, hiába élnek akár születésük óta itt. Ez rossz kommunikációra és nem megfelelő információáramlásra enged következtetni a településen. A 6 túristvándi lakos véleménye szerint a helyi fiatalok inaktívak, és gyakori a körükben az elvándorlás.

Azonban az eredmények alapján az is világosan kirajzolódik, hogy van igény a közösségekre, a helyi programokra, és a beszélgetéseken több ötlet is megfogalmazódott az interjúalanyokban, amely által úgy gondoljuk, hogy elindult egyfajta gondolkodás, amely talán a későbbiekben különböző cselekvéseket is beindíthat a településen.

Az interjúk alapján összességében elmondható, hogy a megkérdezettek szerint nagy igény lenne a közösségekre, a közösségi aktivitásokra, több programra és szervezett alkalomra, mindezek megvalósítása érdekében pedig cselekedni is hajlandóak, feladatot és szerepet vállalnának ezekben a folyamatokban. Sok esetben a közösségek összekovácsolásával, az összetartás és összefogás megerősítésével kiküszöbölhetők olyan problémák, amelyek nagyrészt érintik a fiatalságot is. Szükség lenne az információk áramlásának megerősítésére, hiszen a megkérdezettek közül hiába élnek születésük óta a településen, mégsem ismerik például az egyetlen működő civil szervezetet, a népfőiskolát, illetve nincsenek teljesen tisztában a helyi adottságokkal sem. Mindannyiuk szerint építeni lehetne, és kellene is a fiatalokra, amelyet programokkal és munkahelyekkel lehetne megoldani véleményük szerint.

Záró gondolatok

Összességében elmondható, hogy a település elsődleges célja lehet a közművelődés, ezáltal a közösségek, az események és rendezvények megreformálása, amely pozitívan hathat a település lakosaira olyan szempontból, hogy kialakítja, illetve megerősíti bennük a helyi identitást, amely a tradíciók és hagyományok őrzésével és éltetésével, normák és értékek meghatározásával a településhez köti őket, ezzel erősítve a település népességmegtartó erejét, és csökkentve az elvándorlást a településről.

Úgy gondoljuk, hogy megfelelő fejlesztésekkel, közösségi akarattal és tevékenységekkel, támogatásokkal és aktív társadalmi részvétellel Túristvándi a térség kulturális és gazdasági központjává válhat.

Véleményünk szerint más, hasonló helyzetben lévő kistelepülések számára is hasznosak lehetnek a közművelődés eszközei, a lakosok megkérdezése, igényeik felmérése, a cselekvések beindítása, támogatása, valamint a településről egy SWOT-analízis elkészítése, amely elősegítheti a fejlesztési folyamatot, hiszen ezzel összegezve láthatjuk a település erősségeit és erre építve a lehetőségeit, továbbá a gyengeségeit és az ezekből fakadó veszélyeket is.

Mindez, illetve a tanulmány elkészítése azért fontos, mert Magyarországon a Túristvándihoz hasonló, 1000 fő alatti kistelepülések aránya rendkívül magas: 1612 település a 3155 településből (Oláh 2017:59). Ezért nagyobb hangsúlyt szükséges fektetni a kistelepülésekre és azok fejlesztési folyamataira, illetve szükséges az is, hogy irányt mutassunk a kistelepülések számára olyan szempontból, hogy hogyan is érhetnek el változásokat helyi szinten a saját lokális területükön.

Felhasznált irodalom:

- 142/2007. (XII. 27.) KvVM rendelet a Szatmár-beregi Tájvédelmi Körzet védettségének fenntartásáról
- 1996. évi XXI. törvény a területfejlesztésről és a területrendezésről
- 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről
- Balassa István (főszerk.) (1997): Magyar néprajz. IV. Életmód. Budapest, Akadémia Kiadó
- Beke Pál (2007): A közösségi művelődés kívánatos szervezete. In: Szín Közösségi Művelődés folyóirat, 2-3. szám, 84-92. p.
- Beluszky Pál (2003): Magyarország településföldrajza. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó
- Bethlen Gábor Népfőiskola (2013): A település bemutatása. Fellelhető: <http://www.turistvandinepfiskola.hu/index.php/a-telepueles-bemutatasa.html> Utolsó letöltés időpontja: 2021.06.16.
- Bethlen Gábor Népfőiskola (2013): IKSZT átadása. Fellelhető: <http://www.turistvandinepfiskola.hu/index.php/hirek/9-hirek/34-ikszt-atadasa-turistvandiban.html> Utolsó letöltés időpontja: 2020.03.28.
- Bethlen Gábor Népfőiskola (2020): Önkormányzat. Fellelhető: <http://www.turistvandinepfiskola.hu/index.php/oenkormanyzat.html> Utolsó letöltés időpontja: 2021.06.15.
- Gerse József – Szilágyi, Dániel (2015): Magyarország településhálózata 2. Városok-falvak. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal
- Hankiss Elemér (1987): Közösségek válsága és hiánya. In: Diagnózisok II. Budapest, Magvető Kiadó
- Hartl Jánosné (2009): Települési ismeretek. In: Moduláris korszerű szakmai gyakorlatok környezetvédelmi területre, II/14. évfolyam.
- Horváth Eszter (2013): Kicsik között a legkisebbek - A törpefalvak sikerének kulcstényezői. (doktori értekezés) Fellelhető: https://rgdi.sze.hu/images/RGDI/honlapelemei/fokozatszerzesi_anyagok/horvath_eszter_disszertacio.pdf Utolsó letöltés időpontja: 2021. 03. 24.
- Kary József et.al. (2018): Útmutató a közművelődési szakterület megújult jogszabályi környezetének alkalmazásához. Budapest, NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft.
- Középkori Templomok Útja (2020): Túristvándi, református templom. Fellelhető: <http://templomut.hu/hu/turistvandi/39> Utolsó letöltés időpontja: 2021.03.28.
- Központi Statisztikai Hivatal (2019): Területi atlasz – Települések. Fellelhető: https://www.ksh.hu/teruletiatlasz_telepulesek Utolsó letöltés időpontja: 2021. 06. 16.
- Központi Statisztikai Hivatal (2019): Túristvándi adatai. Fellelhető: http://www.ksh.hu/apps/hntr.telepules?p_lang=HU&p_id=13602 Utolsó letöltés időpontja: 2020.03.28.
- Mendöl Tibor (1963): Általános településföldrajz. Budapest, Akadémiai Kiadó
- Oláh Izabella (2017): 1000 fő alatti települések vizsgálata Magyarországon. Doktori értekezés. Gödöllő, Szent István Egyetem
- Ortutay Gyula et.al. (1981): Magyar Néprajzi Lexikon. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Pásztor Csaba (2018): Túristvándi IKSZT alapítása, jellemzői, erőforrásai. (Saját készítésű interjú). Túristvándi, 2018.
- Szilágyi Dániel – Gerse József (2015): Fokról-fokra a települési lépcsőn. Társadalmi-gazdasági különbségek a településhierarchia-szintek között Magyarországon. In: Területi Statisztika, 55.

évfolyam, 2. szám, 180-199. p.

- Túrístvándi Község Önkormányzata (2007): Túrístvándi Község Gazdasági Programja. Fellelhető: <http://www.szabadmuevelodes.hu/anyagok/szob/turistvandi.pdf> Utolsó letöltés időpontja: 2021.05.31.
- Túrístvándi Molnár Mátyás Általános Iskola (2017): Pedagógiai program. Fellelhető: https://www.kir.hu/KIR2_INFO/pub/Index/033470 Utolsó letöltés időpontja: 2021.03.30.

Gyura Réka:

Tágra zárt szemek másképpen, avagy az ifjúság lehetőségei közművelődés terén

Absztrakt: A rendszerváltást követően a jogszabályi alapokra helyezett váltás az ifjúság számára is tartogat számos lehetőséget közművelődés terén. A fiatalok jelentős részére ennek ellenére a passzivitás jellemző. Nincsenek jelen az offline fizikai terekben, így a közművelődési intézményekben és a közösségi színterekben sem. Könnyen nevezhetjük érdektelenségnek ezt a jelenséget, érdemes lehet azonban mélyebb összefüggések után kutatni. Tanulmányom célja, hogy az ifjúság magyarországi helyzetének és közművelődését meghatározó jogszabályi alapok meghatározását követően kutatásom alapján összefoglaljam, hogy miért nem térnek be a fiatalok a közművelődési intézményekbe/közösségi színterekbe.

Abstract: After the change of regime turning to a law-based community culture gives many opportunities to the youth. Still, the majority of young people is rather passive. They are not there in offline places so they also do not attend the different institutions of community culture. We could easily call this phenomena a kind of disinterest but it is worth seeking deeper coherences. The aim of my article is to define the situation of the determining laws for the Hungarian youth community culture and to summarize in virtue of my research why young people do not visit the institutions of community culture.

Bevezetés

A rendszerváltást követően 1995 és 2005 között több olyan törvény került elfogadásra, amely a kulturális területet érinti, azon belül a közművelődést is. A 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről, vagyis a Kulturális törvény hatálybalépését követően beszélhetünk a kulturális feladatellátás igazi rendszerváltásáról, mai napig tartó időszakáról. (Ponyi 2015) A jogszabályi alapokra helyezett változások biztosítják, hogy a közművelődés közösség- és társadalomfejlesztő tevékenységként a saját dimenziójában is segíti a társadalom fejlődését a jövőben. (Ponyi 2015) A jövő szóhoz azonban emberi kapcsolataink és kultúránk mellett gyakran kapcsoljuk az ifjúság szót. „*Tiétek a jövő!*” – mondják a felnőttek. A közművelődési szakmában azonban gyakori tapasztalat, hogy az ifjúság nincs jelen azokban a közművelődési és közösségi színterekben, amelyek egyébként sokféle lehetőséget tartogatnának nekik a településükön.

Még az elmúlt év decemberében vettem részt az ELTE PPK Felnőttképzés-kutatási és Tudásmenedzsment Intézet Tudományos Diákköri Konferenciáján egy tudományos igényű dolgozattal. Harmadik helyet értem el, és a munkámban arra a kérdésre kerestem a választ, hogy a fiatalok miért mennek/nem mennek be a közművelődési intézményekbe és közösségi színterekbe. A 2020-as évben lefolytatott kutatásom során interjúkat és fókuszcsoportos interjúkat készítettem. Egy online kérdőívet is szerkesztettem. Az utóbb említett módszerrel 217 válaszadót sikerült elérnem. A négy témakör köré csoportosuló kérdések egy része arról

szólt, hogy a fiatalok tisztában vannak-e a közművelődési intézményekhez/közösségi színterekhez kapcsolódó lehetőségeikkel. Több kérdés fókuszában az állt, hogy vajon érzékelik-e, hogy véleményük számít a helyi kulturális és közösségi életben. A közösségi művelődés egyik legfontosabb célja az öntevékenységre nevelés, ami csak akkor működhet, ha a fiatalok érzik, hogy őket is megszólítják és bevonják a helyi közösségi és kulturális életbe. Érezniük kell, hogy a véleményük igenis fontos.

Fiatalok helyzete Magyarországon

A generációk közötti különbségek Magyarországon erőteljesek. A mai ifjúság szülei az 1989 előtti időszakban, a szocializmusban nőttek fel. Teljesen más szemmel látják a világot, mint a szabad világba született gyermekeik. (Székely 2018) Az ifjúság esélyei növekednek, de az életutak egyre sajátosabbak és kockázatosabbak. (Gábor 2012) A globalizálódó, fejlődő információs társadalom korához illeszkedni bonyolult feladat. A szülők és az intézmények nehezen nyújtanak segítséget. Előttük sem áll minta. (Steigervald 2020) Fiatalként, a szocializmus idején nem gyakran kerültek választási lehetőségek elé, ezért a globalizáció és az információs társadalom korának körülményei között még ők is tapasztalatlanok.

A nagymintás ifjúságkutatások alapján Székely Levente arra világít rá, hogy a mai fiatalok egyszerre ítélik meg pozitívan és negatívan a Kádár rendszert. A felsőoktatás biztosítása, a szabadságjogok és a valódi szórakozási lehetőségek a 21. század vívmányai. Mégis szívesen élnének egy olyan társadalomban, ahol a döntést igénylő szituációk kevesebb számban fordulnak elő. Szüleik a 20. században kiszámíthatóbb életet éltek, ami bizonyos szempontból rokonszenvesnek tűnhet számukra. (Székely 2018) Saját önképük kialakítását és céljaik kiválasztását több tényező is megnehezíti napjainkban. Offline egyének és online platformok felhasználói egyaránt. A gondolkodó, önálló, kritikus attitűd kialakítása emiatt a rengeteg nézőpont miatt egyre lényegesebb. Az oktatás kiemelt tényező lenne ebben, mint a család után legfontosabb szocializációs és tudásátörökítő közeg. Hatása mégis megkérdőjelezhető. A tananyagoknak szükséges lenne a megújulás. Az átalakítások nagyon lassan történnek meg, pedig a tanulók radikálisan változnak a világgal együtt. (Prensky 2001) A diákokat kérdések feltételére kellene szocializálni. A válaszok betanulása és visszamondása nem tágtítja kielégítően a látókört és nem kedvelteti meg velük a tudományos tevékenységeket. (Kerekes 2016) A hazai művészetoktatás sok esetben nem ad elég teret arra, hogy a kreatív tevékenységeket végezzenek a diákok. (Salamon 2016) A kultúrával, tudománnyal és művészettel kapcsolatos elfoglaltságok ezáltal távol kerülnek tőlük, kritikai gondolkodásuk pedig kifejezetten marad. Perifériára került az aktív közéleti tevékenység is, mert a jó kapcsolatok és az anyagi ambíciók előtérbe kerültek életükben. (Gábor 2012) Mindez a fogyasztói- és az információs társadalom és hatása. (Tari 2017) A szülők és az oktatási intézmények háttérbeszorulásával előtérbe kerül a szabadidő, hiszen az az autonómia, az öngazgatás és az önmegvalósítás ideje. A szabadidő eltöltésének módzatai egyre nagyobb befolyással vannak az ifjúságra. (Furlong és Stadler és Azzopardi 2003) Fontos, hogy kivel, mivel, hol töltenek el időt a fiatalok.

A nemzetközi piac és a digitális kultúra nagy hatást gyakorolnak az ifjúságra. Gyakorlatilag új szocializációs tényezőket jelentenek számukra a szabadidőn belül. A gyerekek egyre korábban lesznek ifjú korúak, mivel az információdömping világban rengeteg inger korán éri őket.

Továbbtanulnak, ami kitolja ezt az útkereső életszakaszt. Az ifjúság ezért egyre fontosabb, a fogyasztói szegmens részeként. Egy hosszabb, meghatározóbb időszakot jelent a serdülőkortól a fiatal felnőttkor végéig tartó életszakasz. (Vitányi 2006) Fogyasztói szerepük elnyomhatja a szervezői, feladatellátói képességüket, vagyis az önállóság felé való törekvés és a készségfelfedezés vágyát. (Furlong és Stadler és Azzopardi 2003) Ennek oka, hogy a nagy nemzetközi cégek és a közösségi média sokszor kihasználják és vásárlásra, mintakövetésre ösztönzik őket.

A reklámokban és a világhálón látható képek és videók közvetített üzenete az, hogy mindenki boldog és azonnal birtokolhatnak bármit. Az egyén, aki nem illik bele ebbe a sablonba, kiközösítés áldozatává válhat. Ez nagyon mély nyomokat hagyhat egy fiatalban, hiszen a kortársak közé való beilleszkedés fontos egy fiatal számára. Legszívesebben saját korosztályukon belül mozognak, ahol megértésre találhatnak, hasonló életszakaszukból kifolyólag. (Furlong és Stadler és Azzopardi 2003) Napjainkban ez még meghatározóbb.

A generációs különbségek miatt a fiatalok még inkább hajlamosak a kortárs korosztályukon belül mozogni. A 2016-os nagymintás ifjúságkutatások alapján körvonalazódott, hogy a magyarországi fiatalok önképére a család után a barátok vannak legnagyobb hatással. A fiatalok 85%-nak van olyan baráti köre, társasága, amellyel gyakran van együtt szabadidejében. (Veres és Ruff 2018) Ha egy kortárs korosztálybeli fiatalokból álló társaságban sokan állnak a fogyasztói- és az információs társadalom erős befolyása alatt, a fiatalok gyakran az asszimilálódást választják és nem mernek önmaguk lenni. Hasonlítani szeretnének közvetlen barátaikra, és a közvetetten követett, interneten látott személyekre. A fejlődés útja azonban nem a folyamatos boldogságban és birtoklásban rejlik, annak ellenére, hogy sok példa erre szocializálja őket. (Tari 2017) A nagymintás ifjúságkutatás 2016-os adatai tükrében megállapítható, hogy a 15-29 éves fiatalok 54%-a nem tudná egy napnál tovább nélkülözni okostelefonját, tehát az online világ a figyelmüket túlzottan is leköti. Nagymértékben növekszik a telefonnal eltöltött idő aránya, ami folyamatosan befolyásolja őket. (Székely és Aczél 2018) Általában gyakrabban szembesülnek az interneten és a különböző közösségi oldalakon a nagy médiacégek reklámjaival és közéleti személyiségek élvezethajhászatával, az értékes, edukáló tartalmak helyett, amelyek egyébként szintén megtalálhatók lennének a világhálón. Az ifjúság példaképei nemzetközi énekesek, sportolók és modellek. (Fekete 2018) Ez az X generációra is jellemző volt, ma azonban – az Y és a Z generáció idejében – ez sokkal nagyobb méreteket ölt. Netcelebek, influencerek és önjelölt művészek kerülnek véleményformáló pozícióba és gyakran úgy szónokolnak, hogy mondataik mögött nem is áll megalapozott tartalom. (Tari 2019)

A nagymintás ifjúságkutatások alapján megállapíthatjuk azt is, hogy a vizsgált fiatalok közel kétharmada a részét képezi olyan baráti körnek, társaságnak, amellyel gyakori a virtuális, online együttlét. (Veres és Ruff 2018) Ez kockázati tényezőket is generál, hiszen lassan a kortárs csoporttal eltöltött idő bizonyos hányada is az online terekhez köti majd őket. Tartalomfogyasztásuk változatos, szinte követhetetlen. A platformok között szétszóródnak, így még az sem egységes, hogy mely alkalmazásokon keresztül kommunikálnak, vagy fogyasztanak. Rejtve maradhatnak igényeik, devianciák alakulhatnak ki, offline kötődéseik pedig elhalványulhatnak.

A hagyományos terek látogatottsága folyamatosan csökken, a telefonozással töltött idő növekedésével párhuzamosan. (Székely és Aczél 2018) Szabó Júlia és Hires-László Kornélia (2018) négy csoportra osztotta a fiatalokat a szabadidejükhöz kapcsolódó szokásaik alapján, szintén a 2016-os nagymintás ifjúságkutatásokból kiindulva. A fizikai terek látogatásának

csökkenését és az aktivitás visszaszorulásának fokozódását ezen adatok is alátámasztják. Az első csoportot a magaskultúra-orientáltak képezték, akik színház-, múzeum-, és komolyzenei hangverseny látogatók, hajlandóak saját akaratukból ezeket a programokat választani. A második csoport a könnyed szórakozókból állt, akik legszívesebben barátaikra szánják időt és fogyasztásra alkalmas helyeket látogatnak (pl.: kávézó, söröző), esetleg plázába és multiplex moziba mennek. A harmadik csoport a mindenevők csoportja, akik nagyon sokoldalúak és aktívak. Egyszerre mutatják fel a magaskultúra-orientáltak és a könnyed szórakozók érdeklődési körének jellegzetességeit, emellett rekreációs- vagy alkotótevékenységeket is szívesen végeznek. Körük bővült az évek során, hiszen a világ egyre több lehetőséget kíván számukra, hogy igényeiket kielégítsék. A lehetőségek növekedése ellenére azonban a negyedik csoport, a passzívak domináltak a felmérésben. Ők a kulturális tevékenységeket és a pihentető szabadidős lehetőségeket sem használják ki. (Szabó-Hires 2018) A passzívak képezik a válaszadó ifjúság mindegy felét. A könnyed szórakozók követik őket, míg a harmadik helyet elért mindenevők csoportjától jóval elmaradva a magaskultúra-orientáltak zárják a sort. (Szabó és Hires-László 2018) Az információk dömpingje sajnos a végtelenség hamis képzetét nyújtja. Az ifjúságot figyelmeztetni kell, hogy az idő nem végtelen. (Fekete 2018) Arra kell tanítani őket, hogy az életszakaszuk egyre mérvadóbb és egyre individuálisabb, ezért azt tudatosan kell alakítaniuk. (Gábor 2012)

Összefoglalva tehát a család, az oktatási intézmények, a kortárs korosztály, a fogyasztói társadalom és a digitális platformok szocializálják az ifjúságot. Ezek a tényezők határozzák meg, hogy kivel, hol és mivel töltik a szabadidejüket. A tendenciák láthatóan veszélybe sodorják a közösségek és a kultúra jelenlétét az ifjúság mindennapjaiban. A közösségi művelődés ebből kifolyólag szintén háttérbe szorul életükben, pedig sokat változtathatna a helyzetükön. Érdemes megvizsgálni, hogy milyen folyamatoknak kell gátat szabni. Bizonyos újítások terén viszont nyitottá kell válniuk a közművelődési szakembereknek, hogy a közművelődési intézményekbe/közösségi színterekbe integrálni lehessen őket. A következő fejezetben az ifjúság közművelődését meghatározó jogszabályi háttérrel foglalkozom.

Az ifjúság közművelődését meghatározó jogszabályi alapok

Az 1997. évi CXL. törvénybe foglaltak alapján, azon belül a közművelődésről szóló fejezet által kijelenthető, hogy az gyermekek és az ifjúság kiemelt témának számítanak a közművelődési szakmában. Ennek legszembetűnőbb bizonyítéka a gyermek- illetve ifjúsági ház intézményi fogalmának megjelenése a jogszabályban. Azt jelzi, hogy ez a korosztály fejlesztendő, fontos értéknek számít a közművelődésben. Olyan művelődési házról vagy művelődési központról van szó, ahol a gyermek és az ifjúsági korosztály a közművelődési alapszolgáltatások elsődleges használója.

A 20/2018. (VII. 9.) EMMI rendelet a törvény további részleteit tisztázza, tovább mélyíti az ifjúság és a közművelődés kapcsolódási pontjait. A hét alapszolgáltatás közé tartozik a közösségi és társadalmi részvétel fejlesztése, az egész életre kiterjedő tanulás feltételeinek biztosítása, a hagyományos közösségi kulturális értékek átörökítése, feltételeinek biztosítása, az amatőr alkotó- és előadó-művészeti tevékenység feltételeinek biztosítása, a tehetséggondozás- és fejlesztés feltételeinek biztosítása, a kulturális alapú gazdaságfejlesztés. Az egész életre kiterjedő tanulás feltételeinek biztosítása magába foglalja az iskolarendszeren

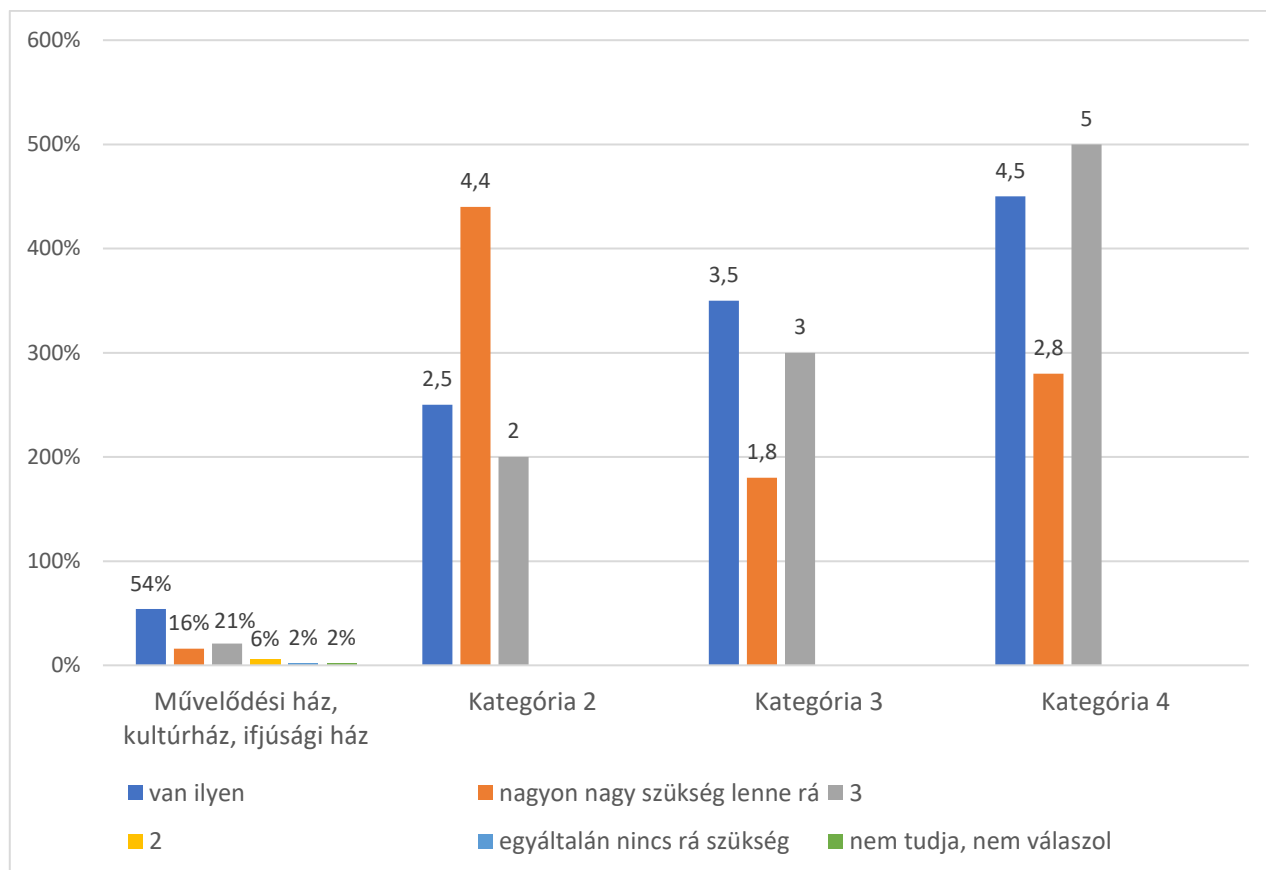
kívüli képzési alkalmakat, az önképzést, az önszerveződést és klubok megvalósulását is. Ezek mind olyan lehetőségek, amelyek a fiatalokat segítik fejlődésükben. Hasonlóan fontos, hogy a tehetséggondozás és -fejlesztés feltételei biztosításának a tanórán kívüli felzárkóztatás központi részét képezi, amely az oktatás hiányosságait képes pótolni, ezzel is segítve az ifjúságot. A fiatalok elsődleges szocializációs közegét, a családot ápolandó értéknek említi a rendelet. Kiemelt cél a családi életre nevelés és a generációk közötti különbségek mérséklése, amelyek érdekében különböző programok létrejöttét kell szorgalmazni. A közösségi és társadalmi részvétel fejlesztése kapcsán a művelődés fogalma is megjelenik. A gyermekek és az ifjúság művelődését segíteni kell. A fent említett lehetőségek sora miatt - amelyeket a törvény és a rendelet részletez - úgy gondolom, hogy a helyi fiatalok fejlődésének feltételei biztosítva vannak a közösségi intézmények és közösségi színterek által.

A stabil jogszabályi alapok lehetővé teszik, hogy az ifjúság művelődése és a közművelődési szakma intenzívebb kapcsolatáról párbeszéd folyhasson a jelenben és a jövőben. A közművelődési intézmények/közösségi színterek alapszolgáltatásaik által több olyan feladatot is magukra vállalnak, amelyek a fiatalokat önmaguk kiteljesítésében segítik. Olyan közeget biztosítanak számukra, ahol a kommunikáció nem egyirányú. Az aktív állampolgárságra épülő közösségi művelődés igényli a fiatalok véleménykifejezését és a kölcsönös együttműködést a fent leírt célok teljesítéséhez.

Online nyitottság, offline bezárkózás

Ebben a fejezetben először szeretnék rávilágítani egy alapvető problémára. Székely Levente (2020) Szürke Hattyúk című művében a nagymintás ifjúságkutatások alapján megállapítható ifjúsági trendeket mutatja be. A legmeghatározóbb problémaként azt határozta meg, hogy – annak ellenére, hogy a lehetőségek száma növekedik – a fiatalok egyre kevésbé vannak jelen a fizikai terekben. Sok esetben a virtuális terekben való jelenlétet preferálják. Ebből kiindulva a kutatás során a következő kérdést tették fel: *„vannak-e az ön számára elérhető közelségben olyan intézmények, szolgáltatások, szervezetek, amelyek a fiatalok számára (is) kínálnak különböző lehetőségeket (pl.: programokat szerveznek, segítséget nyújtanak, tanácsot adnak stb.)”* A „Művelődési ház, kultúrház, ifjúsági ház” lehetőségre adott válaszok arányát az alábbi diagramon szemléltettem. Az adatok lesújtóak, hiszen csupán 54%-a állította azt, hogy a településükön rendelkezésükre áll az említett lehetőség. Eszerint nincsenek tisztában lehetőségeikkel, hiszen valamennyi településnek rendelkeznie kell közösségi színtérrel a vonatkozó jogszabályok alapján. (1. ábra)

1. ábra: Igények az intézménytípusokra (%) (N=2000)
(Forrás: Székely 2020:147)

Az 1997. évi CXL. törvény alapján: „A települési önkormányzat a közművelődési alapszolgáltatások folyamatos hozzáférhetősége érdekében, a 78/I. § (1) bekezdésében foglaltaknak megfelelően közösségi színteret, illetve közművelődési intézményt biztosít.” A probléma foglalkoztatni kezdett, hiszen a lehetőségek fiatalok előtti rejtve maradása több okból is származhat. A következőkben éppen a fentiek miatt a fiatalok településükhöz és a helyi közművelődési intézményhez/közösségi színtérhez fűződő viszonyával foglalkozom. Különös figyelmet fordítok a kérdésre, hogy vajon tudnak-e ezen intézmények működéséről, és arról, hogy véleményüket kifejezhetik ezeken a helyeken.

Minta jellemzése

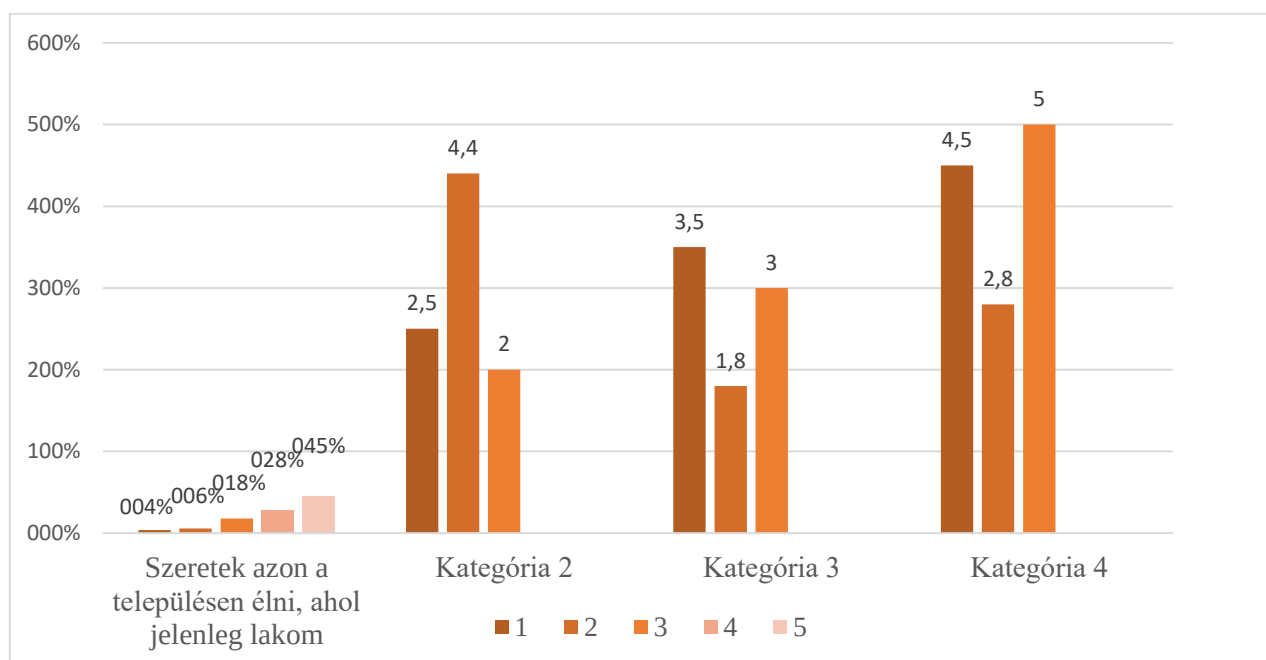
Online kérdőív formájában 217 kitöltő válasza alapján, a 15-25 éves korosztályt vizsgáltam. A válaszadók 87,6 %-a nő és 12,4 %-a férfi. Életkoruk módusza 19,79 vagyis a leggyakrabban előforduló életkor 20 év, a 19-21 éves korosztály felülreprezentálta a többit. 46,54% válaszolta, hogy legmagasabb iskolai végzettségét tekintve, egyetemi tanulmányai még folyamatban vannak. Őket követték az általános iskolát végzettek 21,2%-al, és az érettségizettek 17,51%-al. 9,22% végzett egyetemet/főiskolát és 5,53% volt szakmunkás/OKJ-s végzettségű. A kutatás nem reprezentatív, hiszen a nők és az iskolázottak felülreprezentálták a más életkorral és

iskolai végzettséggel rendelkező személyeket. Az alapvető tendenciák azonban egyértelműen megállapíthatók az adatok alapján.

A válaszadók és településük viszonya

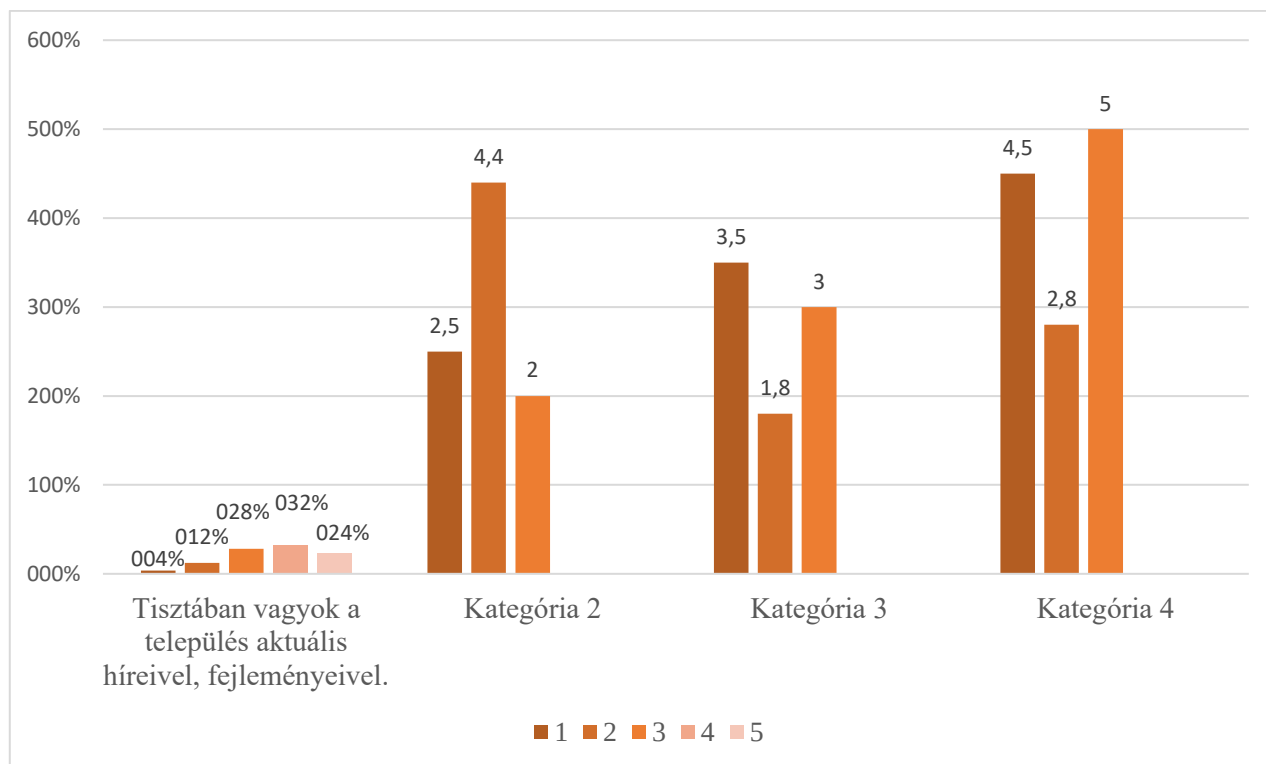
A kérdőívben először azt vizsgáltam, hogy a válaszadók hogyan viszonyulnak településükhöz. Megkértem őket, hogy soroljanak be állításokat egy egytől ötig terjedő skálán aszerint, hogy mennyire igazak rájuk. (1: egyáltalán nem értek egyet; 5: teljes mértékben egyet értek) Az első „Szeretek azon a településen élni, ahol jelenleg lakom.” állítással 45,2% teljes mértékben egyet értett és 27,6% választotta a 4-es opciót. Ez pozitív eredménynek tekinthető, hiszen ez összesítve a válaszadók 72,8%-át teszi ki. Kijelenthető tehát az adatok tükrében, hogy a kérdőívet kitöltő fiatalok túlnyomó többsége szeret településén élni. (2. ábra)

2. ábra: A településhez fűződő viszony (%) (N=217)
(Forrás: saját szerkesztés)

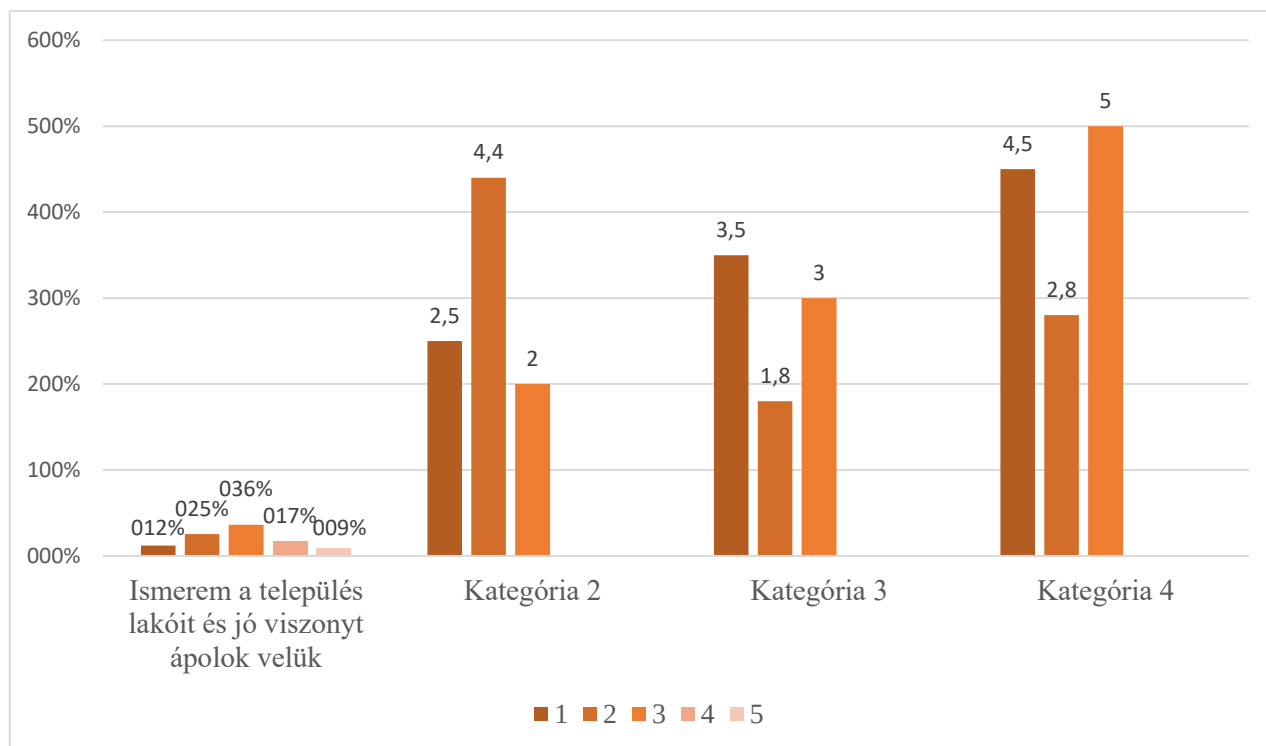
A második állítás úgy hangzott, hogy „Tisztában vagyok a település aktuális híreivel, fejleményeivel.” Látszik, hogy az állítás megítélése inkább pozitív, hiszen a teljes mértékben egyetértők képezik a válaszadók 23,5 %-át, míg az egyet nem értők aránya 3,7%. A 4-es és a 3-as opció esetében viszont kiugró a válaszok aránya. A 4-es lehetőséget 32,26 % választotta, míg a 3-as opciót 28,11%. Az értékek nem nevezhetők negatívnak, de elgondolkodtatóak. Valószínűleg a korukból adódik, hogy a középérték felé húznak a válaszaik. A fiatalabb korosztály helyett a szülők, hozzátartozók gyakran sokkal inkább aktívak az információ átadásban és befogadásban a településeken belül, például a helyi ügyintézés miatt. Ennek ellenére érdemes figyelni arra, hogy a fiatalok már fiatal korban azt érezzék, részei a helyi döntéshozatalnak és híráramlásnak. Az ekkor szerzett mintát viszik tovább fejlődésük során. (3. ábra)

3. ábra: Helyi nyilvánosság (%) (N=217)
(Forrás: saját szerkesztés)

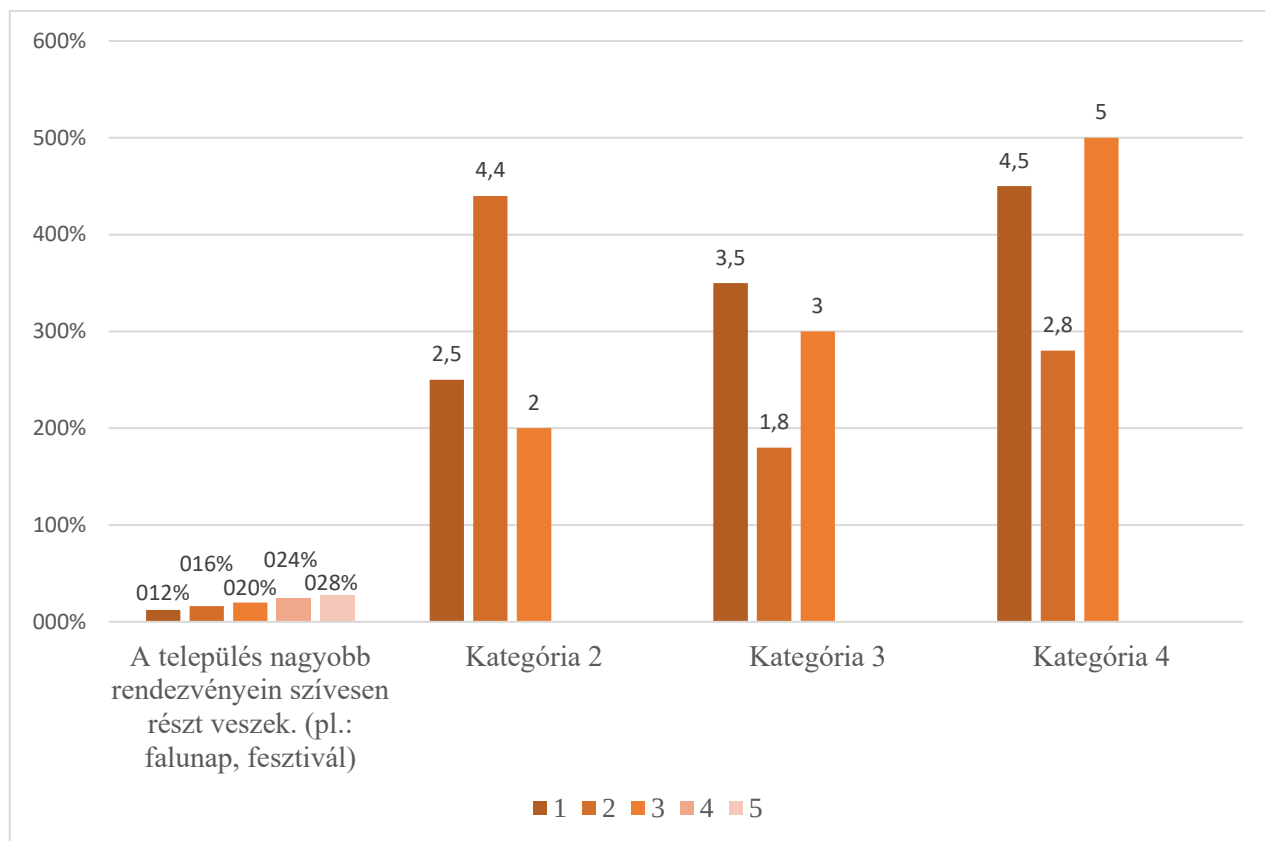
Az „Ismerem a település lakóit és jó viszonyt ápolok velük.” állításra adott válaszok azt tükrözik, hogy a fiatalok számára a település elsősorban nem az ott élő emberek és közösségek összességét jelenti. Csupán 9,7% értett egyet az állítással teljes mértékben, ami azt jelenti, hogy kevesen képezik részét helyi tartós közösségeknek. Az egyet nem értők aránya csupán 2,28%-al nagyobb ennél, azonban a helyzet ettől függetlenül elszomorító. A középérték kiugró volt, 36,4% jelölte a 3-as opciót. A fiatalok közösségi életébe való integrációja nagyon fontos lenne. Szocializációjuk részét kell képezze a település lakosságához való kötődés, hogy sokszínű kapcsolatokat alakítsanak ki. Ez nem csupán barátságot és ismeretséget, hanem megtartó erőt is generál. Enélkül a település csupán infrastrukturális lehetőségeket és szolgáltatásokat jelenthet a fiatalok számára. A helyi viszonyokat ritkíthatja például az utazási lehetőségek javulása, ami miatt, ha ki is mozdulnak, könnyedén találkozhatnak más településekről származó ismerőseikkel is. A virtuális térben pedig bárkivel tarthatják a kapcsolatot, akár országhatárokon átívelően, érdeklődés alapján. Nehezebb a helyi közösségekhez való kötődés kialakítása. (4. ábra)

4. ábra: A település lakóival kialakított viszony (%) (N=217)
(Forrás: saját szerkesztés)

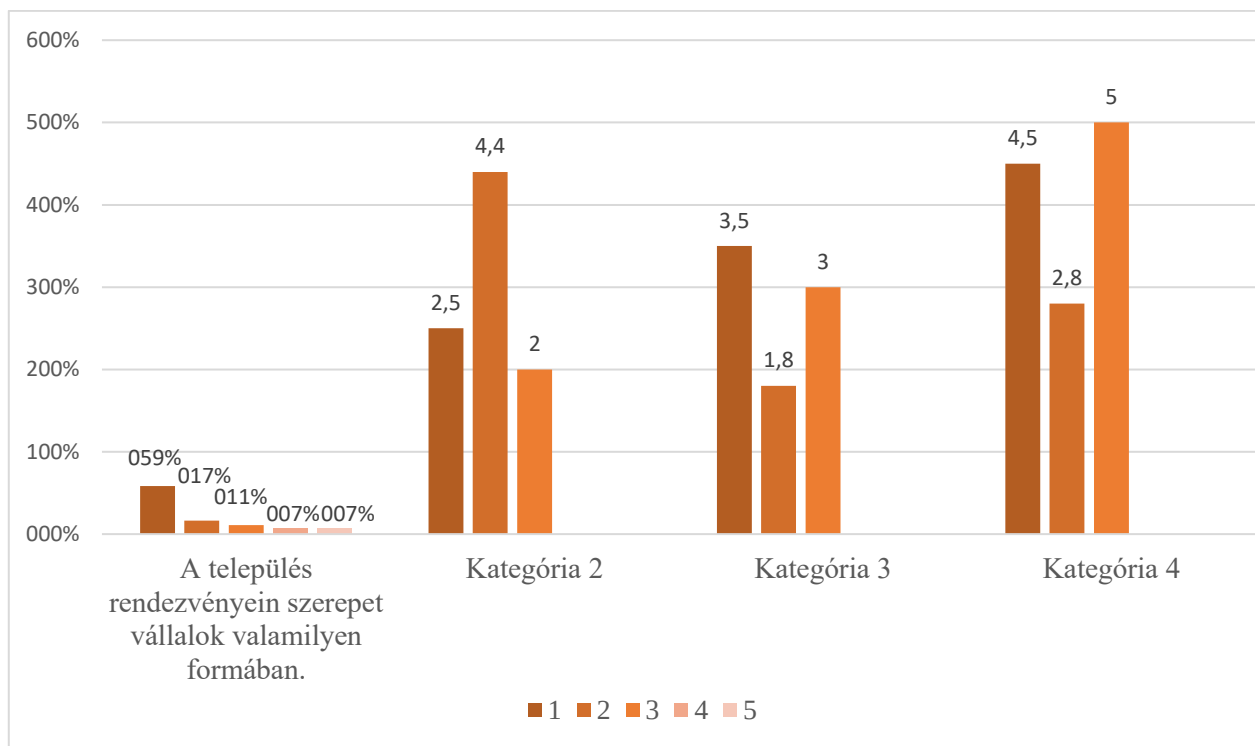
„A település nagyobb rendezvényein szívesen részt veszek. (pl.: falunap, fesztivál)” állítás esetében az egyes opciótól az ötös felé haladva folyamatosan, lépcsőzetesen növekednek az adatok. Azonban a 4-es és az 5-ös opció között oszlik el a válaszadók 51,61%-a, ami azt jelenti, hogy a részvételi arány inkább a pozitív irányba tolódik el. A kérdőívet kitöltő fiatalok több, mint fele tehát résztvevőként hajlandóságot mutat olyan kiemelt közösségi eseményeken való részvételre, amelyeket az önkormányzat és a közművelődési intézmény vezetői szerveznek meg. Báre nem jelent rendszeres találkozást, de segítheti az emberek közötti kapcsolódási pontok kialakulását. (5. ábra)

5. ábra: Nagyobb rendezvényeken való részvétel hajlandósága (%) (N=217)
(Forrás: saját szerkesztés)

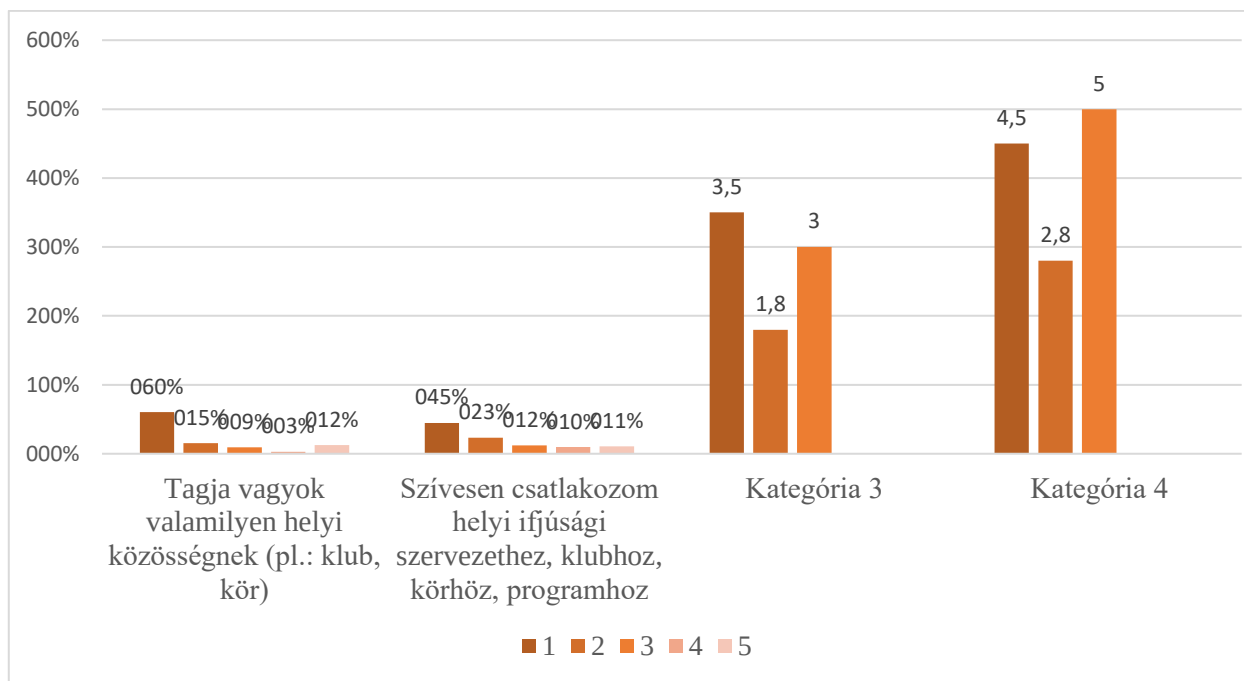
Jól látható, hogy abban az esetben már sokkal negatívabb képet kapunk, ha az aktív állampolgári attitűdöt kezdjük vizsgálni a helyi közösségi rendezvények relációjában. „A település rendezvényein szerepet vállalok valamilyen formában.” állításnál az egyet nem értők aránya kimagasló, 58,53%. Ez olyan elsőprő többség, amely mellett az egyéb opciókra érkezett válaszok szinte elhanyagolhatók. Láthatóan lényeges lenne a fiatalokat arra szocializálni, hogy már ifjú korban feladatokat vállaljanak településükön, a közösség érdekében. Jelenleg számukra ez nem természetes. Az Y és Z generáció szülei, vagyis az X generáció a szocializmus idején nőtt fel, és az állam által megszervezett rendezvényekhez szokott hozzá fiatalsága során. Az oktatási intézmények szerepkörébe ez a fajtanevelés nem feltétlenül tartozik bele. Az önszerveződés és a generációk közötti párbeszéd így elmarad. Mindehhez hozzáadódik az elméleti bevezetőben kifejtett izoláció és digitalizáció általi befolyásoltság jelensége, amely otthonmaradásra ösztönöz és nem a tetterőt hatványozza. (6. ábra)

6. ábra: Rendezvényeken való szerepvállalás (%) (N=217)
(Forrás: saját szerkesztés)

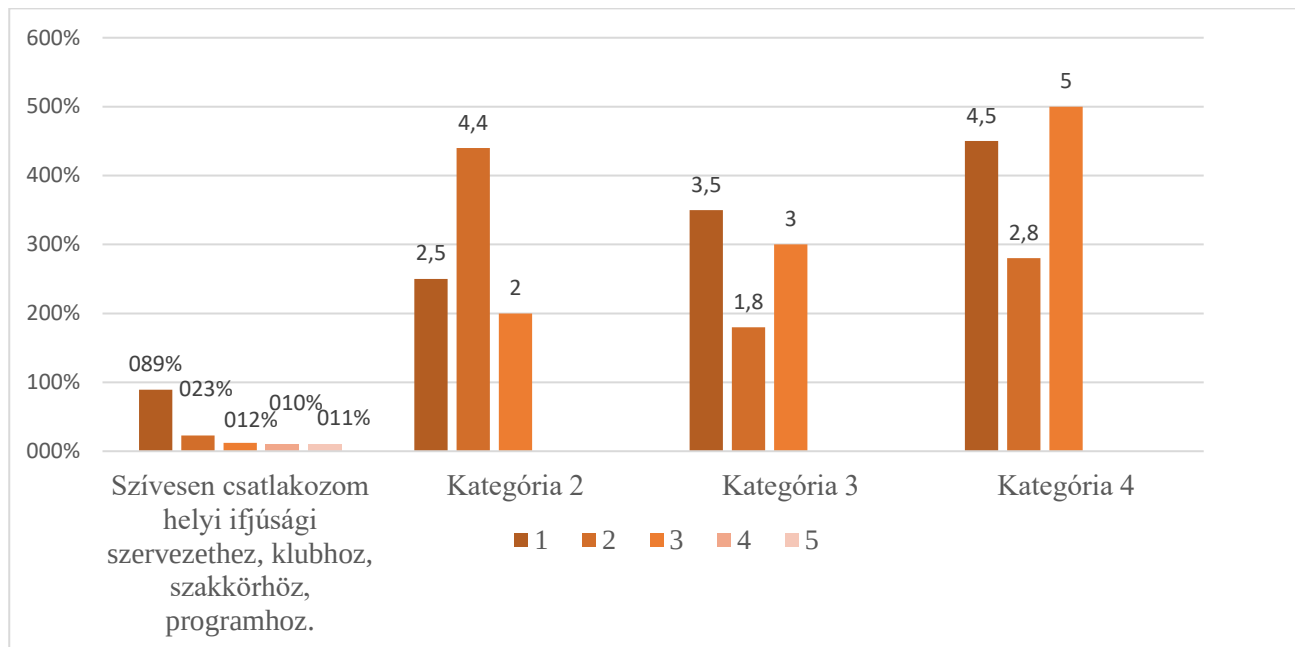
A „Tagja vagyok valamilyen helyi közösségnek (pl.: klub, kör)” állítás esetében hasonló tendenciát észlelhetünk. Ez nem meglepő, hiszen, ha a főbb eseményeken nem aktív a lakosság, akkor a mindennapokban és a tartós közösségekben is kevés esélye lesz ennek. Kimagaslóan sok válaszadó, 60,37% egyáltalán nem értett egyet az állítással. Érdekes módon a 2-es opció 15,21%-os aránya után az 5-ös opciót választották legtöbben, de az 1-es lehetőséget választók arányához képest ez elhanyagolható adat. Az adatok alapján most már ténylegesen kijelenthető, hogy ha egyes személyekhez kapcsolódnak is településükön belül a fiatalok, többségük egyáltalán nem tagja semmilyen helyi közösségnek. Érdeklődés köré szerveződő közösségek hiányában a település emberi erőforrást, míg az ifjúság kapcsolatokat és fejlődési lehetőséget veszthet. Nem lesznek olyan élményeik, amelyek a településhez kötik őket. Az állampolgárok aktivizálása is kérdésessé válik, hiszen nem tanulják meg saját és közösségük érdekeit képviselni helyi keretek között. (7. ábra)

7. ábra: Helyi közösségek (%) (N=217)
(Forrás: saját szerkesztés)

A „Szívesen csatlakozom helyi ifjúsági szervezethez, klubhoz, szakkörhöz, programhoz.” állításra adott válaszok döbbsentettek meg leginkább. Az elméleti keretekben leírtak alapján a kortárs korosztály jelenlétének vonzó tényezőként kellene feltűnnie az ifjúság szemében. Gyakorlatban az állítás azonban negatív reakciót váltott ki a kérdőívet kitöltő fiatalokból. 89,9% egyáltalán nem értett egyet az állítással, annak ellenére, hogy nem azt kérdeztem, aktuálisan tagja-e ilyen közösségeknek, hanem hogy hajlandó-e csatlakozni. A többi opció között megoszló válaszok elhanyagolhatók. Szabó Júlia és Hires-László Kornélia (2018) szakirodalma alapján a passzivitás jellemző a fiatalokra, ami azt jelenti, hogy a virtuális terekhez és otthonaikhoz kötődnek a fiatalok. Ez egy fontos tényező lehet, hiszen ebben az esetben hozzászoknak a kötetlenséghez. A kötetlenség ebben a kontextusban az időtlenséget, a társaság választhatóságát és a tevékenységeik milyenségét is jelölheti. Az ifjúsági szerveződések alapja az aktivitás, a társakkal való kooperáció, ami ezáltal nem természetes számukra. Emellett lehet bennük egy gát, hogy valamiféle felnőtt figyelem alatt állnak majd, hiszen teljesen ifjúsági alapokon mégsem működhetnek. (8. ábra)

8. ábra: Ifjúsági közösségekhez való kapcsolódás (%) (N=217)
(Forrás: saját szerkesztés)

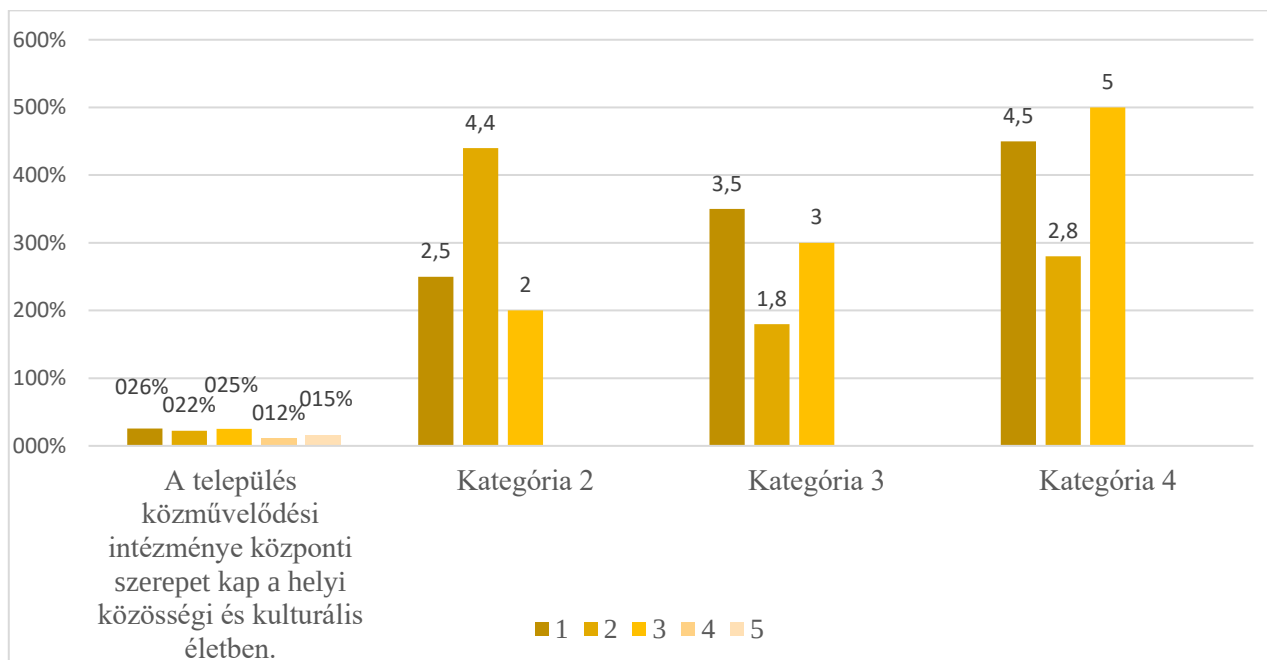

Az ifjúság közművelődésről kialakult képe

A következőkben továbbra is arra kértem a válaszadókat, hogy soroljanak be állításokat egy egytől ötig terjedő skálán aszerint, hogy azok mennyire igazak rájuk. (1: egyáltalán nem értek egyet; 5: teljes mértékben egyet értek) Ezúttal négy állítást tártam eléjük. Településük közművelődési intézményéről/közösségi színteréről és az arról kialakított képükről kérdeztem őket.

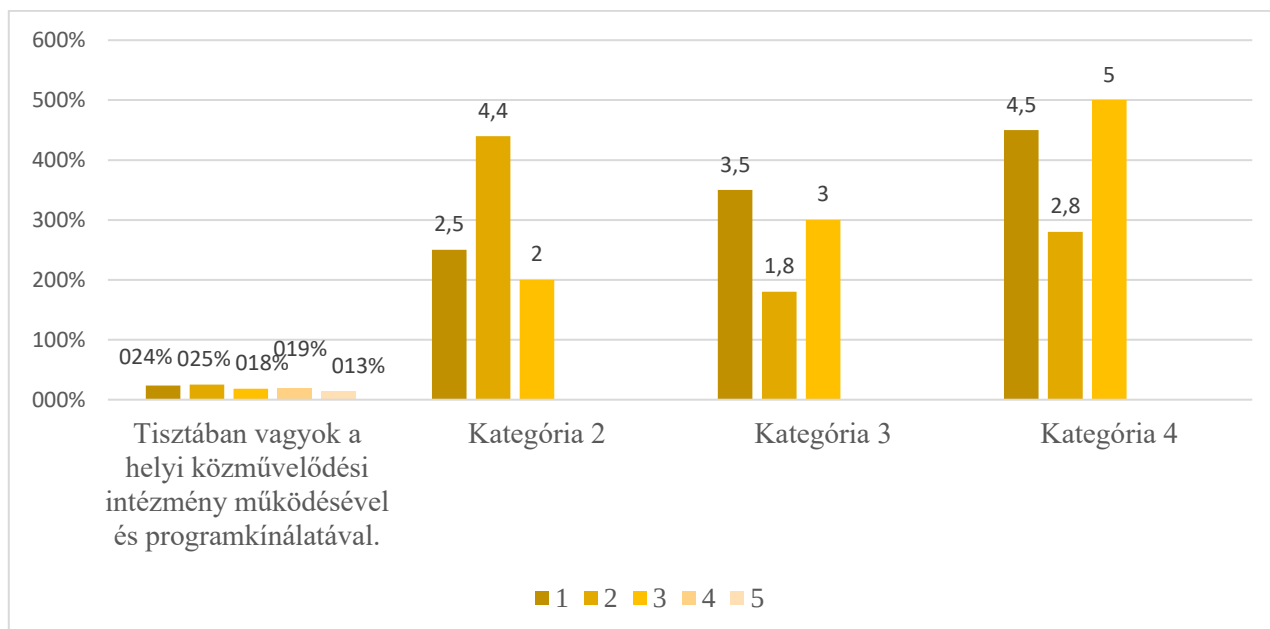
„A település közművelődési intézménye központi szerepet kap a helyi közösségi és kulturális életben” állítás esetében a válaszadók 73,28%-a a 2-es és a 3-as opció között oszlik meg. A 2-es lehetőséget 22,12% és a 3-as opciót 25,35% jelölte. Végeredményben az 1-es opciót választották a legtöbben, a válaszadók 25,81%-a. Mindez arra enged következtetni, hogy a kérdőívet kitöltő fiatalok döntő többsége nem ismeri el a helyi közművelődési intézmény/közösségi színtér munkáját vagy nem ismeri azt. Az ötfokú skálán a 4-es és az 5-ös fokozat esetében a válaszadók aránya mintegy felére csökkent, ezáltal az állítással kapcsolatos negatív vélemények egyértelműen számottevőbbek. (9. ábra)

9. ábra: Helyi közművelődési intézmény szerepe (%) (N=217)
(Forrás: saját szerkesztés)

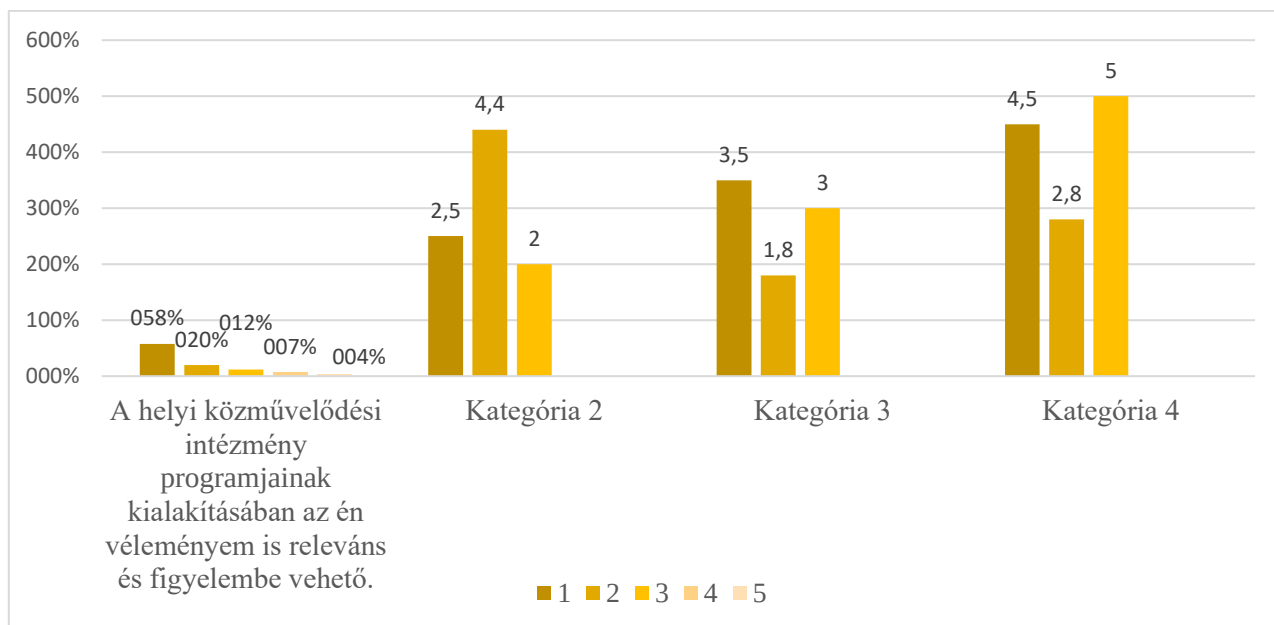
A „Tisztában vagyok a helyi közművelődési intézmény működésével és programkínálatával” állítás esetében a beérkezett válaszok nem tekinthetők egyértelműen negatívnak, azonban sajnos az 1-es és a 2-es opció dominál leginkább. A két lehetőség között csekély eltérés van, és együtt a válaszadók közel felét, 48,85%-át adják. A kérdőívet kitöltő fiatalok jelentős része valószínűleg önmagától távolinak érzi ezeket az intézményeket, tereket. Ebből az állításból nem azt a konklúziót kell leszűrünk, hogy ezek a fiatalok nem látogatnak el soha ezekre a helyekre, hanem azt, hogy nem látják közösségi alapon működőnek, a lakosság véleményére alapozónak őket. Ha ismerik is valamennyire a kínálatot, nem érzik kompatibilisnek igényeikkel, ezért nem jártasak a témában. Egy részük valószínűleg reális képet alakított ki, és az intézmény/szintér nem jól terjeszti programlehetőségeit, nem ad lehetőséget arra, hogy a közösség részese legyen a működtetésnek. Előfordulhatnak azonban olyan válaszadók, akik önhibájukból nincsenek tisztában azzal, hogy mit tud nyújtani egy közművelődési intézmény vagy közösségi szintér. Visszaülthetünk Székely Levente Szürke hatyúk című művére is, miszerint az ifjúság nincs tisztában a lehetőségeivel, mert az online világ elvonja figyelmüket. A középértéket és a 4-es opciót jelölő fiataloknak valószínűleg kialakult valamiféle képük a helyi programlehetőségekről, de nem feltétlenül rendszeres fogyasztók. Összesen 37,78%-ot jelentenek. A teljes mértékben egyetértők aránya azonban fele annyi, mint a 2-es opciót jelölő válaszadóké, ami azt jelenti, hogy mindennapos jártasság működés és programok terén csupán a válaszadók 13,36%-ára jellemző. (10. ábra)

10. ábra: A közművelődés működésének és programjainak ismerete (%) (N=217)
(Forrás: saját szerkesztés)

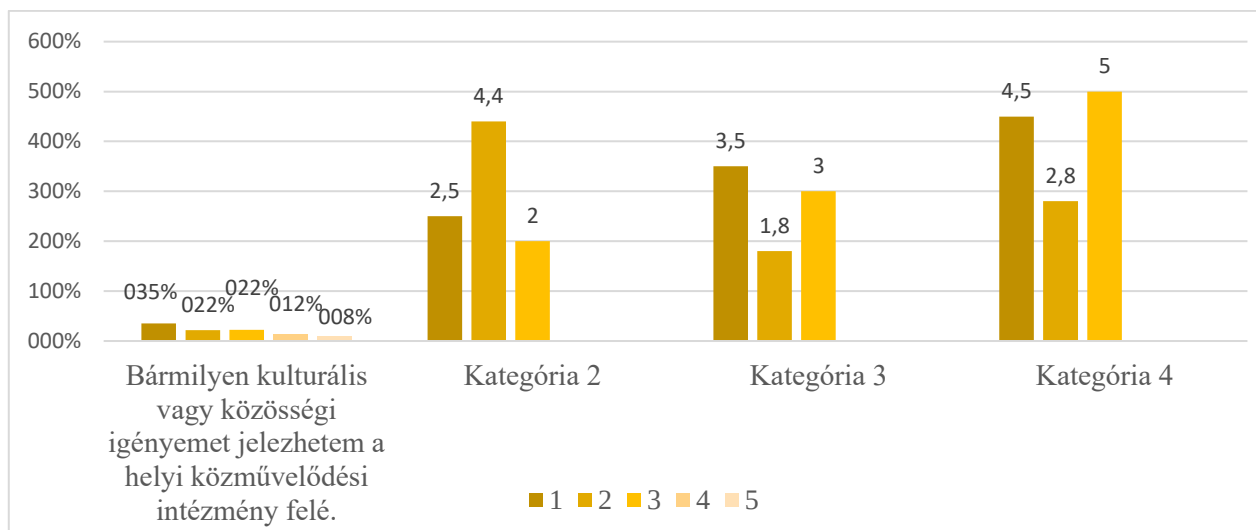
A fenti diagram esetében említettem, hogy a programlehetőségek és a működés ismerete igazán akkor lehetséges, ha egy intézmény közösségi alapon működik, a lakosságot is bevonja a lehetőségek megteremtésébe. A következő állítás esetében bebizonyosodott, hogy a kérdőívet kitöltő fiatalok nem érzik ezen keretek megvalósulását. „A helyi közművelődési intézmény programjainak kialakításában az én véleményem is releváns és figyelembe vehető” állítást a többség, 57,6% nem tartotta helytállónak. Az adatok lépcsőzetesen csökkennek 1-től 5-ig. Elszomorító, hogy csupán 3,69% gondolja úgy, hogy véleményét meghallgatnák. Ezen fiatalok esetében sokkal kevesebb az esély arra, hogy bármikor betérnek az intézménybe. Rendszeres látogatáshoz érezni kell az oda- és az összetartozást és a fogyasztói igény kínálattal való találkozását. (11. ábra)

11. ábra: Véleménnyilvánítás lehetőségének ismerete (%) (N=217)
(Forrás: saját szerkesztés)

A „Bármilyen kulturális vagy közösségi igényemet jelezhetem a helyi közművelődési intézmény felé.” állítás tartalma első olvasásra azonosnak tűnhet az előző diagramon szemléltetett állítással. A kettő között azonban különbség van, ami a válaszok eloszlásán is tükröződik. Az igények jelzése nem feltétlenül jelent aktív bevonást és együttműködést. Az adatok ebben az esetben javultak, de továbbra sem mondhatók pozitívnak. Az ötfokú skálán 35,48% jelölte az 1-es fokozatot. Ez mélyíti a fent említett problémát, hiszen, ha a hirtelen felmerülő problémák/lehetőségek sem kerülnek megoldásra, kifejtésre, akkor az egyén távol kerül a helyi közművelődési intézménytől vagy közösségi színtértől. A kereslet és a kínálat nem elégíthetik ki egymást. A 2-es opciót és a középértéket közel azonos arányban jelölték a fiatalok, 21,66% és 22,12% választotta őket. A 4-es opciót választók 12,44%-os aránya, és az állítással teljes mértékben egyetértők 8,29%-os aránya csekélynek számít. Mindez azt jelzi, hogy a fiatalok többségében meg sem fordult, vagy nem érzi biztosítottak az igények jelzésének lehetőségét. (12. ábra)

12. ábra: Igény jelzésének lehetősége (%) (N=217)
(Forrás: saját szerkesztés)

Összegzés

Összességében kijelenthetjük, hogy a család és az oktatási intézmények mellett egyre jobban felzárkózik a kortárs korosztály, a média és a nemzetközi piac hatása a fiatalok életében. A változó világba a szülők és a pedagógusok is csupán az utóbbi három évtizedben kezdtek el beilleszkedni, így nehezen adnak tanácsot a fiatalok számára döntéshelyzetekben. A digitális kultúra mind kommunikáció, mind példavétel szinten behálózza a fiatalok életét, akik elvesznek az online és az offline valóság között. Az ifjúság hajlamos kortárs korosztályához ragaszkodni, napjainkban ez még meghatározóbb. A közösségi média platformokon ők is megtalálhatók és hasonló élethelyzetben vannak, ezért egyfajta közös burokból, együtt vészeli át fiatalkorukat, ami a passzivitás kialakulása miatt egyre ingerszegényebb.

A passzivitást gyakran kezeljük tényként, pedig az amögött álló okokat kell keresni minden esetben. Bár a stabil jogszabályi alapok lehetővé teszik a közművelődési szakma és az ifjúsági korosztály szorosabb együttműködését, a fiatalok ennek nem feltétlenül vannak tudatában. A 2016-os nagymintás ifjúságkutatások által megkérdezett fiatalok csupán 54%-a volt azzal tisztában, hogy a településük rendelkezik művelődési házzal, kultúrházzal, ifjúsági házzal, pedig a vonatkozó jogszabályok alapján minden településen található közösségi színtér.

Empirikus kutatásom központi eleme egy online kérdőív volt. A kérdőívet kitöltő fiatalok mintegy fele szeret azon a településen élni, ahol jelenleg lakik. Ez pozitív eredménynek tekinthető, azonban fontos utánajárni, hogy a településről kialakult jó véleményüket ki/mi formálta pontosan. A fiatalok a település aktuális híreivel kapcsolatban nem feltétlenül olyan tájékozottak, mint például szüleik. Tükröződött azonban, hogy a település a fiatalok számára elsősorban nem az ott élő emberek és közösségek összességét jelenti.

Maróti Andor (2014) magyar művelődéskutató korábban már írt arról egy cikkében, hogy az emberek elfelejtették a közönség és a közösség közötti különbséget. Ez tükröződik a válaszadó fiatalokon is. Részvevőként hajlandóságot mutatnak az önkormányzat és a közművelődési

intézmény vezetői által megszervezett rendezvényekre való ellátogatásra. Bár fontos, hogy a hagyományokon alapuló közösségi események összekössék a település lakosságát, ez nem jelent rendszeres találkozást és a helyi közösségek érdekében való közreműködést.

Ezzel szemben a rendezvényeken való szerepvállalás a válaszadó fiatalok túlnyomó többségének már nem természetes. A kitöltők több, mint fele egyáltalán nem vállal szerepet ezeken az alkalmakon. Az aktív állampolgári attitűd kialakulásának ez fontos alapköve lehetne. Ennek hiányában csupán résztvevők lesznek, nem pedig egy tenniakaró közösség részei. Nem érzik azt, hogy közük van hozzá, hogy a település az övék is.

A „Tagja vagyok valamilyen helyi közösségnek (pl.: klub, kör)” állítás esetében kiugróan nagy volt az egyet nem értők aránya. Kiugróan nagy az aránya azoknak a fiataloknak, amelyek nem tagjai valamilyen helyi közösségnek.

Ha a nagy rendezvények mellett a mindennapi életben, a tartós helyi közösségekben való jelenlét sem természetes számukra, a település valójában csak egy olyan hely, ahol alszanak és ügyeket intéznek az emberek. A településen kialakuló izoláció a digitális kultúra felértékelődése és a földrajzi határok átrajzolása miatt lehetséges. A válaszadók alapján a fiatalok nagy aránya (90%) nem szívesen csatlakozna ifjúsági közösséghez. A negatív reakciók kiugróan magas aránya elgondolkodtató. A digitalizáció és az otthonokhoz kötöttség miatt kialakuló passzivitás hatására a fiatalok hozzászokhatnak a kötetlenséghez. Egy ifjúsági szervezet vagy klub keretei és az esetleges felnőtt felügyelet emiatt számukra kevésbé lehet vonzó.

A településsel való viszony sajnos negatív befolyással van a helyi közművelődési intézményről, vagy közösségi színterről kialakított képre is. A helyi közművelődési intézmény vagy közösségi színtér munkája vagy nem ismert, vagy nem ismerik el azt a válaszadó fiatalok.

A kérdőívet kitöltő fiatalok jelentős része önmagától távolinak érzi ezeket az intézményeket, tereket és az általuk kínált lehetőségeket. Ennek oka lehet az intézmény rossz kommunikációja, vagy az emberek figyelmetlensége, illetve passzivitása is.

„A helyi közművelődési intézmény programjainak kialakításában az én véleményem is releváns és figyelembe vehető” állítás tartalmával a kitöltők csupán 3,7%-a értett egyet és több, mint felük nem érezte helytállónak. A közművelődési szakma jogszabályi alapjainak gyakorlatban való teljesüléséhez a lakosság bevonására is szükség van. Ha a település lakói nem érzik, hogy véleményüket kifejezhetik, kevesebb eséllyel térnek be ezekbe a terekbe. Ez az időszakosan megszervezett rendezvényekre is érvényes, de a közösségi tevékenységeket veszélyezteteti fokozottan.

Véleményem szerint napjainkban az ifjúság és a közösségi művelődés kapcsolatának javítását az alapoktól kell kezdeni. Nem beszélhetünk közösségépítő módszerekről, amíg a lakosság nincs tisztában alapvető lehetőségeivel. Érdemes hangsúlyt fektetni a fiatalok településről kialakult képére. A szülőknek, az oktatási intézményeknek és a helyi véleményformáló személyeknek tudatosítaniuk kell a fiatalokban, hogy a településen élhető élet minősége nem csupán az infrastruktúrától és a közvetlen környezettől függ, hanem az ottani kapcsolatok minőségétől is. Ezen perspektíva észrevétele nélkül a helyben lakók a helyi intézményektől eltávolodhatnak, vagy éppen meg sem közelítik őket. A rengeteg szórakozási lehetőség mellett észre kell venniük a fiataloknak, hogy a közművelődési intézmények és közösségi színterek léteznek és opciót jelenthetnek számukra kultúra és közösségek terén. Ehhez segítségre van szükségük. Az információdömping korában nem elég egy lehetőség pusztán léte, hanem nap, mint nap, hétről hétre meg kell mutatni, hogy mi a funkciója és milyen szolgáltatásokat nyújt

ezekenk megfelelően. A helyi intézmények közötti együttműködés vagy a közművelődési szakemberek közösségi média használatának fejlesztése például segíthet ebben. Mindemellett az emberek bevonásának, a véleménykifejtés lehetőségének opcióját is érdemes az emberek számára elérhetővé tenni. Érezniük kell a fiataloknak, hogy igényeiket megoszthatják, hiszen az mind az imázson, mind a programok és a közösségek összetételén változtathat, az ő előnyükre. A tágra zárt szemekből így lehetnek nyílt tekintetek: alapvető lehetőségeik ismeretében.

Felhasznált irodalom:

- Fekete, M. (2018): eIdő, avagy a szabadidő behálózása – Generációs kultúrafogyasztás a digitális korban. letöltve: 2020. 02. 12. http://publicatio.bibl.u-szeged.hu/16212/1/FM_eIdo_Belvedere.pdf 7-68.
- Furlong, A.; Stadler, B.; Azzopardi, A. (2003): Sebezhető ifjúság – Sebezhetőség az oktatásban, a munkavállalásban és a szabadidőben Európában – Perspektívák. Szeged: Belvedere. 49-65.
- Gábor K. (2012): Válogatott ifjúságszociológiai tanulmányok. Szeged: Belvedere Meridionale. 15-214.
- Kerekes E. (2016): Képz(öd)ésben: Gyermek és ifjúságszociológiai tanulmányok. Kolozsvár: Egyetemi Műhely Kiadó. 19-43.
- Maróti, A. (2014): Közösségi a művelődés? In: Kulturális Szemle, 1. évf. 1. szám
- Ponyi L. (2015): Kulturális jog – kulturális feladatellátás – kulturális alapellátás. Megjegyzések a kulturális alapellátás fogalom- és rendszerbeli megközelítéseiről. In: Kulturális Szemle, 2. évf. 4. szám
- Prensky, M. (2001): Digitális bennszülöttek, digitális bevándorlók. On the Horizon NCB University Press, 9. évf. 5. szám Letöltve: 2020. 08. 18. http://goiat.eik.bme.hu/~emese/gtk-mo/didaktika/digital_kids.pdf
- Salamon, E. (2016): Az ifjúságügy beágyazottsága. In Elek, T. (szerk.): 25 év – Jelentés az ifjúságügyről. Budapest: Iuvenis. 215-216.
- Steigervald, K. (2020): Generációk harca: hogyan értsük meg egymást? Budapest: Partvonal Könyvkiadó. 53-205.
- Szabó, J.; Hires-László, K. (2018): Régi és új kultúra. In Székely L. (szerk.): Magyar fiatalok a Kárpát-medencében – Magyar Ifjúság Kutatás 2016. Budapest: Kutatópont Kft. 332-342.
- Székely, L. (2018): Magyar Fiatalok a Kárpát-medencében. In Székely L. (szerk.): Magyar fiatalok a Kárpát-medencében – Magyar Ifjúság Kutatás 2016. Budapest: Kutatópont Kft.
- Székely, L.; Aczél, P. (2018): Magyar világ 2.0 – fiatalok és az újmédia. In Székely L. (szerk.): Magyar fiatalok a Kárpát-medencében – Magyar Ifjúság Kutatás 2016. Budapest: Kutatópont Kft.
- Székely, L. (2020): Szürke hattyúk. Budapest, Enigma 2001 Kiadó, 147 p.
- Tari, A. (2017): Bátor generációk: #SzorongokTehátVagyok. Budapest: Tericum Könyvkiadó. 44-102.
- Tari, A. (2019). Online illúziók – offline valóság. Debrecen: Tericum Könyvkiadó. 108-114.
- Veres, V.; Ruff, T. (2018): Kötődések – Identitás, személyes kapcsolatok és nemzeti – etikai attitűdök a Kárpát-medence magyar ifjúsága körében In Székely L. (szerk.): Magyar fiatalok a Kárpát-medencében – Magyar Ifjúság Kutatás 2016. Budapest: Kutatópont Kft.
- Vitányi, I. (2006): A magyar kultúra esélyei – Kultúra, életmód, társadalom. Budapest: MTA Társadalomkutató Központ. 9-279.

Jogszabályok

- 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről.
- 20/2018. (VII. 9.) EMMI rendelet a közművelődési alapszolgáltatások, valamint a közművelődési intézmények és a közösségi színterek követelményeiről

Mezei Anna:

A kulturális közösségfejlesztés módszertana – Újtikos közösségfejlesztési folyamatának elemzése

Absztrakt: 2020-ban, az Eszterházy Károly Egyetem közösség-szervezés szakán végeztem, ma pedig a Nemzeti Művelődési Intézet Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Igazgatóságán dolgozom. Szakdolgozatomban Újtikos község közösségfejlesztési folyamatának elejét, annak eredményeit mutattam be. Újtikos Hajdú-Bihar megyében található, népessége – a 2019-es felmérés szerint – 864 fő. Témaválasztásomkor igyekeztem figyelembe venni eddigi választható beadandó dolgozataim tárgykörét. A legtöbb valamilyen formában kapcsolódott Újtikoshoz, a „szülőfalumhoz”, így egyértelmű volt: erről a településről szeretném írni egyetemi éveim legnagyobb dolgozatát! A községben korábban nem végeztek közösségfejlesztő folyamatot, így nem voltak olyan adatok, melyeket elemezni tudtam volna, éppen ezért, a beavatkozást is nekem kellett megkezdeni. Nagyon érdekes volt beszélgetni a helyi lakosokkal, hogy ők hogyan viszonyulnak a közösségekhez és a szabadidő eltöltéséhez. Teljesen más elképzelésekkel találkoztam az interjúk elkészítése során, csak egy dolog volt közös, mégpedig: közösségben élni jó! Az, hogy mit szeretnék elérni ezzel a munkával, nagyon hamar tisztázódott bennem. Szeretném megerősíteni és életben tartani Újtikos közösségeit, megismertetni a helyiekkel és a környék lakóival egyaránt a település értékeit és egy egységet látni. A közösségfejlesztő folyamatban három fő kérdéskört vizsgáltam. A fiatalság bevonásával kapcsolatos kérdéseket, véleményeket, igényeket; az értékek ismeretét, őrzését és a közösségek életét, aktivitását, fenntartásának lehetőségeit. Kutatásom módszerei: interjúkészítés 11-64 éves kor között, közösségi beszélgetések létrehozása, kérdőíves felmérés. Dolgozatom elején a közösségfejlesztés módszertanát mutattam be, melyhez a „Közösségfejlesztés módszertani útmutató” című tanulmány nyújtott segítséget, majd az elkezdett közösségfejlesztő folyamatot, annak eddigi eredményeit ismertettem.

Abstract: I graduated from the Károly Eszterházy University as a cultural community coordinator in 2020 and now I am working at the Borsod-Abaúj-Zemplén county directorate of the National Institute of Culture. In my thesis, the beginning of the community development process of Újtikos village and its results have been presented. Újtikos is located in the county Hajdú-Bihar, its population - according to the 2019 survey - is 864 people. When it came to choose my topic, I tried to take the subject matter of my previously optional assignments into consideration. Most of these assignments were in some way connected to Újtikos, my hometown, so it became obvious this is the local municipality I would like to write about as the most significant test of my university studies. No community development process has been carried out in the village before so there had been no data that could have been analyzed. That's why I had to start even the intervention myself. It was very interesting to talk to the locals about how they relate to the communities and the way of spending free time. I came across completely different perspectives and ideas while making the interviews. There was only one thing in common, namely: living in a community is pleasing. What I want to achieve with this work got clear to me very soon. I would like to strengthen and keep the communities of Újtikos alive

making both the locals and the residents of the neighbourhood area know the values of the municipality and to see unity. Three main issues have been examined in the development process such as questions, opinions and needs concerning the involvement of the youth, knowledge and preservation of values and questions of community life with its activity and maintenance. The methods of my research included making interviews between the age of 11-64, creating community conversations and questionnaire survey. At the beginning of my thesis, the methodology of community development is presented for which the study "Community Development Methodological Guide" provided the basis, then the started community development process along with its initiatives and results so far are expounded.

Elméleti háttér

Fogalomtár

Lényegesnek tartom ismertetni a legfontosabb fogalmakat, melyek nélkülözhetetlenek a sikeres és szakmailag helytálló folyamat végrehajtásához.

Közösség: Születésünktől fogva közösségek tagjai vagyunk. Közösség a családuk, az óvodai csoporttársaink, az iskolai osztálytársaink, a délutáni foglalkozás résztvevői, és külön közösséget alkot a saját, választott baráti körünk is, de a település lakóira is ez mondható el. A szakma háromféle aspektusból vizsgálja a közösséget, mint fogalom. A különböző perspektívák között átfedések is gyakran előfordulnak. Az első a „*hely (palce), amikor a közösség földrajzi vonatkozásban jelenik meg – lokalitás.*” (Arapovics és Vercseg 2017: 111.) A második az „*érdeklődés szerinti/választott közösségek (interest/elective).* [...] A helybeliségen kívüli szempontok tartják össze ezeket a közösségeket: identitás, vallás, szexuális orientáció, foglalkozás, etnikai hovatartozás – katolikus közösség, melegek közössége, kínaiak közössége stb.” (Arapovics és Vercseg 2017: 112.) A harmadik megközelítés pedig a szellemi, lelki közösségekre utal. „*Leggyengébb formájában úgy képzelhetjük el, mint egy adott helyhez, csoporthoz vagy elképzeléshez való kötődés (más szóval, amikor a „közösségi szellem” fennáll).* Legerősebb formájában valamilyen mély találkozást jelöl, nem csak más emberekkel, hanem Istennel és a teremtéssel.” (Arapovics és Vercseg 2017: 112.)

Közösségfejlesztés: A közösségfejlesztő szakember elsődleges feladata, hogy a vizsgált közösség tagjait az aktív részvételre ösztönözze. „*A közösségfejlesztést szűkebben és tágabban is értelmezhetjük. [...] A közösségfejlesztés valamennyi jelentéskörében a tevékenység a szociális és állampolgári kulcskompetencia fejlesztésre irányul, akár egyénre, akár kiscsoportra, akár lokálisan, érdeklődés vagy lelki hasonlóság alapján szerveződő közösségre vonatkozzon is, a társadalmi tőke erősítését szolgálja.*” (Arapovics és Vercseg 2017:112.) A mi szakmánkban a közösségfejlesztés leginkább települések, településrészek, kerületek, vagy egy-egy kisebb térség cselekvő polgárainak fejlesztését, körük bővítését kívánja megvalósítani. „*Akkor beszélhetünk közösségfejlesztésről, ha maguk a közösség tagjai, szervezetei és intézményei fejlesztik a saját lokális közösségüket.*” (Arapovics és Vercseg 2017:113.)

Beavatkozás: A közösségfejlesztési folyamat működési módja. Ez az eljárás átmeneti, a szakember csak ideiglenesen avatkozik be a közösségek életébe, tanácsokat ad és rávilágít arra, hogyan lehet egy-egy problémát közösen megoldani. (Vercseg 2011.)

Bevonás: „*A helyi lakosok aktivizálása, bevonása a közösség általi fejlesztés folyamatába. A cél: a lehető legszélesebbre nyitni a cselekvők körét.*” (Arapovics és Vercseg 2017. 100. o.) Az eljárás röviden: a szakembert felkérő jelentős véleményformálók átveszik a szakmai tevékenységeket,

a kezdeményezést, például interjúztatást, kérdőívezést, elemzést. Ezután megpróbálják egyre bővíteni a tevékenyek körét, ez a közös „probléma” azonosítása után egyre gyorsabban működik, létrejön egy közösségi tevékenység. A helyi ügyek iránti elköteleződés meggyorsítja a bevonás folyamatát. (Vercseg 2011:34,151)

Kalendárium: A település régmúltjának feltárását, a közelmúlt történéseinek lejegyzését, napjaink értékeinek naplószerű leírását jelenti. Fontos, hogy a kalendárium elkészítésében minden olyan polgár részt vegyen, aki érez ez iránt affinitást. Minél inkább sajátjának tudja tekinteni az ember, minél nagyobb részt kap az elkészítéséből, annál nagyobb értéket jelent majd számára és családja számára egyaránt.

Helyi cselekvési terv: A felmerülő problémák megoldására, igények kielégítésére megírt terv, melynek megvalósítását maga a szerveződő közösség végzi. Cél, hogy a lakosok társként működjenek együtt az önkormányzattal, a helyi civil szervezetekkel, illetve a gazdasági élet helyi és környékbeli szereplőivel.

Helyi nyilvánosság: A település nyilvános kommunikációja a lakosok felé minden olyan ügyről, mely bármilyen formában érinti, vagy érintheti a közösséget. Akkor beszélhetünk helyi nyilvánosságról, amikor az információáramlás gördülékenyen és sikeresen zajlik. Ebbe beletartozik mind az adott információ közzététele, annak a helyiek általi befogadása, feldolgozása, és mindezek végén a közös értekezés. „... a helyi nyilvánosság a helyi demokrácia működésének garanciája, mely biztosítja, hogy a tájékozott állampolgárok érvényesíthessék akaratukat és kontrollálni tudják a közhatalmat.” (Arapovics és Vercseg 2017:104)

Módszertani bevezető

A „Közösségfejlesztés módszertani útmutató” című szakirodalmat segítségül hívva mutatom be a legfontosabb szakaszokat. A közösségfejlesztés folyamata 7 fő fázisból áll.

1) Az első fázisban összegyűjtjük a cselekvők körét, kialakítjuk a kommunikációs csatornákat, tereket.

2) A „helyzet feltárása” szakasz feladata, hogy a településen élő személyek helyzetét vizsgálja, fény derüljön a helyiek problémáira, ebben a folyamatban *„a közösség nem-szakember tagjai is aktív szerepet vállalnak. [...] fontosak a helytörténeti, településszociológiai, statisztikai, valamint a szakterületi és fejlesztési anyagok feltárása, s e tudás közösségi használatba vétele is.”* (Arapovics és Vercseg 2017:10)

3) A következő időszakban a felmerült problémákat fontossági sorrendbe rendezzük a központi maggal. A külső szakember csak segítő, támogató munkát végez, semmi esetre sem ő állítja fel a fent említett rangsort. A besorolásnál figyelembe kell venni, hogy mi az, ami a legegyszerűbben véghez vihető külső segítség nélkül, azaz a lakosok meg tudják oldani a problémát önállóan, és mi az, amihez partnerekre lesz szükség.

4) Miután elkészült a rangsor, az egyes feladatokhoz cselekvési tervet kell készítenünk. Ettől fogva a kialakult, és folyamatosan bővülő cselekvő közösségen múlik a sikeresség legnagyobb része, ugyanis ekkor már szinte önállóan dolgoznak.

5) Az ötödik szakaszban a közösségfejlesztő szakember feladata az új szerveződések támogatása, segítése, „képzések” tartása annak érdekében, hogy az összegyűlt helyi, cselekvő polgárok képessé váljanak az önálló problémamegoldásra. Ez az időszak a leghosszabb, ugyanis itt várható a projektek kialakulása, az *„információs rendszer kialakítása, a nyilvánosság fórumainak létrehozása. A nyilvánosság érdeklődésének felkeltése, PR tevékenység.”* (Arapovics és Vercseg 2017:10)

6) A szakember segítségével a kapcsolatépítésen, a partnerkeresésen van a hangsúly. Ezek lehetnek szakmai szervezetek, akik tanáccsal, további képzésekkel látják el a közösséget a sikeres fenntartás érdekében, de lehetnek környékbeli településeken működő szervezetek, amelyek hasonló érdeklődési körben munkálkodnak, mint a fejlesztés alatt álló település lakói.

7) Az utolsó fázishoz érve a település közösségében kialakult a cselekvéshez szükséges attitűd és képessé váltak az érdekérvényesítésre, konfliktuskezelésre. A szakember feladata most már csak a háttérben zajló koordinálás, *„az esetleg elakadó megvalósítások továbbblendítése, a megvalósult folyamatok értékelésének és a továbblépés tervezésének segítése, szakmai segítségnyújtás [...] a döntéshozók és a jogalkotás befolyásolása.”* (Arapovics és Vercseg 2011: 11)

Fontos, hogy ez a hivatalos, papírra vetett forma, amelyet mindig befolyásolnak a körülmények. A közösségfejlesztő szakember alkalmazkodik, különböző módszereket és technikákat alkalmaz annak érdekében, hogy a helyiek minél hamarabb cselekvővé váljanak, és saját maguk tárjanak fel szükségleteket, keressenek cselekvő állampolgárokat, tervezzenek programokat. (Arapovics és Vercseg 2017)

Helyzetelemzés

A helyzetelemzés első és leghatékonyabb módszere a közösségi interjúzás. Célja a helyiek bevonása, a cselekvésre ösztönzés. A beszélgetések során a legfontosabb arra fényt deríteni, hogy a megkérdezettek miért szeretnek a településen élni, mi az, amit kevésbé tartanak jónak, értékesnek, min változtatnának és hogyan, mivel tudnának hozzájárulni a fejlődéshez.

Amennyiben az interjúk alapján kirajzolódik egy kép a helyi identitásról és a cselekvői szándékról, akkor a közösségfejlesztő szakember a központi maggal az oldalán megtarthatja az első közösségi beszélgetést. A közösségi beszélgetés lényege, hogy az interjúk során feltárt értékeket, problémákat, feladatokat a tágabb közösség elé tárjuk, hogy együtt beszélhessen erről az interjúalanyok csoportja, az általuk bevont helyiek csoportja és a település vezetősége egyaránt. A beszélgetést a szakember irányítja. A közös megoldás megtalálására kell törekedni, ennek elérése érdekében több eszközt, módszert alkalmazhatunk. A szakember tudja, hogy ezeket a technikákat adott esetben váltogatni kell, és az is bizonyos, hogy két településen nem ugyanazt a hatást váltja ki egy módszer. Ezért van szükség a közösségfejlesztő szakemberre, mert képes sikeresen alkalmazni az eljárásokat, eredményesen feltérképezni a települést. A közösségfejlesztésre alkalmas, és gyakran használt módszerek a következők:

- „új mozgások létrehozása”: interjúzás, kiscsoportos beszélgetések, megfigyelés;
- közösségi beszélgetések, „a helyzet feltárása”, ahol a cél, hogy minél több helyi lakos megjelenjen és felszólaljon, ezeken az alkalmakon az önkénteseké a főszerep, ennél a fázisnál a bizalom kiépítése a fontos, ezért nem szabad siettetni;
- közösségi felmérés, melynek leghatásosabb módja a kérdőívezés: célja, hogy a település/településrész összes lakója kifejtthesse véleményét, akár név nélkül is;
- helyi cselekvési terv közösségi elkészítése, „intézményépítés”

Abban az esetben, ha az első néhány – körülbelül 8-10 – közösségi beszélgetés után a cselekvők ténylegesen tenni szeretnének, megkezdhetik a tervezési folyamatot.

A közösségi felmérést, kérdőív formájában az önkéntesek maguk végzik, úgynevezett „ajtótól ajtóig” módszerrel. Ennek a lényege, hogy a központi mag, a közösségi beszélgetéseken csoportosan összeállított kérdőívet lekérdezi a szomszédjainál, barátainál. A módszertan szerint, a közösségi kérdőívet minden háztartásba el kell juttatni. Ezzel az eljárással érjük el azt,

hogy az eddig meg nem szólalók, fel nem keresettek is véleményt tudjanak formálni. A kérdőívbe fontos olyan kérdéseket is beilleszteni, amelyek nem az emberek problémáira kíváncsiak, hanem arra, hogy milyen módon oldaná meg ezeket, milyen ötletei vannak, illetve, hogy ő maga hogyan tudna hozzájárulni a változtatáshoz, a fejlődéshez. A mai világban már egyszerű helyzetünk van, a legtöbb ember rendelkezik email címmel, melyre az elektronikusan létrehozott kérdőívet elküldhetjük, vagy Facebook-kal, amelyen ösztönözhetjük őket a kitöltésre, és egy kattintással el is érik a digitális felületet. Amennyiben az idős helyiek nem rendelkeznek ilyen elérhetőségekkel, nekik nyomtatott formában eljuttatjuk, majd borítékba téve leadhatják személyesen, vagy a kihelyezett gyűjtődobozokba tehetik. A borítékra a névtelenség fenntartása miatt lehet szükség. A szakma sokáig vitatkozott azon, hogyan a legcélszerűbb kérdőíveztetni. Névvél, vagy név nélkül. Mind a kettő formához számos pro és kontra érvek vannak. Végső soron úgy határoztak a szakemberek, hogy meg kell adni a lehetőséget mindkét verzióra. Ezt egy egyszerű „kérdéssel” meg is oldjuk: *„Kíván-e bemutatkozni, vagy inkább a névtelenséget választja? igen-nem. Ha igen, neve és címe:”*. (Vercseg 2004) A kérdőívek kielemezését követően a munkacsoportok cselekvési tervet készítenek. A cselekvési terv elkészítése egy olyan összetett feladat, melynek megvalósításához még szükség van a szakember segítségére. A kérdőívezés eredményeire épülő tervezetről beszélünk, melyet nem csak megalkot a központi mag, de cél, hogy az egyre szélesedő kör minden tagja részt vegyen a megvalósításában. Végcél továbbá, hogy a helyi lakosok partnerként dolgozzanak együtt mind a többi lakossal, mind a település vezetőivel (önkormányzat), a helyi vagy környékbéli civil szervezetekkel, szakmai szervezetekkel, vagy a gazdasági élet szereplőivel. A cselekvési terv egy hosszútávra szóló koncepció, melyet részekre, úgynevezett projektekre érdemes bontani. Célszerű felállítani egy tervezési mátrixot, melyben meghatározzuk a feladatokat fontossági sorrendjük szerint, hozzárendeljük a felelőst – legyen az lakos, civil szervezet, szakember, vagy az önkormányzat – és akár leírhatjuk a feladat „Hogyan?”-ját is. Fontos, hogy azokat a feladatokat vegyük előre, melyeket a legkönnyebb megvalósítani. A megvalósítás nehézségi szintje függ attól, hogy az önkéntesek milyen kapacitással rendelkeznek a témában, kell-e önkormányzati, vagy külső partneri segítség. A mérlegelésnél figyelembe kell venni, *„hogy melyek a megvalósításához szükséges emberi befektetések: közösségi szerveződések, tanulási, tájékoztatói folyamatok beindításának szükségessége; anyagi befektetések; vállalkozási, szövetkezeti formák keresése, pályázati lehetőségek; s mindehhez milyen szakmai, szaktanácsadói, információs és szervezési háttér, közösségi álláshely/ek teremtése szükséges stb.”* (Arapovics és Vercseg 2017:23) Ezeknek a folyamatoknak a várható kimeneteléhez tartozik, hogy létrejön egy megvalósító kör, melybe már beletartoznak a partnerek, növekszik a cselekvők köre, akik egyre elkötelezettebbek a feladatok, és a település iránt, új intézmények alakulnak a helyi közösségben, fejlődik a helyi nyilvánosság, a közösség képessé válik a saját tervek megvalósítására és a későbbi projektek önálló folytatására.

Kutatási eredmények bemutatása

Település történeti feltárása

A településtérképre azért van szüksége a szakembernek, mert ebből tájékozódik a helység adottságairól. Ezalatt érjük mind a természeti, mind a személyi adottságokat. Ezáltal kiderül, hogy *„milyen mozgások vannak a településen, illetve milyen újabb mozgások lennének működésbe hozhatók.”* (Varga és Vercseg 1991:11)

Újtikos Hajdú-Bihar megyében, a Hajdúnánási járásban helyezkedik el, Polgártól – Nyíregyháza felé haladva –, körülbelül 10 kilométerre. Területe évszázadok óta lakott hely, ezen idők alatt számos néven említik és több vármegyéhez, megyéhez is tartozott. Az 1910-es népszámlálás alkalmával 220 lakost jegyeztek hozzá. Az első írásos dokumentumokban még Tikos pusztaként emlegetik, ebből alakult a Tikos-tanya, majd elhagyva a „tanya” szót lett belőle Tikos, végül megkapta mai nevét. „Újtikos” jelentése a földrajzi nevek etimológiai szótára szerint „tyúkos”. 1938-ban az Országos Földhivatal az egri káptalantól Tikos tanya területét egy új telepés község létrehozására megvásárolta, majd a településre jelentkezőknek felosztotta. Az itt lakók többnyire mezőgazdasággal foglalkoztak. A település házait különleges, csillag alakzatban építették fel, ugyanis a jó minőségű, lapos földterületeket nem akarták beépíteni, hogy megmaradhassanak termőföldnek. Különálló községként nehezen indult be a településen az élet, a gazdaság. 1950-ben csatolták véglegesen Hajdú-Bihar megyéhez, majd 1970-ben, a fent említett nehéz indulás miatt Polgár társközsége lett. 1991-ben szűnt meg az Újtikos részéről nem kívánatos társulás, és azóta önállóan működik a település. Ebben az időben a fejlődése a többi településhez képest kimagasló volt, sok infrastrukturális fejlesztést hajtottak végre a községben. Úgy emlegették, „Újtikos, a Földi Paradicsom”. Címerében megjelenik a tyúk (tik), a helység nevére utalva, illetve a tyúk felett egy ezüst körben (Mária könnye) a „Mária” felirat olvasható, ami arra emlékeztet, hogy a terület sokáig Egri Káptalan birtok volt. A községben jelenleg 400 lakás van, a 2019-es népszámlálás szerint 864 fő lakja. Előregedő, de annál élénkebb településről beszélünk. Számos civil szervezet alakult már itt. A Borockás Néptánc Egyesület 1990-ben alakult és 2005-ben jegyezték be, mint egyesület, az Újtikos Polgárőr Egyesület 2006-ban, az Újtikosi „Pásztortűz” Hagyományőrző és Kulturális Egyesület 2009-ben és az Újtikosi Horgász Egyesület 2018-ban jött létre.

Közösségi interjúk

Mielőtt elkezdtem volna a módszertani útmutató alapján a folyamatot, felkerestem az Újtikosi Művelődési Ház és Könyvtár két dolgozóját, akik a közösségi élet egyik mozgatórugói, hogy támogatásukat kérjem a munkámhoz. „A közművelődés, a közösségi művelődés szakemberei, a művelődési házak népművelői és művelődésszervezői közül sokan tudatosan a közösségi folyamatok katalizátoraiként szorgoskodnak, a művelődési házakat közösségi szintériként hasznosítva.” (Arapovics 2016.) Elkezdtem a cselekvők egybegyűjtését, ehhez az interjúkészítést, mint közösségfejlesztő módszert használtam, amely tulajdonképpen vezetett beszélgetésként zajlott. Tizenhárom darab interjút készítettem el. Felkerestem az önkormányzat egyik dolgozóját, a művelődési ház könyvtárosát, Újtikos családsegítőjét, az általános iskola egykori igazgatóját, aki a településen képviselőtestületi tag és alpolgármester is volt, a Borockás Néptáncgyűttes egyik tagját, az egyesület vezetőjét, aki emellett az általános iskola tagintézmény-vezetője és a felső tagozat magyar-történelem tanára is egyben. Az általános iskola egyik alsó tagozatos tanítójával, a művelődési ház másik dolgozójával, a rendezvényszervező-segítővel, a Polgármester Úrral is beszélgettem. Miután a huszonévesektől egészen a hatvanévesekig minden korosztályt sikerült megszólítanom, végül megtaláltam a 11-18 éves kor között lévő lelkes fiatalokat is, akik hajlandóak voltak megosztani velem látásmódjukat, elképzeléseiket. Az interjúk végén a hólabda módszer alkalmazásával rákérdeztem arra, hogy az általam megkérdezett javasol-e saját ismeretségi köréből valakit újabb interjúalannak. (Kleisz és Dóri 2018.) Így sikerült megtalálni a korábbi cselekvőket, és a továbbra is tenni vágyó lakosokat. Az interjúk összegzése: Egy ember kivételével mindenki szeret a településen élni. Az általános vidéki jellemzők mellett – csendes, nyugodt – azért, mert jó a közbiztonság, az infrastruktúra és minden szolgáltatás, ami a településen nincs, maximum

egy óra autótúrt megtehetővé elérhető. Az az egy személy, aki nyilatkozata szerint nem szeret a községben élni, azzal indokolta véleményét, hogy unalmas a település. Rajta kívül mindannyian igyekeznek részt venni a helyi programokon, ha idejük megengedi. Többen szervezőként is tevékenykednek egy-egy rendezvényen. A megkérdezettek közül mindenki azt mondta, hogy van közösségi élet, de abban nem volt egyetértés, hogy mely közösségek az összetartóbbak. Volt, aki szerint mostanában az idősek a főszerep, volt, aki azt mondta, hogy régen sokkal összetartóbb volt a település, és akadt olyan is, aki úgy tartotta, hogy semmi baj nem lenne az összefogással, ha egy-két személyes sérelemet félre tudnának rakni az emberek a közösség érdekében. Az interjúalanyokat leginkább a település külleme, a sportolási lehetőség- és a kulturális szórakozóhely hiánya zavarja. Ezenkívül az idősebbek szerint nincs a fiatalokban motiváció a közösségi együttlétre, a helyi identitás őrzésére, a fiatalok viszont „fogalkörömmel” cselekednének és lennének a társaság mozgatórugói, csak nem találnak rá megfelelő helyszínt vagy rendszeres alkalmat.

Közösségi beszélgetések

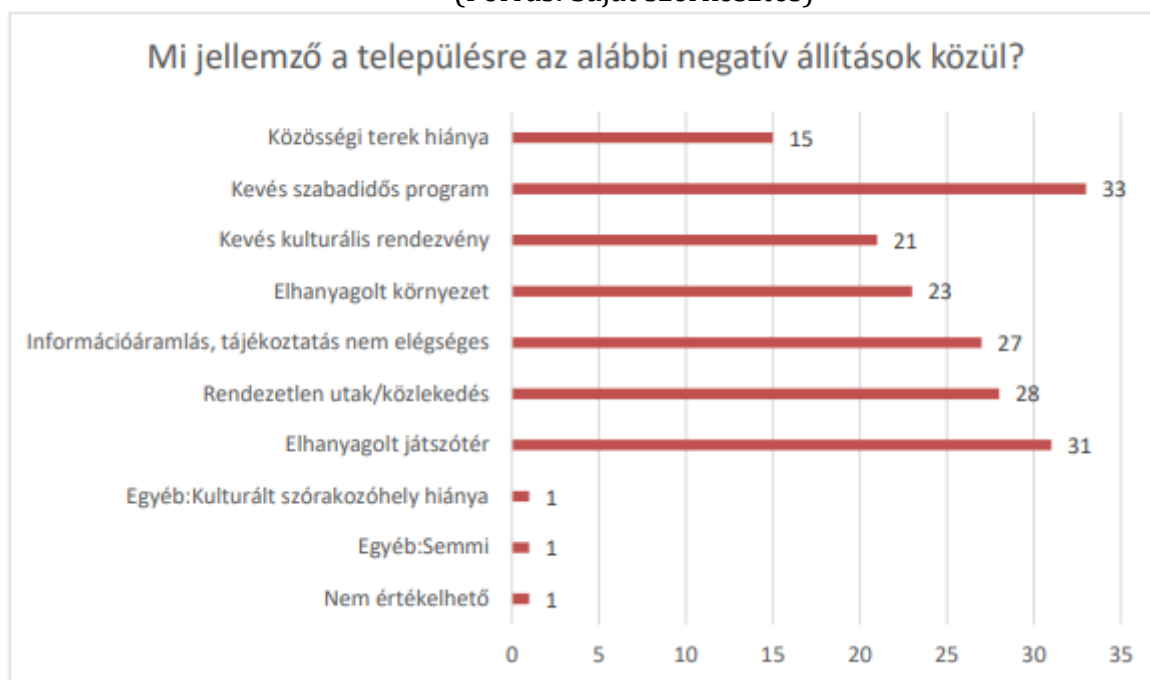
Az interjú elkészítése után megkezdtem a közösségi beszélgetések előkészítését. Előzetesen úgy terveztem, hogy jelen dolgozatom elkészítéséig négy közösségi beszélgetést hozok létre Újtikoson, majd az utolsó alkalommal a cselekvési terv elkészítését is megkezdjük a lakosokkal. A járványügyi intézkedések miatt csupán két közösségi beszélgetést sikerült megtartani, azonban ezeket semmi esetre sem érzem fölöslegesnek vagy haszontalannak. Rengeteg tapasztalatot gyűjtöttem a lakosok gondolkodásmódjáról, arról, hogy miként lehet őket cselekvésre ösztönözni. Az első alkalommal kilenc ember jelent meg, ami kevésnek tűnhet, mégis sikernek könyveltem el. Tudniillik a kilenc emberből csak négyvel készítettem interjút, a többi résztvevő a Facebook eseményből, személyes megkeresés által, vagy egyéb módon értesülhetett a fórumról, amely azt bizonyítja, hogy van érdeklődés a településről szóló nyilvánosság iránt, és működik a „szájról szájra” módszer. Legelőször beszámoltam arról, hogy milyen tapasztalatok születtek az interjúk során. A felvetett témák közül a legérdekesebbnek a fiatalokkal való nehéz, illetve kevés kommunikáció bizonyult. A jelenlévők erre a problémára tőlem várták a megoldást. A folyamat alatt ekkor ütköztem az első félreértésbe, miszerint a résztvevők azt gondolták, azért vagyok ott, hogy megmondjam, mit csináljanak, ők pedig legjobb tudásuk szerint megpróbálják elvégezni a kiadott feladatot. Többszöri biztatás után, a társaság megkezdte a közös munkát, ami az eddigi hallgatás és kétszemélyes társalgás helyett közösségi beszélgetéssé, ötleteléssé alakult. Folyamatosan érkeztek a jobbnál jobb elképzelések arról, milyen helyiségeket lehetne átalakítani a fiatalok számára, vagy hogyan lehetne létrehozni tájházat, és az is kikristályosodott a beszélgetés alatt, hogy nagyon hiányzik a település könyvtárából, adatbázisából egy átfogó kalendárium. Ennek fényében már az első alkalommal ki is tűztünk két célt: készíteni kell egy írott és egy digitális kalendáriumot Újtikosról és ki kell alakítani a fiataloknak egy helyiséget, ahol kötetlenül, felnőtt felügyelet nélkül eltölthetik szabadidejüket. A kalendárium elkészítésének első lépése az volt, hogy a következő alkalomra gyűjtsenek a helyiek fényképeket, videókat, újságcikkeket, egyebet, amit viszont szeretnének látni a település könyvében. Az ifjúság időtöltésére alkalmas ingatlan megkeresése is elsődleges feladat. A beszélgetésen elhangzott legjobb ötletek a következők: régen lakatlan ingatlanok önkormányzati felvásárlása, közösségi felújítása, a korábbi bakterház felvásárlása, kialakítása klub formájúvá, a felújítás alatt álló művelődési ház egyik terme kerül kiépítésre erre a célra. A második alkalommal öt ember vett részt a diskurzuson. Ebben az esetben rossz időpontot adtam meg. A beszélgetésen túl két esemény is zajlott azon a napon, ennek köszönhető az alacsony résztvevő-szám. A kis létszám ellenére nagyon produktívan sikerült az este. A jelenlévők közül csupán ketten voltak az első beszélgetésen is, ezért közösen

beszámoltunk arról, hogy mi zajlott az előző alkalommal. Ezúttal a közös társalgás hamarabb kialakult, ami valószínűleg annak köszönhető, hogy a korábban is résztvevő két lakos már tudta, hogy célravezetőbb a közösségi eszmecsere. Ennek köszönhetően egy újabb fontos téma látott napvilágot, méghozzá a község saját hírlapjának, a „Kotkodának” a tartalmi hiányosságai. Újabb feladat került fel a táblára. A résztvevőknek pontos elképzeléseik voltak arról, mit szeretnének látni a hírlapban, illetve arról, hogy milyen témából kerüljön kevesebb az újságba. Az én feladatom ezúttal annyi volt, hogy lejegyzeteljem az itt elhangzottakat és a későbbi kérdőív kielemezése után javaslatot tegyek az illetékeseknél a változtatásokra. A legfontosabb javaslatok a tartalmi elemeket illetően: kevesebb óvodai és általános iskolai téma, ugyanis egyre kevesebb azon lakosok száma, akiknek ilyen korú gyermeke van, több aktualitás, például folyamatban lévő pályázatokról, adok-veszek, helyi értékek bemutatása rovat létrehozása, közérdekű információk, például fontos telefonszámok, helyi menetrend megjelenítése. Jelen volt a „Pásztortűz” Egyesület elnöke, akivel beszélgettünk az egyesületről, annak jelenlegi helyzetéről és arról, milyen kiaknázatlan lehetőségei vannak még, amivel hozzájárulhat a település fejlesztéséhez, például pályázási lehetőségek. Erre az alkalomra két fiatal is ellátogatott, akik aktívan részt vettek a beszélgetésben. Az este második felében – közös megegyezés alapján – már csak kettejükkel folytattuk az eszmecserét. A brainstorming középpontjában az ifjúság állt. Egészen késő estig gondolkodtunk a fiatal közösséget összehozó programokon, azon, mivel lehetne motiválni ezt a korosztályt a részvételre, majd később a cselekvésre. Ilyenek például a közösségi bográcsozás, a workshopok népszerű témákban, mint amilyen a fotózás, vagy az ékszerkészítés, sportfoglalkozások, mint a biciklitúra, versenyek szervezése a helyi fesztiválon, ahol megmutathatják tehetségüket a fiatalok. Minden ifjút meg lehet szólítani azzal, ha a választott hobbijával kapcsolatos programra hívjuk. Mindent összevetve sikeresen zárult az este. A második alkalom után elektronikus formában elkészítettem a kérdőívet, melyet hozzáférhetővé is tettem, és a harmadik alkalommal már ezt elemezve szerettem volna cselekvésre ösztönözni az érdeklődőket, de sajnos a közösségi beszélgetés időpontja előtt léptek életbe az első intézkedések a koronavírus terjedésének lassítása céljából, ezért ez már nem valósult meg.

Közösségi felmérés

A közösségi felmérést kérdőívezéssel végeztem. A felmérés sikeressége érdekében fontos volt, hogy a kérdéssor rövid legyen, egyértelmű kérdéseket tartalmazzon, mégis választ lehessen belőle kapni mindarra, amire szükség lehet a további munka során. Hetvennégy kitöltés érkezett a kérdőívre, melyet a járvány miatt csak online formában valósítottam meg. Ötvennégy nő, és húsz férfi, leginkább tizenöt és negyvenöt év közöttiek töltötték ki. A hetvennégy kitöltőből hatvankettő csendes, nyugodt hangulatúnak tartja a települést, a negatív állítások közül huszonketten az unalmas jelzőt pipálták ki. A következő kérdés válaszlehetőségeinél pozitív tulajdonságokat sorakoztattam fel és a válaszadónak meg kellett jelölnie, melyiket tartja jellemzőnek a településen. Kiugró számban, a kitöltők több, mint fele a jó közbiztonságot jelölte meg. Ez már az interjúkban is kiemelkedő pozitívum volt, melyet megerősített a kérdőív eredménye is. Majd negatív jellemzők közül kellett kiválasztani azt, amelyiket illőnek gondolják a községre. Itt már nem volt kimagasló válasz, így alakultak az eredmények:

1. ábra: Közösségi felmérés eredmények I.
(Forrás: Saját szerkesztés)

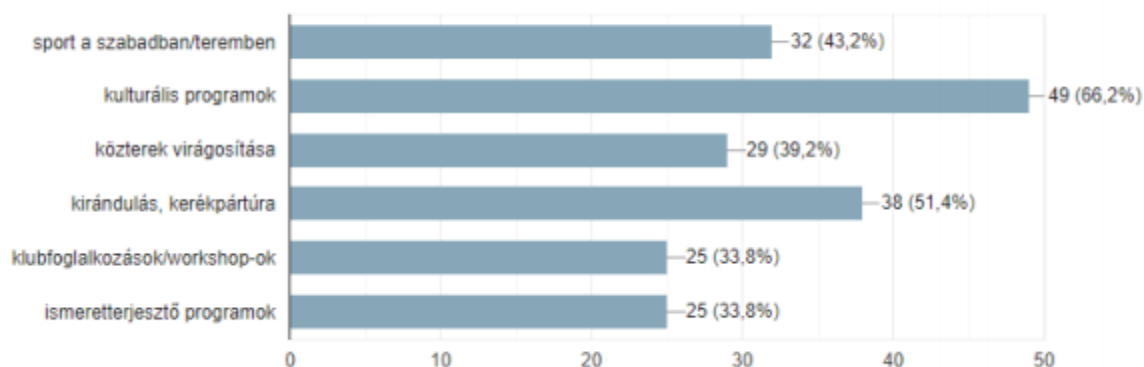

A diagramból az látható, hogy a helyieknek fontos, hogy legyenek programok, amin részt tudnak venni és nem elhanyagolható az sem, hogy milyen környezet veszi körül őket szabadidejük eltöltése közben. A következő kérdés arra vonatkozott, hogy milyen új szabadidős tevékenységeknek örülnének a lakosok. Ennek eredményét a következő ábra mutatja:

2. ábra: Közösségi felmérés eredmények II.
(Forrás: Google Űrlapok)

Szabadidejében milyen közösségi kezdeményezésekben venne részt az alábbiak közül?
(több válasz is megjelölhető!)

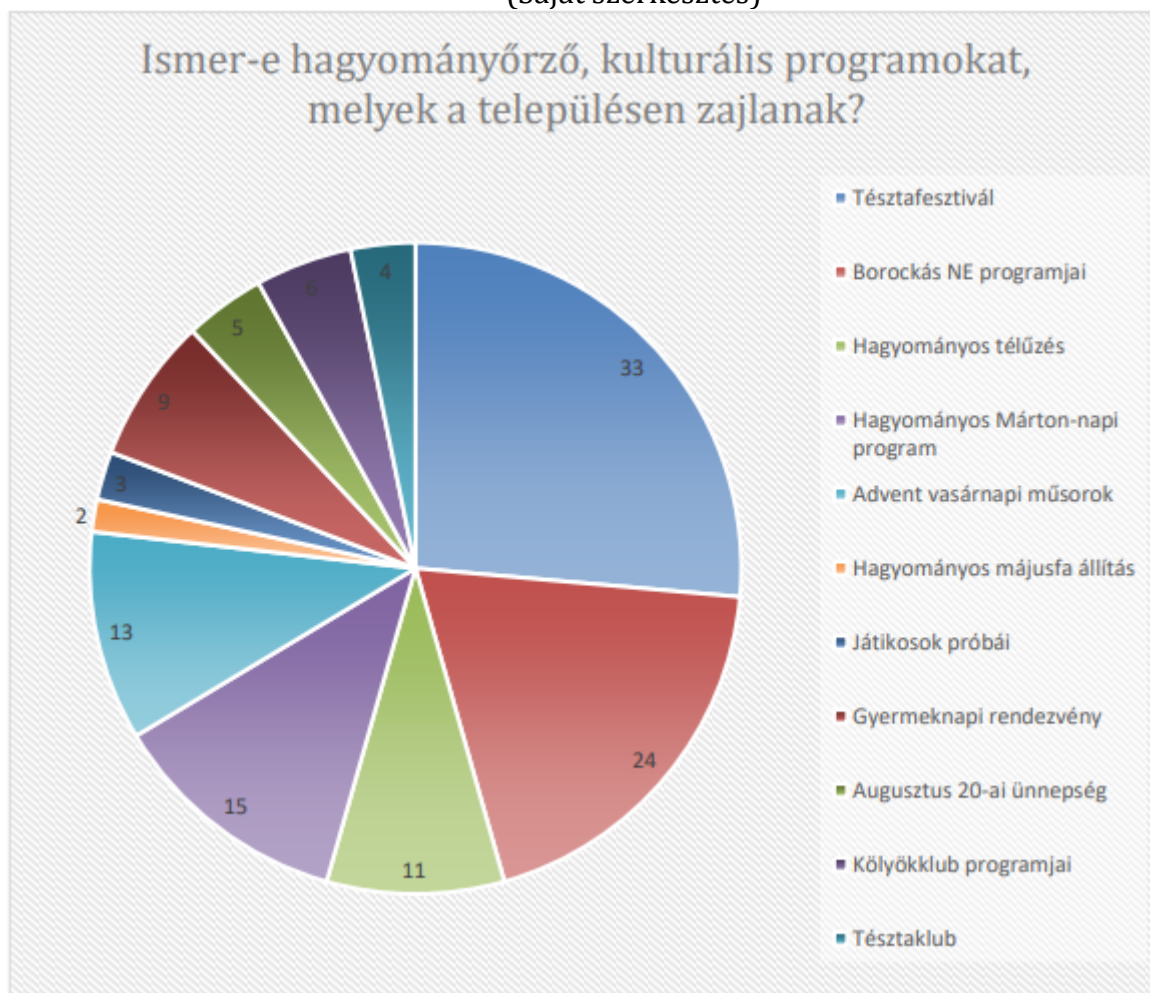
74 válasz

Itt sem tapasztalhatunk kiugró eredményt. A kitöltők szívesen vennének részt sokszínű közösségi programokon, mindegy, hogy az kültéri, beltéri, fizikai vagy inkább szellemi aktivitást

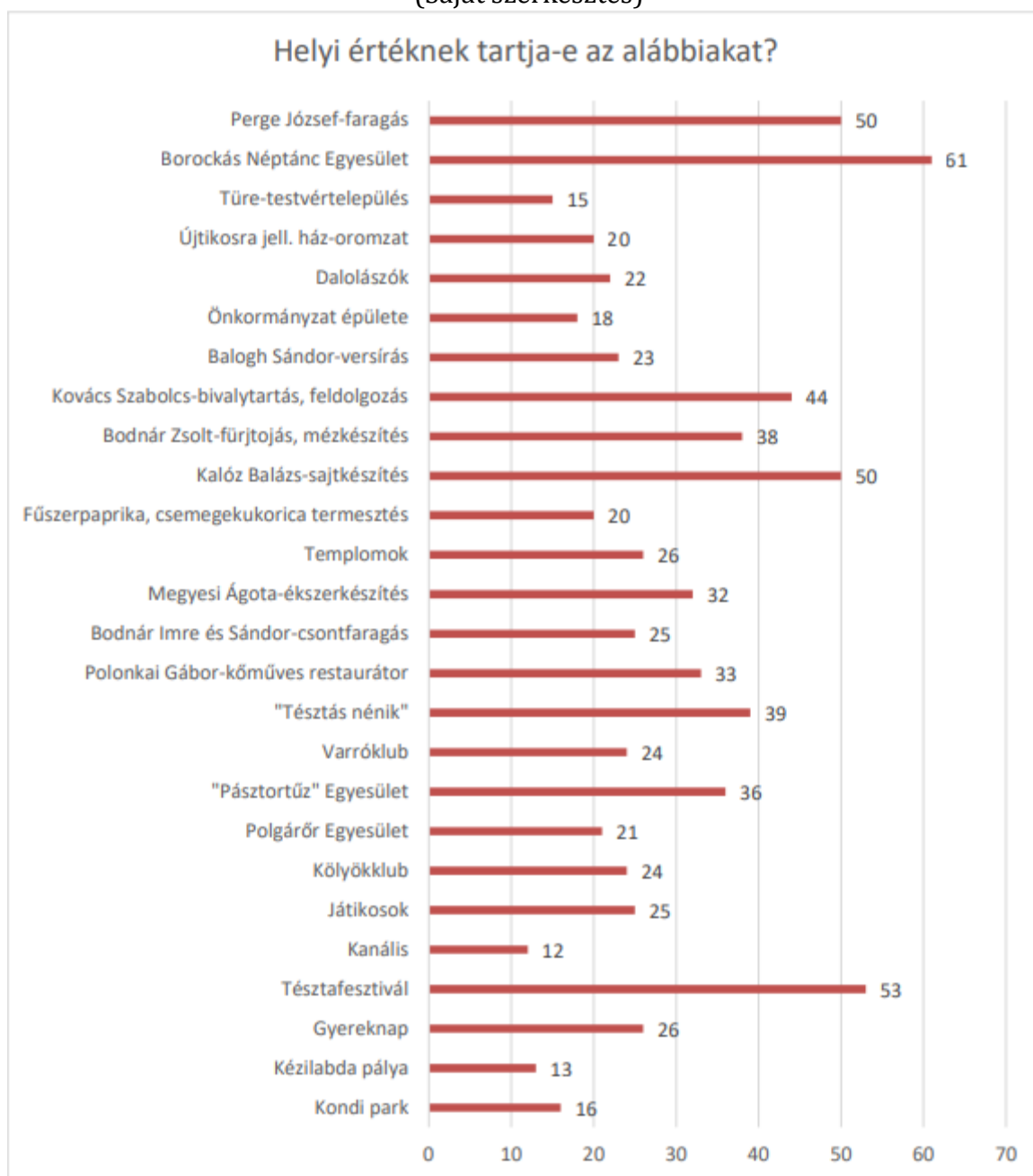
igénylő. A következő kérdésben arra vártam választ, milyen hagyományőrző programokat ismer a kitöltő. Az alábbi válaszok érkeztek:

3. ábra: Közösségi felmérés eredmények III.
(Saját szerkesztés)

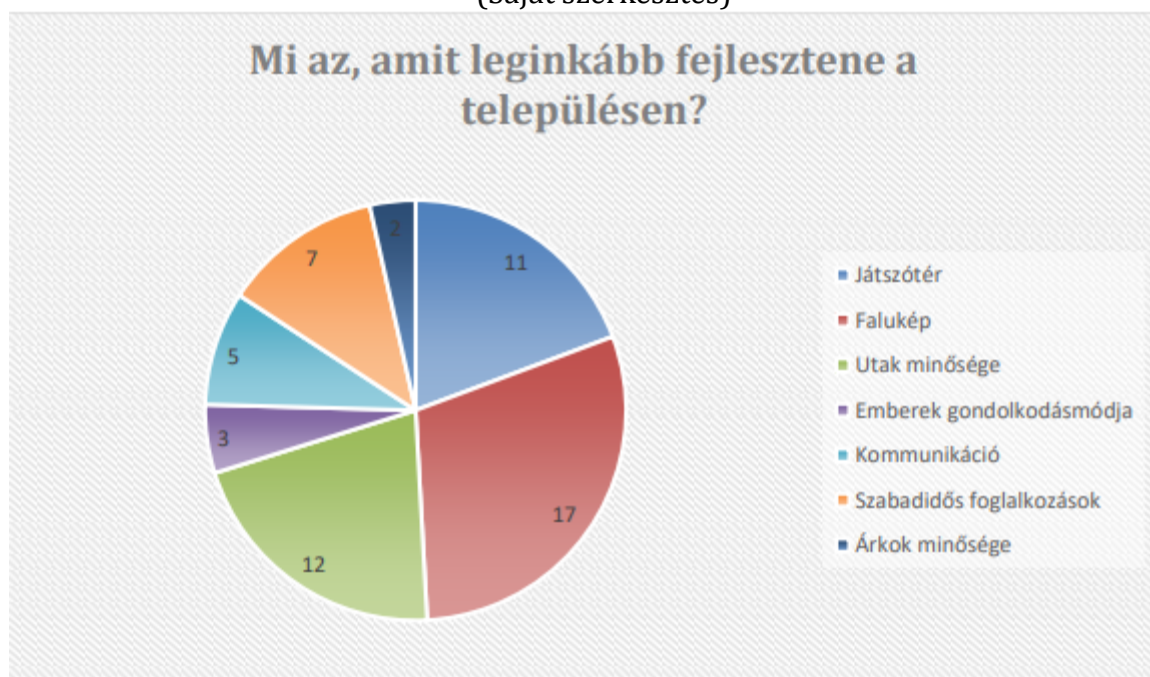
A Tésztafesztivál a település legnagyobb rendezvénye, a korábbi falunapokból nőtte ki magát. Erre az eseményre minden szervezet és az önkormányzat egyaránt szorgosan készül, hiszen egy egésznapos, vendégekkel, partnerekkel teli programról beszélünk. Az utóbbi években híres énekesek, együttesek biztosították az esti koncert-élményt. Erre a rendezvényre az összes környékbeli településről érkeznek érdeklődők. A Borockás Néptánc Együttes immár harminc éve jelen van a településen, minden helyi elismeri munkásságát. A többi program is egyre népszerűbb, egyre többen látogatják azokat, azonban a legtöbb csak néhány éve indult a településen, így még nem nevezhetők hagyományos eseménynek, mint az előbb említettek. A következő kérdésből kiderült, hogy a válaszadók leggyakrabban a családjukkal, internetezéssel vagy hobbijuk űzésével töltik szabadidejüket. A soron lévő kérdésben az értékekkel kapcsolatban kérdeztem a kitöltőket:

4. ábra: Községi felmérés eredmények IV.
(Saját szerkesztés)

A községi beszélgetések során a jelenlévők egyöntetűen úgy gondolták, hogy a település kevés figyelmet fordít a mindenkori értékekre. A község ékességeinek népszerűsítése érdekében ezentúl érték-napokat fog szervezni Újtikos, ezáltal talán a turizmus is növekvő tendenciát mutathat az elkövetkező években. A következő diagrammon azt mutatom be, mit fejlesztenének leginkább a településen a kitöltők.

5. ábra: Községi felmérés eredmények V.
(Saját szerkesztés)

Az interjúk során is a legtöbben a faluképre panaszkodtak. „Sokszor még a Fő utcán sincs lenyírva a fű az árkokból, sehol egy virág, ami színt vinne a település képébe. A csillag alakú építkezés következtében a község közösségi tere nem látható a fő útról, így attól függetlenül, hogy az karban van tartva és virágosítva van, egy idegen, ha átmegy a fő úton, a kopárságot, barátságtalanságot látja.” (Interjúalany) Bár néhány útszakasz szépen fel van újítva, többségben vannak az elhanyagolt, töredezett, szűk utak. Ennek fejlesztése növelné a település értékét. A játszótér, amely a közösségi téren helyezkedik el, nincs jó állapotban, és kevés játékelemmel rendelkezik. Az interjúk és közösségi beszélgetések során sokan számoltak be arról, hogy a saját gyermekkorukban még mászókás csúszda volt, hinta, és mókuserék, amiken mind megtalálták a kedvükre való szórakozást. Ma már csak egy kisgyermeknek való mászóka van, pici csúszdával, ami már használhatatlan állapotú. A kérdőívezés során fel kell mérni a cselekvői hajlandóságot. Ötvennyolc ember kétkezi munkával hozzájárulna a település fejlesztéséhez, öt ember pénzzel is támogatná azt, és hárman pályázatírással is szívesen segítenék az előrehaladást. Huszonegy ember, akikre mondhatjuk azt is, hogy az első önkéntesek lehetnének a cselekvési időszakban, a nevüket adták véleményükhöz.

Összegzés

Dolgozatom témája egy kis település, Újtikos közösségfejlesztésének elemzése volt. A folyamatot én magam kezdtem el, ugyanis korábban nem volt a településen ilyen kezdeményezés. Tizenhárom interjút készítettem el, két közösségi beszélgetést vezettem le és a közösségi felmérést kérdőívezés formájában végeztem el. Ez a folyamat több okból is fontos: felélénkíteni a meglévő közösségeket, összekovácsolni a községet, új fejlesztéseken gondolkodni a helyiakkal. Községi emberként gyakran tapasztaltam, hogy a lakosok panaszkodnak, általában az önkormányzatra, vagy a polgármesterre, de nem tesznek semmit.

Én hiszek a kommunikáció erejében, és azalatt a rövid idő alatt, amíg módomban állt a folyamatot végezni bebizonyosodott, hogy az elégedetlenkedések legnagyobb részét egyszerű, helyi nyilvánosság kiépítésével meg lehetne szüntetni. „A hazai állampolgári aktivitás igen alacsony szinten áll, ezért mindannyiunk érdeke a társadalmi kohézió erősítése.” (Arapovics 2016.) Emellett tapasztalni olyat is, hogy a lakosok között vannak nézeteltérések, ezért „ahova megy az egyik, oda nem megy a másik”. (Interjúalany) Sajnos az interjúk elkészítésekor és a kérdőívben is panaszkodtak erről a helyiek. Volt, aki ezt írta a kérdőív egyik kérdésére: „Elsősorban a szemléleten változtatnék. Örülni annak, ami van, a másik feletti ítélkezést és kritizálást csökkenteni. Aki jobban tudja, csinálja!” Ez, és az ehhez hasonló megnyilvánulások sajnos bizonyítják az elidegenedést. Rakusz Márta mesteroktató fogalmazta meg a folyamat nehézségét és tanulságát, miszerint ennyi idő alatt nem lehet az egész lakosságot megmozgatni, nem lehet látványos eredményeket elérni, és minden apró sikernek örülni kell. Az eddigi folyamat tapasztalataiból alapvető konzekvenciaként levonható, hogy Újtikos korosztályai szeretnének közösségben élni, és az elérték közül sokan hajlandóak a cselekvésre. Számos közösen kitalált új programot, vagy programelemet lehet megvalósítani a jövőben, amellyel érezhető lesz a településhez való identitás erősödése. Bizakodó vagyok, hogy Újtikos közössége nem hal ki az idős emberekkel, hanem a fiatalokban kialakított elköteleződés még nagyon sokáig életben tartja és vonzóvá teszi a települést. „A fejlesztő munka végső célja, hogy mindenki tartozzon valahová, valakihez, közösségi-társadalmi beágyazottságban éljen.” (Arapovics 2016.)

Felhasznált irodalom:

- Arapovics Mária – Vercseg Ilona (2017): Közösségfejlesztés módszertani útmutató. f.k. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ, NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft., Országos Széchényi Könyvtár, Budapest
- Arapovics Mária (2016): A közösségfejlesztés alapfogalmai és a kulturális közösségfejlesztés paradigmái. Kulturális Szemle, 6. sz. 36-53.
- Bihariné Asbóth E., Groskáné Piránszki I., Hallgató É., Kecskeméthyne Sevidi L., Keresztesi J., Magyar Istvánné, Mészáros Zs., Pálincás S., Péterfi F., Pósfay P., Pocsajiné Fábián M., Szolnoki I., Varga M., Boldoczki É., Böhm E., Farkas É., Németh E., Schmidt M., Huszerl J., Varga A. T. és Vercseg I. (1995): A helyi közösségfejlesztési folyamatról a közösségi felmérés kapcsán. Parola, 6. sz. 1-25.
http://www.kka.hu/_Kozossegi_Adattar/PAROLAAR.NSF/274d67036bb315838525670c008147c9/15ecca9c8f2a26ccc125688d0040dbb2?OpenDocument (letöltés dátuma: 2020. 05. 05. 16:00)
- Henderson, Paul (2006): A közösségfejlesztés alapelvei és gyakorlata. Parola, 4. sz. 3- 7.
http://www.kka.hu/_Kozossegi_Adattar/PAROLAAR.NSF/d735fd2254be3c2ac125690d004a5c81/a146c506ce389576c125722d0033291d?OpenDocument (letöltés dátuma: 2020. 03. 18. 13:00)
- Juhász Erika – Pete Nikoletta (2018): A közösségi művelődés képzési és továbbképzési rendszere. NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft., f.k. Závogyán Magdolna, ügyvezető, Budapest
- Juhász Erika (2003): A közösségfejlesztés történetének vázlata. Nézőpontok és látletelek, 20. sz. 165-180.
- Kleisz Teréz – Dóri Éva (2018): A közösségfejlesztés alapjai a közművelődésben. NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft., f.k. Závogyán Magdolna, ügyvezető, Budapest

- Kovács Henrietta (2017): A közösségfejlesztés alapjai és a többfunkciós közösségi terek. Kulturális Szemle, 7. sz. 72-80.
- Molnár Aranka (2011): Építő közösségek – közös tudás. Parola, 3. sz. 11.
- Nagy Ádám – Szabó J., Nikolett (2018): Motiválás a közösségi művelődésben és az ifjúság bevonása. NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft., f.k. Závogyán Magdolna, ügyvezető, Budapest
- Pusztai Bertalan (2020): Falusi és kisvárosi fesztiválok: közösségi szokások vagy a helybelieket kiábrándító szervezett események. Kulturális Szemle, 12. sz.
- Varga A. Tamás – Vercseg Ilona (1991): Település, közösség, fejlesztés. http://www.kka.hu/_Kozossegi_Adattar/Azadatt.nsf/1c4dc4b986e230d1c1256a08003a235e/83416ab82c0b7c4785256640006a0942?OpenDocument (letöltés dátuma: 2020. 01. 29. 19:00) Országos Közművelődési Központ, Budapest
- Vercseg Ilona (2004): Közösségfejlesztő leckék kezdőknek és haladóknak (Módszertani füzet). Közösségfejlesztők Egyesülete, Budapest
- Vercseg Ilona (2006): Közösség és részvétel. Parola, 4. sz. 12-13. http://www.kka.hu/_Kozossegi_Adattar/PAROLAAR.NSF/b84c8c861998671e8525670c00815721/da353dafc6fba390c125722d0035c7ef?OpenDocument (letöltés dátuma: 2019. 12. 01. 12:30)
- Vercseg Ilona (2011): Közösség és részvétel - A közösségfejlesztés és a közösségi munka gyakorlatának elmélete. ELTE Szociális Munka és Szociálpolitikai Tanszék, Budapest

Oszterman Dorottya:

Az egész életre kiterjedő tanulás a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei közművelődésben

Absztrakt: Az orvostudomány fejlődésével, az életminőség javulásával egyre emelkedik az átlag életkor, így hazánkban is előregedő társadalomról beszélhetünk. A magasabb várható élettartam és az oktatási expanzió miatt egyre iskolázottabb generációk számára az időskor átértékelődik. A kutatásommal arra szerettem volna választ kapni, hogy Borsod-Abaúj-Zemplén megyében megvalósul-e és ha igen, milyen mértékben valósul meg a közművelődési alapszolgáltatások közül az egész életre kiterjedő tanulás feltételeinek biztosítása, továbbá mekkora hangsúlyt kapnak az időskorúak tanulási lehetőségei, és van-e igény az említett korosztály részéről a tanulási alkalmakra. A kutatási kérdőívet a vizsgált megye 184 településére vonatkozóan töltötték ki közművelődési asszisztensek, így sikerült viszonylag átfogó képet kapni a témáról. Összességében elmondható, hogy bár zömében előregedő településekről beszélhetünk, a közművelődési szakemberek a tevékenységük során mégsem veszik figyelembe célcsoportként az időskorúakat, az igényeikkel csak részben, vagy egyáltalán nincsenek tisztában. Ugyanakkor számos informális és non-formális tanulási alkalom valósul meg a megyében, melyben az idősek is részt vesznek, ezekről is olvashatunk példákat.

Abstract: Due to the development of medicine and the improvement of the quality of living, the average age is augmenting and Hungary's population is ageing as well. Because of the increase of average life expectancy and the expansion of education, newer generations reevaluate their senior years. My research is about the connection between the community culture and the learning opportunities of Borsod-Abaúj-Zemplén county, focusing on lifelong learning and the elderly. The research questionnaire was filled in by 184 settlements of the examined county (all of them were assistants in community culture). Overall, although most of the settlements are ageing, the community culture of Borsod-Abaúj-Zemplén county does not emphasize the elderly as a target group and the assistants are not aware of cultural learning needs of the elderly population. However, there are many informal and non-formal learning opportunities in the county that are attended by the elderly, of which we can read examples below.

A tanulás és a közösségi művelődés

Az orvostudomány fejlődésével, az életminőség javulásával egyre emelkedik az átlag életkor, így hazánkban is előregedő társadalomról beszélhetünk. A magasabb várható élettartam és az oktatási expanzió miatt egyre iskolázottabb generációk számára az időskor átértékelődik. A kutatásom egyik hipotézise az, hogy az idősebb korosztályba tartozók manapság egyre inkább igényt tartanak a kifejezetten számukra tervezett, aktív szellemi tevékenységet igénylő foglalkozásokra.

A második hipotézisem az, hogy amellet, hogy az idősebb generáció igényli ezeket a foglalkozásokat, szükségük is van rá, hiszen csak úgy tudnak alkalmazkodni a folyamatosan fejlődő társadalomhoz, csak úgy tudják elsajátítani a mindennapos élethez vagy esetleg a nyugdíjaskori munkavállaláshoz szükséges tudást, ha az időskorukat is az egész életre kiterjedő tanulás jellemzi.

Véleményem szerint mivel Borsod-Abaúj-Zemplén megyét kifejezetten érinti az előregedő települések problémája, így ebben a térségben még nagyobb jelentősége van annak, hogy az idősök számára biztosítva legyenek a szellemi tevékenységet igénylő alkalmak. Ezáltal a kutatásom harmadik hipotézise az, hogy a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei közművelődési intézmények különböző tanulási alkalmakkal járulnak hozzá a térségben lakó idősök egész életre kiterjedő tanulásához.

Tehát összességében arra szeretnék választ kapni, hogy az említett megyében teljesül-e és ha igen, milyen mértékben valósul meg a közművelődési alapszolgáltatások közül az egész életre kiterjedő tanulás feltételeinek biztosítása. A kutatásom időszerű, hiszen az utóbbi években Magyarországon egyre népszerűbb a szenior akadémia/szabadegyetem, a harmadik kor egyeteme, a népfőiskolák és az ehhez hasonló kezdeményezések.

Kérdőíves kutatás a megye közművelődési szakembereivel

A kulturális intézményrendszer lehetőséget teremt az egyének és a közösségek egész életére kiterjedő művelődésére. Az itt megvalósuló kulturális tanulás nem más, mint nem formális és informális tanulási tevékenység, amely a kulturális intézményrendszer és annak eszközrendszere által valósul meg. Vannak, akik a kulturális tanulásként a szabadidős tanulási lehetőségeket értik, közösségi tanulás alatt pedig a civil kezdeményezésre induló tanulási folyamatokat. Kuthy-Megyesi és Takács-Miklósi tanulmánya alapján a közművelődés tekintetében többen (pl. Mátyus 2006, Márkus 2015) kiemelik a közművelődés képzési, felnőttképzési funkcióját. A közművelődés szerves kapcsolatba hozhatja a helyi társadalommal az iskolarendszeren kívüli művelődési, képzési, szórakozási, tájékoztatási és közösségi tanulási lehetőségeket. (Kuthy-Megyesi – Takács-Miklósi 2018)

A közművelődési alapszolgáltatások között az egész életre kiterjedő tanulás lehetőségét külön szolgáltatásként is feltüntetik, valamint további alapszolgáltatásokkal is átfedésben áll a nem formális, informális, kulturális tanulás (pl. hagyományos közösségi kulturális értékek, amatőr alkotó- és előadó-művészeti tevékenységek). (20/2018. (VII. 9.) EMMI rendelet)

Kutatásom kifejezetten az időskorúak tanulási lehetőségeire koncentrált. Az aktív idősödés a fizikai és szellemi aktivitást egyaránt magában foglalja. Nem csupán az egyén számára hasznos, hanem a társadalom is profitálhat abból, ha az időskorba belépő állampolgárok minél tovább aktívak maradnak, hiszen ezen személyek biológiailag, szociálisan és érzelmileg is rugalmasabbak, gazdagabbak, tovább képesek ellátni magukat és irányítani az életüket, valamint az egészséges élettartamuk határa is kitolódik. (Boga 2016:23-24) A közművelődésben megvalósuló non-formális, informális tanulási alkalmak mindamellett, hogy örömet adnak az idős korosztály számára, az önbizalmukat is növeli. Ezen alkalmak során új képességeket, ismereteket sajátíthatnak el. A fentebb említett közösségi programok mindezen felül az időskori elszigeteltség, izoláció megelőzéséhez is hozzájárulnak, egyaránt segítik a testi és a lelki egészség fenntartását. Mászlai úgy gondolja, hogy művelődési házakban (tehát a közművelődési intézményekben, közösségi színtereken) az időskorúaknak számos lehetősége van csatlakozni a művelődési és tanulási alkalmakhoz, legyen szó akár klubokról, szakkörökről vagy ismeretterjesztő előadásokról. (Mászlai 2015)

A kérdőíves lekérdezést megelőzően a közművelődéshez és a gerontagógiához kötődő forráskutatást végeztem, valamint a megyére vonatkozó demográfiai és kulturális statisztikai adatokat (KSH, KULTSTAT, TeIR stb.) elemeztem. Empirikus kutatásommal azt szerettem volna felmérni, hogy Borsod-Abaúj-Zemplén megye településeinek a közművelődési intézményekben és közösségi színterekben megvalósul-e az egész életre kiterjedő tanulás feltételeinek

biztosítása, amennyiben igen, milyen mértékben és milyen módon, továbbá, hogy milyen időskori tanulási lehetőségek vannak a településeken. Ennek megfelelően a kérdőíves kutatást választottam, mivel ez a módszer alkalmas arra, hogy viszonylag gyorsan nyerjünk adatokat ilyen nagy számú populációtól. (Cserné Adermann-Ponyi 2018) A negyven kérdésből álló kérdőívem három főbb szakaszból tevődött össze:

- a kitöltővel és a településsel kapcsolatos,
- a település közművelődésére vonatkozó,
- valamint az időskori tanulásra vonatkozó, többségében zárt kérdések szerepeltek benne.

Jelen tanulmányban a kutatás egyes részeire beérkezett válaszokat fogom bemutatni. Mivel a kérdőívre elsősorban a településeken foglalkoztatott közművelődési asszisztensek tudtak volna érdemben válaszolni, így célirányos kiválasztást alkalmazva őket szerettem volna megszólítani a kutatás ezen fázisában. (Cserné Adermann-Ponyi 2018:21)

Célom az volt, hogy a megyében található települések (358) feléről, azaz 179 településről érkezzen be kitöltött kérdőív. Végül 184 településre vonatkozóan töltötték ki a kérdőívemet, így a megye településeinek 51,40 %-át sikerült lekérdeznem.

A Nemzeti Művelődési Intézetnek köszönhetően sikerült megvalósítani a kutatásomat, mert a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Igazgatóság a Közművelődési Foglalkoztatási és Képzési Program keretein belül közel 200 településen foglalkoztat közművelődési asszisztent, így rendelkezésemre állt egy adatbázis a lehetséges kitöltőkhöz. Szükséges tudni azt is, hogy kisebb lélekszámú települések esetében előfordulhat olyan is, hogy egy-egy asszisztens kettő vagy akár három településen is ellátja a közművelődési feladatokat, bár az asszisztensek többségéhez mindössze egy-egy település tartozik.

A kérdőívezés a Google Forms felületen keresztül zajlott, hiszen a jelenlegi pandémiás helyzetben nem volt célszerű a személyes lekérdezést választani, valamint a megye egész területét szerettem volna lefedni, ami rengeteg utazást jelentett volna. Így sokkal könnyebben kivitelezhető volt, egyszerűen válaszolhattak a kérdésekre az asszisztensek, akiknek nem okozott gondot a kérdőív online jellege, mivel a Közművelődési Foglalkoztatási és Képzési Program során már mindannyian találkoztak a Google Forms felületével.

A megyében 16 járás található és mindegyikből érkezett be kitöltött kérdőívem. Voltak olyan járasok, ahonnan majdnem minden települést sikerült elérnem (pl. Putnoki és Mezőcsáti járás), azonban voltak nehezebben elérhető járasok is (pl. Szikszói, Kazincbarcikai és Tokaji járás). Ez abból is adódhat, hogy a Közművelődési Foglalkoztatási és Képzési Program résztvevői nem feltétlenül ugyanolyan arányban képviselik az egyes járasokat.

A települések lakosságszámát illetően elmondható, hogy a lekérdezetteknek közel a fele (43,48 %) 500 főnél kisebb lélekszámú településen lát el közművelődési tevékenységet. Ezt követik 28,26 %-kal az 500-1.000 fő közötti települések, majd 23,91 %-kal az 1.001-5.000 fő lakost számláló községek, városok. A lekérdezett települések közül viszonylag kevesen rendelkeznek 5.0001 és afeletti lakosságszámmal. Így a kutatás megfelelően reprezentálja Borsod-Abaúj-Zemplén megye településeinek szerkezetét, hiszen az egész megyére jellemző, hogy inkább kisebb lélekszámú községekből áll és csak kevés nagy(obb) városa van.

Fontosnak tartottam megkérdezni, hogy a közművelődési asszisztensek mióta élnek / dolgoznak a településen, hiszen ez nagyban befolyásolja, hogy mennyire ismerik a települést és mennyire tudnak releváns válaszokat adni a kérdésekre. A kitöltők több mint fele (52,71 %) születése óta, vagy legalább 10 éve, további 16,84 %-uk pedig 1-10 éve él és/vagy dolgozik a lekérdezett településen, így vélhetően nagyobb rálátásuk van az ottani életre, a közművelődésre. Azonban közel egyharmaduk (30,43 %) kevesebb, mint egy éve került a kitöltés alapját adó településre. Ez valószínűleg abból adódik, hogy ők csak a Közművelődési

Foglalkoztatási és Képzési Programnak köszönhetően kerültek az adott településre közművelődési asszisztens munkakörben. Jellemzően a foglalkoztatás helyszínéhez közel lakó személyekről van szó, tehát vélhetően a szomszédos települések valamelyikén élnek, valamint a program november óta tart és azóta sikerülhetett valamennyire feltérképezniük a helyi adottságokat, szokásokat.

Időskorúak non-formális tanulási szokásai

A kérdőív nem tért ki arra, hogy mely alapszolgáltatásokat látják el a közművelődési intézmények, közösségi szinteken, hanem csak olyan tevékenységekre tért ki részletesebben, melyek egyértelműen az egész életre kiterjedő tanuláshoz köthetőek. Ezekbe az alábbiakat soroltam:

- iskolarendszeren kívüli tanfolyam, képzési alkalom,
- öntevékeny, önképző kör, klub, szakkör,
- népfőiskolai, szabadegyetemi program,
- ismeretterjesztő alkalom.

Célcsoportok tekintetében az iskolarendszeren kívüli tanfolyamok, képzési alkalmak többsége nem kifejezett korcsoport számára szól, a résztvevők összetétele vegyes. Kisebb arányban vannak családi, ifjúsági és gyermekek számára szóló programok, legkisebb arányban pedig a nyugdíjasok jelennek meg célcsoportként. Ez azért is érdekes, mivel a legtöbb település tanfolyamként a digitális kompetenciafejlesztést emelte ki, különösképp az idős korosztály számára szóló informatikai tudásmegosztást, azonban mégsem a nyugdíjasokat jelölték meg elsődleges célcsoportnak. Az ismeretterjesztő alkalmak esetében hasonló számokat láthatunk, a nyugdíjasok itt is kis arányban jelennek meg a közművelődési asszisztensek szerint, pedig vélhetően ők teszik ki az egészségtudatos előadások és egyéb ismeretterjesztő alkalmak közönségének nagy részét.

Az öntevékeny és önképző körök, klubok, szakkörök esetében már nagyobb a nyugdíjasok számára szóló események száma, mellettük még a vegyes, nem korcsoportokhoz köthető események jelennek meg, a gyermek, ifjúsági és családi programok pedig kisebb arányban valósulnak meg. A népfőiskolai, szabadegyetemi alkalmaknál a gyermek és a nyugdíjas korosztály kivételével a többit egyaránt megjelölték a válaszadók, így azon településeken, ahol van ilyen esemény, az főleg az ifjúsági korosztály, a családok vagy vegyes célcsoportok számára szólnak.

Külön kérdésként kellett válaszolniuk arra a kitöltőknek, hogy vannak-e kifejezetten az időskorúak számára szervezett tanulási alkalmak – a használt kategorizálás szerint -, amely hasonló válaszokat mutatott. A válaszadók több mint a fele egyértelműen úgy gondolja, hogy nincsenek kifejezetten a megnevezett célcsoport számára szervezett tanulási alkalmak a településeken. Ahol vannak, ott főleg a szakkörök, klubok (pl. nyugdíjas klub) és az ismeretterjesztő előadások résztvevői közé sorolják őket. Fontos kiemelni egyéb események közül az idők világnapját / szépkorúak napját, melyet számos településen évről évre megszerveznek különböző formákban (pl. idők estje, nyugdíjas találkozó stb.).

Véleményem szerint az, hogy ilyen kevesen jelölték meg kifejezetten a nyugdíjasokat a megnevezett tanulási alkalmak célcsoportjaként, abból ered, hogy bár (főleg az előregedő településeken) a résztvevők többsége ebből a korcsoportból kerül ki, nem ők lennének az elsődleges célcsoport. Vegyes korosztályú csoportokat szeretnének megszólítani, azonban szabadidő hiányában főként az időskorúakat tudják elérni, megmozgatni.

A megkérdezett közművelődési intézmények, közösségi színterek döntő többsége, amennyiben vannak a településen az időskorúak számára szóló események, aktívan részt vesznek a szervezésben és helyszínt is biztosítanak a programhoz. Vannak olyan települések is, ahol a közművelődési feladatellátó bár a szervezésben nem vesz részt, de helyszínt biztosít az időskorúak eseményeihez. Kisebb arányban vannak olyan intézmények és színterek, amelyek csak a szervezésben, vagy még abban sem segítenek és helyszínt sem biztosítanak a nyugdíjasoknak.

A közművelődési intézményeken, közösségi színtereken kívül a legnagyobb arányban az önkormányzatok és az egyház támogatja az időskorúak számára szervezett programokat a megkérdezett településeken. Ezt követik a szociális intézmények (pl. idősek nappali ellátója, humán szolgálat), az általános és középiskolák, valamint a nonprofit szektor különböző szervezetei (pl. Ormosbányai Idősek Klubja, Ács István Gondozási Központ és Idősek Klubja). Kisebb arányban, de megjelennek támogatóként 1-2 településen a nyugdíjas / bentlakásos otthonok, a Digitális Jólét Program Pontok, valamint könyvtárak és muzeális intézmények (pl. Tollas Tibor Emlékház, Régiségek tárháza – tájház).

A településeken megvalósuló formális, non-formális és informális tanulási alkalmakon kívül nagy szerepet játszanak az időskorúak életében a nyugdíjas klubok is, melyek további tanulási lehetőségeket biztosítanak számukra. Épp ezért a kérdőív külön kitért ezekre a többségében non-formális klubokra is. A beérkezett válaszok alapján elmondható, hogy körülbelül a megkérdezett települések egyharmadán jött csak létre nyugdíjas klub. A 68 ide sorolható település közül 62 településen egy ilyen klub működik, további 5 településen pedig 2-5 klub is létrejött már. A megyeszékhelyen foglalkoztatott közművelődési asszisztens nem tudta a nyugdíjas klubok pontos számát, azonban a város méretéből adódóan itt vélhetően jóval több működik, mint a kisebb településeken.

A megkérdezett települések közül, ahol van nyugdíjas klub, ott többségük (72,06 %) valamilyen szinten köthető a helyi közművelődési intézményhez, közösségi színtérhez. Ez a leggyakrabban vélhetően helyszín biztosításában valósul meg, mivel a megkérdezettek közül 37 település nyugdíjas klubja(i) a közművelődési intézményben, közösségi színtéren (is) tartja találkozóit, rendezvényeit és foglalkozásait. 21 településen az önkormányzat, 11 településen a szociális intézmény, további 1 településen pedig a református egyházközség is biztosít helyszínt az időskorúak számára. Mindössze 7 olyan település van, ahol a nyugdíjas klub saját tulajdonú ingatlanban tudja megtartani a foglalkozásait.

1. ábra: Tudatos tervezés a nyugdíjas klubokban
(Forrás: saját szerkesztés)

Azon településeken, ahol vannak nyugdíjas klubok, a közművelődési asszisztensek több mint fele pozitívan vélekedik arról, hogy mennyire tudatosan alakítják ki a foglalkozások, önképző programok tartalmát (lásd 1. ábra). Úgy gondolják, hogy ezt inkább tudatosság, vagy teljes mértékben tudatosság jellemzi. 10 nyugdíjas klubról gondolják azt, hogy tudatosak is meg nem is a klubfoglalkozások szervezői. 4-5 fő pedig úgy gondolja, hogy inkább spontán, valamint teljes mértékben spontán a településen működő nyugdíjas klubok tevékenységei.

A kérdőívet az öntevékeny, önképző körökre, klubokra, szakkörökre irányuló kérdések zárták. A 184 megkérdezett településből 95 nyilatkozta azt, hogy náluk nem működik olyan klub vagy szakkör, amelyben időskorúak (is) részt vesznek, további 12 kitöltő pedig nem tud ilyenek létezéséről.

2. ábra: Szakkörök típusai
(Forrás: saját szerkesztés)

Amely településeken vannak ilyen klubok, szakkörök, ott a legnépszerűbb az ének-zene jellegűek (pl. népdalkör, énekkar), ezt követik a kreatív, kézműves (pl. hímzés, csipkeverés), a hagyományőrző szakkörök, valamint a szabadidős klubok (lásd 2. ábra). Kisebb mértékben, de vannak gasztronómiai témájú szakkörök, sport, erőnlét és rekreáció köré szerveződő klubok, egészségvédelmi és mentálhigiénés körök, színjátszó körök, továbbá helytörténeti és honismereti klubok is. Egy-egy településre jellemző a természetgyógyászati és ezoterikus, valamint a személyiségfejlesztő jellegű foglalkozások, szakkörök szervezése is.

A fentebb említett szakkörök jellemzően nem időskorúak hozták létre és nem az időskorúak számára. Tehát a célcsoport a klubot, szakkört illetően nem a nyugdíjasok korosztálya lett volna, azonban valamilyen okból mégis őket sikerült elérniük a programmal. Több olyan esemény is van, melyet az időskorúak hoztak létre, elsősorban az időskorúak számára. Egy-két olyan példa is van a lekérdezett települések között, ahol a nem időskorúak az időskorúaknak, vagy az időskorúak a nem időskorúaknak szervezik az adott szakkört, klubot.

3. ábra: Időskorúak tanulási lehetőségei
(Forrás: saját szerkesztés)

Utolsó kérdésként arra lettem volna kíváncsi, hogy összességében mi jellemzi az időskorúak tanulási lehetőségeit az egyes településeken. A válaszadók közel egyharmadának azonban nem volt információja ezt illetően (lásd 3. ábra). 48 település közművelődési asszisztense gondolja úgy, hogy nincs igény ilyen alkalmakra az idősek részéről és lehetőségük sem lenne csatlakozni ilyenekhez. 41 közművelődési asszisztens gondolja ennek az ellentétét, tehát hogy van is igény és vannak lehetőségek is az időskori tanulási alkalmakra. 29 településen lenne lehetőség részt venni ilyen alkalmakon, azonban nincs rá igény, 12 településen pedig igény lenne, de lehetőség nincs. Volt olyan asszisztens, aki kiemelte, hogy valamilyen szintű igény lenne ugyan, de annyira eltérőek ezek, hogy nem tudják kielégíteni az elvárásokat. A nagyon előregedő településeken 80-90 éves az időskorú réteg és ez szintén nagy kihívást jelent a közművelődési szakemberek számára az ilyen programok szervezését illetően. Több településen pedig jelezték, hogy bár eddig nem voltak időskori tanulási lehetőségek, de folyamatban van a kialakításuk. Mindezek ellenére célszerű lenne szorgalmazni a közművelődési asszisztensek körében, hogy végezzenek a településükön közösségi felméréseket, hogy átfogóbb képet kapjanak a településen élők

jelenlegi igényeiről és annak megfelelően tudják alakítani a közművelődési intézmény, közösségi szintén tevékenységét.

Összegzés

Kutatásom első hipotéziséről, miszerint az idősebb korosztályba tartozók manapság egyre inkább igényt tartanak a kifejezetten számukra tervezett, aktív szellemi tevékenységet igénylő foglalkozásokra, nem vonható le egyértelmű következtetés. Az elemzett irodalom alapján ez az igény valóban jelen van és az időskorúak egyre nagyobb rétegét jellemzi. Azonban a kutatás során a megkérdezettek többségének nem volt információja erről, vagy nemlegesen válaszolt, miszerint az időseknek nincs igénye, ezáltal nincsenek is hasonló programok a településeiken. A beérkezett válaszok alapján elmondható, hogy a közművelődési asszisztenseknek nincs, vagy csak nem átfogó, hiányos képük van a településeiket élő idősek igényeiről. Véleményem szerint célszerű lenne hasonló felépítéssel reprezentatív kérdőíves kutatást végezni a településeken élő időskorúak körében is, azonban ez a jelenlegi járványügyi helyzetben nehezen lenne kivitelezhető. Viszont csak így lehetne megnézni, hogy a közművelődési asszisztensek és az időskorúak álláspontja mennyire van összhangban egymással.

A második hipotézisem részben beigazolódott, tehát amellett, hogy az idősebb generáció igényli ezeket a foglalkozásokat, szükségük is van rá, hiszen csak így tudnak alkalmazkodni a folyamatosan fejlődő társadalomhoz szükséges tudást, ha az időskorukat is az egész életre kiterjedő tanulás jellemzi. A kérdőív alapján látható volt, hogy a formális, non-formális tanulási alkalmak Borsod-Abaúj-Zemplén megye közművelődési intézményeiben és közösségi színtereiben döntő többségében a munka világára és a fejlődő társadalomhoz szükséges kompetenciákra koncentrálnak. Az szakirodalom alapján is szükséges az időskorúaknak az egész életre kiterjedő tanulás ilyen szempontból is, habár látható, hogy a közművelődésben nem kifejezetten az időskorúak számára szervezik ezeket az alkalmakat. Még a digitális kompetenciafejlesztési foglalkozások célcsoportjában sem jelennek meg egyértelműen az időskorúak. A közművelődési szakemberek nem őket próbálják megcélózni a programokkal, azonban sokszor mégis csak ezt a korosztályt tudják elérni (pl. szabadidőből adódóan). Ami pedig célzottan az idősek számára szól, az inkább a non-formális, informális kategóriába sorolható, hiszen ahogy láthattuk, például (hivatalosabb jellegű) népfőiskolai, szabadegyetemi programokat sem szoktak szervezni a legtöbb településen.

A harmadik hipotézisemre ez ugyanúgy igaz. Bár az bebizonyosodott, hogy a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei közművelődési intézmények, közösségi színterek egy része különböző tanulási alkalmakkal járul hozzá a térségben lakó idősek egész életre kiterjedő tanulásához, ugyanakkor itt is megfigyelhető, hogy nem foglalkoznak kifejezetten az említett korosztállyal.

Összességében tehát úgy vélem, hogy mivel Borsod-Abaúj-Zemplén megyében ilyen nagy számban találhatóak előregedő települések, szükséges lenne felmérni az időskorúak igényeit és ahhoz is igazítani a közművelődési tevékenységet. Mivel sok esetben az időskorúak számítanak a legkönnyebben megszólítható célcsoportnak, így az általuk látogatott programokat célszerű az ő igényeik alapján módosítani. Ehhez azonban elengedhetetlen a közművelődési szakemberek (és a településen élő idősek) nyitottsága, valamint az asszisztensek megfelelő szakmai tudása. Utóbbin nagyban segíthet a Nemzeti Művelődési Intézet Közművelődési Foglalkoztatási és Képzési Programja, hiszen a képzések és műhelyfoglalkozások során a közművelődési asszisztensek elsajátíthatják a közösségi felmérések alapjait, valamint további jó gyakorlatokat a közművelődésből.

Véleményem szerint a kutatásomat érdemes lenne akár egy év múlva megismételni a korábbi kitöltők körében, vagy újabb szakaszok során újabb célcsoportokat (pl. időskorú lakosság, nyugdíjas klubok, idősokkal foglalkozó szervezetek stb.) bevonni, hiszen így kaphatnánk teljesen átfogó képet a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei közművelődés és az időskori tanulás kapcsolatáról.

Felhasznált irodalom:

- 20/2018. (VII. 9.) EMMI rendelet a közművelődési alapszolgáltatások, valamint a közművelődési intézmények és a közösségi színterek követelményeiről. In: <https://njt.hu/jogszabaly/2018-20-20-5H>, letöltés ideje: 2021.02.03. 17:21 h.
- Boga Bálint (2016): Tanulás időskorban: a sikeres idősödés szellemi tengelye. In: Művelődés – Népfőiskola - Társadalom, 2016. év 4. szám, 22-24.p.
- Cserné Adermann Gizella – Ponyi László (2018): Kultúrakutatás módszertani alapjai. In: Juhász Erika – Márkus Edina (szerk.): Tudástár a közösségi művelődésben. Budapest, NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft.
- Kuthy-Megyesi Judit – Takács-Miklósi Márta (2018): Az egész életre kiterjesztett, élethosszig tartó tanulás a közművelődés tükrében. In: Kulturális Szemle, V. évf., 2018. évi 1. szám, 87-95.p.
- Márkus Edina (2015): Közművelődés és felnőttképzés a statisztikák tükrében. In: Kulturális Szemle, I. évf., 2015. évi 1. szám, 55-69.p.
- Mászlai Olga (2015): Az idősök non-formális és informális tanulásának főbb színterei, lehetőségei. In: Kulturális Szemle, II. évf., 2015. évi 1. szám, 122-129.p.
- Mátyus Aliz (2006): Dr. Gelencsér Katalin a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Közművelődési Főosztályának képzési referense a képzésről. In: Szín, 11. évf. 3. szám, 1-5.p.

KÖNYVAJÁNLAT, RECENZÍÓ

Illik Péter:

Kinek a pécsi pszichéje? Recenzió Erdős Zoltán „Hat nap látszik az égen” Pécs és a pécsiek története 1526-tól 1543-ig című kötetéről

Az Unicus Műhely Kiadó gondozásában 2019-ben, második kiadásként megjelent kismonográfia keményfedéllel, igényes tördeléssel és külsővel, szövegbe illesztett mellékletekkel vásárolható meg.

A szép kis kötet bibliográfiája mutatja, hogy egy szinte egyedülálló történeti munkával állunk szemben, ugyanis a legtöbb kora újkori témájú könyvtől eltérően nem csupán a források és a témához szűk értelemben hozzátartozó szakirodalom, hanem módszertani és pszichológiai munkák is szerepelnek itt. Ez önmagában jelzi, hogy egy olyan monográfiáról van szó, amely a történetelmélet és a gyakorlat egységében jár el.

Belelapozva a kis könyvbe, annak stílusa is szembeszökő, eltérően a legtöbb hazai tudományos történelmi munka objektivista nyelvezetétől (az objektivitás illúzióját keltő, érzelemmentes bikkfanyelv) eltérően, életteli és jelzőkkel teli leírásokkal találkozunk az olvasó, *horribile dictu* egy érdekes könyvet olvashat, amelynek – észre sem véve – szinte pillanatok alatt a végére ér.

A harmadik eltérés pedig, hogy a szerző szintézist ír, könyve újdonságát nem abban látja, hogy rengeteg új adatot hoz, hanem abban, hogy újszerűen rakja össze és találja fel az eddigi tényeket. Lackó Mihály Karel Capek idézetére hivatkozva³⁶ vállaltan Mejlík tanácsos narratívája mellett foglal állást, szenzációt csinál a történetből, nem pedig egy „szimpla sztorit”, mint Pitr nyomozó. Összegezve tehát a kötet novumát, pszichohistóriai műként olvasva ez talán az első ilyen kora újkori témájú szakmonográfia idehaza, mikrotörténetként is párját ritkítja, posztmodernként pedig szintén az elsők között van – egy kora újkori témájú vállaltan posztmodern monográfiáról van tudomásom: Illik Péter: Minden nap háború. A Magyar Királyságbeli török kártételek anatómiája (1624-1642). Bp., 2013.

A fentiekből – miszerint egy kiváló és a 21. századi nyugati normáknak megfelelő kis kötetről van szó, ami első feccsként bár nyarat csinálna – nem következik, hogy ne lenne egy de, amely a recenzens eszmefuttatását vezetné be.

A kötet alapproblémafelvetése az, hogy Pécszet a lakók feladják 1543-ban, sőt a katonák meg sem próbálják a védekezést. A szerző ezt próbálja megmagyarázni, mivel szerinte ez ellentétben áll azzal, amit ma a végvári harcok ideológiájáról, illetve a keresztény hit védelméről gondolunk, legalábbis Erdős szerint. Kérdés, vajon jól gondolja-e a szerző, hogy egy átlag mai érdeklődő számára a vár feladása minimum furcsa, illetve vajon helyesen tételezi-e fel, hogy a korabeli vitézek és városi polgárok úgy élték meg a keresztény hitet és a végvári harc fontosságát, ahogy ő gondolja? (7.) Így azokat a pszichés tényezőket kutatja, amelyek magyarázzák ezt a végeredményt. Alapvetően arra jut, hogy a várat feladók csak utólag racionalizálták tettüket például azzal, hogy tisztában voltak Pécs gyengeségével (8.), így a döntés hátterében mélyebb mozgatórugók sejlenek fel. Ellenben a recenzens előzetes felvetése az, hogy az is lehetséges, hogy a védők teljesen racionálisak voltak, viszont a kötet szerzője utólag mitizálja a végső kigitaratni elvet és olyat vár el, olyat vetít vissza saját jelenéből, ami a kortársak számára nem volt racionális. Az Erdős által felállított szembeállítás legalább három problémát vet fel: 1. Azt

³⁶ Karel Capek: Gandara báró halála. Népakarat 1957. augusztus 15. 190. szám. 4. oldal. ADT Plus adatbázisban elérhető: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Nepszava_1957_08/?pg=107&layout=s

feltételezi, hogy az ember cselekedeteit egy faktor határozza meg (jelen esetben a kereszténység védelme, harc a törökkel) és feltételezi, hogy ez az egy tényező oly erős, hogy minden mást felül kellene, hogy írjon. Pedig a végvári identitás maga is lehet a kor embere számára konstruált magyarázat, amely pusztán az ego védelmét célozza. Lefordítva: elképzelhető, hogy egy deklasszált, vagyonát vesztett, viszonylag rossz sorsú 16. századi katona ezen identitásban találja meg a mentéséget a sorsára? Vagyis ahogyan mi mitizáljuk őket, az nem azonos azzal, ahogyan ők tették ezt magukkal. A recenzens ezzel nem a kortársak szerepét szeretné deheroizálni, hanem pusztán a 21. századi történész önreflexiók kötelezettségére utal, illetve arra, hogy a kora újkori emberek máshogy éltek meg az oszmánok árnyékában való életet, és az ellenük való harcot, mint az mi feltételezzük. Hiszen a jelen történésze heroizálja a múltat egy tényező, a törökellenes harc túlnagyításával, ami a 19. századi patrióta történetírásban kezdődött el, és mai napig tart. A hősképzéssel semmi probléma addig, amíg nem vezet leegyszerűsítéshez, illetve más magyarázatok kizárásához. Konkrét példával élve, teljesen elfogadható narratíva az, hogy Hunyadi János hősként lelki meggyőződésből (a keresztény hit megőrzése, birtokai és az ország lakóinak a védelme) harcolt a törökök ellen. Viszont ez nem zárja ki, hogy a másik narratíva ezzel együtt igaz: mint vérbeli reálpolitikus és báró, a török benyomulással elveszítette volna birtokainak zömét, mivel azok a déli végeken voltak, tehát anyagi okai is voltak a küzdelemre. Vagyis árnyaltan közelítve a hősiességhez, nem sematikus, hanem az élet mindennapi hősei jelennek meg. Máshogy fogalmazva: „[...] Dobó István egri várvédelem utáni hűtlenségi ügye nem von le semmit az egri várvédelem során nyújtott maradandó teljesítményéből, így joggal nevezhető hősnek. A hős kifejezés nem azt jelenti, hogy valaki minden erkölcsi mércén felülálló személyiség, arra inkább a szent kifejezést használnánk, de mint tudjuk, még a szentek körében is gyakorta előfordult, hogy akár számos rossz emberi tulajdonságuk is volt, példának okáért mégsem jut senkinek sem eszébe a korábban keresztényeket üldöző Szent Páltól élete korábbi botlásai miatt elvitatni a szent jelzőt. Így tehát egy végvári hőst is nyugodtan lehet kritikusan bemutatni, de ez nem jelenti azt, hogy ne nevezhetnénk hősnek.”³⁷

Fontos tisztázni, hogy ez nem tematikai probléma, azaz Erdős világosan kijelölte kötetének célját. Ugyanakkor, ahogy elemzi témáját, annak háttérében látszik a hősiesség elvárásának alapfeltevése, az alappremissza, hogy az a helyes, ha a pécsiek nem adják fel a várat, ha minden erejükkel a szerző szerinti legnagyobb veszélyre, a törökre koncentrálnak, és minden más, ettől eltérő magatartás deviancia, vagy legalábbis anomália, amely furcsa, és éppen ezért történészi magyarázatra szorul. Bár a kérdés nem megválaszolható, vajon a szerző írt-e volna könyvet arról, hogy a Pécsiek miért tartottak ki végsőkéig a reménytelen helyzetben? Feltéve, hogy ezt tették volna... 2. Erdős azt feltételezi, hogy a korabeli emberek pszichéje ugyanazon szabályszerűségek szerint működik, mint a maiaké. Ez vélhetőleg igaz, de teljesen más mértékben meghatározott az akkor kereszténység és egyéb ideológiák által. 3. A posztmodern történetelmélet egyik alapja, hogy amikor a történész modellezni kívánja a múltat, azt saját kognitív kerete mentén teszi, azaz valamely részben nem a múltat, hanem a jelenét és önmagát írja meg. A könyv szerzője maga pécsi történész, aki történeti tanulmányai során folyamatosan azt tanulta, hogy a kora újkori magyar ember számára a kereszténység és végvári ideológia, a török elleni harc volt a legfontosabb. Ebből adódik, hogy lehetséges az, hogy valójában ez Erdős szerint van így, és nem a kor embere számára, akinek az életét számos más faktor határozta meg. Megnézve a Maslow piramist, az embernek többféle szükséglete van, az ideológia csak egy ezek közül. Tehát a kora újkorban, amelyben egyébként is az alapszükségletek jóval

³⁷ Nánay Mihály: Végvári vitézek a kultúrkampfbán. Interneten elérhető: <https://magyarnemzet.hu/velemeney/vegvari-vitezek-a-kulturkampfban-7759592/> Letöltés ideje: 2020. 07. 06.

korlátozottabbak voltak, teljesen elképzelhető, hogy a korabeli átlagember számára ezek legalább oly fontosak voltak, mint valamely ideológiák vagy étoszok. Mi van, ha valójában a mai kor Pécsre méltán büszke történésze várja el, hogy a pécsieknek ki kellett volna tartani a végsőig, míg a kortársak számára a feladás és költözés racionális döntés volt, és a trauma elviselhető volt a sok egyéb nehézség között? Míg Erdős több hazai kora újkori példát hoz a végsőig kitartásra, legalább ennyit lehetne hozni a feladásra is, illetve a török veszély árnyékában lévő falvak még a 17. században is többször költöztek. Azaz egy közösség költözése nem feltétlenül oly traumatikus akkor vagy legalábbis ésszerű alternatíva.

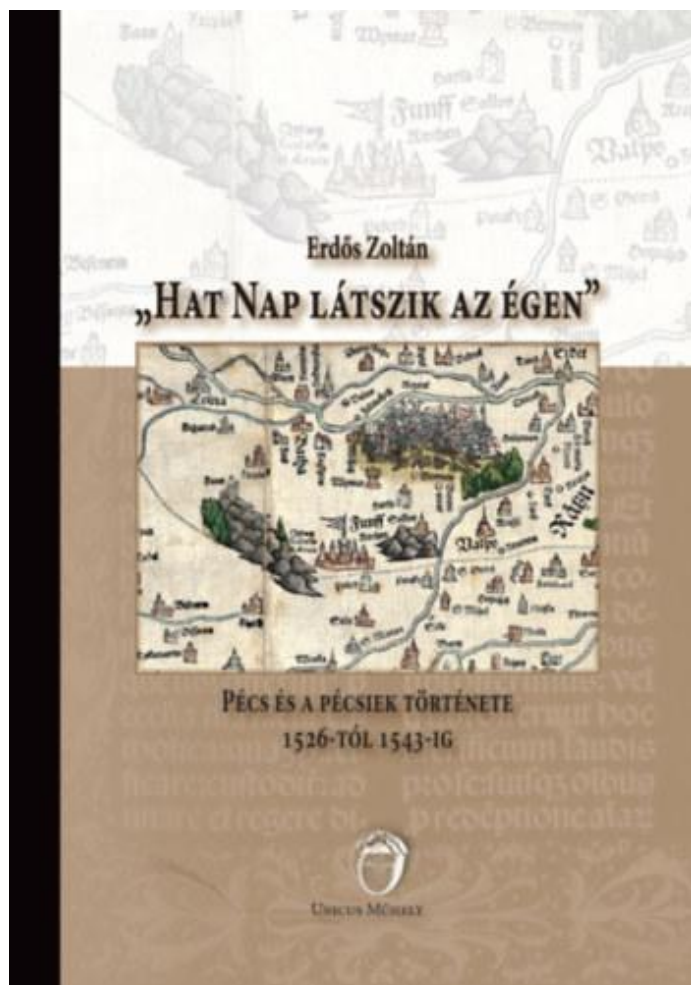
Az alapproblémából indulva a szerző a továbbiakban magabiztosan vezeti le a török veszély erősödését 1521-től, illetve mutatja be a polgárháború éveit, azaz összeszövi Szapolyai és I. Ferdinánd küzdelmének és a török veszélynek a szálait. Ugyanakkor többször olyan mondatokat fogalmaz meg, ahol nehéz szétválasztani, hogy ezek az ő gondolatai mindennapi hőseiről vagy a kortársaké. (50-51.) Ennek a szétválasztási nehézségnek egyik legizgalmasabb momentuma, amikor Erdős leírja az 1526 augusztus végi eseményeket, amikor a törökök feldúlták Pécsset. (53.) Itt iszonyú traumaként írja meg a pécsi házak felégetését és az áldozatok halálát, de ez számára talán még traumatikusabb. Érdekes lenne mérlegelni, hogy a kortársaknak teljesen más volt a viszonya a halálhoz és az erőszakhoz, mint mai korunk gyermekének. Az erőszak akkor sokkal elterjedtebb volt, a török veszély már közel 200 éve ismert volt, a halva születések száma magasabb volt, az átlagéletkor jóval alacsonyabb etc., vagyis a kora újkor embere jobban habituálódott a halálhoz és a háborúhoz, mint a mai. Ebből is adódik, hogy a ma visszatekintő szemlélő hajlamos túlabzsolutizálni a török veszélyt, miközben a kortársak számára az csak egy volt a többi veszély között. Nyilván érdemes lenne egyszer modellezni és mérlegelni, hogy a kortársak számára éppen mikor (más például 1490-ban vagy 1525-ben) és hol (térben sem egységes, mennyire kell félniük, hiszen észak-nyugaton jó ideig nem is láttak törököket), mekkora veszélyként értékelődött az oszmán támadás lehetősége.

A szerző úgy véli, a pécsi közösség nem tudta egészségesen feldolgozni a traumát, nem épült ki sorsközösség, így nem is születhetett egységes cselekvés, ezért nem is állították helyre a város falait, illetve nem korszerűsítették azokat. (55-57.) Ellenben itt több más magyarázat is lehet: 1. A kötet szerzőjének az elvárása az, hogy valami közösségi feldolgozás lett volna az egészséges megoldás, de ez nem törvényszerű. Látva a török pusztítást a közösség tagjai egyéni döntéseket hozva elfogadták, hogy a veszély nem elhárítható és a tanult tehetetlenség állapotába zuhantak. Külön érdekes kérdés az, hogy vajon változott volna e az események végkifutása, ha falat építenek. Lehet, hogy csak a könyv szerzőnek csalódást keltő, hogy elődei nem cselekedtek elvárása szerint. 2. Az is egy lehetőség, hogy a pécsi közösség lakosainak volt elég baja a török veszélyen túl, számukra nem ez volt a legnagyobb veszélyforrás, mint az Erdős véli, így nem is cselekedtek az elvárása szerint. A kötetet meghatározza a szerző elképzelése, amely szerint a török elleni harcnak kellett volna kitölteni a kortársak gondolatait. Ez számos leíráskor átüt a sorokon, például: „*Valóban, az egyik vagy másik uralkodó mellett elkötelezett mágánok és nemesek mindenféle erkölcsi megfontolás nélkül, a közös haza védelmére fittyet hányva....*” (89.) vagy „*a mohácsi csata után a magyar társadalom korábban egységes, tömbyszerű törökellenes eszmeisége megbomlott...*” (91.)

Ahogy közeledünk Pécs 1543. évi feladásához, a kötet egyre inkább monodrámaként működik, a szerző kiváló érzékkel teremti meg a feszültséget és próbálja felvázolni a lakosok lelki és mentális állapotát. Persze itt is kibontakozik egy pont, ahol érdemes lenne felvetni eltérő magyarázatlehetőséget. 1540-től a helyzet egyre bizonytalanabb, 1541-ben drámai fordulat áll be az országos politikában. „*Az emberek ilyenkor [...] korábbi tapasztalataik, érzelmi állapotuk, szubjektív elméleteik és értékrendjük [...] alapján hoznak döntéseket.*” (122.) A helyzet egyfelől

az, hogy ez mindig így van, másfelől viszont érdemes lenne megnézni, milyen volt a pécsiek korábbi tapasztalata az oszmánokról: egy ellenálhatatlan erő, amely elől el lehet menekülni, és amely fosztogatás és pusztítás után maga is elvonul. Ez a tapasztalat tökéletesen indokolja a pécsiek 1543. évi döntését, a menekülést.

A kötet, mint szintézis rengeteg újat hoz módszerében, de a recenzens szerint nem tud szakítani azzal a dogmával, ami szerint a „TÖRÖK” volt „A VESZÉLY” a kortársak számára. Pedig, ha a szerző azonosította volna önnön indoktrinációját (amit az oktatása során kapott), és próbálta volna a kortársak szemével nézni a problémát, akkor felvethette volna azt, hogy a török „EGY VESZÉLY” volt több veszélyt jelentő tényező között. Ezzel bővíthetett volna a pszichológiai magyarázatok és elméletek száma. Erdős természetesen tisztában van a viszont-indulatáttétel módszertani problémájával (többek között ő maga írt róla), és azt is tudja, hogy a múlt rekonstruálása során ez elkerülhetetlen. Az egyik kérdés talán az, hogy ennek mértéke mennyire szűkíti (szűkítette) le a szerző által feltett kérdések és lehetséges válaszok tartományát, a másik pedig, hogy a kötet készítése során mit lehet tenni ennek csökkentése érdekében, hogyan tudja a kutató bővíteni saját önreflexióját és kérdésfelvetéseinek, okmagyarázatainak számát? Azaz hogyan tud (nem objektív!), hanem sokoldalúbban és módszeresebben szubjektív lenni? Végezetül pedig, bár Erdős tudatosan Mejlík tanácsos narratíváját választja, a recenzens kényszerűségből most Pitr szerepében találta magát.

TUDOMÁNYOS KONFERENCIÁK HÍREI

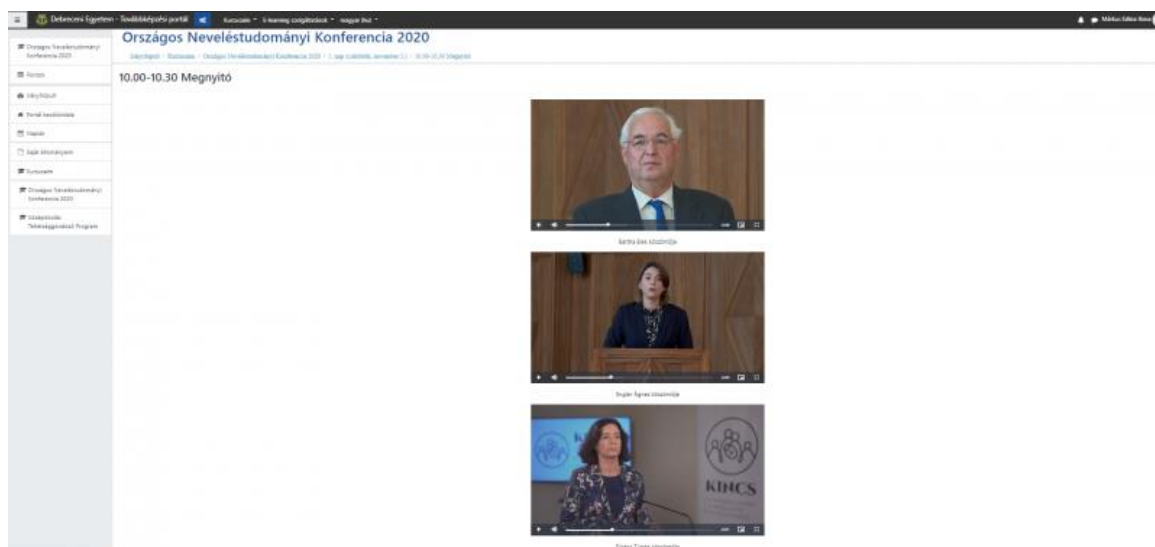
Hadházi Rita:

Kultúrakutatás az ONK keretében

A Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Tudományos Bizottsága gondozásában, idén a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar Nevelés- és Művelődéstudományi Intézet és a KINCS (Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért) szervezésében került megrendezésre a XX. Országos Neveléstudományi Konferencia. A konferencia célja a neveléstudomány területén született kutatások és tudományos eredmények megismertetése, illetve megvitatása. A háromnapos jubileumi konferencia 2020. november 5-7. között zajlott, online formában.

A XX. Országos Neveléstudományi Konferencia elnöke Dr. Engler Ágnes, titkára Bocsi Veronika volt. Az idei év központi témája a család szerepe a nevelés és az oktatás világában, valamint a nevelés és az oktatás megvalósulása a családban. A rendhagyóan online térben zajló eseményen több mint 400 előadás hangzott el. Nemzetközi kutatók is részt vettek a konferencián, plenáris előadások keretében.

A megnyitón köszöntőt mondott Dr. Engler Ágnes, a konferencia elnöke, Fűrész Tünde, a Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért elnöke, valamint prof. Dr. Bartha Elek, a Debreceni Egyetem oktatási rektorhelyettese.

Forrás: www.ni.unideb.hu

A művelődés, közművelődés, kultúra témakörében is számos előadást hallhattak a résztvevők. Az első napon Kiss Julianna mutatta be kutatását, amiben a kultúrafogyasztási szokásokat és gyerekkori extrakurrikuláris tevékenységeket vizsgálta a kárpátaljai főiskolai hallgatók körében. A kutatás célja az volt, hogy feltárja azokat az iskolán kívüli tevékenységeket, melyek később hatással lesznek az egyén életében a magaskultúra fogyasztása tekintetében.

Dr. Juhász Erika, a Debreceni Egyetem Művelődéstudományi és Humán Tanulmányok Tanszék vezetője és a Nemzeti Művelődési Intézet szakmafejlesztési igazgatója Szakmafejlesztés a közművelődésben, illetve Közművelődés a koronavírus járvány idején címmel tartott előadást. A közművelődési szakma több mint 60 éves múltra tekint vissza, megmaradása a folyamatos fejlesztéseknek köszönhető. A történeti kutatásokra építve felvázolható az elkövetkezendő 10-20 év szakmafejlesztési modellje, amit az előadó bemutatott Kárpát-medencei kontextusban. Második előadásában pedig felhívja a figyelmet arra, hogy a koronavírus járvány a kulturális ágazatban sok nehézséget okozott, hiszen minden közösségi szintér bezárásra került. A Nemzeti Művelődési Intézet a vírus okozta változásokat vizsgálta, és azt, miként reagáltak az országban a kulturális intézmények erre, milyen innovatív kezdeményezéseket indítottak el.

A második napon a Pécsi Tudományegyetem Művelődéstudományi Tanszékének adjunktusa, Dr. Koltai Zsuzsa olyan online innovációkat mutatott be a konferencián, amelyek a családok múzeumi tanulásának szolgálatában állnak. Az elmúlt években a családokat megcélzó múzeumi kultúraközvetítés fontos elemévé tette a múzeumi tanulással egybeköthető online szolgáltatásokat, például az applikációk és módszertani segédletek megjelenésével.

A múzeumpedagógia által egy új világ nyílik előttem: Közművelődés és felsőoktatás találkozása címmel tartott előadást Molnár Júlia, a Hetedhét Játékmúzeum múzeumpedagógusa. 2017-től óvodások számára tartott múzeumpedagógiai foglalkozásokon vehettek részt tanító szakos egyetemi hallgatók, akiket felkészítettek játékmentoroknak annak érdekében, hogy a múzeumot élményszerű tanulási környezetnek tekintsék a hallgatók és az óvodások egyaránt. Török Péter és Antal István a Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS) kutatói a roma többségű iskolák tantestületeit vizsgálták, személyüket kulturális közvetítőként tekintve. Ezen tantestületeknek multikulturális környezetben kell a kultúrát közvetíteniük, így fókuszcsoporthoz tartozók keretében kérdezték a kutatók a munkájukról, akik inkább hivatásként, mintsem munkaként tekintenek a tevékenységükre.

Több kihelyezett nyilvános ülésnek adott teret a konferencia, emellett a szakmai programok után levezetésként az első nap zárásaként Váradi Judit zongoraművész és Puskás Levente klarinét – és szaxofonművész tartott koncertet, a második napon pedig a Debreceni Egyetemi Színház műsorát láthatták a konferencia résztvevői.

Bővebb információk a konferenciáról a www.onk.hu oldalon olvashatók.

FELHÍVÁS PUBLIKÁLÁSRA

A folyóirat magyar elnevezése: Kulturális Szemle

A folyóirat műfaja: interdiszciplináris online tudományos folyóirat

A folyóirat angol elnevezése: Cultural Review

A publikálás feltételei:

1. A Kulturális Szemlébe bárki publikálhat, aki az alábbi feltételeknek megfelel.
2. A Kulturális Szemlébe a kultúra tágabb értelmezési témakörébe tartozó írásokkal lehet nevezni, azonban elsődlegesen a közművelődés és a közösségi művelődés témaköreiben, illetve az ezekkel kapcsolatba hozható témákban várjuk az írásokat. A beküldött írásokkal kapcsolatosan elvárás, hogy tematikailag a Kulturális Szemle küldetésnyilatkozatához igazodjanak.
3. A Kulturális Szemlébe a tudományos etika betartásával, a tudományos hivatkozási és bibliográfiai rendszer elveinek alkalmazásával lehet publikálni (formai megoldását a honlapon elérhető publikációs sablon keretében adjuk meg).
4. A Kulturális Szemlébe magyar nyelvű tanulmányokat várunk rövid, angol nyelvű absztrakttal a publikációs sablon alapján. A szerkesztőbizottság angol nyelvi különszám megjelentetését külön meghirdeti és alapján kezdeményezni fogja.
5. A Kulturális Szemlében elsősorban ún. első közlések fogadhatók el, ettől csak szerkesztőbizottsági döntés értelmében térünk el. A más nyelven megjelent, de a Kulturális Szemlébe leadott nyelven még nem publikált írások első közlésnek minősülnek.
6. A Kulturális Szemle tanulmányait minden esetben a szerző nevének megjelölése nélkül két független lektor bírál, akik közül az egyik lektor általában a szerkesztőbizottság tagja, a másik lektor pedig más, a tudományos közéletből felkért személy. A felkért lektorok mindegyike tudományos fokozattal rendelkezik, és a hazai kulturális életben ismert, elismert kutató. Amennyiben az egyik bíráló nem fogadja el a tanulmányt közlésre, a másik bíráló pedig elfogadja, akkor harmadik bíráló kijelölésére kerül sor. A lektorálás módja dupla vak lektorálás:
 - **Blind, or Anonymous Peer Review**
Content is reviewed by external reviewers and the author's identity is unknown to the reviewer. A double-blind peer-review process is where both the reviewer and the author remain anonymous throughout the process.
 - **Vak vagy névtelen lektorálás**
A cikk tartalma külső szakértő által kerül lektorálásra és a szerző személye ismeretlen a lektor számára. Dupla vak lektorálásnak nevezzük azt, amikor a szerző és a lektor személye is ismeretlen marad egymás előtt a lektorálási folyamat során.
7. A Kulturális Szemlébe leadott publikációkat csak a 3. pontban jelzett, elérhető publikációs sablonban elkészítve fogadjuk el. Min. terjedelem 8.000 karakter, max. terjedelem 25.000 karakter. Ettől csak kivételes esetekben térhet el a szerkesztőbizottság.
8. A publikálás díjtalan mindkét fél részéről: sem a publikációt megjelentető NMI Művelődési Intézet, sem a szerző nem tartozik díjazással a publikáció megjelentetésért.
9. A publikáló a tanulmányának publikálásra történő beküldésével hozzájárul, hogy a szerkesztőbizottság a Kulturális Szemlét (és benne a beküldött tanulmányokat) elektronikus

formában honlapján, és más, szakmai és tudományos honlapokon (pl. Magyar Elektronikus Könyvtár, Magyar Folyóiratok Adatbázisa) közzétegye.

7. A publikációk leadása folyamatosan történik, és évente min. 4 alkalommal kerül elbírálásra. Az elbírálási határidők a honlapunkon nyomon követhetők. A tanulmányok beküldésének elektronikus levelezési címe, és a szerkesztőbizottság elérhetősége:

kuturalisszemle@nmi.hu

A folyóirat publikációs sablonja elérhető a www.kuturalisszemle.hu honlapon.

IMPRESSZUM

Kulturális Szemle

online interdiszciplináris tudományos folyóirat
2020. évi 3. szám (VII. évfolyam 3. szám)

Nyilvántartási száma: CE/4420-2/2017 Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság
ISSN: 2416-2329

Tárgyköre: művelődéstudomány-kultúra

Alapító: Nemzeti Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft.
6065 Lakitelek, Felsőalpár sor 3.

Felelős kiadó: Závogyán Magdolna, ügyvezető igazgató

Online elérhetőség: www.kulturalisszemle.hu

Email: kulturalisszemle@nmi.hu

Főszerkesztő:

Dr. Juhász Erika

A szerkesztőbizottság tagjai:

Dr. Barabási Tünde

Dr. Kerülő Judit

Dr. Kleisz Teréz

Dr. Ponyi László

Dr. Simándi Szilvia

Dr. Szabó Péter

Dr. T. Molnár Gizella

Dr. Viola Tamasova

Szerkesztőségi titkár:

Deák Orsolya

Olvasószerkesztő:

Hadházi Rita Kata